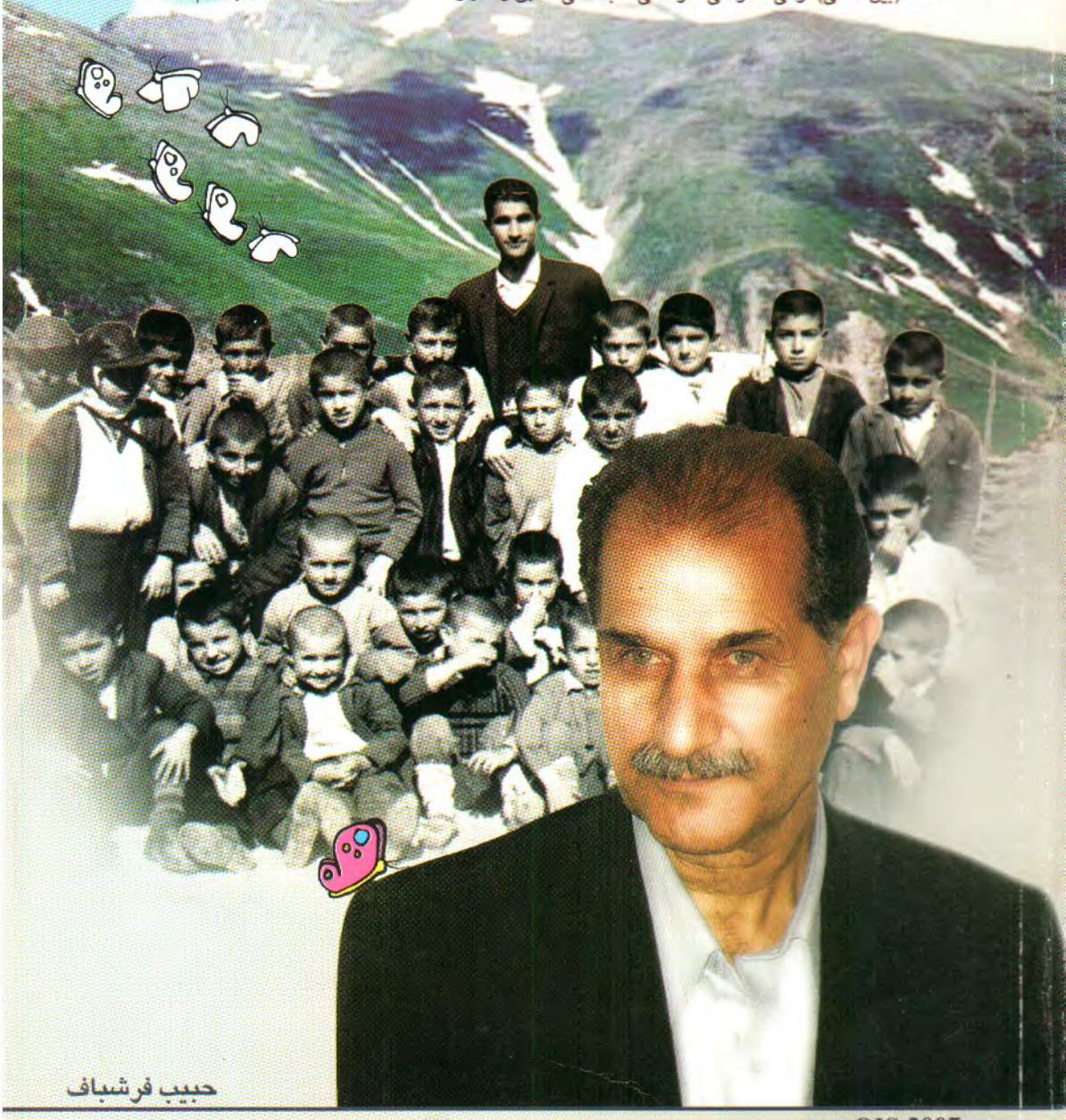
آذری

ائل دیلی و ادبیاتی

فصلنامهٔ (بین المللی) ترکی- فارسی ، فرهنگی ، اجتماعی ، ادبی و هنری
شماره۱۴ سال چهارم زمستان ۱۳۸۵

حبیب فرشباف

AZƏRI-14
QIŞ 2007

آذری

شماره ۱۴ زمستان ۱۳۸۵

فصلنامه‌ی (بین‌المللی) به زبان ترکی و فارسی
مجله‌ی فرهنگی- اجتماعی- ادبی- هنری
شماره‌ی ثبت: ۱۲۴/۳۸۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: بهزاد بهزادی
مدیر داخلی: حشمت حافظی
مدیر اجرایی: حسن ریاضی (ایلدیرئیم)

ویراستار: اکبر صالحی (قاداش)
حروف‌نگار: کاوس نصیری
با همکاری هنری: لاچین اسماعیلی- وقار فرشباف

چاپخانه: چاپ رامین، تهران- خیابان جمهوری، بعد از چهارراه سی‌تیر، کوی نوبهار، پلاک ۲۰ تلفن: ۶۶۷۰۸۵۸۱
بهای تک‌فروشی: ۱۵۰۰۰ریال، حساب بانکی: بانک ملت،شعبه‌ی سرو سعادت‌آباد،کد شعبه ۶۵۸۲۱ شماره‌ی حساب جاری جام:۴۷۵۷۳۱۴۸ بنام بهزاد بهزادی

نشانی : تهران، سعادت آباد، میدان کاج، چهارراه شهرداری، ساختمان اداری- تجاری سرو، طبقه ۷، واحد ۲، دفتر وکالت بهزاد بهزادی. کدپستی: ۱۹۹۷۸۵۵۳۴
تلفن: ۲۲۰۹۴۹۰۰ فاکس: ۲۲۳۵۲۲۶۷
پست الکترونیکی : Azari_Eldili@yahoo.com

مجله در حک و اصلاح مقالات وارده آزاد است.

بسم الله الرحمن الرحیم

فهرست

از ویژه‌گی‌های زبان آذربایجانی	بهزاد بهزادی	۳
فیکیر لردن، فیکیرلره	حسن ریاضی	۶
سؤلئشیمان	حبیب فرشباف	۲۱
سو کؤزه‌سی سو یؤلوندا دا سئینار، آمما...	کند اوشاغی	۲۸
به مناسبت سال جهانی مولوی:		۳۰
«نی نامه»	حیدر عباسی (باریشماز)	۳۲
بـــیردن- بـــیره	عمران صلاحی	۳۵
آذری مجلّه‌سی‌نین دایئره‌وی ماساسی		۳۹
شعر امروز آذربایجان	عمران صلاحی	۵۸
شئعر	رسول‌رضا- حشمت حافظی	۶۲
نیفرتیمی بوز اؤزرینه یازاردیم	قابریئل قارسیا مارکئز	۶۴
منیم تانیدیغیم فیدئل	قابریئل قارسیا مارکئز	۶۶
ساعات ایشله‌ینده آدام اؤله‌جک	ایواز طاها	۷۱
شئعر	ناصر داوران- محمد قاضی- بهروز دولت آبادی (چای اوغلو)	۷۸
اؤلمک آسان دئییل	جونکومنثرفیلد	۸۰
نئجه یازاق؟	بهزاد بهزادی	۹۰
وار اولسون بو محبّت!	آکادئمیک محمد جعفر	۹۱
شئعر	چنگیز علی اوغلو- عیسی اسماعیل زاده	۹۶
مشهدی میرزا آغائین شیمال سفری	جواد دربندی	۹۸
داش آشی	غلامرضا خیاطی	۱۰۰
حسنک کجائی و...		۱۰۲
گفتگو با حیدرعلی هادی سازنده‌ی برجسته‌ی تار آذربایجانی	محمد قاضی	۱۰۳
شئعر	سعید موغانلی- حمید آصفی- هادی قاراچای- محمود کاظم‌زاده -ووقار نعمت- تؤرک اوغلو- عدالت امی	۱۰۸
گـــؤلـــگـــؤ	رضا نوه‌سی	۱۱۲
من، بالیق و دنیز	داود اهری	۱۱۵
بهترین رمان سال	فریبا وفی	۱۱۹
شئعر	ژاله	۱۲۰
قارداشلیشق	بکیر ییلدیرئم	۱۲۱
یئنی کیتاب‌لارئن سیناهیسی	یوسف قوسی (فرزانه)	۱۲۸

از ویژه‌گی‌های زبان آذربایجانی

بهزاد بهزادی

۱- زبان التصاقی و نقش پیوندها (واژه‌سازی و مفهوم سازی)
۲- قانونمندی زبان؛
۳- زبانی آهنگین (قانون هماهنگی اصوات)؛
۴- تصریف با قاعده و گسترده‌ی اسماء و افعال و....؛
۵- گنجینه‌ی غنی لغات و اصطلاحات و بیان ظرایف مفاهیم؛
۶- ادبیات شفاهی دیرپا، کم نظیر؛ بکر.

مقدمه

آیا می‌دانید که یونسکو در بررسی زبان‌های رایج دنیا باین نتیجه رسیده که زبان ترکی یکی از باقاعده‌ترین زبان‌های دنیا است؟

به نظر دانشمندان زبان‌شناس، زبان ترکی آذری در بین زبانه‌های ترکی از برجسته‌ترین و قانونمندترین آنها است.

ترکان قرنها به صحرانوردی و کوچ از نقطه‌ای به مناطق دیگر برای یافتن سرزمین‌هایی با شرایط مناسب‌تر برای زندگی دامداری ایل در حرکت بودند.

آنها با کلیه‌ی افراد و اموال ایل شامل هزاران و دهها هزار خانواده با چادرها و دامهای خود به مثابه‌ی اردوی بزرگی حرکت می‌کردند و مردان و زنان جنگاور آنها مسیر راه کوچ را پاکسازی کرده و از هجوم دشنمان مدافعه می‌کردند، در مواردی برای رفع نیازهای خود دست به یغما می‌زدند. حرکت این ایل بزرگ بنحوی که حقوق هر یک در داخل ایل محفوظ بماند و از تلفات و ضایعات جلوگیری گردد، مستلزم وجود انضباط استواری بود. حکم یا قانون و یا سنت‌ها این انضباط آهنین را در بین افراد ایل به قواعد مسلم زندگی ایلی تبدیل کرده بود. در سایه‌ی تربیت منضبط بود که ترکان سلحشوران و سپاهیگران نامدار تاریخ بوده و قرنها حاکمیت مستمر آنها ناشی از تجربیات اداره‌ی جامعه ایلی بوده است.

گویی زبان ترکان نیز متأثر از این طرز زندگی منضبط و قانونمند در مراحل تکامل خود این قانونمندی را در خود منعکس ساخته است.

پیشاپیش بگوئیم که در این زبان شیوه‌ی ساختن واژه‌های جدید، صرف اسماً و افعال، گروهبندی آواها و توالی آنها و... آنچنان با قاعده و دقیق است که می‌توان گفت که فاقد استثناها می‌باشد.

ما در این مقاله به عمده‌ترین آنها اشاره خواهیم کرد و نمونه‌هایی را ارائه خواهیم داد.

به صراحت باید گفت که در ایران حتی روشنفکران و تحصیل‌کرده‌های ما اکثراً به ویژه‌گی‌های پرارزش زبان مادری خود، به قواعد و ساختار دستوری آنها، به توانایی این زبان برای بیان مفاهیم و ظرایف معانی و.... آشنا نیستند. زبان مادری را در حد گفتار و با مخلوطی از اصطلاحات نامأنوس زبانهای دیگر بکار می‌برند.

دلیل این عدم آشنایی واضح است.ترکان ایرانی ممنوع و محروم از تحصیل زبان مادری بوده ده‌ها سال از دسترسی به کتب و مطبوعات بزبان مادری بی‌نصیب بودند و امکان فراگیری قواعد زبان خود را نداشتند و بعلت عدم دسترسی به منابع ادبی و علمی زبان مادری خود، از قدرت بیان این زبان بی‌اطلاع مانده‌اند.

اگر کسانیکه روی عشق و علاقه‌ی شخصی به فراگیری خصوصیات و قواعد زبان مادری همت گماشته‌اند یا در شرایط مخفی و تعقیب پلیسی بوده و یا امکانات کافی در اختیار نداشتند و با دشواریها از طریق خودآموزی برای نیل به مقصود والای خود کوشیده‌اند.

از سوی دیگر رضاخان پهلوی و فرزند جنایتکارش بدستور اربابان انگلیسی خود با تشویق باستانگرایی و جعل تاریخ بمنظور تقویت شوونیزم آریایی و با توجیه مطرود تمرکزگرایی به نفی حقوق زبان اقوام پرداختند و با برنامه‌ی حساب شده‌ای به تبلیغ تحقیر زبان اقوام دامن زدند. تحصیل کرده‌های ما تحت تأثیر این تبلیغات زهرآگین تلقین‌های نادرست آنها را باور کردند. و هنوز هم بقایای آن را می‌توان مشاهده کرد.

پیشداوری نادرست درباره‌ی زبان آذربایجانی در نزد بعضی از روشنفکران آذربایجانی محصول یک برنامه‌ی سیاسی طولانی با هدف سیاسی بوده و منحصر به تحصیل‌کرده‌های آذربایجانی هم نیست بلکه هموطنان روشنفکر فارسی زبان ما هم به گمراهی کشانده شده‌اند.

علیرغم تاریخ و منافع مشترک و روابط برادرانه‌ای که بین اقوام ساکن میهنمان وجود داشته و دارد آگاهی‌های درستی درباره‌ی زبان و ادبیات و فرهنگ ترکی در دسترس سایر هموطنان قرار نگرفته و علاوه بر تحقیر این زبان در بهترین حالات این زبان و فرهنگ را زبان گفتاری، فاقد ادبیات و قواعد منسجم، فاقد قدرت کافی برای بیان مفاهیم ادبی و علمی، «نیمه زبان»، «خرده فرهنگ» نامیده‌اند.

البته راه حل اساسی جهت رفع و اصلاح این کج‌اندیشی‌ها تدریس رسمی بزبان آذری در تمام مراحل تحصیلی و استفاده از زبان ادبی در مطبوعات و رسانه‌های همگانی و در مکاتبات اداری و محاکم قضایی و.... است.

بیداری ملی و تعمیق آگاهی ملی و تحقق قانونی حقوق ملی اقوام نه فقط از کج‌رویها و انحرافات تندروانه جلوگیری می‌کند بلکه روابط اقوام ساکن در میهن واحد را تحکیم می‌بخشد.

اگر چه حقوق ملی مردم آذربایجان در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی انعکاس یافته ولی هنوز برای اجرای کامل این اصول اقدام نشده است.

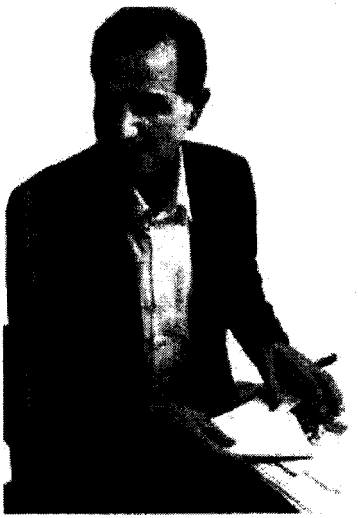
معذالک روشنفکران و پیشگامان گسترش زبان و ادبیات آذربایجانی از طریق نشر کتب، مطبوعات بزبان آذربایجانی ونیز تشکیل انجمن‌های متعدد با همه‌ی دشواریها و کمبودها به کوشش عاشقانه‌ی خود توسعه می‌دهند.

شیفتگان با همت زبان و ادبیات آذربایجانی با تشکیل داوطبانه کلاس‌های درس زبان آذربایجانی در دانشگاه‌ها بکار پر ارزشی در عرصه‌ی آموزش زبان ادبی و قواعد دستوری آن پرداخته‌اند. انتظار می‌رود که انجمن‌های ادبی نیز ضمن گنجاندن شناساندن ویژه‌گیهای زبان آذری در برنامه‌های خود به دایر کردن کلاسهای کوتاه مدت تدریس و قواعد دستوری زبان آذربایجانی در جنب فعالیت خود اقدام نموده و مطالعه‌ی دستور زبان آذربایجانی را تشویق نمایند.

یکی از هدفهای عمده‌ی مجله‌ی «آذری» شناساندن ادبیات (شفاهی و کتبی) و ویژه‌گیهای برجسته زبان آذربایجانی است.

این مقاله به قصد دعوت همگانی برای مشارکت گسترده‌تر در این زمینه نوشته می‌شود و امید داریم علاوه بر ادامه‌ی انتشار این مقاله به چاپ مقالات اساتید فن در شماره‌های آینده توفیق یابیم.

ادامه دارد

فیکیر لردن، فیکیرلره

اوستاد حبیب فرشباف- ئن
حیات وٚ یارادیجیٔلیغیٔ
اوٚتری باخیشدا

• حسن ایلدیریم

۴۰- جی ایل‌لرده اوٚلکه‌میزین سیٔیاسی- ایقتیصادی ساحه‌لرینده باش وئرن دییشیک‌لر نتیجه‌سینده؛ خالقیٔمیزیٔن ایجتیماعی- مدنی حیاتیٔندا دا ئینی بیر دوٚور آچیٔلدیٔ. جامیعه‌ده ئینی قوٚوه‌لر توٚرن‌دی. بو ایجتیماعی دیٔشیک‌لرده اینسان‌پروٚر وٚ ضیٔالیٔ موٚعللیم‌لرین تأثیری داها اوٚنم‌لی اوٚلدو. اوٚنلار کندلی بالالاریٔنیٔن گوٚزوٚنوٚ ئینی دوٚنیٔایا آچماق‌لا برابر، کندلی‌لردن، کند حیاتیٔن‌دان، مدنییتین‌دن اوٚزلری‌ده چوٚخ شئیٔ‌لر اوٚیٔرن‌دیلر.. اوٚنلارین سیٔراسیندا فعالییٔت گوٚسترن گوٚرکم‌لی قلم صاحیب‌لری، خالق آراسیٔندان فوٚلکلوٚر نوٚمونه‌لرینی: **ناغیٔل، بایاتی، داستان** وٚ... توٚپلاییٔب مطبوعات‌دا، یاخود کیتاب شکلینده چاپ ائتدیرمه‌یه باشلادیٔلار. هابئله کند حیاتیٔ ایله باغلیٔ یازدیٔق‌لاریٔ، حئکایه، شئعر، نوٚمایٔیش‌نامه‌لری وٚ... ایله، ۴۰- جی ایل‌لرده اوٚلکه‌ده، یارانان ادبییاتیٔن آپاریٔجیٔ قوٚوه‌لرینه چئوٚریل‌دیلر. بونلارین آراسیٔندا آذربایٔجان موٚعللیم‌لری، ئینی ادبی- ایجتیماعی جریانیٔن اوٚن سیٔرالاریٔندا فعالییٔت گوٚسترن ان قاباقجیٔل ادبی – ایجتیماعی سیمالار ایدی‌لر. اوٚنلار ۲۰ وٚ ۳۰- جی ایل‌لرده، آذربایٔجان‌دا باش وئرن ایجتیماعی- سیٔیاسی حادیثه‌لرین خالق حیاتیٔندا، معنویاتیٔن‌دا بوراخدیٔغیٔ ایزلرینی درین وٚ گئنیش صورت‌ده آراییٔب – آراشدیٔردیٔلار، اوٚنلاریٔ منیمسه‌دیلر وٚ بو بوٚیوٚک بشری آمالیٔن ایشیٔغینداً، موٚعاصیر دوٚور ایله هم‌آهنگ سس‌لنن ئینی بیر ادبییاتیٔن تمل داشیٔنی قوٚیدولار وٚ اوٚنو اوٚلکه میقیاسیٔندا اینکیشاف ائتدیریب، دار گوٚن‌لرده، یامان چاغ‌لاردا بوٚیوٚک بیر فداکارلیٔق‌لا قوٚرودولار، یاشاتدیٔلار وٚ سوٚنرا کیٔ نسله تاپشیٔردیٔلار. ادبییاتیٔمیزیٔن اوٚجاغیٔنیٔ یانار

ساخلایان، اؤ سئویملی مؤعللیم- یازیچیئ وَ شاعیرلر نسلینه منسوب اؤلانلارئن بیری ده، گؤرکملی مؤعللیم- یازیچیئ وَ شاعیریمیز اوستاد **حبیب فرشباف** دیر.

۱۳۲۳- جی ایل‌ین یاز آیلاریئ‌ئین اؤرتالاریئندا، تبریزین ان مشهور محلّه‌لریندن اؤلان «**باغمئشه**» ده، زحمت‌کئش بیرعاییله‌ده دؤنیایا گؤز آچ‌میئشدیر **حبیب** مؤعللیم:

ایشیق‌لیغا، نورا، بند اؤلدوغوم‌دان
گؤنش‌لی بیر یازدا دوغموش‌دور آنام

اؤ، ابیتدایی تحصیلی‌نی تبریزین «**ممتاز**» آدلیئ مدرسه‌سینده بیتیرمیش وَ اعلاچیئ شاگیرد کیمی، «**ثقةالاسلام**» دبیرستائین‌دا اؤرتا تحصیلی‌نی داوام ائتدیریب وَ دیپلوم آلمیئش‌دیر. ابیتدایی تحصیل ایل‌لری‌نین آخیرلاریئندا، آنا دیلین‌ده اؤخوماغا ماراغیئ آرت‌میئشدیئ. قارداشیئ‌ئین آنا دیل‌لی کیتاب‌لاریئنیئ وَ ائلجه‌ده باغمئشه اوشاق‌لاریئ‌ئین کتابیئنیئ تأمین ائدن «**میر تقی ابو صالئح**»دن کیتاب آلیب اؤخوماق‌لا وَ **میر تقی**‌نین تؤپلادیئغیئ شیفاهی ادبیّات نؤمونه‌لرینی دینله‌دیکجه آنا دیلیمیزه وَ ادبیّاتیئ‌میزا اؤلان سئوگی‌سی داها دا آرتمیئشدیئ.

ابیتدایی وَ اؤرتا تحصیل ایل‌لریندن، ایکی مؤعللیمی‌نین سیماسیئ حبیب-ین خاطیرینده حک اؤلموش: بیرینجی: ۵- جی صینیف‌ده اؤخویار کن ، گؤزؤنؤن قاباغیئندا «**علی‌پور**» آدلیئ مؤعللیمی‌نینی درس کیلاسیئن‌دان چاغیئریب آپارمیئش وَ بیر داها گئری قایتارمامیئش‌لار. ایکینجی سی: آذربایجانئین تانئن‌میئش مؤعللیمی «**فریدون قره‌چورلو**». اؤ، حبیب فرشباف‌ئین طالئعین‌ده بؤیؤک رؤل اؤینامیئش‌دیر.حبیب-ین **فریدون‌لا** شاگیرد – مؤعللیم مؤناسیبتی، دوست‌لوغا چئوریل‌میش. بو دوست‌لوق هله‌دیر کی، داوام ائدیر. حبیب فرشباف-ئین مؤعللیم اؤلماغیئ دا ائله بو سئوگی‌دن دوغموش‌دور.

۱۳۴۲- جی ایل‌ده حبیب «سپاه دانش» پالتاریئندا قاراداغ کندلرینه گئتمیش وَ **۱۱** ایل بو بؤلگه‌ده مؤعللیم‌لیک ائت‌میشدیر. اؤ قاراداغئین ان اوجقار کندلریندن باشلایاراق، عؤمرؤنؤن ان گؤزل چاغ‌لاریئنیئ، بارلیئ- بهرلی ایل‌لرینی، قاراداغ‌لیئ‌لارلا کئچیرمیش‌دیر. اؤ قاراداغ دا، مدرسه‌سیز- مکتب‌سیز کندلرده مکتب تیکیب، کیلاس قوروب، بو سایاق اؤ ئوردا، مدرسه بیناسیئ تیکه - تیکه، عئلم تؤخومونو اکه- اکه، دله- دوزلارلا دؤیؤشه- دؤیؤشه، قاراداغلیئ‌لارئین، بؤتؤن ایش‌لرینده یاخئین‌دان ایشتیراک ائدیر: گؤندؤزلر مدرسه‌لرده کندلی‌لرین اؤغلان- قیزلارئینا کیلاس تشکیل ائدیر؛ گئجه‌لرده، اؤز ائؤینده کندلی‌لره **میرزه‌جلیل**-ین حئکایه‌لرینی، **هوپ- هوپ**، **مؤعجؤز** وَ باشقالاریئ‌ئین اثرلرینی اؤخویور وَ... تؤیلار دا، یاس‌لاردا خالقئین سئوینجینه، قمینه شریک اؤلور. خسته‌لرین درمانیئنیئ، تبریزده کی حکیم

دوستلاریئین واسیطه‌سی ایله تأمین ائدیر. کوسن‌لری باریشدیریر. زوراکارلاریئ یئرلرینده اوتورت‌دورور. قاراداغئ، اوبا ـ اوبا، اویماق ـ اویماق گزیر. آشیق‌لارین مجلیس‌لرینده اولور. موعللیم و ضیاللیلارین جمع‌لرینه قوشولور. داغچیلارلا داغچیلیق ائدیر. بئله‌لیک‌له، او خالقین حیاتینا چوخ دریندن و یاخین‌دان بلد اولور. اینجه‌لیک‌لرینی اؤیره‌نیر. بوجور یاشاماق‌لا عادی«**آغامیرزه حبیب**»-دن، **حبیب موعللیم** سؤیه‌سینه یوکسه‌لیر. خالقین ائعتیمادیئ، اینامیئ قازانیر. سئویملی دوستو، سیردашی و صبیرداشیئ اولور و سینه‌لرده یاشایان، نغمه‌لری، بایاتیلاریئ، ناغیل‌لاریئ و آتالار سؤزلرینی توپلاییر و تبریزده کی، فولکلور اوزه‌رینده ایشله‌ین

دوست‌لاریئنا چاتدیریر و آذربایجانین فعال موعللیم- یازیچیئ و شاعیر شخصیتلری ایله او جومله‌دن: «**رحیم رئیس‌نیا**»، «**غلامحسین فرنود**» و باشقالاریئایله یاخین امکداش‌لیق ائدیر.

۱۳۵۰ ـ جی ایل «سپاه دانش» سیرالاریئندا موعللیم‌لیک ائدن‌لرین ایچینده بیرینجی‌لیک قازانیر. ۲۵۰۰ ایل‌لیک شاه‌لیق بایرام‌لاریئنا دعوت اولونور. او، بایرام‌دا ایشتیراک ائتمه شرطی ایله، دانیشگاه‌دا عالی تحصیل آلاجاغینیئ بیله- بیله، او تورن‌لرده ایشتیراک ائتمک‌دن ایمتینا ائدیر. خالقیئ ایله یاشاماغیئ، خالقین جیبهه‌سینده اولماغیئ اوستون توتور.

۵۰ ـ جی ایل‌لردن ائعتیبارن «موسیقی»یه هوسی داها آرتیر و **آکاردیئون**، اؤیره‌نیر و **۵** دفترده خالق ماهنیلاریئنیئ توپلاییر. اونلارا اؤزونون ایخیترا ائتدیئی بیر یازیئ ایله نوت یازیر. آنجاق تأسوف‌لر اولسون کی ۵۰- جی ایل‌لرده، پهلوی رئژیمی‌نین قانلیئ ـ قادالیئ دؤورونده، مأمورلارین قورخوسوندان، حبیب-ئین یاخین‌لاریئ اونون بو دفترلرینی، شئعر و حئکایه‌لرینی و توپلادیئق‌لاریئ باشقا فولکلور نومونه‌لرینی او جوملەدن، خالقین ایچینده «**ائلجه‌بیلن**»لرین دیلین‌دن توپلادیغیئ خالقین «**تورکه داوا**» آدلان‌دیردیغیئ موعالیجه و درمان اوصول‌لاریئنیئ ائحتیوا ائدن **دفترده**، بونلارین ایچینده باغلاردا تورپاغا قویولاتیرلار و بیر داها تاپیلمیرلار:

یاغما یاغیش
یاغیش‌یندان نه بیته‌جک بو هاوادا؟
باغچالاردا، نه قیزیل گول
زمی‌لرده، نه ده سونبول
بیز، یئنه‌ده کیتاب اکدیک
دوشونجه‌نین توخوم‌لارین
آنالارین گوز یاشی‌لا سووارییق نارین- نارین.

۱۳۵۳- ایل‌ده، آندان یئخیلیر، آغیر ضربه‌لر آلیر کی، ایندی ده اؤنلارین آغریسی ایله یاشاییر- و بیر داها قاراداغ کندلرینده مؤعللیم‌لیک ائده‌بیلمیر. تبریزه قاییداراق، «**دؤه‌چی**»، «**ششگیلان** «محلّه‌لرینده مؤعللیم‌لیئی‌نی داوام ائتدیریر. بو دؤنه شهرلی بالالارینا ائل ایچین‌دن تؤپلادیغی شیفاهی ادبیات نؤمونه‌لریندن، پارچالار اؤخویور. اؤنلاری ائلیمیزین کئچمیشی، بو گؤنو ایله تانیش ائدیر. مکتب‌لی‌لره عئلم، ساواد‌لا برابر، اینسانی سجیه‌لر آشی‌لاییر، اؤنلاردا نجیب دویغولار اؤیادیر. حبیب مؤعللیم، تبریزین ده، سئچیلن، سایقیلان مؤعللیم‌لریندن اؤلور.

۵۰ – جی ایل‌لرده، موسیقی ساحه‌سینده ثمره‌لی فعالییته باشلاییر. قاراداغ‌دا، اؤیرن‌دیئی موغام‌لاری، ائل هاوالاری‌نی و بسته‌کار ماهنی‌لاری‌نی یاییماق اوچون، تبریزده فعالییت گؤسترن، موسیقی خادیم‌لری اؤ جؤمله‌دن **محمود شاطریان**، **حسن دمیرچی**، **علی فرشباف**‌لا بیرگه ایشله‌ییر. عئینی حالدا آشیق‌لارلا دا، اؤ جؤله‌دن آشیق **حسن اسکندری** و باشقالاری ایله امکداش‌لیق ائدیر.

اینقیلاب دان سونرا، تبریزده، فعالییت گؤسترن «**یازیچی – شاعیرلر**» جمیعیتی‌نین مؤدیره هئیتی‌نین عؤضوو سئچیلر و وار قووه‌سی ایله ادبیاتی‌میزین چیچک‌لنمه‌سی اوغروندا چالیشیر. بو دؤنم‌ده اونون «**قاراداغ کندلرینده**»، «**دان یئری**» آدلی شئعر مجموعه‌لری، «**اوشاق‌لار باغچاسی**» آدلی اوشاق شئعرلری و... اثرلری دؤست‌لاری‌نین واسیطه‌سی‌له چاپ اؤلونور.

۱۳۶۳- جی ایل‌ده تئهرانا کؤچور. تئهران-ین ۴ - جی منطقه‌سینده مؤعللیم‌لییئی‌نه داوام ائتدیریر. و شئعرلر، حئکایه‌لر یازیر. ادبی انجومن‌لرده ایشتیراک ائدیر.

۱۳۷۳- جی ایل‌ده تئهران‌دا، اونون ۵۰ یاشی و ۳۰ ایل‌لیک مؤعللیم‌لییئی مؤناسیبتی ایله چوخ طنطنه‌لی آغیرلاما مراسیمی تشکیل اؤلونور. اوستاد فرشباف تقاعوده چیخ‌سادا، آنجاق یئنه مؤعللیم‌لییئی اساس پئشه کیمی داوام ائت‌دیریر و اؤ ریاضییات ساحه‌سینده درس‌لیک وسایطلری یازماق‌لا، یؤکسک سویه‌لی ریاضی کیلاس‌لاری ترتیب ائتمک‌له یؤرولمادان چالیشیر.

اوستاد حبیب فرشباف- ین ۶۰ ایل‌لییئی ایله باغلی تئهراندا، مؤعللیم دوست‌لاری، ادبی – مدنی انجومن‌لر، هابئله یؤکسک سویه‌لی عئلم صاحیبی اؤلان شاگیردلری‌نین ایش

بیرلیئی ایله اؤنودولماز وؤ طنطنه‌لی بیر آغئرلاما مراسیمی تشکیل تاپدئ کی، گئنیش صورت‌ده مطبوعات‌دا عکس اؤلوندو*:

حبیب فرشباف مؤعاصیر آذربایجان ادبیاتئ‌نئن ان گؤرکم‌لی تمثیل‌چی‌لریندن بیری‌دیر. اؤ خالق روحونون گؤزل بیلیجی‌سی، میللی خؤصوصیئت‌لریمیزین ماهیر صرّافئ، اینسانی سجییه‌لرله زنگین‌لشمیش یاراد‌یجئ شخصیئت‌دیر. آنا دیل‌لی شئعریمیزین، نثریمیزین، اوشاق ادبیاتئ‌مئزئن دیرلی سیمالارئندان‌دیر. اؤنون بدیعی آمالئ: دؤنیانئ اؤلدوغو کیمی، حقیقتی بیر صنتکار گؤزؤ ایله گؤرمک، درک ائتمک وؤ گؤروب – گؤتؤردؤک‌لرینی معنالاندیرئیب ، بدیعی دؤشؤنجه‌لر واسیطه‌سی ایله سؤیله‌مک‌دیر.

حبیب مؤعللیمین شئعرلری‌نین مایاسئ، اؤنون زنگین حیات تجؤربه‌لریندن سو ایچمیش، بوللورلاش‌مئشدیر. شاعیرین ایفاده ائتدیئی، بدیعی دویغو وؤ دؤشؤنجه‌لر، تصؤیر وؤ ترنّوم ائتدیئی، مضمون‌لار، اؤنون یاشانتئ‌لارئ‌نئن، بدیعی‌لؤؤحه‌لرده جانلان‌مئش صورت‌لری‌دیر. شاعیر دویدوق‌لارئنئ، یاشادیئق‌لارئنئ، یاراد‌یجئ خیالئیندا تصؤیرلره چئویریب، مؤختلیف شئعر بیچیم‌لرینده ایفاده ائتمک‌له اؤخوجولارئ‌نئن اؤره‌یین‌ده یئنی احوال- روحییه دؤغورور. بدیعی دویوم‌لار، دؤشؤنجه‌لر اؤیادیر. اؤنلارئن ایچ دؤنیالارئنئ تمیزله‌ییب، زنگین‌لش‌دیریر.

حبیب-ین یاراد‌یجئ‌لیق دؤنیاسئنا نظر سالد‌یقدا اؤنون مؤؤضولارئ‌نئ آراش‌دیرد‌یقدا، ایلک اثرلریندن، سؤن اثرلرینه‌جن یازدیق‌لارئنا، مضمون وؤ مؤندریجه باخئمئن‌دان، بدیعی قورولوش نؤقطه-ی نظردن یاناش‌د‌یقدا، شاعیرین **یاراد‌یجی‌لیغئندا** مؤختلیف مرحله‌لری وؤ هر مرحله‌نین ده اؤزؤنه مخصوص بدیعی خؤصوصیئت‌لری، مؤؤضو الوان‌لیغئ آچیق – آیدئن گؤزلریمیز اؤنؤنده جانلانیر. گؤرؤنؤر کی اؤنلار، خالقئ‌مئزئن طالئعی ایله سئیخ باغلئ‌دیر. یوردوموزون باشیندان کئچیردیئی، تاریخی- ایجتیماعی مرحله‌لرین بدیعی اینعیکاسئ بو اثرلرده اؤزؤنؤن دؤلغون تجسؤمؤنؤ تاپا بیل‌میشدیر.

حبیب فرشباف-ئن اثرلری‌نین باش مؤؤضوسو **اینسان‌دیر**. سؤزؤن گئنیش معناسیئندا **اینسان!** اؤنون شئعرلری، اینسانئن معنوی یؤکسلیشی، نجیب آرزو وؤ ایستک‌لری‌نین ترجؤمانئ وؤ صؤلح، خؤشبخت‌لیک وؤ عدالت‌لی حیات اوغروندا‌کئ مؤباریزه‌سی‌نین بدیعی ایفاده‌سی‌دیر. شاعیر اینسانئن معنوی عالمی‌نین زنگین‌لیئی‌نی وصف ائتمک‌له یاناشئ، جامیعه‌ده باش وئرن هر جؤره قئیر-ی اینسانی عمل‌لری، عئیبجرلیک‌لری، یارامازلیق‌لارئ، آلچاقلیق‌لارئ دا،

---

*- مجله‌ی آذری شماره۹ پاییز۱۳۸٤- مجله‌ی رشد(آموزش ابتدائی)، تجربه های سبز(- عبدالرشید قره باغی) اردیبهشت ماه ۱۳۸۵- هفته نامه‌ی موج بیداری ۱۱مهر ۱۳۸٤ سال دوم شماره‌ی ۳۹ (م- کریمی)-روزنامه‌ی همشهری(م.مجدفر)

پیس‌له‌ییر. اینسان جیلدینه گیرمیش «هئیوه‌ره»لری، نیفرت وٓ قضبین‌دن دوٓغان، کسگین ایفاده‌لر، تازییانه‌لرله تنقید آتشینه توتور. آجیٔ ایستئهزا وٓ اوٚلدوٚرجوٚ گوٚلوٚش‌لرله منفی‌لیک‌لری، معنوی اوجالیغئین قارشیٔ‌سئیندا دیزه چوٚک‌دوٚروٚر.

بو یازیٔدا گوٚرکملی شاعیرین یارادیجیٔلیغیٔنئین سوٚن دوٚروٚنه اوٚتری بیر باخیئش‌لا کفایت‌لنیریک:

حبیب، اثرلرینده تصوٚیر وٓ ترنّوٚم انتدیئی همیشه‌کی موٚضولارئینا، عوٚمروٚنوٚن موٚدروٚک چاغلارئیندا یئنی‌دن نظر سالئیر. اوٚنلاریٔ اوٚره‌یی‌نین، کوٚنلوٚنوٚن هیٚجان‌لارئیندان کئچیریر. دوٚیغو وٓ دوٚشوٚنجه‌لری‌نین بوٚیاسیٔنا بوٚیاییٚر. روحونون اینجه‌لیک‌لری ایله بله‌ییر. آمال وٓ ایدئآل‌لاریٔ‌نیٔ ایشیٔغیٔ‌لا جیلالاییٚر. من‌لیئی‌نین ماییاسیٔ ایله یوٚغورور. یئنی بیچیم‌لرده، طبیعت‌له، اینسانئین قوٚوٚشاغئین‌دان تؤره‌نن بدیعی تصوٚیر واسیطه‌لری ایله بیٚان ائدیر. بو شئعرلرین بدیعی قورولوشو، مضمونو ایفاده یوٚنلری ده چوٚخ ماراقلیٔ‌دیٚر. شاعیر، شئعری‌نین باشلانقیٚج میصرالارئیندان توتموش وٓ بدیعی بیر منطیق اوٚزه‌رینده اینکیشاف ائدن، دوٚیغو وٓ دوٚشوٚنجه‌لری‌نین بدیعی تصوٚیرلرینی بیر – بیرینه باجاریٔق‌لا توٚخویا – توٚخویا بدیعی فیکیرلرینی عوٚمومی‌لش‌دیریب، بیچیم‌له‌ییر. شئعرین معناسیٔ دا بو سوٚن‌لوق‌لاردا اوٚخوجونون گوٚزوٚنده بدیعی بیر حقیقت کیمی جانلانیٚر وٓ اوٚنو دوٚشوٚندوٚرمه‌یه سوٚوٚق ائدیر.. منه ائله گلیر کی، شئعرین بو شکیل‌ده قورولوشو بایاتیٔ‌لاریٔ‌میٔزیٔن موٚعاصیر سربست شئعری‌میزده کی اینکیشاف ائتمیش وٓ یاشاماغا حاق قازان‌میٔش عنعنه‌سی‌دیر.

«حیٚات»: دوٚنیا ادبییاتیٔ‌نیٔن وٓ بشرین فلسفی دوٚشوٚنجه‌لری‌نین ائله‌جه‌ده بوٚتوٚن صنت اثرلری‌نین آنا موٚضوسو حیٚات حاققیٔندا یوٚروٚدوٚلن فیکیرلر، چیٔخاریٔلان معنالار وٓ...، اوٚلموش. حبیب- ین ده **«شاعیر منی»** ایچ دوٚنیاسیٔ‌نیٔن حیٚاتلا باغلیٔ بدیعی – فلسفی نیداسیٔ‌نیٔ بو ساییاق ایفاده ائدیر:

دئدی: آل!
نه سئوٚینجه بئل باغلا
نه قاپانیٚب کدرینه قال
دوٚزه‌بیلمه یٚنده
آجیٔ‌سیٔ نیٔ، شیرینینه قات
بئله دیر حیٚات

«هله»: تاریخه نظر سالئیر. بشریٚیتین عوٚمور یوٚلونو گوٚزدن کئچیردیر. نسیل‌لرین طالئعی‌نین بدیعی ایفاده‌سی‌نی، قیزیٔنا، اوٚز نسلی‌نین ناغیٔلیٔ‌نیٔ، سوٚیله‌یٚن آتائین کئچیردیئی دوٚشوٚنجه وٓ ایضطیراب‌لارئیندا تصوٚیر ائدیر. ناغیٔلیٔ‌نیٔن ان چتین وٓ آجیٔ یئرینه، آرزولارئین چین

اؤلمادیغیڭ بیر واختا چاتیر، هله گؤیدن اوچ آلما دؤشمه‌میش ناغیل قیریلیر و اؤخوجونو دؤشؤندؤرن، بو فیکیرله تامام‌لاتیر:

آتام بو یئرده کؤکس اؤتورموش
آتامین آتاسی دا
دئمک بیرآه لا نؤقطه‌لنمیش
اوچ نسلین افسانه‌سی.

«اؤمید»: اینام‌لیڭ گؤن‌لری شؤبهه دومانیڭ بؤرؤیؤر. ایکی یؤلون آیریجیندا قالیر. طبیعتین دومانیڭ یؤل ـ جیغریڭ بؤرؤیؤب سه، شؤبهه دومانی‌سا اؤره‌یی بؤرؤیؤب، گؤزلره پرده چکیب‌دیر. سس‌سیز- سمیرسیز، یالقیزلیق عالمی! قایتماغین، باشی آشاغی‌ائیغین، آلنی کؤلگه‌لی‌یین یؤلو آچیق‌دیر. هله آرخاداکی کؤرپؤلر یئخیلمایتیب.قایتماغادا کی، باهانا چؤخ دور. آمما ایچین‌دن یئنه‌ده اؤمید گؤنشی دوغور و اؤنو یئنه اینسان آمالی‌ئین زیروه‌لرینه دوغرو چاغیریر. اؤ دومان‌لیڭ، یؤخوش‌لاردا، ایشیق‌لیڭ زیروه‌لره ساریڭ یؤلا دؤشؤر.

یئنه اؤمید منی چکیر
اؤزو یؤخوش دومانا.

«سفر»: بیرجه آن هارا ساریڭ گئتدییی حاقدا دؤشؤنؤر: خارابا بیرکنده، یؤخسا گؤنش‌لی زیروه‌لره‌می چاتاجاق؟ یئنه ده حیات عئشقی، ایچی‌نی دان یئری‌نین آچیلماسیڭ کیمی آیدئین‌لادیر:

حیات یاشامالیڭ، عؤمؤر یؤلوسا گئدیلملی‌دیر. آمال‌لیڭ ـ ایدئال‌لیڭ یاشاماق‌دا مقصده چاتماماق هدف دئییل، اونا دوغرو گئتمک هدف‌دیر. آتالار دئمیشکن: **«یؤلچو یؤلدا گرک»**، اوستاد شاعیر سه منطیقی اؤلاراق، آتالارین چاتدیغیڭ فیکیره چاتیر. اؤ یؤل‌دا دئیر. دائیمن سفرده‌دیر. عؤمرؤنؤن، طالئعی‌نین یؤلونو کئچمه‌ده‌دیر. ائله بئله یؤخ! گؤنؤ ـ گؤنه جالایتیب، اؤزؤنه قاپیلیب، اؤزباشی‌ئین هایئینا قالیب، یاش چؤخالدیب، گؤن چؤردوب، یاشامیر. اؤ یاشایئیر، گؤزلری حسرت ناخیش‌لیڭ، اؤره‌یی سئوینج‌لی ـ کدرلی، گؤن‌لرین آغیئیڭ قاراسینا قاتا- قاتا، ایچ عالمین‌ده، سفرده‌دیر. حیاتین قات‌لاریڭ آچا ـ آچا، اونلاریڭ معنالاندیرا ـ معنالاندیرا سفر ائدیر. یئنی تاپینیڭ‌لار، درین دؤشؤنجه‌لر، انگین خیال‌لارسا اونو حیاتین، دالغالیڭ قوینونا آتیر. فیکیرلردن- دوغان فیکیرلره کئچیر. حیات اونودا، یاشادا- یاشادا، دؤشؤن‌دؤره- دؤشؤن‌دؤره سیناق‌لاردان کئچیریر. و بو سیناق‌لار اوندا مؤختلیف احوال و روحییه‌لر دوغورور:

توؤشؤمه‌دیم هئچ سفریمده
فیکیرلردن- فیکیرلره،
سفریم قده‌ر

«اؤلوم یا اؤلؤم.»: ائله آنلاریڭ اؤلور کی: اؤلؤم‌له - حیات اؤز- اؤزه یؤخ بلکه ایچ- ایچه تصؤیر اؤلونور. اؤره‌یی «سکته» حائیڭ‌ندا. حکیم درمان خیائیڭندا. اؤرک اؤلچن جیهازسا تکجه داغ عکسینه اؤخشار بیر شئی‌لر چکیر. آنجاق اؤنون اؤره‌یین‌دن ایکی شئی، ائکیز، یاناشیڭ کئچیر: بیر **سن**، بیر ده **داغ**. سن: بؤتؤن سئؤدیک‌لری‌نین، ایناندیڭ‌لاریڭ‌ئین، اؤزه‌یی. سئؤگی‌سی‌نین جؤؤهری... ؤ داغ ایسه: گزدیئی، سئؤدیئی بؤتؤن داغلارئین ان گؤزلی. حکیم‌لر اؤ گیزلی سئؤگینی یؤخ، تکجه اؤره‌یی‌نی یاشادان دؤیؤنتؤلرین کاغیڭ اؤزه‌رینه حک اؤلان جیزگی‌لریندن نه‌سه سئزه بیله‌جک‌لر. آمما اؤنون حیاتیڭ‌ئین جؤؤهری ، گؤرؤنمز ساخلانان، گیزلی یاشانان آمال‌لاریڭ‌ئین ماییاسیڭ، اؤنو همیشه ان چتین آنلاردا، یاشادان اؤ قؤوّه، اؤمیدین ایچینه سیغیشیب قائیر!

اؤلؤم قؤندو دووار اؤسته
اؤره‌ییم‌دن بیر داغ کئچدی
بیرده سن!
آنجاق سنی
ائله گیزلی. ائله گیزلی خاطیرلادیم کی،
اؤرک اؤلچن جیهازلاردا دویمادیڭ
اؤنلار تکجه کاغیڭ اؤسته
داغ عکسی‌نی چکدی‌لر.

شاعیر-مؤعللیم: اوستاد حبیب فرشباف، آنا دیل‌لی اوشاق شئعری‌میزین ده تائین‌مئش نؤمایئنده‌سی‌دیر. شئعری‌میزین بو قؤلونودا اؤز اثرلری ایله، اینکیشاف ائتدیریب، زنگین‌لشدیرمیش‌دیر.

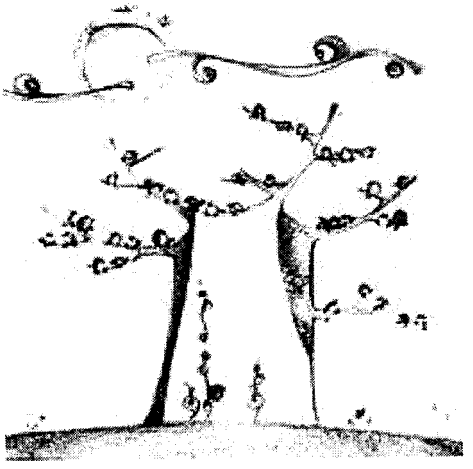
اوستاد شاعیرین مئهربیان قلبی، خئیرخاه نییّت‌لری ؤ بالالارا اؤلان بؤیؤک سئؤگی‌سی، مؤعللیم‌لیئی ایله قؤشالاشاراق اؤنون اوشاق شئعرلری: اؤزؤنؤن شیرین دیلی، اؤیناق ؤ قولاغیڭ اؤخشایان موسیقی‌سی، تصؤیرلری‌نین جانلیڭ‌ئیغیڭ، عیانی‌لیئی ایله اوشاق‌لاردا شیرین خیال‌لار، گؤزل دویغولار اؤیادیر. اؤنلارئین سئؤینج‌لرینی آرتیریر. دؤنیالاریڭ‌نیڭ گئنیش‌لندیریر. حیاتیڭ، طبیعتی درک ائتمه‌لرینه کؤمک ائدیر. موسیقی‌چی‌لر اؤنلارا موسیقی بسته‌له‌ییرلر. ازبرلنه- ازبرلنه دیلدن- دیله دؤشؤرلر بو شئعرلر.

اؤنلار: مؤختلیف بیچیم‌لر، ؤ شکیل‌لر، منظوم ناغیل‌لار، منظومه‌لر، خالق یارادیجیڭ‌ئیغیڭ ایله اویوشان، سس‌لشن تاپماجالار ؤ دؤزگؤلر، یاخود آز هیجالیڭ، اؤیناق وزن‌لی چارپارالار، ایله زنگین دیر. اؤنلارئین تجسّؤم ائتمه قابلییتی گؤجلؤدؤر، مؤوضولاریڭ، حادیثه‌لری جانلیڭ شکیل‌ده یارادیر. اوشاق سانکی اؤنلاریڭ گؤرؤر، حیسّ ائدیر، سسی‌نی

انشیدیر، دادیئی دادیب و لمس ائده‌بیلیر. شاعیرین شئعرلرینده کی، بو کئیفییّت‌لر اؤنون یارادیجی‌لیق قایه‌لری ایله باغلی‌دیر. او مؤوضولاری کیچیلدیب، اوشاغین باشا دؤشدوؤو طرزده، اؤنون دیلی‌ایله دئمیر، بلکه اؤزو اوشاق اؤلور، اوشاق دؤنیاسینا گیریر اوشاق گؤزو ایله دؤنیایا باخیر. اوشاق روحو ایله دؤنیانی درک ائدیر. اوشاق تخیّولاتی ایله دؤنیانی تصوّر ائدیر. بو اوشاغین آرخاسیندا، اؤنون ذولونا ایشیق توتان بؤیوک‌لر دؤنیاسین‌دان، خالق معریفتین‌دن سو ایچ‌میش بیر مؤعللیم وارسا دا آنجاق، اؤنون شئعرلرینی اوخویار کن، سنه ائله گلیر کی بو شئعرلر: اوشاق تخیّولؤندن، اوشاق روحوندان، اوشاق طبیعتین‌دن دؤغان شئعرلردیر. ساده، طبیعی، رنگارنگ ...

سؤزوموزه قوّوّت اؤلاراق **توّکلو یارپاق‌لار**، آدلی شئعرینی اوخویاق:.

توّکولدو بیرجه بیرجه
آغاجلارین یارپاغی
الوان رنگه بویاندی
باغ - باغاتین توّرپاغی

گونشین قارشی‌سیندا
چیل- چیلپاق دایاندی‌لار
کوّلگه‌لرین گوّزنده
لوّت لوّک‌دن اوتاندی‌لار

سرچه‌لر پیرپیل - پیرپیل
بوداقلارا ائندیلر
توّک یارپاقلی بوداق‌لار
ایسینیب سویندی‌لر

حبیب فرشباف، تکجه شئعر دئییل، نثر ساحه‌سینده‌ده گؤزل، ماراقلی، یاددا قالان حئکایه‌لر مؤاللیفی‌دیر. بو حئکایه‌لر، مضمون، بدیعی قورولوش باخیمین‌دان دا چوخ گؤزل و بیتگین اثرلردیر. یازیچی، حیات‌دان آلینان تجروبه‌لرینی، یاشانتی‌لارینی، فلسفی - اخلاقی فیکیرلرینی، حئکایه‌لری‌نین اؤزه‌یینه، ماياسینا چئویریر.او، کند حیاتی‌نی گؤزل دویور، گؤزل حیسّ ائدیر. کند مسله‌لرینه، کند عالمینه یاخشی بلددیر. آدام‌لاری یاخشی تانی‌یی‌یر. بو سجییه‌لر ایسه، مؤاللیفین، حیاتی، درین مضمون‌لو، بیتگین بدیعی اثرلر واسیطه‌سی ایله تصویر ائتمه‌سینه کؤمک ائدیر و اونون حئکایه‌لرینده حیات حقیقت‌لری ایله بیچیم گؤزل‌لیی آراسیندا طبیعی بیر اویوشما یارادیر.

بوحئکایه‌لرده، خالقیۀمیزین کئچمیش حیات طرزی، اؤ دؤنمده کندلرین ایجتیماعی - ایقتیصادی وضعیتی ایله برابر، دؤورؤن روحو، نفسی، ائله‌جه‌ده مؤعیّن بیر نسلین حیات تاریخی، صنتکارلیقلا جانلانیب‌دیر. بورادا زامان ایختیلافی، دؤورؤ ان فرقی گؤزه چارپمیر. بیز، اؤنلاردان، مؤعاصیر حیاتیمیزلا سس‌لشن ،فلسفی- اخلاقی معنالاریۀ چیخاریرئیر، منیمسه‌ییریک. معنوی جهت‌دن دؤلقون‌لاشیر و حیاتین درین قات‌لاریۀنا یؤل چکن دؤشونجه‌لره قاپیلیریق. . بیز اؤنلاریۀ اؤخویار کن، یالنیز صنت اثرلری ایله قارشیۀلاشیریق، اؤنلارلا دیل تاپیب دانیشیریق. اؤرک‌لریمیز تمیزلنیر، کؤنلؤموزده نجیب دویغولار اؤیانیر و اینسان لیاقتینه، اینسان شرفینه، اینامیۀمیز داها دا گوجلنیر.

حبیب مؤعللمین حئکایه‌لرینی، بو نؤوۀ سؤز صنتی‌نین بدیعی قورولوشونون اساس عؤنصؤرلری باخیمیندان، یعنی حئکایه‌ده، مؤوضونون ایش‌لنمه‌سی، صورت‌لرین یارانماسیۀ، اوصول‌لاریۀنیۀ ائله‌جه‌ده، مؤختلیف بدیعی تصویر واسیطه‌لری‌نین یارانماسیۀ نؤقطه-ی نظریندن آراش‌دیردیق‌دا، اؤنون یازیچیۀلیق سریشته‌سی، یارادیجیۀلیق قابلییتی داها قاباریق شکیل‌ده گؤزه چارپیر. بو یازیۀدا، اؤنون، حئکایه‌لرینده ایش‌لنن بیر نئچه بدیعی ایفاده اوصول‌لاریۀنا نظر سالماق ایسته‌ییریک:

حبیب- ین حئکایه‌لری‌نین ان عؤمده خؤصییت‌لری نین بیری، اؤنلاریۀن بدیعی **دیلی**‌دیر. بو دیل جانلیۀ خالق دیلین‌دن قاینیاق‌لانیر. خالق دیلی‌نین دئییم طرزی، ایفاده الوانلیق‌لاریۀ، بیرچؤخ چالارلاریۀ ایله اؤنون بدیعی دیلی‌نین قورولوشونو تأمین ائدیر. اؤنون دیلی «**کتاب**»دان گلمه اؤلمادیغیۀ کیمی، هر جؤره «**یئرلی**»چی‌لیک‌دن، سؤز اؤیونلاریۀن‌دان، ایفاده بازلیقلاردان دا، اوزاق‌دیر. بو دیل، گؤز اوجو سئیرچی لیک‌لردن، اینسان احوال- روحییه‌سیندن دؤغمامیش، منیم‌سنمه‌میش نظریه‌لر اساسیندا قورولان بدیعی ایفاده یؤل‌لاریۀندان، یؤخ؛ بلکه خالق تفکّورؤ چئشمه‌سیندن سو ایچیر. اؤنون بدیعی اؤسلوبو، بدیعی دیل ایله، بدیعی تفکّورؤن اویوشماسیۀ و اوزلاش‌ماسیۀندان تؤرن‌میش، دوم- دورو، آیدیۀن، ساده، عئینی حالدا یئغجام و توتارلیۀ ایفاده‌لرله زنگین بیر اؤسلوب‌دور. اؤنا گؤره یازیچیۀنیۀن ترنّوم ائتدیی مؤوضولاردان، جان‌لان‌دیردیغیۀ حادیثه‌لردن، تصویر ائتدیی صورت‌لردن، حیات نفسی و حیات قوخوسو گلیر.

حبیب- ین حئکایه‌لری‌نین **فضاسیۀنیۀن** یارانما یؤل‌لاریۀ دا چوخ ماراقلیۀدیر. اؤ، اکثر حال‌لاردا، بو فضانیۀ: حادیثه‌لرین ماهییتی‌نی، اینکیشافیۀنیۀ، قهرمان‌لاریۀن احوال – روحییه‌سی ایله، مکان، زمان، مؤحیط و طبیعت حادیثه‌لری‌نین اویغون‌لاشماسیۀ، اؤست – اؤسته دؤشمه‌سی یؤولو ایله یارادیر:

«سۆلئیمان» حئکایه‌سینده، کندلی‌لرین آرزو و ایستک‌لری‌نین باش قالدیردیغی و ساری سۆنبۆل‌لۆ زمی‌لرین دنه دۆلدوغو و ئتیشدیئی بیر واخت‌دا، گۆنش‌لی بیر گۆندۆزده، اکینچی ایله بوغدا زمی‌سینی گۆرۆشدۆرۆب ساری سۆنبۆل ایشیغئین‌دان قیزیلی رۆوئیالارئین اۆیانما فضاسی‌نی یارادیر. ائله‌جه‌ده گۆی گۆرۆلتۆلری، قارا بولوتلارئین چاخناشماسی، شیمشک‌لرین چاخیشی‌ایله، کندلی‌لرین، هیجان‌لاری، ایضطیراب‌لاری، داخیلی سارسینتی‌لاری‌نئین سس‌لشمه‌سینده، فاجیعه‌نین آغیرلیغی‌نی نۆمایئیش ائتدیریر. یاخود، طبیعت حادیثه‌لری‌نین تۆرتدیئی فاجیعه‌لری قارشی‌سیندا، کندلی‌لرین چاره‌سیزلیئی‌نی، عاجزلیئی‌نی، **«ارسین آتما»**، **«آتی اۆجاق آغاجیئا باغلاما»** کیمی خالق اینانج‌لاری‌نئین نۆمایئیشی ایله ایفاده ائدیر. یۆخسول‌لوغون، آج‌لیغئین، قیئت‌لیغئین جایناغیندا یاشانان قارا گۆن‌لری، قارا فیکیرلری، دئدی – قودولاری، دومانلی دۆشۆنجه‌لری، گئجه قارانلیغی ایله قۆشالاشدیریر و حادیثه‌نین نه اۆلدوغونو، سیررین آچیلماسی‌نی **«سئحرنازین»** فانتیسی‌نئین ایشیغی ایله، آیدین‌لادیر. **سۆلئیمان**ـئین اۆره‌ئی‌نین ایشیغئین‌دان، فانتیسا دامان ایکی دامجی سۆینج یاشی بۆتۆن سیررلری آچیر. قارا فیکیر آیدین‌لاشیر، دومانلی، شۆبهه‌لی اۆرک‌لر دورولور، قضب و کین حیس‌لرینی خجالت حیس‌لری عۆض ائدیر. **سۆلئیمان**- ئین تمنّا سئیز یاخشی‌لیغی‌نئین سایه‌سینده هامی‌دا آیدین‌لاشما و دورولما عمله گلیر. گئجه‌نی ایشیق‌لاندیران آی کیمی، سۆلئیمان- ئین اۆره‌ئی‌نین پاک دویغولاری، اینسانی حیس‌لری ده ، مۆعللیمین چیراغی‌نی سحره‌جن یانیق قۆیور و اۆنو دۆشۆنجه‌لره قرق ائدیر.

گۆی آتلی بالاخان حئکایه‌سینده، حئکایه‌نین مضمونونا اویغون فضا یارادیب: تۆی احوال - روحیه‌سینی، اینسالارئین اۆره‌ئین‌ده چیچک آچان گۆزل دویغولاری، طبیعتین آل-الوان چیچک‌لری‌نین بۆیاسی ایله بۆیایئیر، و اۆنلاری **بالابان**-ئین **«تیرینگه»** هاواسی ایله رقصه گتیریر: **مۆحتشم خالا**ئین اۆره‌ئین‌ده کی: سکسکه‌نی، سۆینجی بئله جانلی بیرشکیل‌ده تصۆیرائدیر: آنا اۆغول تۆیوندا اۆیناسادا، آنجاق اۆره‌ئین‌ده تۆکۆنتو و ایضطیراب وار. چۆنکی **بالاخان** گلین دائیسی‌جا گئتمه‌یه حاضیرلاشاندا، **گۆی آت** مینیک وئرمه‌میش، **تک صبیر** گلمیش، بونلارئین دۆشر- دۆشمز اۆلدوغونا اینانان **مۆحتشم خالا** بیر آنا کیمی هم سۆینیر، هم دۆیۆنۆر. اۆنون سۆینجی آیاق‌لارئیندا اۆیناییرسا، اۆره‌ئین‌ده کی سکسکه‌لرده یۆللارا تیکیلن گۆزلرینده چیرپیئیر. یاخود، **بالاخان**- ئین شیرین خیال‌لارئیندا گۆزل بیر شۆعور آخینی واسیطه‌سی ایله، گلین پالاتارئیندا **نرگیزین** سیماسی‌نی جیلوه‌لندیریر. ایکی اۆبا آراسیندا کی هیجان و ایضطیراب‌لاری «**بالاخان**- ئین یۆبانماسی ایله باغلی» اۆبالارئین آراسیندا کی ائل یۆلونا

تیکیلن نیڤاران وٓ اینتیظارلیٔ باخیٔش‌لاردا تصوٓیر ائدیر. حئکایه‌نین باشلانیٔشیٔ، نه قدهر گؤزل وٓ سئوین‌دیریجی دیرسه، سوٓن‌لوغو بیر اوٓ قدهر کدرلی، اوٓرک آغرئیدان‌دیر. **بالابان**-ئین چالدیغیٔ «**تیرینگه**» هاوٰاسیٔ، آخیٔردا هؤنکوٓرتوٓیه چئوٓریلیر. بالا وٰایٔ ناله‌سی‌نی چالیٔر. بولوت‌لار سانکی ئوٓلونان ساچیٔلاریٔن قمینه، جئزیٔلان یٔاناق‌لاریٔن قانیٔنا بولاشیٔب وٓ گؤنشین قانلیٔ یٔاتاغیٔنا دؤنوٓرلر. بو حئکایه‌ده راوی‌نین ریوٰایٔت ائده‌بیلمه‌دیئی ان گیزلی حیسّ وٓ هیٔجان‌لاریٔ بالابان ایفاده ائدیر. بودا، حئکایه‌نین ان قوٓوّه‌تلی، وٓ توتارلیٔ جهت‌لریندن دیر.

یٔاخود «**صنت‌کارلیٔق‌دان بوٓیوٓک**»ده **خئیروللانئین** کئچیردیئی ایضطیراب‌لاریٔنیٔ، داخیلی عذاب‌لاریٔنیٔ، ایچینده باش قالدیٔران حیس‌لرینی، **قوربتی** هاوٰاسیٔ‌ئین آئیل‌ماسیٔندا، قوروبون حزین آهنگی، کوٓچه‌لرین بوٓشلوغو، کروٰان‌سارائین گئجه‌سی، ائله‌جه‌ده سوٓنجی‌نین آشیٔق‌لار قهوٓه‌سی‌نین توٓیٔ- بایٔرام احوال -روحیٔیه‌لی مجلیسی ایله سس لشدیره‌بیل‌میشدیر.

حبیب موٓعللیم حئکایه‌لرینی، «**ریوٰایٔت**» اوٓسلوب‌لاریٔ‌ئین موختلیف چالارلاریٔ وٓ اوصول‌لاریٔ اوٓزره قورور. اوٓ بو اوصول وٓ ایفاده وٰاسیطه‌لرینی یٔئرلی-یٔئرینده ایشلتمه‌سینه گؤره، حادیثه‌لرین گئدیشی‌نی، اینکیشاف خطّی‌نی، ها بئله آردیٔجیٔلیٔغیٔنیٔ، یٔاخشیٔ آپارا بیلیر. بو ایفاده وٰاسیطه‌لری‌نین بیری ده **موٓکالیمه** بدیعی تصوٓیر وٰاسیطه‌سی دیر : اوٓ حئکایه‌لرینده موٓکالمیه تئز - تئز موٓراجیعت ائدیر. چوٓنکی بو یٔوٓلا حئکایه‌لری‌نین ریوٰایٔت خطّی‌نین ایرلی‌لمه‌سینی، ها بئله حادیثه‌لرین آچیٔق‌لانماسیٔنیٔ، یٔاخشیٔ تأمین ائده‌بیلیر. موٓکالیمه یٔوٓلو ایله شخصییٔت‌لری‌نین، اوٓز دیلی ایله کیم‌لیٔیی‌نی، دوٓنیٔا گؤروٓشوٓنوٓ، دوٓشوٓنجه طرزینی یٔاخشیٔ ایفاده ائده بیلیر.

«**بیر سئوٓگی بیر عؤمروٓن**» حئکایه‌سینده، موٓألیف خالقئین دیلین‌دن، **زئینب‌به‌یم**-ین قیٔرخ ایل‌لیک عؤمروٓنه ایشیٔق ساچیٔر. توٓکانداکیٔ قوٓجا وٓ جاوٰان **زئینب‌به‌یم**-ین گؤزل‌لیٔیی، یٔار-یٔاراشیٔغیٔ، شوٓجاعتی، دؤنمزلیٔیی حاقدا صوٓحبت ائدیر. ریوٰایٔت آغیٔزدان-آغیٔزا کئچه-کئچه، سؤز- سؤزوٓ گتیره- گتیره آچیٔق‌لانیٔر. هرکس ماجرائین بیر اوجونو توتوب گئدیر. دئییرلر.... دئییرلر... وٓ بو دانیشیٔق‌لاریٔن ایچیندن زئینب‌به‌یم-ین خالق آراسیٔندا کیٔ، حؤرمت وٓ ائحتیرام دوٓغوران سیماسیٔ جیلوٓه‌لنیر. حئکایه‌نین بو بؤلوٓمونده، یٔازیٔچیٔ هم **صحنه** قورور «توٓکان، کندلی‌لر، زئینب‌به‌یم وٓ....»هم‌ده صحنه‌نی موٓکالیمه یٔوٓلو ایله جان‌لاندیرماغا چالیٔشیٔر.

صنتکارلیٔق‌دان بوٓیوٓک حئکایه‌سی، موٓکالیمه‌نین دیراماتیک قورولوشو اوٓزره قورولموش صحنه، آشیٔق‌لاریٔن عنعنه‌وی مجلیس‌لری‌نین ان یٔوٓکسک زیروٓه‌سی سائیلان **دئییشیمه‌مجلیسی** اساسیٔندا قورولوب‌دور: **دئییشمه** مجلیسین‌ده، اوستاد آشیٔق‌لارلا برابر باشقا آشیٔق‌لاردا توٓپلاشار وٓ ائلین قاباغیٔندا ایکی آشیٔغیٔن بیر- بیری ایله باغلاشماسیٔ، دئییشمه‌سی

ایفا اؤلونار . قیفیل‌بندلرین آچیلماسیٔ مؤختلیف آشیق هاوالاریٔنین اؤخونماسیٔ ایله آشیق‌لارین صنتکارلیق‌لاریٔ، ایفا قابیلییئت‌لری سئیناغا چکیلیر. اؤستؤن گلن آشیق مغلوب اؤلانین سازین الیندن آلماق‌لا شؤهرت قازانار. بو حئکایه‌ده یازیچیٔ چؤخ گؤزل ؤ اوستالیق‌لا حئکایه‌سی‌نین صحنه‌سینی بو عنعنه اؤزه‌رینده قوروب ؤ اؤنو بؤتؤن اینجه‌لیک‌لری ایله جان‌لاندیرا بیلمیش‌دیر. اؤچ ساعات داوام تاپان بو مجلیس‌ده نهایت بیر نتیجه چیخیر: صنت‌کارلیق دان بؤیؤک اؤلان، اینسان‌لیغین ایثار ؤ فداکارلیق زیروه‌سی‌دیر.بو یؤکسک اخلاقی کئیفییئت، بؤتؤن اوجالیق‌لارین باشیٔ‌دیر.

حبیب حئکایه‌لرینده، **شؤعورآخیئنیٔ، کئچمیشه قاییدیش، خیال اوچوش‌لاریٔ، اؤزؤنه دالما، داخیلی دانیشیمالار** ؤ... بو کیمی بدیعی تصؤیر واسیطه‌لریندن ایستیفاده ائده‌رک قهرمان‌لاریٔنین داخیلی عالمی‌نی آچیق‌لایئر. بئله‌لیک‌لر اؤنون ریوایئتینه بدیعی هیجان، صمیمی دویغولار علاوه اؤلونور ؤ ریوایئتین بدیعی گؤجونو، آرتیرئر. **بیر سئوگی بیر عؤمؤر** حئکایه‌سینده، بو اوصول‌لاردان چؤخ گؤزل ؤ طبیعی صورت‌ده فایدالانیب‌دیر. **زئینب‌به‌یم** چایٔ ایچیب حالا گلندن سؤنرا گؤزؤ **ساریٔ آناجا** ساتاشیر، اؤنونلا اؤز عالمین‌ده دانیشیر، اؤنو اؤخشایا ـ اؤخشایا، **شکیل** تؤیوغونون- کدخودائین الی ایله- باشیٔنین کسیلمه‌سی، امنیه‌یه ناهار بیشیریلمه‌سی یادیٔنا دؤشؤر. بو آجیٔ خاطیره‌دن، اؤنو پیشی‌یی‌نین مؤوزولتوسو آییریب ؤ سؤنرا گؤزلرینی **جهره**‌سینه ساتاشدیرئر. جهره‌ایسه، اؤندا، باشقا بیر خاطیرنی اویادیر: ژاندارما رئییسی‌نین ائلچی سینه وئردیئی جاوابیٔ آندیرئر ؤ... بئله‌لیک‌له بو اثرده بیر شؤعور آخیئنیٔ، ایکینجی، اؤچونجو ؤ... شؤعور آخین‌لاریٔنین دالغالاریٔنیٔ توره‌دیر، بو یؤل‌لا خاطیره، دؤشونجه قات‌لاریٔ آچیلیر، جانلانیر ؤ ماراق‌لیٔ خیال اوچوش‌لاریٔندا عیانی‌لشیر:

زئینب‌به‌یم-ین حیاتیٔنین معناسینا چؤزریل‌میش **نبی** سئوگی‌سی، اؤنو کندین ساوادلیٔسیٔ ؤ زئینب‌به‌یم -ین ایناندیغیٔ، اعتیبار ائتدیئی چؤخ مؤحترم بیر شخص، زئینب‌به‌یم-ی باشا دؤشن، اونون خیال دونیاسینا بلد اولان **میرزه ممی** نین اثرینه چکیر. میرزه ممی قیرخ ایل‌عرضینده، تکجه بیر مکتوبو (نبی‌نین مکتوبونو) دؤنه ـ دؤنه اؤخوماسیٔ ایله زئینب‌به‌یم-ی عؤمرونون ان شیرین چاغلاریٔنا، دادلیٔ گونونه، (تویٔ گونونه) آپاریر، اؤنو گلین پالتاریٔندا، نبی‌نین اثرینه گتیریر. سؤنرا بو سسه، **آرازین** دا سسی قوروشور، ایکی سسین قوشالاشدیغیٔ آندا ، نبی ایله سؤن گؤروشونو، آیریلیق آنیٔنیٔ خاطیرلادیر ؤ... بیر مکتوبون اؤخونوشوندا. قهرمانین روحونون بؤتؤن قات‌لاریٔنیٔ سارمیش سئوگی سس‌لی سئوگی بویالیٔ شیرین خاطیره‌لری، جانلاندیریر.

و **هومای** حئکایه‌سینده ده، خیال اوچوشو، اؤنو ایلک محبّت چاغلارئنا، کهر آتین بئلینه وٓ سؤنرا **قوشا بولاق** کندینه چکیر. **گوئ آتلئ بالاخان** دا بئ بالاخان-ئین گؤئ آت بئلین‌ده چاپارکن یال - یاماج‌لارئ کئچه - کئچه نیشانلئ‌سئ **نرگیزی** گلین‌لیک سیماسئندا خیالئین‌دا جان‌لاندئرئر.

حبیب-ین حئکایه‌لری‌نین **سؤن‌لوق**لارئ دا چؤخ ماراق‌لئ‌دئر. دئمک یازئچئ بؤتؤن وار گؤجو ایله یارادئجئ‌لئق باجارئ‌لئغئ ایله، حئکایه‌نی، حادیثه‌لرین ایزلنیشی ایله اینکیشاف ائتدیریب، سؤنا چاتدئرئر. اؤخوجویا، بو نؤقطه‌ده (**دؤیؤن**لرین آچئیلیشئین‌دا) حادیثه‌لرین ماهیتی آیدئن‌لاشدئرئر.. بو سؤن‌لوق‌دان سؤنرا، اؤخوجو ماجرائین نه اؤلدوغونو، داها دریندن دؤشؤن‌ملی اؤلور. سانکی اؤخوجونون دا ایچینده بیر آیدئن‌لاشما، دورولما، زنگین‌لشمه عمله گلیر. یازئچئ‌ئین آشئیلاماق ایسته‌دیئی دوئغو - دؤشؤنجه بو سؤن‌لوق‌لاردا، توتارلئ وٓ دؤلغون بیر شکیل‌ده اؤخوجونون اؤره‌ئینه یؤل تاپئر وٓ اؤنون یاشانتئ‌سئنا، بدیعی مالئنا چئوریلیر:

صنتکارلیق‌دان بؤیؤک حئکایه‌سی‌نین سؤن‌لوغو چؤخ توتارلئ وٓ طبیعی‌دیر. الین‌ده بیر دسمال گؤموش پول گئجه **حتم** کروان‌ساراسئنا گیرن **آشیق حوسئین جوان**، خئیرواللاغین اؤره‌ئینی، ایشیق‌لاندئرئر. وٓ اطراف داکئ آدام‌لار حادیثه‌نین نه اؤلدوغونو باشا دؤشؤر، دئمک آشیق **حوسئین جوان** شاگیردی **خئیرولا** ئین تکجه اؤنون مادئ ائحتیاجئ‌ئ اؤده‌میر، بلکه اؤنا سؤن درسینی وئرییر. صنتین اوجا زیروه‌سینه چاتان صنت‌کار، یؤلداشئ، امکداشئ یؤلوندا شؤهرتینی آیاغئ آلتئنا قوئوب، اؤندان کئچیب، اینسان معنویاتئ‌ئین اوجالیغئ‌ئ، نؤماییش ائتدیریر. اؤزوندن کئچمه، اؤزونو فدا ائتمه. بوردا اؤخوجودا، خئیرلا کیمی سانکی حیاتین ان بؤیؤک درسینی آلیر. بو سؤن‌لوق، **سولئیمان** حئکایه‌سی‌نین سؤن‌لوغو ایله، سس‌لشیر. بو ایکی حئکایه‌نین سؤن‌لوغو عئینی احوال- روحیه‌ده دوغورور.

قاراقئش حئکایه‌سی‌نین، سؤن‌لوغودا چؤخ ماراقلئ‌دئر. کند مؤعللیمی‌نین بیر خسته‌نین یؤلوخماسئنا آپاردئغئ بیر دنه نار، قئش اوزونو، کندین بؤتؤن خسته‌لرینی یؤلوخا- یؤلوخا، پؤلؤشؤنؤن پره‌لری سئنا-سئنا، رنگی بؤزارا- بؤزارا نهایت گلیب مؤعللمین اؤزونه چاتیر. بورادا کند اهلی‌نین یؤخسول‌لوغو، قارا قئشئین یاراتدئغئ چتین لیک‌لر، اثله‌جه‌ده خالقئن اؤره‌ئین‌ده کی اینسانی حیس‌لر، دار گؤن‌لرده بیر- بیرلرینه ال‌لریندن گلنی‌نی اسیرگه‌مه‌مه‌سینی بؤتؤن اینجه‌لیک‌لری بو حئکایه‌ده بیرجه نارئن اؤزه‌رینده جمع‌لشیب وٓ شرطی‌لش‌میشدیر.

«**هومای**» حئکایه‌سینده تایالارئ تالانان کندلی‌لرین **پالچئق** داملارئن اؤستونه توپلاشیب- **آسلان** خانئن آرزوسونو گؤزوندە قوئان **هومای**- ئن جسارتی ایله- قورو یؤنجا یؤک‌لری آلیشیب یانان دوه‌لرین اؤینا شماسئنا، قاچیشماسئنا تاماشا ائدیرلر. گئجه‌نین آلا -

قارانلیغین‌دا، داغ باشینا دؤغرو دئیرماشان اؤد شیرئیغین‌دا، اؤنلارین آلؤولانان قضبی‌نین شؤعله‌لنمه‌سینی نؤمایئش ائتدیریر. بو منظره همای-ئین یاناق‌لارینا سئؤینج یاشئ دامیزدیرئیر.. چؤنکی، اؤ اینانئیر کی: صاباح‌لاردا بو ناغیل، کند- کند، اؤبا- اؤبا گزه‌جک ؤ **آلیشان**- ین آدینئ ؤ **قوشا بولاق** کندی‌نین باشینئ اوجالداجاق‌دیر.

بیر سئؤگی بیر عؤمؤرده: ناموسونا قیسیلیب، یؤخسول‌لوغا دؤزؤب، آنجاق سئؤگی عالمی‌نین، عؤلوی حیس‌لری، شیرین خیال‌لارئ ایله یاشایان زئینب‌به‌یم چؤرک خیردالارئ ایله توپوغو آج قارین یوخویا وئریب، بیر دری — بیر قابئرقا پیشی‌یی‌نی اؤخشایا — اؤخشایا یاتیردیب، یاغئ قورتارمیش ؤ یاواش — یاواش سؤنمکده اولان فانارین مؤرگؤله‌مه‌سی ایله، یئنه‌ده سئؤگی دؤنیاسئ‌نین خاطیره‌لرعالمینه دالیر ؤ سئؤداسئ‌نین سؤراغینداا، حزین — حزین بایاتی‌لارین زؤمزؤمه‌سینه باشلایئر.

بو سؤن‌لوق‌لار، ماجرالارئ آچیلماغا باشلایان باشلانغیج‌لارین طبیعی سؤن‌لوغو کیمی آلیشیر. دئمک اؤنلارئ تامام‌لایئر.حتّا حئکایه‌لرین عؤنوانینا دا بو سؤن‌لوق‌لار ایشیق توتور اؤنلارین معناسئ‌نین آچیل‌ماسیندا دا اؤخوجویا کؤمک ائدیر..

حبیب-ین حئکایه‌لری‌نین قهرمان‌لارئ هانسئ زامان‌سا ، هارداسا، نه‌یی‌سه، قؤروماق‌دادیرلار. کیمی‌سی اؤزؤنؤ، آدینئ، آبیرئ‌سیئنئ قوروپور. اؤز ایچینده کی، ایستک‌لری بؤغا — بؤغا، آجئ‌لارینئ اودا- اودا، ایچینه آغلایا- آغلایا: **شمیل‌خان** (بالاخان-ئین آتاسئ) کیمی. کیمی‌سی، جانینا قیئیر، پاییئنئ، اری قؤربت‌ده اولان سؤد امه‌ر اوشاغئ ایله، آج‌لیغین پنجه‌سینده سیخیلان قادینا باغیش‌لایئر **(سؤلئیمان)**. کیمی‌سه، اری‌نین آدئ‌نین، باش اوجالیغینئ قوروپور (**همای**). کیمی‌سه، اؤز شؤهرتین‌دن، آدیندان کئچیر یؤلداشئ‌نین آبیرئ‌سینئ قؤروماق اؤچؤن. کیمی‌سی، عؤمرؤنؤ بیر سئؤگی‌یه قوربان وئریر، سئؤگی‌نی، محبّتی اوجالتماق ؤ یاشاتماق اؤچؤن. بو قهرمان‌لارین عمل‌لری خالق ایچین‌ده بؤیؤک رغبت ؤ حؤرمت حیسّی اویادیر. مؤاللیفین بدیعی قهرمان‌لارئ، اینسانی کئیفییئت‌لری اوجا توتماق ؤ یاشاتماق‌لا عؤمومی‌لشدیریلمیش اخلاقی — فلسفی دؤشونجه‌لر بیچیمین‌ده اؤخوجولارین معنویاتین‌دا شؤعورووندا، دؤشونجه‌سینده سیلینمز ایز بوراخاراق، اینسان‌لیغئ یاشادیرلار.

شاعیر- یازیچئ، مؤعللیم **حبیب فرشباف**- دا، یازئ‌لارینداا ترنّوم ائتدیئی، اونلارا رغبت حیسّی ایله یاناش‌دیغئ یؤکسک اینسانی کئیفییئت‌لری، شخصی حیاتیندا یاشایان صنت‌کاردیر. اونون شخصییتی ایله- صنتی، آدئ‌لا-اثرلری ده بیر — بیرلرینی تامام‌لایئر:

تک اوزونه ایسته‌دی

حیاتین نئعمت‌لرین

سئومه‌دی‌یم آدام‌لارا!

سۆلئیمان

• حبیب فرشباف

نریمان آتئین جیلوۆونو دارتاندا، آت یاواشئیئیب، یۆرقالادئ. سۆنرا گلیب زمی‌نین قیراغئیندا دیک داپانئیب، اوزون بیر کیشنه‌دی.

ترلان سسه طرف دۆنۆب، نریمانا یاخئین‌لاشدئ. نریمان زمی‌یه باخا- باخا:

- به‌به، به‌به برکتلی اۆلسون- دئیین‌ده، ترلان اۆنون سۆزلریندن وجده گلیب، دۆنۆب یئنه ده زمی‌نی گۆزدن کئچیردی ...

«قوتانلئ» یوردو آران اۆلدوغوندان اکینی تئز یئتیررردی. **ترلان** سحر تئزدن گلیب زمینی یۆخلاییئیب، قاپئیئتماق ایسته‌میشدی، آنجاق اکینی گۆردۆک‌ده اۆندان آیریلا بیلمه‌میشدی. مئه اسدیکجه قیزیل سۆنبۆل‌لر دنیز کیمی دالغالانئیردئ. **ترلان** بو منظره‌نی سئیر ائتدیکجه اۆره‌یین‌ده مین‌لر آرزئ جۆشوب داشیردئ ...

نریمان آت اۆسته ایپلیب، زمی‌دن بیر نئچه سۆنبۆل قۆپارتدئ. اۆ، ایکی الی‌نین کفه‌سینده سۆنبۆل‌لری اۆزکه‌له‌ییب، سامانئ‌نئ پۆفله‌دی. بوغداسی‌نئ آغزینا آتئیب:

- ماشاللاه- ماشاللاه قریبه بوغدادیر- دئیه زارافات یانا:

- ایه **ترلان** نئجه‌دیر سن ده بو ایل بیر تۆی چیخارداسان! - دئیین‌ده.

ترلان «اشی سن کی منیم اۆره‌یی‌می بیلیرسن! خۆراسان نذیریم وار» - دئییب، دریندن بیر کۆکس اۆتۆردۆ.

نریمان «ایه اۆره‌یی‌نی سیخما بو ایل گئدرسن اینشاللاه، کۆمه‌یین یۆخدورسا صاباح‌دان گلیم بیچک»- دئیئنده، **ترلان**:

- «یۆخ قادالئیم، خانئیش صاباح‌دان گله‌جک» - دئدی.

نریمان ترلاندان آیریلئیب، بیر-بیر زمی‌لرینه باش چکه- چکه بۆتۆن کۆشنی دۆلاندئ. اۆ، اۆروشۆ، زمی‌لری سئیر ائتدیکجه فرح‌لنیردی. یال- یاماجدا هله ده باهار طراوتی وار ایدی. بیلدیرچین‌لرله توراخای‌لار سس سسه وئرمیش‌دیلر. کهلیک‌لرین نغمه‌سینه کهلیک اۆتو عطری قاریشمیشدئ. طبیعت اینسانئین اۆزونه گۆلۆردۆ. **نریمان** چینارئین کۆلگه‌سینده کهرین توشۆنۆ بیر آز آلئیب، چیئنقئیل‌لئ بولاق‌دان دا دۆیونجا سو ایچدی. اۆ، بۆتۆن یۆل اوزونو اۆغلو **ائلیارئین** توپونو نئجه دبدبه‌لی کئچیرمه‌سینه فیکیرلشیردی ... دۆغروسو بو ایل

آمباستا نئین بۆتۆن فضاسیۆنئ توپۆ- دۆپۆن خیالئ بۆرۆموشدۆ. هله کیمی‌سی ایندی‌دن گئدیب **آشیق عبدالعلی**دن پاپئیز وعده‌سینی ده آلمیشدیۆ. **نریمان** آت اوستونده اوخویا- اوخویا کنده یاخئین‌لاشیردیۆ. بیردن بیر گورولتو اوئو دیک دایاندیردیۆ. آرخایا دوننده، گۆن باتان طرفده بیر ایلدیریم شاخیب، کئچدی. دالیجا یئنه‌ده گوپۆ گورولدادیۆ. اوۆ، قاپ قارا بولودلاریۆ گۆرنده آتدان ائنیب، بیر سیغار ائشدی. قارا بولودلار کیشنه‌یه- کیشنه‌یه آمباستا کۆمۆشنینه طرف ایره‌لی‌له‌یردی. **نریمان** سیغاریۆ سیغارلا آلیشدیریب اوتوردوغو یئرده قورویوب قال‌میشدیۆ. اوۆ، بیر آن بئله گۆزۆنۆ قارا بولودلاردان آیئیرا بیلمیردی.

ایندی شیمشک‌لر سانکی اوئون اوره‌یی‌نین باشیندان شاخیب، کئچیردی. **نریمان**، آتی یئده‌یینده چکه- چکه، دالغین حالدا یئریمه‌یه باشلادیۆ. اوۆ، ایندی داها نه قوش‌لاریۆن سسی‌نی ائشیدیردی، نه ده تازا بیچیل‌میش اوتلاریۆن راییحه‌سینی دویوردو. اوئو قارا- قارا فیکیرلر چولقامیشدیۆ. بیردن کندین گیره‌جه‌یینده اوشاق‌لاریۆن سسیندن اوزونه گلدی. مدرسه داغئین اته‌یینده یئرله‌شیردی. اوۆ، نه زامان کنده چاتدیغئ‌نئ بیلمه‌میشدی. **نریمان** بیر آن آیاق ساخلایئیب، اوغلو **ائلیاری**ۆ کیلاس‌دان سسله‌دی. اوشاق‌لاریۆن آرخاسیۆ کۆچه‌یه طرف ایدی. کلاسیۆن هایۆ کۆپۆندن کیمسه اوئون سسی‌نی ائشیتمه‌دی. **نریمان** یۆلونا داوام ائتدی ...

***

ایمتیحان گۆنلری ایدی. مۆعللیم تخته‌ده یازدیغئ‌نئ اوشاق‌لار تئز- تئز دفتره کئچیردیلر. بیردن قارانلئیق بۆتۆن کیلاسیۆ چولقادیۆ. بیر آزدان ایلدیریم شاخیب کیلاسیۆ آغ- آپپاغ نورلا بۆیادیۆ. دالیجا گۆپۆ گورولتوسو دام- داشیۆ تیتره‌تدی. مۆعللیم سسدن دیکسینیب، دالیۆ دۆننده گۆزۆ آخیر سیرادا **سۆلئیمانا** ساتاشدیۆ. اوۆ، تئز- تئز آرخایا دۆنۆب نیپاران باخیشلارلا پنجره‌دن باپئیرا باخیردیۆ. مۆعللیم اوئون آدیئنئ سسله‌ینده اوۆ، یئنه ده یازماغا باشلادیۆ.

ایلدیریم‌لار دال بادال شاخیب، دالیجا گومبولتولار سانکی یازیۆ تاختاسیندا پارت‌لاپئیردیۆ. مۆعللیم هله ده درسه داوام ائدیردی، آنجاق ایندی بۆتۆن اوشاق‌لار تئز- تئز گئری دۆنۆب باپئیرا باخیردیۆلار. اوئلاریۆن داها بۆتۆن دیققتی هاوایا یۆنل‌میشدی. مۆعللیم نه قده‌ر چالیشیردیۆسا، کیمسه درسه قولاق آسمیردیۆ.

بیردن نئچه دۆلو تاققاتاق شۆشه‌لره توخوناندا، **سۆلئیمان** آغلاماغا باشلادیۆ. بو آن اوشاق‌لاردان بیر نئچه‌سی ده اوئنا قوشولدولار.

مؤعللیم بو احوالات‌دان هئچ نه باشا دؤشمؤردؤ. اؤ، داها درسی بؤشلاییب اؤوسون‌لانمیش کیمی تخته‌نین قاباغیندا قورویوب قال‌میشدی. نهایت اؤزؤنؤ اله آلیب، اوشاق‌لاری دیله توتماق ایسته‌دی:

- قؤرخمایین! نه‌دن قؤرخورسوز؟ دؤلو آداما نئیلرکی؟ بیر آز یاغیب ایندی کسه‌جک، چیخیب گئدرسیز اؤلریزه.

اوشاق‌لار سانکی مؤعللیمین سسی‌نی مؤطلق ائشیتمه‌ییردیلر. دؤلو شیدیرغی‌لاشدیقجا اؤنلارین دا آغلاشماسی شیددت‌لنیردی.

مؤعللیم **سؤلئیمانا** یاخین‌لاشیب، الینی اؤنون باشینا چکیب — **سؤلئیمان** بؤیؤک اؤغلان‌سان ... سن نییه آغلاییرسان» - دئمک ایسته‌ییردی. **سؤلئیمان**:

- آغا! یازیق آتام مشهده حاضیرلاشیردی. بؤتؤن اکینی‌میزی دؤلو وؤردو — دئسه ده، یئنه مؤعللیم هئچ نه باشا دؤشه بیلمه‌دی؛ تکجه **ائلمناز** گلیب اؤغلونو کیلاسدان آپاراندا اؤنون دیرناق‌لانمیش یاناق‌لاری‌نین قانیین‌دان هانسی بیر فاجیعه‌نین باش وئردیینی‌نی باشا دؤشدؤ. **سؤلئیمان**-ین دالییجا بؤتؤن اوشاق‌لار پنجره قاباغینا یؤیؤروب اوزلرینی شؤشه‌یه دایادی‌لار. اؤنلارین گؤزلری دؤلونون یاغماسی ایله برابر گؤز یاشی یاغدیریردی. بیردن **جئیران**:

- آی ننه، آی ننه گل آشاغی- دئییه، شؤشه‌نی دؤیجله‌دی. مؤعللیم پنجره قاباغینا یاخین‌لاشدی. **ارکناز** خالا باشینا قوران آلیب، دام اؤسته دایان‌میشدی. اؤلردن دؤلونون آلتینا ارسین آتیلیردی. بؤتؤن کند بیر- بیرینه چاخناش‌میشدی. بیر نئچه نفر اللرینی گؤیلره اوجالدیب بولودلارا یالوارییردی. توپوق- جؤجه چیغیرا- چیغیرا اؤیان بویانا قاچیردی. کندین بؤتؤن داملاری آغ آپاغ آغارمیشدی ...

هاچاندان- هاچانا دؤلو سئیرک‌له‌ییب، کسن کیمی بؤتؤن کند اهلی اؤلردن ائشییه تؤکؤلدؤلر. **قنبر** عمی بارماغی‌نی بولودلارا توشلاییب فله‌ییین چرخینی سؤیؤردؤ. قادین‌لاردان کیمی‌سی یاناق‌لاریندی دیرناق‌لاییب، سینه‌سینه دؤیؤر، کیمی‌سی ده ساچ‌لاریندی یولا- یولا اؤخشاییردی. ناله- شیون سسی کندن داشلانیب کؤشنه یاییلیردی ...

بیردن **ائلیارین** گؤزؤ آتلاریندا ساتاشان کیمی کندین اوجاغینا طرف گؤتؤرؤلدؤ. **نریمان** آتیندی اوجاق آغاجینا باغلاییب، قوللاری قوینوندا دایان‌میشدی.

بو آن **ترلان** اینجاردان دؤشموش، بؤزلایا- بؤزلایا کنده قاییدیردی. اؤنون باشی‌نین قانی اؤز- گؤزؤنه آخیب یاییلیردی. مؤعللیم سؤلئیمانین قولوندان توتوب زمی‌لره طرف یولا دؤشدؤ. کؤشنده هر زمی باشیندا بیر ماتم بؤساطی قورول‌موشدو:

دریادا گمیم قالدی
بیچمه‌دیم زمیم قالدی
دئرناغیم‌لا یئر ائشدیم
منه ده قمیم قالدی

یای قورتاران کیمی یئنه مؤعللیم شهردن کنده قاپیئندی. بؤتؤن کیشی‌لر شهرلره ایش‌لمه‌یه گئت‌میشدیلر. کندده تکجه قوجالارلا، آرواد- اوشاق قال‌میشدی. هر سحر- آخشام ائولرین دام باجاسیندان توستو عوضینه هیجران نغمه‌سی اوجالیردی. تندیرلر خمیر قوخوسونا حسرت قال‌میش‌دیلار.

آداخلی جورابی‌نین هر بیر دؤیونونه، توخونان فرشین هر بیر ایلمه‌سینه بیر بایاتی حالقالانیردی. بؤتؤن کندده بیرجه پارچادا بوغدا چؤره‌یی تاپیلمیردی. گاهدان بیر ائوده گیزلی بیر اود- اوجاق اولوردوسا، آرپا- داری چؤره‌یین‌دن باشقا بیر شئی پیشیرمیردی. آنجاق او دا کی، دؤیون قارین اولموردو ...

مؤعللیم یئنه اوشاق‌لاری بیر- بیر تاپیب مدرسه‌یه توپلادی. پاییز یاواش- یاواش سولغون بؤیالاریني کؤوشنه یاییردی. اوشاق‌لار دا سانکی پاییزا اوغرامیش‌دیلار.

شهردن گلن کؤهنه پالتارلار اونلارین ایتنین‌ده توولانیردی. اونلاردا درسه رغبت آزال‌میشدی. عکسینه هئی بیری بیری‌له دالاشیب مؤعللیمه شیکایته گلیردیلر.

بو ایل نه‌دن دورنالارین قاتاری دا آمباستا گؤیلریندن کئچن‌ده حزین- حزین قاققیلداشیردی. گؤنلرده دورنا قاتاری تک آغیر- آغیر کئچیردی ...

بو گؤن‌لر مؤعللیم هر دؤنه تخته قاباغینا گئدن‌ده گیزلی **سولئیمان**-ی سوزوردو. او قاییدیب اوز یئرینده اوتوردوقدا یئنه ده سولئیمانا فیکیرلشیردی:

- آخی بو اوشاغا بیردن بیره نه گلدی؟! نیه گونو گوندن رنگی سولور؟! هئچ ائله بیل اوتن ایل کی اوشاق دئییل؛ هر زامان دئییب- گولوب، اوشاق‌لارین درسینه یئتیشیردی. او کی مندن هئچ سوزونو گیزلتمزدی! ایندی- نه‌دن بیر سوز دانیشمیر؟!- دئییردی.

اوتن هفته‌لرده اوشاق‌لار دؤنه- دؤنه سولئیمانین داملاردا سفیل- سفیل گزدیینی مؤعللیمه دئسه‌لر ده مؤعللیم - یئنه ده گیجیک‌لری توتوب- دئیه، اوزونو اوندا قویمامیشدی.

ایندی او: - پس رحیم نه دئییر؟! او کی پاخیل‌لیق ائدن اوشاق دئییل!! — دئیه، لاپ باشی‌نی ایتیرمیشدی ...

مؤعللیم اوز- اوزونه دانیشیردی. او، ائل‌یارین نه زاماندان اونون قاباغیندا دایاندیغی‌نی بیلمه‌میشدی. ائل‌یار اونا یاخین‌لاشیب:

- آغا! دۆنن آخشام ئـنه ده سۆلئـیمان چۆلدن قاپئـیداندا جمشیدین دامئینا چـیخمیشدیئ – دئـیه، مۆعللیم‌ین قولاغـئینا پئچـئیلدادیئ.

مۆعللیم درسی نـئجه تامام‌لادیغـئ‌نـئ بیلمه‌دی. اۆ:

- ئۆخ بوگۆن بو ایشی مۆطلق آیدئین‌لاشدئرماق لازئمدیئ- دئـیه، **سۆلئـیمان**-ئ ئانـئینا چاغـئیردیئ:

- **سۆلئـیمان**، اۆنون- بونون دامئینا نیئه چـیخـئیرسان؟ سۆروش‌سادا، **سۆلئـیمان** باشئینـئ آشاغـئ سالـئیب جاواب وئرمه‌دی. مۆعللیم ئـنه:

- **سۆلئـیمان**! دۆنن گـئجه **جمشید**ین دامئینا نیئه چـیخمئیشدئین؟ هئچ اوتان‌مئیرسان؟

- دئسه ده ئـنه **سۆلئـیمان** لالام- لال دایان‌مئیشدیئ.

سۆلئـیمان جاواب وئرمه‌دیکجه مۆعللیم‌ین سسی اوجالـئیردیئ. اۆ، نهایت اۆزۆندن چـیخـئیب:

- چـیخ گـئت! منیم کیلاسئیما بیر ده گلمه! – دئـیه، **سۆلئـیمان**-ئین قۆلوندان توتوب اۆنو بایـئیرا توللادیئ.

سۆلئـیمان دینمز- سۆیله‌مز کیتاب‌لارئن دا گۆتۆرمه‌یب کیلاسدان چـیخـئیب گـئتدی ...

اۆ گۆندن، **سۆلئـیمان**- ئین قیپابئندا، هر گۆن اوشاق‌لاردان بیری سۆلئـیمان‌دان بیر پیس خبر مدرسه‌یه گتیریردی:

سۆلئـیمان هر گـئجه بیری‌نین دامئیندا گۆروۆنۆردۆ.

هر کیمین نه‌ئی ایتیردی‌سه- سۆلئـیمان آپاردیئ- دئـییردی.

گـئت به گـئت خبرلر بۆتۆن کنده یایـئیلدیئ. ایندی داها بولاق باشئیندا دا صۆحبت **سۆلئـیمان**دان گـئدیردی.

بیر گۆن کدخودا، **سۆلئـیمان**-ئ دامدا یاخالاماق قرارئینا گلدی ...

***

پایـئیز گۆنشی سۆلغون ساریمتـیل ایشئیغـئ‌نـئ بولودلارئن آرخاسئیندان ئـیغـئیب **هئشته‌سر** داغلاریئ‌نـئین دالـئیندا گۆزدن ایتدی. قارانلـئیق بۆتۆن کندی بۆرۆدۆ.

گۆلۆ ببی ایله **رئـیحان** خالا اللرینده بیر چوماق جمشیدین دامئیندا تایانـئین دالـئیندا گیزلندیلر. **گۆلۆ** ببی سۆلئـیمانـئین آناسئیندان آجئیق آچماغا بئله بیر فۆرصت آختارسا دا، **رئـیحان** خالا تکجه کدخودانـئین تکلیفی ایله بو ایشه راضیئ قال‌مئیشدیئ. **رئـیحان** خالا

جمشیدین قۆهومو اۆلسا دا اۆ، بو ایشین سۆنوندان چکینیردی. ائله بونون چۆن ده داما چئخارکن اۆره‌یی گۆپ- گۆپ دۆیۆنمه‌یه باشلامیشدیئ. ایندی قارانلیئق دا بیر طرفدن اۆنون قۆرخوسونو آرتیرئردیئ. گاهدان بولودلارئن آراسیندان گۆزه چارپان بیر اولدوزدان باشقا، هئچ نه گۆزه گۆرۆنمه‌ییردی. قۆیۆن- قوزو سسی گئشت گئده کندین کۆچه‌لریندن کسیلیردی. اینتیظار آنلارئ آغیئر- آغیئر کئچیردی. قادیئن‌لار نه کی گۆزله‌دیلر بیر خبر چئخمادیئ!

رئیحان خالا گۆلۆ بیبی‌نین بۆیۆندن وۆوروب:

- آیئ قیئز گل چئخاق گئدک! بلکه هئچ بو گئجه گلمه‌دی – دئیه‌نده، گۆلۆ بیبی:

- یۆخ! دئییرلر هر گئجه گلیر، اۆ، بیزۆولارئن چۆله آپارئر، بیر آزدان گلیب چئخار. – دئدی.

ایندی کندین مال- قاراسئ دا چۆلدن قاییدیب، اۆلره داغیل‌میشدیئ. داها کندین کۆچه‌لریندن بۆتۆن گل- گئشت کسیل‌میشدی. سس‌سیزلیک بۆتۆن کنده حاکیم ایدی ...

اۆلرین سارئمتیل ایشیغیئ شۆشه دالیئندان بایئرا چئخا بیلمه‌سه ده، قارانلیغیئ بیر آز یۆمشالت‌میشدیئ. بیردن **نجف**ین ایتی دامدا هۆرمه‌یه باشلادیئ. **سۆلئیمان** اۆیان- بویانا باخا- باخا ائهمالجا **جمشیدین** دامئینا دئیرماشدیئ. اۆ، آیاق‌لارئنیئ دره- دره دامئین باجاسئینا یاخیئن‌لاشیب اۆنون اۆستۆنه ائیلدی.

گۆلۆ بیبی **رئیحان** خالانیئ دۆمسۆکله‌ینده اۆنون اللری تیر- تیر اسیردی.

سۆلئیمان آیاغا قالخماق ایسته‌ینده، قادیئن‌لار چالاغان قوش کیمی اۆنو شیغیدیئ‌لار.

سۆلئیمان – منی بوراخیئن- دئیه، یالواڑارماغا باشلادیئ.

قادیئن‌لار اۆنون ایکی قۆلوندان مۆحکم توتوب – آیئ گلین های! اۆغرونو توتدوق.- دئیه باغیئرئردیلار.

گئجه‌نین سس‌سیزلیئی‌نی پۆزان بو سس کنده وۆله سالدیئ. هر کس الینه دهره‌دن، اۆراق‌دان آلیئب، سسه طرف قاچیئردیئ.

کدخودا سۆیۆش وئره- وئره **سۆلئیمان**- ا یاخیئن‌لاشیب:

- گنده! **ترلان**- ئین شهرده جانیئ چیئخیئر سنه پول گۆندریر، سن ده قودوروب‌سان قۆدوق؟!- دئیه **سۆلئیمان**- ئین اۆزۆنه توپۆردۆ.

سۆلئیمان دینمز- سۆیله‌مز باشیئ آشاغیئ دایان‌میشدیئ.

کدخودا- گئدین **جمشیدین** آروادین چاغیئرئن- دئیه، ایبیش تئز حیطه توللانیئب:

- **سئحرناز** باجیئ! کدخودا دئییر «تئز اؤل گل! اؤغرونو توتموشوق»- دئیه، ائؤه گیردی.

سئحرناز کؤرپه‌سینی اؤزؤدوب داما چیئخیئنجا، دامدا آیاق قؤیماغا یئر قالمامیشدیئ. هامیئ اؤغرونو تانیئماغا جان آتیردیئ. کیمی‌سی:

- ایله کندیر گتیرین قؤللارینیئ باغلایاق،

کیمی سی‌ده:

- ایله تئز اؤلون ژاندارمایا خبر وئرک. — دئییردی.

سئحرناز ایزدیحامیئ یارا- یارا ایرلی گئدیب، الینده کی فانیئسیئ یوخاریئ قالخیئزاراق، **سؤلئیمان**- ین گؤزلریندن ایکی دامجیئ فانیئسئین ایشیئغیئ یاناغیئنا دامجیئلادیئ.

سئحرناز سؤلئیمان- ئ گؤرن کیمی فانیئسیئ یئره توللایئیب:

- بالا سنه جانیئم قوربان- دئییب، **سؤلئیمان**- ئین بؤینونو قوجاقلادیئ.

هامیئ حئیرت ایچینده یئرینده داشا دؤندؤ.

گؤلؤ بیبی- وئیئ باشیئما خئییر! هله اؤغرونون بؤیونا دا اؤخشایئیر! آیئ باشیئ خئییرلی نه‌ییئی آپاریئب‌دیر توت آل داینا — دئدی. **سئحرناز:**

- آیئ باجی منیم نه‌ییم وار کی، بیری آپارا؟ جمشید «نه وئیلادی[1]» شهرده ناسازدیئ، نئچه آی‌دیر بیزه پول گؤندرمه‌ییر، بالالاریم آجدیر؛ بو یازیق بالا هر آخشام منیم ائؤیمه بیر ال چؤره‌یی سالیر من داما چیئخیئنجا دا قاچیئب گئدیر. من نه کی آختاریردیم اؤنون کیم اؤلدوغونو ...

رئیحان خالانیئن آغاجیئ الیندن یئره دؤش‌مؤشدؤ.

کدخودا آلنیئنیئن ترینی آرخالیئغیئنیئن دسته‌یی ایله تمیزله‌ییردی.

آیئ بولودون آلتیئندان چیئخیئب هر یئری سؤد ایشیئغیئنا بؤیامیشدیئ.

اؤ گئجه مؤعللیمین اؤتاغیئنیئن چیراغیئ دان یئری سؤکؤلؤنجه یانیئردیئ ...

۱- چؤخ زاماندیئ معناسیئندا کندلرده ایشله‌نیر.

سو کؤزه‌سی سو یؤلوندا دا سئینار، آمما...

• کند اوشاغئ

دیلیم‌ده تؤک بیتدی بو مایماق آدئ گؤزله دئمک‌دن کی: اده، بیر بئله خلقه ساتاشما، آللاه آدامئ توتار. کیمه دئییرسن؟! من دئییرم من ائشیدیرم! بو قولاغئندان آلیر اؤ بیری قولاغئندان اؤتؤرؤرا!... هله دیل ده دئییر:

ـ جانئیم دؤنیا فیرئیلداق‌خانادیر، فیرلادانا عئشق اؤلسون!

ـ اده بؤیئنو سئین‌میئش، گؤردون صدام نه گؤنه قالدئ؟! آللاهئین عدالتیندن قورخ!

ـ من آللاهئین عدالتینه یؤز ده یؤز اینانئیرام. آللاهئین عدالتینه سؤز یوخ. آمما کیمی هاردا، نئجه توتاجاغئ بللی اؤلماز. صدامئ دا آللاهئین عدالتی دئییل، جورج بؤشون قضبی توتدو. یؤخسا نئیئه بس «پینوشه»ـ یه بیر شئی اؤلمادئ؟! آز آدام اؤلدورمؤش مو ایدی؟!

دیشیم باغئرساغئمئ کسیر، ائله بیل کی بو اوتانماز، صداما آرخا دورورها؟!

ـ اده سن نه دانیشئیرسان؟! صدامئن الی مین‌لرجه گؤناه‌سیز اینسانئن قانئنا بلشمیش ایدی.

ـ بونا دا سؤز یوخ، صداما بیر ائعدام، دئییل مین بیر ائعدام واجیب ایدی. آمما بو، دؤنیانئن اؤ بیری اوجوندان دوروب گلمیش ایشغالچئ گؤج‌لر الی ایله دئییل، تمیز الل‌ر، عادیل بیر مؤحاکیمه ایله اؤلمالئ ایدی. بیر مؤحاکیمه‌دن هدف اینتیقام آلیب اؤرک‌لره سو سپمک‌دن چوخ، گئرچک‌لرین اؤرتایا چیخماسئ‌دیر. آمما من گؤردؤیوم اؤ مؤحاکیمه آدلئ تیاترؤ گؤستری‌لری، حقیقت‌لری آچماق‌دان چوخ، اؤرت‌مک اوچون ساهمانلانمیش‌دیرا! صدامئ آسمانئن دا عیراق خالقینا بیر خئیری اؤلاجاغینا دا اینانمیرام. داها چوخ آمئریکانئن اوغورسولوغونو اؤرت‌ـ باسیر ائتمه‌یه یاران. صدام آوارا بیر کند اوشاغئ ایکن. اؤنو قرب‌لی‌لر بیر بالون کیمی پؤله‌یئیب شیشیریردیلر. سونرا دا واختئ گلدیک‌ده کؤپونو آلیب، کؤللؤیه آتدئلار. آمما بونلار ائله تؤلکؤدؤرلرکی، نه اؤنون گتیرمه‌سینی بؤیون‌لارا آلارلار، نه ده گؤتؤرمه‌سینی!! «عیراق دؤولتی اؤز آیاغئ اوسته دورموش، مؤستقیل بیر دؤولت‌دیر، ائعدام بو دؤولتین ایراده‌سی‌دیر، بیزه دخلی یوخ»! هه... ددهن گؤرو، لاپ سن دئیه‌ن دیر!

بئله‌لیک‌له «ائعداما خئییرا!» دئییب، اؤز اؤلکه‌لرینده بیر قوشون وورولماسینا قاراچئ شؤوه‌نی سالان فیرئیلداق‌لار، عیراق‌دا نه گؤنده یؤز آدامئن اؤلمه‌سینده مسول ساییلیرلار، نه ده بیر ساواش اسیرینی‌نین ائعدام ائدیلمه‌سیندن. حتّا هئچ ده تعجوب ائتمه‌یین کی صاباح یئری

گلسه، عیراق‌دا قوردوق‌لاریٔ بو «مؤستقیل حؤکومت»! آدام‌لاریٔنیٔ دا صدامی تله‌سیک ائعدام ائتمک سوچون‌دان مؤحاکیمه ائدیب آسسیٔن‌لار!

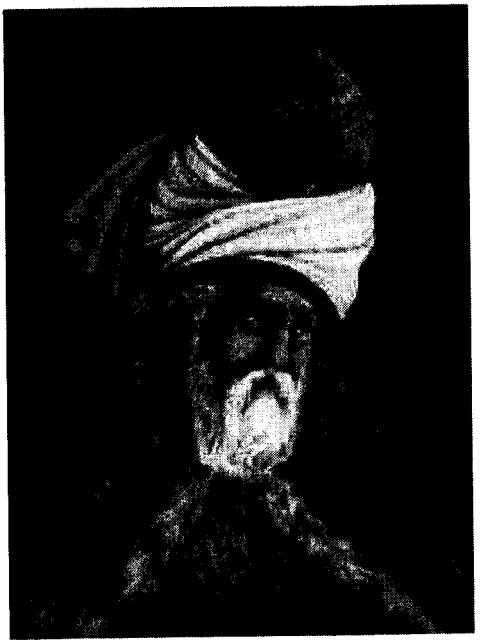
ـ عیراق حؤکومتی‌نین مؤستقیل اؤلماسیٔنا من ده چؤخ اینانمیٔرام. بو حؤکومت مؤستقیل‌سه، **زالمای خلیل‌زاد** باغدادا نه‌لر قاریٔش‌دیٔریٔر؟!

ـ جانیم سنین ده هر زادا شکّین وار‌ها! آز قالا قاتیٔغیٔن آغ اؤلدوغونا دا بیر پؤرچؤک بند ائله‌یه‌جک‌سن! یاخشیٔ اؤغلان، عیراق دؤولتی مؤستقیل دؤولت‌دیر، آمئریکا دا خئییرسئوز بیر دؤولتی! **زالمایٔ** گؤنده‌ریب کی، عیراق‌لیٔ‌لارا بیر زاد گرکیرسه خبری اؤلسون، گؤنده‌رسین، بلکه اؤزلری اؤتان‌دیٔلار ایستمه‌یه؟! کؤرلوق چکرلر، عاییٔب‌دیٔر. هر حالدا بئله معلوم اؤلورکی، عیراق خلقینه هله‌لیک هر نه‌دن چؤخ توپ- تانک کفن- بئز لازم‌دیٔر. خؤصوصیله‌کی، اینگلیس دایئ‌ئین دا تشریفی وار. بو عالی‌جناب‌لار اؤلان یئرده «دین ساواشیٔ» اسگیک اؤلماز... بعضی‌لری‌نین قلبی توتوب توختاماق اؤچؤن خارجه‌یه گئده‌جک، بعضی‌لری ده قلبی- ملبی، دینی- ایمانی بیر یانا قؤیوب قیٔرغیٔن فرمانیٔ وئره‌جک... اینگلیس اؤلان یئرده قارداش قانیٔ دورا؟ حاشا !. حتّا صدام-ئین آسیٔل‌ماسیٔ‌نیٔ ائله گؤزل یازیٔق شیعه‌لرین آدیٔنا قوتاردیٔ‌لارکی، بوندان بئله شیعه قوران‌دان کؤینک گئیسه ده کیمسه اینانماز! ایندی اؤغلان‌سان گل قارداش ساواشیٔ‌نیٔ دوردورا!! دئمک عیراق میللتی‌نه هر نه‌دن چؤخ دئموکراسی ؤ کفن گرکه‌جک‌دیر!. آممآ صدام-یٔ کیم توتدو؟ کیم آسیٔجیٔ‌لارئین الینه وئردی، نئجه دئیه‌رلر: «باغانیٔ یا اؤلدوٚر یا آرخاسیٔ اوٚسته چئوٚیر!»... بو سؤزلر آرادا ایتر، باتار، بیر باغ کاوار وئرمزلر. سانکی صدام-یٔ آمئریکا دئییل، شیعه‌لر آسمیٔش!... دئمک صدام-ئین دیری‌لییٔنی چؤخلو قان‌لار آخماسیٔنا یؤل آچمیٔش ایدی، اؤلوٚموٚ ائله اؤلماسیٔن، اینشاللاه!

رحیم بقال اصغری

به مناسبت سال جهانی مولوی:

خام بدم

پخته شدم

سوختم

مولوی ، به گفته اکثر محققان و به تأئید سخن شناسان ، یکی از نوادر جهان اندیشه و سخن است. این متفکر و سخنور بزرگ از حیث اندیشه جهانگیرو اشعار شور انگیز و بی‌همتا یکی از بزرگترین و تأثیرگذارترین شاعران جهان است که با گذشت زمان شکوه و عظمت اش درخشنده‌تر ورشک انگیزتر می شود.

مولانا جلالدین محمد بلخی در ۶۰۴ هـ . ق در**بلخ** به دنیا آمد در ۵ سالگی به همراه پدر مهاجرت اجبار ی کرد . بعد از سالها سرگردانی در شهر **قونیه** که آن زمان محل تلاقی فرهنگها و زبانهای گوناگون بود، اقامت گزید . پدرش **بها ء ولد** که از عارفان مشهور زمانه اش بود مجلس وعظ درسش را در آن شهر برقرار ساخت و شهره ی شهر شد: چنانکه در **بلخ**.

بعد از مرگ پدر، جلال الدین محمد جانشین او شد و به درس وعظ پرداخت .

سال۶۴۲ هـ .ق گذر یکی از نوادر عرفان و اندیشه بشری **شمس الدین محمد تبریزی** که به خاطر جهانگردی اش او را «**شمس پرنده**» لقب داده بودند، به قونیه افتاد. مولوی با شمس دیدار کرد شمس روح بلند و شور عارفانه اش را در جان بی قرار مولوی یافت و درسیمای شمس نورحقیقت بر مولانا تجلی کرد. **شمس** با نبوغ معجزه آسای خود چنان **مولوی** را برانگیخت که دگر گونی عظیمی در روان و ذوق او پدید آورد . نور جان شمس با جان مولوی که در آمیخت دانشمند جوان درس و مدرسه را رها کرد و ساعتها و روزها با **شمس** خلوت گزید و به سماع و رقص و وجد پرداخت ..

این وضع به مریدان **مولانا** گران آمد ، به روایتی آنان **شمس** را کشتند و مرگ اش را از مولوی پنهان کردند . مولوی از غیبت شمس چنان به تب و تاب افتادکه به شاعری روی آورد . درفراق یار و جستجوی « **آن** »، در جذبه ی سماع و سرمستی شور عارفانه شعرمی سرود و مریدانش آنها را ضبط و

ثبت می کردند . « **دیوان شمس تبریزی** » محصول همان حالات است . شعله جان در این اشعار عاشقانه زبانه می کشد . خواهش جان ،غلیان و سریان عاطفه چون دریای متلاطم طغیان می کند .

بعد از مدتی، **حسام الدین چلبی** یکی از مریدان مولانا، از مرادش می خواهد که شعری به شیوه « **حدیقه ی** »**سنائی** و یا «**منطق الطیر** » **عطار** بسراید تا به حال مریدان مفید افتد . مولوی که از پیش با اشعار این بزرگان و دیگر مشاهیر صوفیه و عرفان آشنائی کامل داشت از دستار خود نوشته ای در می آورد و شروع به خواندن می کند . حسام الدین چلبی با شنیدن این منظومه به وجد می‌آید و از مراد خویش خواهش می‌کند که ادامه‌ی این منظومه را بسراید. مولانا خواهش او را می‌پذیرد. طی۱۴ سال شب و روز، در مسجد، خانه، راه، حمام، هر جا که روح اش غلیان می‌کرد مثنوی را می‌سرود و حسام‌الدین آن‌را می‌نوشت و دوباره برای مولانا می‌خواند.

اکثر مولوی شناسان این منظومه «**نی‌نامه**» را سر آغاز یا مقدمه‌ی مثنوی معنوی این اثر عظیم و رشک‌انگیز نمی دانند، بلکه روح و جان مایه‌ی آن می‌شمارند . تمامی اندیشه‌های بلند عرفانی او دراین این منظومه گنجانده شده است . و بقیه‌ی۶ دفتر به واقع شرح و تفسیراین ابیات است.

به زغم ما، «**نی‌نامه**» نقطه‌ی عطف در اشعار مولاناست. نقطه‌گذر از غزلیات و رباعیات دیوان شمس به تمثیلات و حکایات «مثنوی معنوی» است. اندیشه و عواطف مولوی با شور عارفانه و عاشقانه‌اش در دیوان شمس تبریز بیان شده و جهان بین فلسفوی – اخلاقی‌اش در مثنوی به ذروه‌ی کمال رسیده است. نی‌نامه **گرانیگاه** این دو جلوه از روح مولاناست.

مولانا پنجم جمادی‌آلاخر سال **۶۷۲** هـ .ق به هنگام غروب آفتاب یکی از آخرین روزهای پائیزی، زندگی را به درود گفت و درکنار آرامگاه پدرش در **باغچه ارم** که آرامگاه خاندان مولوی در قونیه است، به خاک سپرده شد. خرد و کلان مردم قونیه در تشییع جنازه اش شرکت کردند[۱]. حتی **مسیحیان** و **یهودیان** نیز برای او گریستند . بر سر تربت او بنای **یادمانی** ساختند . که به « **قبه الخضری** » شهرت دارد ، سالی یک بار در جوار مرقد او مراسم **مجلس سماع** برگزار می شود و از سراسر جهان ، شیفتگان آن اعجوبه ی روزگار به زیارت اش می آیند.

زین بیش اگر دم از جنون می زده ام
وان گه قدم از چرا و چون می زده ام
عمری بزدم این درو چوبگشادند
دیدم ز درون در برون می زده ام .(رباعی شماره ۱۲۴۹)[۲]

آثار مولوی به اکثر زبانهای زنده ی جهان از جمله به آذربایجانی ترجمه شده.شرح های زیادی بر مثنوی او نوشته اند. همکار ارجمند وهنرمند گرامی استاد حیدر عباسی(باریشماز) نیز مثنوی معنوی را به زبان آذربایجانی ترجمه وتفسیرکرده و دو جلد از دفتر اول را تحت عنوان **مثنوی معنوی شرح انور**[۳] به چاپ سپرده اند.اینک نی نامه رابا ترجمه ی آذربایجانی‌اش از این کتاب نقل می کنیم:

---

[۱]- **محمد معین فرهنگ معین** جلد ۶ انتشارات امیرکبیر.

[۲]- **کلیات دیوان شمس تبریزی**- به تصحیح **بدیع‌الزمان فروزانفر**- انتشارات امیرکبیر.

[۳]- **حیدر عباسی** (باریشماز) **مثنوی معنوی (شرح انور)** – انتشارات مؤسسه‌ی نما سال ۱۳۸۱.

«نی نامه»

مولوی

بشنو از نی چون شکایت می‌کند
از جدائی‌ها حکایت می‌کند

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند
از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

من به هر جمعیتی نالان شدم
جفت خوش حالان و بدحالان شدم

هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

سر من از ناله‌ی من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

تن زجان و جان ز تن مستور نیست
لیک کس را دید جان دستور نیست

آتش است این بانگ نای و نیست باد
هر که این آتش ندارد نیست باد

آتش عشق است کاندر نی فتاد
جوشش عشق است کاندر می‌فتاد

نی حریف هر که از یاری برید
پرده‌هایش پرده‌های ما درید

همچو نی زهری و تریاقی که دید
هم چو نی دمساز و مشتاقی که دید

ترجمه : **حیدر عباسی (باریشماز)**

گل ائشیت نئی‌دن شیکایت ائیله‌ییر
آیریلیق‌لاردان حیکایت ائیله‌ییر

تاقامیش‌لیق‌دان اوزولدو اولفتیم
آغلادیب دونیانی سونسوز مونحتیم

هیجردن یان‌میش اورک‌دیر ایسته‌ییم
ایشتیشاق‌ین آغری‌سین تا سویله‌ییم

اوز کوکوندن کیمسه کیم دوشدو اوزاق
آختارار بیرلشمه‌یه دائیم یاراق

جمع‌لرده آه و نالم سالدی ایز
موتلو هم موتسوزلا اولدوم دیزبه‌دیز

یار اولور هر کس منه بیز ظن ایلن
یوخ ایشی سینه‌مده اودلو سیر ایلن

لئیک ناله‌م‌دن دئییل سیریم اوزاق
گورمه‌مزلیک گوزلره اولموش دوزاق

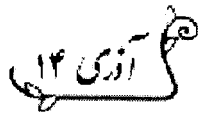
تن روان‌دان جان دا تن‌دن آیری یوخ
گورمه‌یه جانی بو جیسمین ایذنی یوخ

نئی‌ده کی ناله دئییل یئل، اوددور اود
بو اودا اودلانمایان جندک‌دی خود

نئی‌ده کی اود، مئی‌ده‌کی قایناق‌دیر عشق
عشق دورغون‌لوق دئییل اوینا‌ق‌دیر عشق

نئی‌دی یاردان آیری‌لانلار همدمی
نئی‌دی یئیرتان ناله‌سی ایلن پرده‌نی

نئی کیمی دردی، دوانی کیم گورور
نئی‌ده کی سیزغین نوانی کیم گورور

نی حدیث راه پر خون می‌کند
قصه‌های عشق مجنون می‌کند

محرم این هوش جز بیهوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

در غم ما روزها بیگاه شد
روزها با سوزها همراه شد

روزها گر رفت گو رو باک نیست
تو بمان ای آنکه جز تو پاک نیست

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
هر که بی روزیست روزش دیر شد

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

بند بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بند سیم و بند زر

گر بریزی بحر را در کوزه‌ای
چند گنجد قسمت یک روزه‌ای

کوزه‌ی چشم حریصان پر نشد
تا صدف قانع نشد پر در نشد

هر که را جامه زعشقی چاک شد
او ز حرص و عیب کلی پاک شد

شاد باش ای عشق خوش سودای ما
ای طبیب جمله علت‌های ما

ای دوای نخوت و ناموس ما
ای تو افلاطون و جالینوس ما

قانلیٔ یۆل‌لاردان آچیر سۆز اۆدلو نئیٔ
اۆدلانان‌لاردان آچیر سۆز اۆدلو نئیٔ

بوردا هوش تاپماق بایئیلماق‌دیر گۆزل
مست‌لیک ایچره آیئیلماق‌دیر گۆزل

قوصّه‌میزدن قرن‌لر قالدیٔ ملر
سوزونان بیرلشدی آیلار هفته‌لر

گۆنلریم گئچدی قۆیٔ اۆتسۆن عئیبی یۆخ
قال‌گینان سن ائیٔ کی سندن قئیری یۆخ

گۆن قاراتدیٔ عشق‌دن پایئسیز یقین
یانغیٔ‌سیٔ سۆندۆ بالیق‌دان قئیری‌نین

پیش‌میشین حالیٔن گۆزل خام آنلاماز
قیسسا گل خامیٔ یئتیش‌میش دانلاماز

اۆلما پول‌دان اۆترۆ بیر پول‌لوق اۆغول
قئیدینی سئیندیرگینان سۆندان دۆغول

پایٔ وئره‌ر دریا سنه بیر کۆزه‌لیک
کۆزه‌دن آرتیق یئتیش‌مز گۆنده‌لیک

دار گۆزه اۆلدو قۆخوق دۆنیا هدف
دورّه دۆلماز اۆلماسا قانئع صدف

عشق‌دن هر کیم کی یئیریت‌دی جامه‌سین
معشوقوندان آلدیٔ پاک‌لیق نامه‌سین

ائیٔ دیریلدن پایلیٔ عشقیم، شن یاشا!
سن‌له وۆررام آغریٔ‌ئین باشئین داشا

چۆکدۆرن‌مز سنله مغرورلوق دیزه
سن‌سن افلاطون‌لا، جالینوس بیزه

جسم خاک از عشق بر افلاک شد
کوه در رقص آمد و چالاک شد

عشق جان طور آمد عاشقا
طور مست و خرّ موسی صاعقا

با لب دمساز خود گر جفتمی
همچو نی من گفتنیها گفتمی

هر که او از همزبانی شد جدا
بی زبان شد گر چه دارد صد نوا

چون که گل رفت و گلستان در گذشت
نشنوی زآن پس زبلبل سرگذشت

جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای
زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای

چون نباشد عشق را پروای او
او چو مرغی ماند بی پر، وای او

من چگونه هوش دارم پیش و پس
چون نباشد نور یارم پیش و پس

عشق خواهد کین سخن بیرون رود
آینه غمّاز نبود چون بود؟

آینه‌ت دانی چرا غمّاز نیست
چون که زنگار از رخش ممتاز نیست

بشنوید این داستان ای دوستان
خود حقیقت نقد حال ماست آن

عشق‌دن تؤرپاق فلک‌دن آلدیغ باج
داغ گلیب‌دیر اؤیناغا قیزدیردیغ ساج

عشق‌دن طؤر اؤلدو سرخؤش تاپدیغ جان
دؤشدؤ «موسا» رؤعب‌دن اؤینار مکان

نئیَ تکین یارلا دؤداق‌لانسام اگر
اؤدلو سؤزدن عالمه سالالام شرر

دیل قاناندان آیریغ دؤشسه دیل قانان
مین نوا ایله اؤنو اؤلماز قانان

اؤندا کی گؤل گئتدی سؤلدو گؤل‌سیتان
کیمسه وئرمز بیرده بؤلبؤل‌دن نیشان

دیلبرین اوغروندا عاشیق پرده‌دیر
یؤخدو جان عاشیق‌ده، دیلبر زینده‌دیر

وایَ اگر گؤزدن سالا عشق، عاشیقی
بیر قانادسیز قوش اؤلار عشق عاشیقی

هوش نئجه اؤلسون هم اؤن هم آرخادا
چؤن دئییل یار شؤوقه‌سی، اؤن آرخادا

عشق ایسته‌ر بحث‌دن چیخسین تؤوا
گؤزگؤزه باخسان نئجه وئرمز لؤوا

هان نه‌دیر عیلّت دئییل گؤزگؤن چؤغول
چؤنکی زاغلان‌میش دئییل گؤزگؤم اؤغول

ایندی دؤست‌لار دینله‌یین بیر داستان
اثیله‌یین اؤ بیزلرین حالین بیان

بـــــیردن- بـــــیره

ساغلام ایلنجه‌لر

عمران صلاحی

روزنامه‌لر یازمیش‌دیلار کی: «بیر چین‌لی کیشی نیشان‌لی‌سی ایله دالاشاندان سوْنرا، گئدیب شانقاهایی‌ئین باغ-ی وْحشینه وْ گیریب بیر قافلانی‌ئین قفسینه وْ اوْ حئیوانا یالوارئیب کی، اوْنو ئی‌یرتی‌ئیب ئیسین. ایندی بیز قفسین یانی‌ئیندا دایانی‌ئیب وْ اوْنلارئین دانیشئیغی‌نا قولاق آسیرئیق:

کیشی: - من بورا گلمیشم کی، سن منی مئیل ائده‌سن.

قافلان: - پئشه‌ن نه‌دیر؟

کیشی: - هردن روْباعی یازیرام آما ایجازه وئرمیرلر کی، کیتابیم چاپ اوْلسون.

قافلان: - باغیشلا سیچاست ایله ایشین اوْلماسئین. شئعردن باشقا چانتان‌دا داها نه وار؟

کیشی: - معده یاراسی، باش آغریسی، بوْیون آرتروْزو، بئل آغریسی، بوْیرک داشی، روح خسته‌لیئی، بونلاردان دا باشقا بیر دوْنیا بوْرجوم وار.

قافلان: - نه‌دیر؟! بو خیال‌داسان کی، بونلارئن هامیسئ‌نئ من یئشیه‌م. بو حب‌لر کی سن آتیرسان، بو شربت‌لر کی سن ایچیرسن، حتمن اتی‌نین دادینئ دا دییشیب. توتاق کی، من سنی یئمک ایسته‌دیم؛ سن دئمیرسن کی، بؤیرک داشئن دیش‌لریمی سئندیراجاق؟! اوّل گئت بؤیرک‌لرینی جرّاح‌لیق انتدیر وَ داش‌لارئنئ چیخارت، سؤنرا گل، اؤندا سنی یئیه‌رم. هله بونلار بیر یانا قالسئن اگر من سنی یئسم، اؤندا گؤردؤن کی، سنین طلب‌کارلارئن توکؤلوب منی دیدیب، داغیت‌دیلار، یئدیلر.

کیشی: - خاهیش ائدیرم بو دفه‌نی قبول ائدین.

قافلان: - یؤخ آغا ! بیزه مسولیتی وار!

ساغلام ایلنجه‌لر

بیر محکومو، شئرین قفسینه آتدئ‌لار. شئر گرنشمه ایله اؤنو قارشئ‌لادئ. یازئق محکومو سؤیوق تر باسدئ وَ باشلادئ اسیم- اسیم اسمه‌یه. شئر ال‌جایاناغئ ایله اؤنون اؤز-گؤزؤنؤ تومارلادئ. قؤرخوسوندان دیش‌لری قیفیل‌لانمیش محکوم، قفسین بیر بوجاغیندا بؤزؤشوب قالدئ.

شئر دئدی:

- قؤرخما سنی یئمه‌یه‌جه‌یم.

محکومون حئیرتین‌دن گؤزلری کله‌سینه چیخمیشدئ.

- ایلاهی! بورا باخ بو دانیشیر دا!

شئر دئدی:

- بیر بالاجا ایرلی گل.

محکوم قؤرخا- قؤرخا شئره یاخین‌لاشیب وَ سؤروشدو:

- سه.. سه... سن مه... مه... مه‌یه شئر دئییل‌سن؟

شئر دئدی:

- یؤخ بابا، من مشد حسن باغبانام. بس سن کیم‌سن قؤچاق؟

محکومون کی قؤرخوسو قاچمیشدئ دئدی:

- نؤکرین مشدرجبعلی.

- سن هارا بورا هارا؟

محکوم دئدی:

- کۆپۆنوم‌دان چۆخ هاوا ییمیشم ... سۆروشا بیله‌رم کی، بس سنین بوردا نه ایشین وار؟

شئر دئدی:

- اۆتور دئییم. سیغارئین وار؟

محکوم دئدی:

- یۆخ، من سیغار چکمه‌رم.

شئر گرنشیب دئدی: عرض اۆلسون آغامئین قوللوغونا بو قفسین شئری عۆمرۆنۆ سیزه باغیشلاییب، ایندی ده من اۆنون عۆضینه خیدمت گۆستریرم. آنجاق اۆنون بۆتۆن وظیفه‌لرینی اۆلدوغو کیمی ییرینه ییتیره بیلمیرم.

- اگر گلیب گۆرسه‌لر کی، سن منی ییمه‌میسن، اۆندا بس سن نئیله‌یه‌جک‌سن؟

- قۆرخما سنی ائله ییییه‌رم کی، هئچ اۆزۆن‌ده بیلمزسن.

محکومون جانیئنا قۆرخو یاییلدی. تیترتمه‌یه دۆشدۆ.

شئر دئدی:

- قۆرخما بابا، زارافات ائله‌دیم.

محکوم دئدی:

- ائله شوخلوق- شوخلوق ایله آدامئین الینه ایش وئره‌رلر.

سۆنرا اۆزۆنۆ شئره توتوب دئدی:

- دئمه‌دین اۆ قاباق کی شئر نه اۆچۆن اۆلدۆ؟!

شئر دئدی:

- جانیئم سو-ی ایستیفاده، سایمامازلیق نتیجه‌سیندن اۆلدۆ شئر. شئر صاحیب‌قیران پادیشاهیئن شئری ایدی. باغیرانداا ییر-گۆیۆ تیتره‌ییردی. کیمسه جۆرأت ائدیب اۆنون قفسینه یاخیئن‌لاشا بیلمزدی. اۆ هر گۆن اۆچ قۆیون ییییه‌ردی، دۆلائیشیق چتین‌لشدیکجه، هر شئی باهالاشدیق‌جا، شئری مۆحافیظه ائدن مسول‌لار دئدیلر کی: بو باهالیق دا، بو معاش‌لا کیچیین‌مک اۆلماز. اۆنلار بیر مۆدّت اۆچ قۆیونون پولون آلیب، آمما شئره ایکی قۆیون وئریردیلر. بیر سۆره سۆنرا قۆیونون بیرین‌ده کسدیلر. داها دۆغروسو گۆنده شئره بیر قۆیون وئریردیلر. شئرده گۆنۆ-گۆندن آریق‌لاماغا باشلادی. سۆن واخت‌لار بیر دری- بیر سۆمۆک اۆلموشدو. یازیق حئیوان، میلچه‌یه‌ده «کیشدی» دئییه بیلمیردی. گۆن گلدی مسول‌لار اۆنون اۆلوب قالان جیره‌سینی ده کسدیلر، شئر ایکی- اۆچ گۆندن آرتیق تاب گتیره بیلمه‌ییب بو یالان دۆنیادان کۆچدۆ.

محکوم سۆروشدو:

– پادیشاه هئچ گلیب شئرین‌دن خبر توتمادئ؟

شئر دئدی:

– نیئه، مسول‌لار هئچ بونا فیکیرلشمه‌میشدیلر کی، بیر گؤن اؤلار پادیشاه شئری‌نین سؤراغئینا گلر.

محکوم سؤروشدو:

– یاخشئ، بس اؤندا نه اؤلدو؟

شئر دئدی:

– هئچ نه، منی ایشه گؤتؤردؤلر کی، پادیشاه شئرین سؤراغئینا گلن واخت من‌ده شئر جیلدینه گیریب، حقیقی شئر کیمی قفس‌ده جؤولان ائدم.

محکوم سؤروشدو:

– سؤنرا بس؟

شئر دئدی:

– مسول‌لار بوراسئینئ اؤخومامئشدئ‌لار، هئچ عاغئل‌لارئنا گتیرمیردیلر کی، بلکه بیر گؤن پادیشاهئین قضبی توتدو وَ بیر محکومو شئرین قفسینه آتدئردئ.

اؤنلار شیرین صؤحبت‌ده ایدیلر کی، مسول‌لارئن بیری اؤزؤنؤ ایتیرمیش حالدا قفسه یاخئن‌لاتدئ وَ دئدی:

– مش حسن الیم قویروغونا، سن آللاه بیر چاره قئیل پادیشاه گلیر! ...

شئر قارنئ‌ئین زیپ‌ینی آچدئ وَ محکوما دئدی: تئز اؤل گیر بورا، گؤزله کی، اؤسگؤرمه‌یه‌سن ها!.

محکوم سؤروشدو:

– ایندی نه تهر اؤلاجاق.

شئر دئدی:

– هر حالدا بیر تهر اؤلاجاق دا!!

آذری مجلّه‌سی‌نین دایئره‌وی ماساسی

آذربایجان دیلین‌ده لؤغت‌لر و **اوستاد بهزاد بهزادی**نین سؤزلؤک‌لری حاقدا

یازیچیا کؤچؤرن و سهمان‌لایان: اکبر صالحی(قاداش)

ریاضی: عزیز دوستلار، حؤرمت‌لی عالیم‌لر، آذری مجلله‌سی‌نین امکداش‌لاری آدئندان سیزه خوش گلدینیز دئییر و قارشی‌دان گلن ییئنی ایل مؤناسیبتی ایله اؤنجه‌دن اؤرک‌دن تبریک ائدیرم. بیلدییی‌نیز کیمی بو گؤنکؤ دایئره‌وی ماسامیزین اساس مؤوضوسو «لؤغت» حاقدادیر. آذربایجان دیلینده یازیلان لؤغت‌لر، اؤ جؤمله‌دن حؤرمت‌لی عالیم اوستاد بهزادی‌نین سؤزلؤک‌لری، خؤصوصن فارسجا- آذربایجانجا سؤزلؤیؤ حاقدا صؤحبت گئده‌جک و بو صؤحبت‌لری بیز اؤلدوغو کیمی آذری مجلله‌سینده عکس ائتدیره‌جه‌ییک!

ایلک اؤنجه تائین‌میش ادبییات‌شؤناس عالیم اوستاد دوکتؤر صدیق جناب‌لارییندان خاهیش ائدیرم، ان قدیم زامان‌لاردان توتموش بو گؤنه کیمی دیلیمیزله باغلی لؤغت‌لر، اؤنلارین مؤندریجه‌سی، کئیفییتی باره‌ده صؤحبتی ایله بحث‌یمیزی آچسئین‌لار.

دوکتور صدیق: من ده ایلک اؤنجه سیزین بو گؤزل تشببوّثونوّزه احسن دئییب، آلقیشلایئرام چوخ گؤزل حرکت‌دی کی، آرا- سیرا ادبیات وّ دیلیمیزین ساحه‌سینده چالیشان، موّختلیف ساحه‌ده تخصّوصو اولانلارئ بیر ئره توپلایاسیز،بو ساحه‌ده اؤز گؤروّش‌لرینی، نظرلرینی دئیه‌لر، چوخ گوزل تشببوّث‌دوّر وّ اوّمید ائدیرم کی، دوام ائت‌سین وّ موّختلیف موّوضولاردا چالیشان‌لارئ، زحمت چکن‌لری و عالیم‌لریمیزی ئیغاسیز وّ صوّحبت آپاراسیز.

حوّرمتلی عالیم، ادیب، تدقیقات‌چئ مطبوعات‌چئ وّ ایجتیماعی خادیم بهزاد بهزادی جنابلارئ‌ئین عوّمروّنوّن محصولو اولان سوّزلوّک‌لر حاققیندا دانیشماق اوّچوّن قوردوغونوز بو ایجلاسدا منجه چوخ موّهوّم‌دوّر، اؤنملی‌دیر. خوّصوصیئت‌له گنج‌لیئی‌میز، اونون چکدیئی سیخینتی‌لار، شاه دؤنمینده یاشادیغئ موّصیبت‌لر آلتیندا چکدیئی مدنی وّ فرهنگی زحمت‌لرله تانیش اولمالارئ واجیب مسله‌لردن‌دی وّ سوّز ئوخ کی، بو صوّحبت‌لر هر طرف‌لی یعنی اثرلری‌نین مدنی محصولونون بؤیوت‌لارئنئ وّ ئوّن‌لرینی آچماق‌لا برابر گله‌جک چالیشمالارا دا ئول آچماق‌دا روّلو اولاجاق‌دیر.

آما اوّ کی بوئیورورسوز قیسا بیر معلومات: بیزیم دیلیمیز حاققیندا یازیلان سوّزلوّک‌لر حاققیندا، قیساجا بونو دئیه بیلرم کی، موّدوّن اولاراق ایلک فعالیئت الیمیزده اولان ایلک موّدوّن اثر مین ایل بوندان قاباق **کاشغارلئ ماحمودون** اثری‌دیر. دیوان **لوّغات‌تورک** آدلئ اثر. بیلرسیز تاریخ بوئیونجا اوّعجوّبه شخصیئت‌لر اولموشلار، **ابن‌سینا** کیمی، **فارابی** کیمی، **میرزا مئهدی خان‌استرآبادی** کیمی، **کاشغارلئ ماحمود** دا بونلارئن بیری اولموش. اوّ تورک لهجه‌لری وّ شیوه‌لر، یا اوزوّ دئمیشکن تورک لوّغت‌لرینده لهجه‌لرینده اولان سوّزلوّک‌لری کلمه‌لری اوز عصرینده، گلمیش عرب دیلی اساسیندا عرب دیلی قایدالارئ اساسیندا، قورولموشدور. عرب دیلی بیلیرسیز ترکیبی بیر دیل‌دیر وّ باب‌لارلا فوّرمالاش‌میش اونون صرفی گلمیش تورک دیلین‌ده اولان سوّزلوّک‌لرین اوّل اوّ زامانکی ایملاسیئنئ اساس توتموش سونرا اوّ ایملادا تلفّوّظ شکلی‌نی گتیریب باب‌لارا سالمیش‌دیر چوخ عجیب بیر ایش‌دیر. بیز ایندی عصریمیزده اولان تئکنولوّژیا وّ بیلگی‌ساییار واسیطه‌سی ایله ده بو ایشی گؤرمه‌ئین تصوّوّرّوده چوخ چتین‌دیر وّ سیرالامیشدیئ، بوّلوّم بندلیک ائله‌میشدی. سونرا **جامیدلر، موّشتاق‌لر،** موّختلیف

باب‌لار وئرمیشدی ۸ کیتابدا. بیلیرسیز کی، **کاشغارلئ ماحمود** بو ایشی گؤرمؤشدؤ. بئله بیر ایش‌لر، آیریئ میثال وئورساق خاجه مسعود شیرازئ‌نئین «درة‌التاج» اثری ده بئله بیر اثردیر. اؤ دا اؤعجؤبه بیر ایش گؤرمؤشدؤ. آدام بئله تصوّر ائدیر کی، اؤ ایشی نئجه اؤ زامان ایندی الده اولان ایمکان‌لاردان الده ائؤخودو، دؤنیانئین بشریئت تاریخینده بؤتؤن عئلم‌لرینی گتیریب هامیسئ‌نئ آچمیشدئ بیر مجموعه ده یا «ذخیره‌ی خارزم شاهئ» دا بئله بیر اثردیر. دیوان لؤغات تؤرک بئله بیر اثردیر یعنی یالئیز سؤزلؤک ییؤخ، تاریخ‌دیر، جؤغرافییادیر، ادبییات‌دیر، ائتیمولؤژییادیر و مئتولؤژییادیر. روح بیلیم‌دیر، قؤوم‌شیناس‌لیق‌دیر، **ائتنوقیرافییادیر**، فولکلؤردور، سؤزلؤ ادبییاتین نؤمونه‌لری‌دیر، حتّا بونلار ایله تنقیدی یاناشماق‌دیر. تاریخی مسله‌لره و ادبی مسله‌لره، ایلک اؤنجه مؤدوّن اثر اؤدور بیزیم اولان، اوندان سونرا دالبادال اوندان اؤترو کی، تؤرک‌لر سییاسی- ایجتیماعی ساحه‌لرده فعال و چالیشقان اولموش‌لار. چالیشئیل‌میش، حتّا باشقالارئ طرفیندن چالیشئیل‌میش تؤرک دیلینی اؤیرن‌مک اوچؤن دیل بیلگی‌سی کیتاب‌لار و سؤزلؤک‌لر یازمیش‌لار کی، کیلاسیک دؤنم‌ده چوخ وار ان مؤهؤم و بیریسی ده **سنگلاخ** آدلئ اثردیر کی، **میرزامهدی خان استرآبادی** بو تألیف ده، **امیر علی شیرنوایی‌نین** ۲۹ منظوم و منثور اثرینی اساس توتموش و اونو یئنه ده بو کیتاب‌لاردا ایشله‌دن بؤتؤن سؤزلؤک‌لری، بؤتؤن کلمه‌لری تؤپلامیش سونرا اونلارئ آلفابئتیک ائله‌میش، الیفبایی ائله‌میش مؤختلیف باب‌لاردا بونلارئ، سیرالامیش، یازمیش، حتّا ایندی بیز تصوّر ائله‌ینده بونلارئ اؤخوماق بیر عؤمور ایستر. بونلارئ اینسان اؤخوسون و بونلارین ایسکئلتی ایله تانیش اولسون. هم سنگلاخین تقلیدی ایله هم دیوان لؤغات تؤرکؤن بو مین ایلین ایچینده بیر چؤخلو اثرلر یازیل‌میش کی، امیر علی شیر نوایی‌نین اؤزونون چاغاتای‌جا سؤزلؤیؤ وار، «محاکمة‌اللغتین» آدیندا سؤزلؤیؤ وار. بعضن ده بونلار گلمیش‌لر سؤگی روحو ایله یاناش‌میش‌لار. نئجه کی، گؤرؤرسؤز گلمیش کاشغارلئ ماحمود تؤرک دیلینی، عرب دیلینی، ایکی یاریش، آت کیمی نظره آلمیش گاه اؤ قاباغا گئدیر، گاه بو قاباغا گئدیر، و تؤرک دیلی‌نین اهمییتی‌نی گؤسترمیش، اونون دا تؤرک دیلی‌نین ساده‌لیئی و فونولؤژیک باخیمیندان اؤیرتمه‌سی راحات، اؤیره‌نیلمه‌سی قانونا اویغون یؤن‌لرینی اؤ زامان دؤشؤن‌مؤشلر. امیر علی شیر نوایی ده «محاکمة‌اللغتین» ده تؤرک ایله فارسجانئ مؤقایئسه ائت‌میش و تطبیقی و قارشئ‌لئق‌لئ و مؤقایئسه‌لی بیر مؤطالیعات دا آپارمیش‌دیر. «بحر جواهر» آدیندا بیزیم اثریمیز وار، «بدایع اللغه» آدیندا اثریمیز وار «شیشه‌ی کبیر» آدلئ تؤرکجه فارسجا بیزیم اثریمیز واردئ

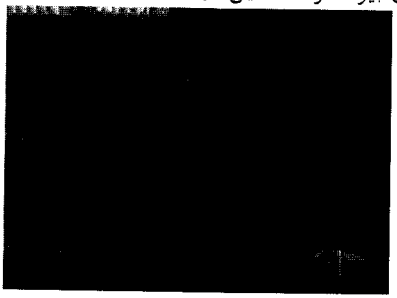
کی، ئئنه اؤ دؤنم‌لرده کیلاسیک دؤنم‌لرده بیر مؤهؤم اثرلریندن‌دیر. «اختر کبیر» آدلئ بؤیؤک اثریمیز وار، «فرهنگ شعوری» آدئیندا تؤرکجه- فارسجا لؤغت کیتابئ‌میز وار و بونلار هله سئیرالاماق‌لا قوتارماز. مؤختلیف یؤن‌لرده و جهت‌لرده بونلار ئازئیل‌میش‌لار. بعضی‌لری تک دیل‌لی اؤلموش، بیر چؤخو ایکی دیل‌لی. ایکی دیل‌لی اثرلرین ان بؤیؤک اؤزلی بودور کی، ایکی دیل‌لی اثرلرده لؤغته ایضاح وئرمزلر مؤعادیل وئررلر، بونو بیزیم عالیم‌لریمیز ریعایت ائتمیش‌لر. ایضاح لازئیم اؤلاندا دا مؤعادیل سؤزؤ ایله ایضاح ائتمیش‌لر، سنگلاخ دا، دیوان لؤغات تؤرک ده لؤغته مؤعادیل وئریلیر و ایضاح لازئیم اؤلاندا دا مؤعادیل سؤزه ایضاح وئریلیر. بئله سؤزلؤک‌لردن چؤخ اؤلموش، بیزیم عصریمیزه ئاخئین «توحفه‌ئی کسگین» وارئمیز کی، عربجه، فارسجا سؤزلؤک‌لری گتیرمیش، تؤرکجه مؤعادیل وئرمیش. بیر مؤهؤم اثرده وار من بونون آدئینئ چکمه‌دن کئچمه‌ئیم. دؤرد ئؤز ایل بوندان قاباق «**موحی**» گؤلشنی تبریزی آدلئ بیر شخصیئتی‌میز اؤلموش «ابن سینا» کیمی، کاشغارلئ کیمی، فارابی کیمی اؤعجوبه ایمیش اؤز زامانئیندا گؤلشنی، ابراهیم تبریزی‌نین طریقتینه منسوب اؤلان بیر شخص ایدی. عربجه فارسجا وتؤرکجه اثرلر مؤالیفی‌دیر. اؤتوزا ئاخئینئ فارسجادیر قالانئ تؤرکجه اثرلر ئازمیش؛ بو اؤز عصرینده گلمیش بیر دیل ایختیرا ائله‌میش، تؤرک دیلی اساسیندا قورموشدو فارس دیلی و عرب دیلیندن ده مؤرفئم‌لر ئعنی سؤزجؤک‌لر گتیرمیشدی. «**بالئ بیلن**» آدئیندا، دئییر.

بالئ بیلن دیلینی ائتدیم ایجاد.

بو بالئ بیلن‌ده ئازئیر: مثلن دئیه‌لیم کی، کلمه‌لرین هامئ‌سئ‌نئین آخئرئینا «ه‌ر» آرتئرمیش بونلارئن هامیسئ اؤلموش قئید. ایسپیرانتو کیمی چؤخ قاعیده‌مند بؤیؤک بیر اثر اؤچ جیلده، هله چاپ اؤلمایئیب، چاپ اؤلسا سنگلاخ‌دان چؤخ اؤلار ۲۰۰۰ صحیفه‌دن چؤخ. دیل بیلگی‌سی، ایختیرا ائتدیئی دیل بیلگی‌سی عربجه، تؤرکجه فارسجایا ائعتینا ائده‌رک. بو بالئ‌بیلن کیتابئیندا اؤل سؤزلری وئریب سؤنرا اؤچ جیلده مؤعادیل‌لری وئریب ایضاح وئرمه‌ئیب. اؤل سؤزلر سؤنرا مؤعادیل‌لر و اؤچؤنجؤ جیلده اؤزؤ ادبی متن‌لر ئازئیب‌دیر. دئییر منیم قصدیم بودور کی، ایسلام عالمینده هامئینئ بیرلشدیرم و مؤسلمان‌لار ائیله‌ئه بیل‌سین‌لر بیر اؤرتاق دیلده بیر-بیرلری ایله دانئیشا بیل‌سین‌لر. بئله بیر اثرلریمیز وار کی، تأسؤف‌له ایندی‌ئه قدر ئاییل‌مامئشدئ. «مؤحیی گؤلشنی»دن ساده‌جه اؤنون تؤرکجه دیوانئیندان چاپ اؤلوب بیر ده «مناقیب» نشر ائدیلیب‌دیر. ابراهیم گؤلشنی‌ئه ئازدیئغئ اثر نشر اؤلونوب بیر ده «فتوحات مکیئه»

بیر ده اثرلریندن بیر دنه فلسفی اثری وار، اؤ نشر اؤلونوب. ابن عربی‌دن سؤنرا گلیر «مؤحیّی گؤلشنی». بئله مؤهؤم، اؤنملی اثرلر میللتی‌میزین تاریخینده چؤخ اؤلموش، نشر اؤلمامیش بیر چؤخ‌لاریڲ. مؤعاصیر دؤؤرده مشروطیّت‌دن بو اله ده سؤزلؤک‌لر یازیلمیش کی دؤست‌لاریمیز آرتیق صؤحبت ائده‌جک‌لر. بونو دا دئییم کی، بهزادی‌نین یازدیغی فارسجا-تؤرکجه، تؤرکجه-فارسجا ایضاحلی لؤغت و سؤزلؤیؤن بو حرکته وصل ائده بیلریک.

ریاضی: اوستاد، اطرافلی معلومات وئردیینیز اؤچؤن چؤخ ساغ اؤلون. هامی‌میزا معلوم‌دور کی، اوستاد اسماعیل هادی جناب‌لاریڲ ایللردیر کی، دیلیمزین ائتیمؤلؤژی اؤزه‌رینده چالیشیر. بو ساحه‌ده اؤنون «فرهنگ نوین» اثرینی اؤخوموشوق. ایستردیک کی، اوستاد هادی دیلیمیزین سؤز قورولوشو، اینکیشاف و گلیشمه‌سی باره‌ده صؤحبت ائتسین‌لر. یعنی دیلیمیزین بو گؤنه گلیب چاتماسیڲا ائتیمؤلؤژی باخیمیندان اؤتری بیر نظر سالسین‌لار.

هادی: من تشکّؤر ائدیرم، سیزدن بئله بیر شرائیط یارات‌دیغی‌نیزا گؤره و اوستاد صدیق‌دن کی، بئله بیر کؤللی منظره وئردیلر. دؤستلاریمیزدا باغیشلاسین‌لار کی، بئله گلدی، اؤنلاردان قاباق سؤزه باشلاییرام.

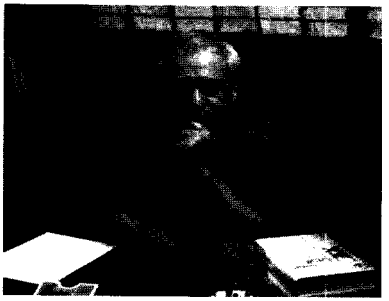
ائتیمؤلؤژی‌نین اهمیّتی‌نی عرض ائله‌ییم خیدمتیزه. اؤلن بیزیم دیلیمیز، ایلتیصاقی بیر دیل اؤلدوغونا گؤره، سؤزلرین کؤکلرینه گئتمک، بیزیم دیلده اؤ بیریسی دیللره گؤره آساندیر. ائتیمؤلؤژی بحثی هر دیلده وار، اینگیلیز دیلینده ده ۱۲-۱۰ جیلد کیتاب بو باره‌ده واردیر. آنجاق بیزیم دیلیمیز بو ایجازه‌نی بیزه وئریر کی، کلمه‌نین اوجوندان توتوب کؤکؤنه قدر گئدک. بیر بؤیؤک اهمیّتی کی وار، کلمه‌نین هؤویّتی‌نی معلوم ائتمک‌دیر.

باخیّن مثلن، مؤشترک کلمه‌لردن باشلایاق. مثلن «هیمه» سؤزؤ بیزده اصلن ایشلنمز، فارس‌دا دا اؤدون معناسیّنادیر. یعنی بو سیزه بو ایمکانی وئریر کی، بحث اؤلاندا، بو کلمه هاردان گلیب نه‌دیر، بیرکلمه‌نین کؤکؤن و اؤنون قؤوم‌لرینی قؤیاسیز بیر-بیری‌نین یانیّنا و هؤویّت وئره‌سیز کلمه‌یه، بو یئتمز کی، دئیه‌سیز «هیمه» سؤزؤ یا «همگام» سؤزؤ مثلن فارسجادیر، تؤرکجه‌دیر، فیلان زامان کیتابدا ایشله‌نیلیب یا تاریخ‌ده فیلان زامان بئله یازیلیب، بو یئتمز؛ یا فیلان یئرده عرب دیلینده ده بئله یازیلیب، گرک کلمه‌نین کؤکؤنؤ گؤسترمه‌سیز.

قوج بیزده ... قوجو، قوجاق‌لاماق ... قوج اؤزؤده وارديئر قوج بيزده يعنى قوجاق معلوم‌دو. مثلن بيليرسيز «آ» زايئد وارديئر، رام، آرام بير دنه «آ» وئريب ائله‌يئب «آقوچ» يا «آغوش»، باخساز «آقوش» دا وارديئر. يعنى تحريف ايله دؤزه‌ليب، قايدا ايله دؤزه‌لمه‌يئب‌ديير. بيزده ده وار تحريف اؤلونموش كلمه‌لر وئلى چؤخ- چؤخ آز تاپا بيلرسيز. عجيبه‌ديير كى، بو بلكه ده آلقيلانا منيم سئوگيم‌دن‌دير. تؤرک ديلينه، سئوگينى-مئوگينى ائحساسئ قيراغا قؤياندا ديلى‌ميزين قؤدرتينه باخيرام كى، بير عيدده آكادئميک آدام‌لار اؤتوروب‌لار قايداسيئن، قانونون چؤخ دقيق مؤرتّب. اوستاد دا بويوردولار مين ايل بوندان قاباق. شايد مين ايل قاباق چؤخ ديللرده لؤغت‌نامه يازما يؤخ ايدى، يا تزه باشلاييردئ. البته كاشغرى‌نين نظرلرينه ايندى ده باخاندا گؤرؤرؤک چؤخ دقيق بير ائتيمولؤژيست ايدى. چؤخ دقيق لؤغت يازان ايدى، ائتيمولؤژيست ايله لؤغت يازانئين فرقى بوردادير. لؤغت‌يازان موادّى گتيرير، ائتيمولؤژيست بير شيميست كيمى اؤتوروب تحليل ائله‌ييير گؤرسؤن هاردان گلير، نه جؤردؤر، نه تهرديير. چؤن بيزده چؤخ كلمه‌لر وار، چؤخدا تؤرک‌لشميش مثلن: من قادا سؤزؤنؤ دئيئن‌ده كى قضا وَ قدرى عربى‌دن مؤحرّف اؤلونوب‌دور، شايد هئچ كس سينه سيئندئيرا بيلميردى، چؤن بو اؤ قده‌ر دؤغمالاش‌ميشدئ، هئچ كيم قبول ائله‌يه بيل‌ميردى. بعضى كلمه‌لر وارديئر كى، بيزدن گئديب‌دير اؤزگه‌يه. حتّا بيز مؤمكؤن‌دؤر اؤز ديلى‌ميزده اؤلانلارئ دا يابانجئ بيلک. آما بو بيزيم‌كيندن‌دير، بو ائتيمولؤژى‌نين وئرديئى ايمكان‌دان‌دئير. من تشكّؤر ائديرم. ائتيمولؤژى حاققيئندا بوندان آرتيق سيزى يؤرمورام.

رياضى: چؤخ ممنون اوستاد هادى. جناب دؤكتؤر رفاهى، سيز ديلچى‌سينيز باكئ دانيشگاهيئندا ديلچى‌ليک بيتيريب‌سينيز. سيزين‌له بحثى‌ميزى باشقا بير مرحله‌يه يؤنلت‌مک ايسترديم. بيلديئى‌نيز كيمى ۱۸ وَ ۱۹-نجو عصيرلرده آذربايجان ديلى‌نين آراشديرئيلماسئ وَ اؤيره‌نيلمه‌سى باشقا بير ماهيئت كسب ائدير، يئنى بير مرحله‌يه كئچير. اؤ دؤؤرده ديلچى‌ليئين مؤختليف ساحه‌لرينده آذربايجان ديلى‌نين اؤزه‌رينده تدقيقات آپاريلئير، لؤغت يازيلئير. ايستر روس، ايستر آلمان وَ يا خود باشقا عاليم‌لرين طرف‌يندن اؤيره‌نيلير. حتّا بو ديلده يئنى دؤؤرؤن ايجتيماعى طلب‌لرينى اؤده‌مک اؤچؤن **ايصطيلاح لؤغت‌لرى** ده يازيلئير. اؤ جؤمله‌دن »**اوزئيير حاجئ بى‌اؤغلو**«ون آذربايجانجا-روسجا لؤغتى‌نى، «**رادلؤف**»ون مشهور اثرى، ائله‌جه ده «**سولطان مجيد قنى‌زاده**»نين «تؤركجه- روسجا» لؤغتى يا خود ۲۰-جى كئچ‌ميش شوروى دؤؤرؤنده آذربايجان ديلينده لؤغت‌لر اؤزره ديئرلى ايشلر گؤرؤلموش؛ اؤ جؤمله‌دن «آذربايجان

دیلی‌نین ایضاحلیٔ لۆغتی»، ائله‌جه ده آلیٖنما سۆزلر لۆغتی، ایکی دیللی لۆغت‌لر میثال اۆچۆن روسجا- آذربایجانجا، آذربایجانجا- روسجا ؤ ... بونلار باره‌ده مۆلاحیظه‌لری‌نیز نه‌دیر؟

دۆکتۆر رفاهی: چۆخ ساغ اۆلون. بئله بیر جلسه‌نین تشکیلی اۆچۆن من سیزدن مینّت‌دارام. من ده دۆکتۆر صدیق‌ٖن فیکرینی آلقیٖش‌لایٖیرام، گرک هردن بیر بئله جلسه‌لر تشکیل اۆلون‌سون، مۆختلیف مۆۆضولار آراسیٖندا فیکیر بیرلیٖیی آپارا بیلک. چۆخ اهمیٖتی وار.من قاباقجادان بیر مسله‌یٖه ایستیرم ایشاره ائدم:

سۆزچۆلۆک، سۆز یٖازماق تۆرکۆلۆژی عالمینده اۆزۆ بیر نهنگ دۆنیٖادیٖر. بو گۆن نظره آلساق ۳۸ دیل آلتیٖندا تۆرک دیللرینی دائیٖشیٖرلار، اۆنلاردان آد آپارماق بو دیل‌لرده اۆلان سۆزلری توپلاماق، سۆزلری تحلیل ائله‌مک ایندی، ائتیمۆلۆژی باخیٖمدان، مۆعاصیر سۆیٖیٖه‌دن، ترجۆمه باخیٖمیٖندان، گۆرۆرسۆز کی، اۆزۆ نهنگ بیر دۆنیٖا اۆلار. ائله ساده دۆرد دنه کیتاب‌دان آد آپاراق ؤ دئمک کئچمیش بودور. یٖۆخ! منیم ذئهنیم‌جه داها دریٖن‌دیٖر. دریٖن اۆ معنادا کی، آغای هادی‌نین بویٖوردوغو کیمی اۆلن ائتیمۆلۆژی‌یٖه گلنده، باخیٖز! دیلی‌میزین بئله سیستئماتیک اۆلماسیٔ مین ایلده باش وئرمه‌یٖیب‌دیر. اۆن مین ایلده باش وئرمه‌یٖیب؛ بلکه یٖۆز مین ایلدن ده چۆخ اۆ طرفه گئدیر چیٖخیٖر. اۆلن دیللرین یٖارانماسیٔ، دیللرین منشأینی کی، طبیعت‌دن گۆتۆرنده، آلیٖنیٖر، یٖا باشقا نظریٖه‌لری گۆتۆرنده اۆ دیل قانون‌لاریٖن اساسیٖندا یٖارائیٖر، بیر دیل داها چۆخ قانونمند اۆلور کی، اۆنو داها اسکی تاریخی اۆلور. نه قده‌ر ده کۆکۆ کئچسه، اۆ دیل اۆ قده‌ر ریٖیاضی منطیق‌لرینه، ریٖیاضی قانون‌لاریٖنا یٖاخیٖن‌لاشیٖر. اگر بیز آذربایجان دیلینده بئله بیر قانون‌مندلیٖیی گۆره بیلیریک. بو اۆنون آرخاسیٖندا کیٔ: تاریخی‌لیٖیی گۆستریر. اگر کیتاب-ی دده قورقود، کاشغری‌نین لۆغتی مین ایل بوندان قاباق یٖازیٖلیٖب‌سا بیزیم دیلیمیزین یٖارانماسیٔ منیم ذئهنیم‌جه اللی‌مین، یٖۆز مین ایلدن ده داها آرتیٖق‌دیٖر. چۆخ سندلر وار بیز بونون اۆستۆنده دایانیٖریٖق دائیٖشیٖریٖق.

لۆغتچی‌لیٖیه گلنده، لۆغتچی‌لیک ده بیز ترجۆمه‌یٖه کئچ‌میشیک مثلن: کاشغری ایسته‌یٖیب بو دیلی، تۆرک دیلینی باشقالاریٖنا اۆیٖرتسین. ایضاح‌لیٔ یٖا انسیکلۆپئدیٖیا مطلب‌لر اۆلسادا اۆنون اساس مقصدی عرب‌لره اۆیٖرتمک‌دیر. اۆندان سۆنرا دا داوام ائدیر. دئمه‌لی اۆ زامان‌لار بیزیم فلسفی یٖا معنوی دۆنیٖامیٖز ائله گئنیش‌لنمیشدی کی، آرتیٖق باشقا خالقلاریٖن ایچینه گیرمه‌یٖه

قابیلییت تاپمئیشدئیق کی، باشقا دیللرده لؤغت یارادئیرئیق و بو عنعنه گلیر تا ۱۹-جو عصیرده آغا-ی دؤکتؤر بوئیوردوغو کیمی مؤعاصیر عئلمی بیر شکیل تاپیر و عئلمی شکیل تاپماسئ دا اساسن ۱۹-جو عصرده آوروپادا دیلچی‌لیک عئلمی‌نین اینکیشاف ائله‌مه‌سی اوچؤن‌دؤر. ۱۹-جو عصرین ایلک ایللرین‌دن هیند-آوروپا دیللری‌نین آراشدئرماسئ گؤجلنیر و مؤختلیف دیللرده بیر نئچه دیل‌لیک، حتّا ۶۰ دیل‌لیک لؤغت‌لر یارانیر. عئینن شرق‌شؤناس‌لیق گؤجلنیر و شرق‌شؤناس‌لیق دایاغئیندا دا آذربایجان یا باشقا تؤرک دیللری دورور. بونا گؤره طبیعی‌دیر کی، بیزیم اوْ زامان کی دیلچی‌لریمیز لؤغتچی‌لیئه مئیل ائله‌سینلر. اوْنلاردان مثلن: **میرزا کاظیم‌بی** مؤعاصیر شکیل‌ده لؤغت‌لری تؤپلایئیر، تدریس ائله‌ییر. **سن پئترزبورق** آکادئمییاسئندا و یا رادلوْف کیمی مشهور دیلچی‌لر، تؤرک دیللری‌نین لهجه‌لری آدئندا. البته بیزیم بو گؤنکؤ تصوؤر کی، تؤرک دیل‌لرین‌دن وارئمیزدئر، اوْ زامان بئله تصوؤر اوْلون‌موردو. اوْ زامان اوْنلار داها چوْخ لهجه گؤرؤردوْلر دیللری. بیز اوْ زامان آد وئریریک دیللره و آد وئریریک هره‌سینه، آلتیندا اوْنلارئ تحقیق ائله‌ییریک. آنجاق اوْ زامان بیر آد گؤتؤرؤردوْلر **تؤرک** و اوْنون آلتیندا لهجه گؤتؤرؤردوْلر. اوْنا گؤره اوْ زامان **رادلوْف**‌ون ۴ جیلدده یازدئغئ انتیمولوْژیک لوغت تؤرک دیللری تؤرک دیللری‌نین لهجه‌لری، سؤزلوْیوْ تؤرکولوْژی ده بیر بؤیوْک ترپنتی یاراتدئ.

بو طبیعی‌دیر کی. سوْنرا کی دؤورلرده، ۲۰-جی عصیرده بئله اثرلر یارانمادئ. ۲۰-جی عصیرده بیزیم بئله نظری سؤزلوْک‌لریمیزین یارانماماسئنئن سببی بو ایدی کی، بیز ۲۰-جی عصیرده بیزیم پراتیکال دیل جهتینه گئت‌میشیک. یعنی نظری شئی‌لرله ایشیمیز اوْلمایئیب، دیلین ایشلنمه‌سی، دیلین مؤختلیف حؤوزه‌لرده و مؤختلیف ساحه‌لرده اینکیشافئ و سؤز یاراتماق ضرورتی، بیزی تئوْری‌دن اوزاق‌لاشدئرئیب. آنجاق بو اوْ دئمک دئییل کی اوْ زامان ایش‌لنمه‌ییب‌دیر. نیئه مثلن: **سئوْرتیان**‌دا تؤرک دیللری‌نین انتیمولوْژیک سؤزلوْیوْن ایشله‌ییب‌دیر، روسجا و اوْ آنجاق ائله بیلیب‌دی کی، دیلین فوْنئتیک سس‌لری اوْستوْنده ایشله‌سین، سسلی‌لری ایضاح ائده بیلسین.

آنجاق بیر مسله‌نی گرک بو طرف‌دن گؤرک، دیلچی‌لیکده تؤرکولوْژی بحث‌لر اوْ قده‌ر درین، اوْ قدر گئنیش بیر ساحه‌دیر کی، اینسانئین عوْمروْ، معمولی بیر اینسانئین عوْمروْ بو ایجازه‌نی وئرمیر کی، بوْتوْن دیللری ایحاطه‌لی اوْیره‌نه بیل‌سین. یعنی زامان چاتمئیر. بلکه گله‌جک‌ده بیز مؤعاصیر تئکنولوْژی‌دن ایستیفاده ائده بیلک، بونلارئن آراشدئرماسئندا، بونلارئن سیستئماتیک تؤپلان‌ماسئندا سوْرعت الیمیزده اوْلسون. آنجاق بو گوْن مؤمکوْن

دئییل. مؤمکؤن دئییل اؤنا گؤره کی، سیز تصوّر ائله‌ییر: ۲۸ رسمی تؤرک دیلی آدیندا بو گؤن دیللرین هره‌سی‌نین اؤزؤنون ده لهجه‌لری وار و هره‌سی‌نین اؤزؤنون ده گؤنده یارانما پوتانسییئللی وار. یعنی بو لهجه‌لر گؤنده سؤز یارادیرلار هله کئچمیش ده یارانان سؤزلر کناردا. طبیعی‌دیر کی، بئله بیر عالم، بئله گئنیش بیر علمی ساحه‌نی تک باشینا آپارماق چؤخ چتین بیر مسله‌دیر.

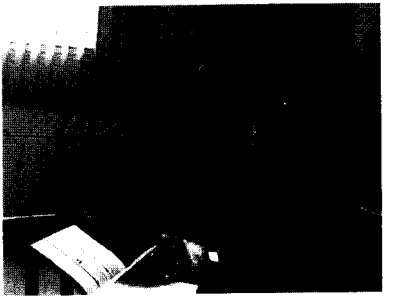
من ایسترم دؤنؤب بو تایدا اؤلان امکداش‌لاریمیزین فعالییت‌ینه اؤز مسله‌میزه و بوردا گؤرؤلن ایشلره. بیرینجی لؤغت کی، بیزده یازیلیب مؤعاصیر دؤوْرده بونلارین دیرینی بئله بیر گؤز ایله باخماق لازیم‌دیر. بونا دا داها چؤخ اهمییّت وئریرم. چؤن کی، بیز تؤرک‌لر مین‌لر ایل دانیشیب‌لار، یاشاییب‌لار. باشقا خالق‌لار ایله اؤنسییّت‌ده اؤلوب‌لار. نه بیلیم باشقا خالقلارلا قؤوْوشوب‌لار، هئچ زامان دیللرینی ایتیرمه‌ییب‌لر و بئله بیر تهلؤکه‌ده هئچ زامان یؤخدور و هئچ زامان دا اؤلمایاجاق. بو کی، بعضی ضییالی‌لار بلکه دؤشؤنؤرلر کی، وای دیل اؤرتادان گئتدی و ... یؤخ هئچ زامان اؤلمایاجاق. من تصوّر ائدیرم بئله بیر کئیفییّت‌ده خالق هئچ زامان آرادان چیخان دئییل. مسله بوردادیر کی، بو گؤن دؤنیادا باشقا بحث‌لر، صؤحبت‌لر اؤرتادا وار مثلن کیم‌لیک مسله‌سی. کیم‌لیک مسله‌سینی بیز مؤختلیف شکیل‌لرده اؤرتایا سالیریق. بیری ده سؤزلؤک واسیطه‌سی ایله‌دیر...

مؤعاصیر شکلی‌ده ایکی دیل‌لیک لؤغت‌لرین آذربایجان دیلینده سایئ چؤخالیر آذربایجانجا- فرانسیزجا، آذربایجانجا- آلمانجا یا آلمانجا- آذربایجانجا، فرانسیزجا- آذربایجانجا و سؤن دؤوْرده روسجا- آذربایجانجا و ساییره بو کیتابلارین چیخماسی، مئیدانا گلمه‌سیندن باشقا، اؤنلارین آراشدیرماسی‌نی بئله گؤتؤرمه‌لی‌ییک کی، بو بیزی دؤنیا سؤییه‌سینده هامی‌یا تانیت‌دیریر. اؤنا گؤره ده من ایستیرم بو باخیمدان آغا-ی **بهزادی**‌نین بو گؤردوْیو زحمتی‌نی بئله آلقیش‌لاییم کی، بو دا بئله همن گؤرؤلن ایشلرین اؤستونه بیر قات آرتیر؛ یعنی بو گؤن بیزیم فارسجا- آذربایجانجا، آذربایجانجا- فارسجا سؤزلؤیؤموز یؤخ‌دور. حتّا اؤ تایدا دا بیر کیتاب چاپ اؤلونمامیشدی بو کیتابین بو تایدا چیخماغی‌نین هم مدنی اهمییّتی وار، هم اؤنون علمی اهمییّتی. علمی اهمییّتی اؤز یئرینده، مدنی اهمییّتی اؤدور کی، طبیعی بودور کی، باشقا میللت‌لر بیزی اؤیره‌نیرلر و کیم اؤلدوغوموزو سؤزلر واسیطه‌سی ایله بیلیرلر.

اونا گؤره من ایلک نؤوبه‌ده بو ایشین مئیدانا گلمه‌سی، بو ایشین یاراتماسی‌نی، چوخ بؤیوک اؤره‌یینن دئییرم کی، اللری آغریماسین بهزادی‌نین بئله زحمت چکدی، بئله بؤیوک ایش گؤروب.

اینشاللاه گله‌جکده باشقالاری دا بو ایشه ال آتاجاقلار، یئنی بیر ایش‌لر گؤره‌جکلر.

ریاضی: چوخ ساغ اولون دوکتور رفاهی جنابلاری. جناب موهندیس کریمی سیز مطبوعاتی‌میزین، ادبیاتی‌میزین چالیشقان سیمالاریندان‌سیز، قلمی‌نیز آذربایجان اوخوجولارینا تانیش‌دیر. بیلدیگی‌نیز کیمی اینقیلابیاجان ادبیاتی‌میزدا، لوغت‌لرین یئری بؤیوکدور. اینقیلاب‌دان سونرا، آنا دیلیمیزده یازان‌لاریمین سایی آرتدی. مطبوعات چوخالدی، ادبیاتین تکجه شعر دئییل، بلکه باشقا ساحه‌لرینده بؤیوک بیر جانلانما عمله گلدی! بو گلیشمه ده دیلیمیز اوچون لوغت‌لرین نه قدهر لازیم اولماسی قلم صاحیب‌لری، اوخوجولار طرفیندن داها آیدین بیر شکیل‌ده اوزونو گؤسترمدی. بو ساحه‌ده ایلک آددیم‌لار آتیلدی چاپ اولونموش‌لاردان: «**دوکتور هئیت**»ین «**مقایسة اللغتین**»، «**محمد پیفون**»ون «فرهنگ آذربایجانی- فارسی»، «**اوستاد هادی**»نین «**فرهنگ نوین**» کیتابی، «**داشقین**»ین سؤزلوک‌لری، و ... «**اوستاد بهزادی**»نین، «**آذربایجان دیلی‌نین ایضاحلی لوغتی = کوچورمه**»، **آذربایجانجا- فارسجا**، ۱ جیلد **فارسجا- آذربایجانجا** (۱-نجی و۲-نجی چاپی ...) بونلارا نظر سالدیقدا بیر نؤو ادبی- مدنی نهضت‌له قارشی‌لاشیریق! جناب موهندیس بو حاقدا نئجه دوشونورسونوز؟

موهندیس کریمی: چوخ ساغ اولون سیزی. هم بوندان کی، بو ایفتیخاری منه وئریب‌سیز بو عالیم‌لرین خیدمتین‌ده اولام و سیزه قاتیلام، اوز سؤزینجیمی گیزله‌ده بیلمم. آما ائله بو یئغینجاق اوزو گؤسترير کی،

آذری درگی‌سی ده اؤز بؤیئنونا آلدیغئ تعهّؤدلر اساسیئندا ائله‌یه بیلیر جامیعه‌میزده، ادبیّاتئ‌مئزیئن، دیلی‌میزین گلیشمه‌سینه نیسبت اؤز بؤرجونو یاخشئ ادا ائتسین.

من ده آرزو ائدیرم بئله یئغیئنجاق‌لار داها آرتیق اؤلسون. دیلیمیز مؤختلیف یؤن‌لردن آراشدیریل‌سین وَ خالقئ‌مئزا یئتیریل‌سین. هر حالدا اوستادلار هامیسئ سؤزلری دئدی‌لر. منه قالان بو اؤلدو کی، خالا خاطیرئین قالماسین من ده بیر سؤز دئمیش اؤلام.

هر حالدا تأسّؤف‌له پهلوی‌لر دؤورؤنده دیلی‌میزین یاساق اؤلدوغو سبب اؤلموشدور کی، بؤتؤن ساحه‌لرده بؤشلوق‌لار گؤرسن‌سین. آما سؤزلؤک بؤشلوغو قاباریق شکیل‌ده گؤزه چارپیردیئ. تأسّؤف‌له طالئعی‌میز بئله اؤلوب، پهلوی دؤنمؤن‌ده بئله اؤلونوب، ادبیّاتئ‌مئزا مئیدان وئریلمه‌یئب. دیلی‌میزی ده هر هاردان اؤلسا خالقئ‌مئز آکادئمیک شکیل‌ده اؤیرنه بیلمه‌یئب‌دیر. آممیا بو گؤنکؤ جامیعه‌میزین گلیشمه‌سینده، ادبیّاتئ‌مئزین دیرچلملی بیر زامانئیندا، بو قدر گنج‌لرین دیل‌یمیزه آرخالان‌ماسئیندا هر حالدا بونلارئین اللری بؤش اؤلماسئین دئیه، گرک چؤخلو سؤزلؤک‌لر بونلارئین الینده اؤلا، عئلمی سؤزلؤک‌لر اؤلا تا ائله‌یه بیله‌لر گله‌جه‌یه اللری دؤلو قدم آتا بیله‌لر.

سؤز سالدیغئ‌ئیز کیمی، یاخشئ سؤزلؤک‌لر تؤپلانئیب اوستادلاردان دا آدلارئین آپاردیز کی، بو زمینه‌ده قدم گؤتؤرؤب‌لر. آممیا بونلارئین هامیسئیندان اؤنملی وَ هامیسئیندان چؤخ تلاش ائدن چالیشان اوستاد بهزادی جناب‌لارئ‌دیرلار کی، قاباقجا بیر جیلدلیک، ایکی جیلدلیک، اؤچ جیلدلیک ایضاحلئ لؤغتی بازارا گتیریب، بو بؤشلوغو دؤلدورماغا آددیم آتیب. آما بو ایکی دیللی آذربایجانجا- فارسجا وَ فارسجا- آذربایجانجا اثرلر یئتی‌دن چاپ اؤلوب، بیر بالاجا دییشیک‌له الیمیزده‌دیرلر.

مؤسلّم بودور کی، اوستادئمیز عؤمرؤنؤن چؤخ بؤلؤمؤنؤ بو سؤزلؤک‌لر اؤستؤنده قؤیوب. هر حالدا بو گؤن الیمیزه چاتان نهنگ اثردیر کی، بیز بونا آرخالانیب وَ گؤن نییازلارئ‌میزئ بوندان رفع ائده بیلیریک.

ریاضی: عزیز دوستلار، حؤرمت‌لی عالیم‌لر، بو عؤمومی معلومات‌دان سؤنرا بحثی‌میزین ایکینجی مرحله‌سینه چاتیریق. ایندی اوستاد بهزادی‌نین سؤزلؤک‌لری باره‌ده صؤحبت‌لری‌میزی دوام ائتدیره‌جه‌یئیک. فارسجا- آذربایجانجا سؤزلؤیؤ؛ لؤغت‌شؤناس‌لیق باخیم‌ئندان داها دؤغروسو مؤندریجه‌سی‌نین کئیفی نؤقطه‌نظردن هانسئ سجییه‌لری داشئ‌یئیر؟ بو اثر جامعه‌نین طلب‌لرینی دویماق وَ اونا یئرینده جاواب وئرمک ضرورت‌ینی نئجه یئرینه یئتیره بیلیب؟ ایکی دیللی لؤغت‌لرین مئتؤدیک قورولوش وَ سؤزلرین

معناسی‌نئ، مؤعادیل‌لرینی یئرلی- یئرینده ایشلت‌مک نظریندن هانسئ سؤیئه‌ده‌دیر؟ آذربایجان و فارس ادبیاتئ آراسئندا علاقه قورماق کیمی ایجتیماعی- مدنی ایشیمیزده، نه قده‌ر یارارلئ اولوب‌دور؟ بو اثردن اولده یارانان آذربایجانجا- فارسجا سؤزلؤک‌لرده اولان نؤقصان‌لارئ آرادان قالدیرماق و ادبی دیلیمیزین اینکیشافئ باخیم‌ئندان نه فایدالارئ، نه اوستون‌لوک‌لری وار؟ کیتابئ چاپ و تکنیک باخیمئن‌دان نئجه دیرلندیریرسیز؟

ایستردیک اوستادلار بو سوآل‌لارئ اولدوقجا یئغجام، مؤختصر بیر شکیل‌ده جاواب‌لاندیرسئن‌لار. دؤکتؤر صدیق جنابلارئ یئنه ده سیزدن باشلاماق ایسته‌یئریک.

دؤکتؤر صدیق: ایجازه وئرین من بیر فاکت ایله سؤزو آچماغا باشلایئم، سونرا بحث اولونسون. بو سؤزلوک‌لرین اؤزل‌لیک‌لری حاققئندا. باخئن مثلن: بیز فارسجا- تؤرکجه، فارسجا- آذربایجانجا سؤزلوک‌لری نظره آلاق. بیر بؤیوک سؤزلوغؤموز وار «فرهنگ ضیا» آدئندا ۱۰ جیلدلی بیر اثردیر، فارسجا- تؤرکجه‌دیر. «گنجینه‌ی گفتار» یا «فرهنگ ضیا» دا آدلانیر. بورادا مؤالیف گلمیش فارسجا سؤزلوک‌لری اساس قؤیموش. مثلن: «فرهنگ آنندراج» قؤیموش قاباغینا «برهان قاطع»-ی آچمیش قاباغینا، «فرهنگ انجمن آرای ناصری»نی قؤیموش قاباغینا و فارس کیلاسیک سؤزلوک‌لری دئیه بیله‌ریک کی، اونلارئ ترجومه کیمی یعنی بونلارئن هامئ‌سئندان چوخ زحمت چکمیش ایشله‌میش. آمما ائله بیل کی بو گلمیش، فارسجا- فارسجا سؤزلوک یازمیش، سؤزلوغو وئرمیش میثال اوچون «آخشیت» سؤزونو یازمیش، معنالارئ مؤعادیل‌لری وئرمیش، گلمیش دقیقی توسی‌دن میثال گتیرمیش، فیردوسی‌دن میثال گتیرمیش، فارس دیلینده یازیلان سؤزلوک‌لری عئینن تؤرکجه‌میزده تیکرار ائتمیش‌دیر، اؤزونه خاص بیر یول‌دور. آنجاق عملی، پراکتیک اولاراق فارسجائین قارشئ‌سئندا تؤرکجه سؤزلری تاپا بیلمه‌میشدی. ترجومه کیمی بیر اثردیر.

بیزیم کلاسیک سؤزلوک‌لریمیز مثلن: «صحاح‌العجم» ۷۳۰ هق ده یازیلیب، «تبیان‌اللغت» ده همان ایللرده یازیلمیش بئله بیر اثردیرلر. یا گلمیش شاهنامه لوغتین ترجومه ائتمیش، شاهنامه‌دن ده میثال وئرمیش. آیری دیل‌لردن ده، حجم‌لی بیر اثر یارات‌میش. بیزیم ایندی یازیلان فارسجا- تؤرکجه سؤزلوک‌لرین بعضی ده بئله بیر حال تاپیر، ولی کیلاسیک فارسجا سؤزلوک‌لردن ایضاح‌لار آلیئیر. خلقین یاشادیغئ، یاشاتدیغئ دیله ائعتینا اولون‌مور.

آمما من گؤردوژیژونوز کیمی تصادوفی بهزادی‌نین سؤزلوژیژونو آچیرام، گؤرک بهزادی نئیله‌میشدیر. بهزاد بهزادی، «پرورش» سؤزونو گتیریر، بونا مؤعادیل‌لر وئریر. باخین اوخویورام، یازیب: «پرورش»: بسله‌ییش، بسله‌مه، بسلنمه، تربییه، تؤره‌ییش، بئجرتمه، ییتیش‌دیرمه، بؤیؤدولمه. بو مؤعادیل‌لر، داها هئچ بیر فارسجا قاینااغا گئتمه‌ییب‌دیر. دئمیرم کی، فارسجا قاینااق‌لاریٔ اوخوماییب، اوخویوب؛ ایکی اساس مسله وار: اولن بهزادی بیلیر کی، «پرورش» ایسم-ی مصدردیر وئردییی مؤعادیل‌لرین هئچ بیری مصدر دئییل. اوندان قاباق «پروردن» سؤزونده یازیب بسله‌مک، بسلن‌دیرمک، تربییه ائتمک، بئجرت‌مک، بؤیؤت‌مک. بوردا باشا دوشور کی «پروردن» مصدردیر، مصدر وئره‌جک‌دیر. بو بیرینجی اساس، آلیر بونو دا یاخین اولان عئینن فارسجا اولان ایضاح‌لاریٔ وئرمه‌ییر و قرامئر باخیمیندان و اوز دیل بیلگی‌سی باخیمین‌دان بونو ریعایت ائدیر. سونرا وئردییی مؤعادیل‌لر تورکجه ایشلت‌دییی‌میز، دوغرو، دوزگون مؤعادیل‌لردیر. یعنی تورک‌لر «پرورش» قارشیٔ‌سیندا، بئجرتمه ایشله‌دیرلر. پروردن قارشیٔ‌سیندا بئجرت‌مک. سونرا، پروردن سوزونون فارس دیلینده بو دوزد دنه وئردییی مؤعادیل‌لردن سونرا آیریٔ معنالیٔ مؤعادیل‌لری ده واردیر؛ اونلاریٔ دا سیرالاییر. مثلن ۲: اؤیرتمک، تعلیم وئرمک. ۳: بسلن‌مک، تربییه‌لنمک، بئجریل‌مک تا ۷-۶ ییه قده‌ر بؤلور. وئردییی مؤعادیل‌لری ده، وئردییی مفهوم و آنلام باخیمین‌دان بؤلور بو بؤیوک و اهمییت‌لی‌دیر.

اوچونجو بو کی، فارسجا- تورکجه سؤزلوک وئردییین‌ده بو فارسجا- تورکجه قاینااق‌لارین ایچینده قالمیر، گلیر «پرورش» ماده‌سی‌نین آلتیندا یعنی ایکینجی درجه‌لی، لوغت‌لر کی وئریر، «پرورش اندام» چاغداش بیر ایصطیلاح‌دیر. بونو وئرمه‌لی‌سن، آممما چوخ سؤزلوک‌لرده کی، بیر-بیر ایله فارشیٔ‌لیقدا یازیلیر، و فارس قاینااق‌لار اساس توتولور وئریلمیر. پرورش اندامی، بدن تربییه‌سی یعنی پرورش اندام فنی بیر ایصطیلاح، تئرمین کیمی، فارشیٔ‌لیقدا فنّی ایصطیلاحیٔ تاپیر. زحمت چکیر، بونو ایشلیر اوزو، بونو قاینااق‌دا گؤرمه‌ییب‌دیر، یاشاییب‌دیر. دئمک ایستیرم کی، یاشاییر دیل ایله هم فارس دیلی هم تورک دیلی ایله. آلتیندا وئریر «پرورش بچه ماهی» بو دا بیر تئرمین‌دیر. چاغداش حیات‌ئمیزدا وار، گئدیر آشاغا، «پرورش درخت»، «پرورش درخت»ـــه دئمیر آغاج یئتیرمک دئییر، باغچیٔ‌لیق. چونن «پرورش درخت» بیر پئشه‌دیر، حئرفه‌دیر کی، بیز اونا باغچیٔ‌لیق دئییریک. دوغرو، دوزگون تاپیر دا؛ یؤروجو ایضاح وئرمیر. مثلن دئیه: یعنی آغاجیٔ گلیب بئجرمک، بسله‌مک! سونرا گلیر «پرورش دادن» قاباق‌دا «پروردن»ـــه وئردییی مؤعادیل‌لری بوردا

«پرورش دادن»ـه وئریر هامیسی‌نین مصدر فورماسیندا گتیریر، بو ۸-۷ مؤعادیل کی وئریر، بیری ده مثلن قیدالاماق. دوغرودور پرورش‌دادن طیبّی معنادا قیدالاماق بیزیم دیلی‌میزده وارديئر.

بونو ایسته‌ییرم دئییم کی، بونلارین دنه- دنه یاشامیشدیق و تارامیشدیق، یعنی هم خالق ایچیندن درله‌میش، هم کیتاب‌لاردان تارامیشدیق. سونرا پرورش‌دهنده، فاعیلی صیفت دیر، عئینن گتیریب تربییه‌چی، تربییه‌چی بعلی بیزیم دیلده فاعیلی صیفت دیر بسله‌ین، بیزیم دیلده فاعیلی صیفت دیر. بسله‌ییجی، مؤربّی، یئتیش‌دیریجی، بو مؤعادیل‌لری عئینن وئریر «پرورش دهنده»یه. یئنی ایصطیلاح یئنه گتیریر: «پرورش دهنده‌ی گاومیش» بوندان اؤترو کی، بیر ایش‌دیر، بیر پئشه‌دیر، بیر حئرفه‌دیر. اونا مؤعادیل وئریر گامیش‌چی. داها بوردا ایضاح ائتمیر کی، «او آدامی کی گله گامیشی تربییه ائله‌یه» یونخ گامیش‌چی، «پرورش دهنده‌ی گاومیش»ـه دوغرو، دوزگون مؤعادیل‌دیر.

بو صحیفه‌نی گؤردوگوندن کیمی، تصادوفی آچدیم. یا «پرورش گیاه» دا گتیریر: بیتگی‌چی‌لیک، «پرورش گیاه» دا فارس دیلینده یئنی تئرمین اولاراق بیتگی‌چی‌لیک وئریر. سونرا «پرورش یافتن»ـه گلنده، «پرورش یافتن» ایکینجی درجه‌لی لوغت‌دیر. یعنی اساس مدخل دئییل. «پرورش یافتن» اوصولن «پروردن» و «پرورش دادن» ایله گرک مؤعادیل اولایدی، حال بو کی، معناسی عئینی دئییل، اونا گؤره بوردا گتیریر: بویوودول‌مک، بویوتمک، تربییه‌لندیرمک، بسله‌مک، سونا قدر. «پرورش یافته» مفعولی صیفت اولاراق وئریلیر، یئنه ایکینجی درجه‌لی مدخل‌دیر، تربییه‌لنمیش، بیزیم دیلده مفعولی صیفت‌دیر، پروریش تاپمیش بیزیم شهر ایچینده ضییالیلاریمیز بو مؤعادیلی ایشله‌دیر. بسلن‌میش، بویوودول‌موش. پروریش سوزونون مدخل‌لرینی وئره- وئره، گلیر یئتیشیر «پرورش‌گاه»ا، «پرورش‌گاه»ی ایضاح ائتمیر، یازیر: یئتیم‌خانا، دوغرودور بیز آذربایجان‌لیلار ایکی سوز دئییریک: اوشاق اوی، یئتیم‌خانا، ایکی‌سینی ده گتیریر. «پرورنده» سوزونه گلنده، اونون فاعیلی صیفت اولدوغونو بیلیر، «پرورش دهنده» ایله عئینی معنا داشیدیغینا گؤره عئینی مؤعادیل‌لری تیکرار ائدیر.

سونا قدر سیز فارسجا- تورکجه سوزلویون هر هاراسینی آچ‌ساز بئله حاللارا راس گله‌جکسیز و عیللتی بوندان عیبارت‌دیر: بیری بو کی، اوز بیلیینه دایانیر و تقلید ائتمیر و دیلی یاشامیش‌دیر. ایکینجی بو کی، بونلارین دوغرو، دوزگون و اکتیو آنلامی، باشا

دۆشمۆش، اۆ آنلاما مۆعادیل تاپماغا چالیشمیش‌دیر. بو منجه بیر اۆزل‌لیک‌دیر کی، فارسجا- آذربایجانجا گلیب‌دیر.

فیروز رفاهی: بری باشدان بونو دئییم کی، لۆغت ایشی دیل‌چی‌لیک اثرلرین آراسیندا ان چتین وَ ان چۆخ قئیرت طلب ائدن ایش ساییلیر. بو سۆزۆ من تحصیل ایل‌لریم‌ده دفه‌لرله اوستادلاریمدان ائشیت‌میشدیم. بیلیرسیز شۆروی دۆورۆن‌ده روس‌لارین سیاستی روس دیلی تبلیغی اساسیندا قورول‌موشدو. میللی دیل‌لر دار بیر چرچیوه‌ده فعالییت ائدیردی‌لر. بئله کی، میثال اۆچۆن روس دیلینده دۆنیانیَ هر هانسیَ بیر اۆلوَ وَ یا جانلیَ دیلی اۆچۆن ترجۆمه وَ قلاۆوز لۆغت‌لرینی یارات‌میشدیر. اۆ جۆمله‌دن اندۆنیزجه- روسجا، گیلانجا- روسجا، کۆردجه- روسجا وَ ساییر. آذربایجان مۆحیط‌ینده چۆخ چتین‌لیک وَ مۆصیبت ایله بیر فرانسیزجا – آذربایجانجا، بیر اینگلیسجه- آذربایجانجا وَبیرده آلمانجا- آذربایجانجا مکتب‌لی شاگیرلر اۆچۆن حاضیرلان‌میشدیَ. اۆنلار دا یالنیز بیر دفه چاپ اۆلوب، چۆخ نادیر تاپیلان بیر طیلیسمه دۆنمۆش‌دۆلر. بئله بیر شرایطده فارسجا- آذربایجانجا لۆغت حاضیرلاماق بیر ایستک وَ آرزو ایدی. باکیَدا اۆخودوغوم زامان خبریم اۆلدو کی،نئچه ایل‌دیر خانم حاتمی (شرق شۆناس‌لیق اوستادلاریَندان بیری) ایل‌لردیر بئله لۆغت حاضیرلاییب، آنجاق نشر ائتدیرمه‌یه ایجازه آلا بیلمیر وَ یالنیز ایکینجی دۆنیا محاربه‌سینده روس قۆشون‌لاریَ اۆچۆن بیر «مۆختصر فارسجا- روسجا- آذربایجانجا لۆغت» ادبیات ائنستیتۆتو طرف‌یندن هئچ بیر مۆقددیمه‌سی اۆلمادان نشر اۆلون‌موشدور.

جناب بهزادی‌نین حاضیرلادیغیَ فارسجا- آذربایجانجا لۆغت بۆیۆک بیر بۆشلوغو دۆرلدوردو. اۆزۆده وَاختیندا بو کیتاب فارسجانی بیلیب آذربایجانجا اۆیرن‌مک ایسته‌ین هر بیر اۆخوجونون ال کیتابیَ ساییلیر. بوندان علاوه بو کیتابدان داها چۆخ ایران‌دا یاشایان تۆرک‌لر- هانسیَ‌لار کی،آنا دیل‌لرینی اۆیرن‌مکدن محروم قالیب‌لار فایدا وَ خئییر قازاناجاق‌لار. یقین ائدیرم کی، سۆن زامان‌لاردا فارسجا اثری‌لری ترجۆمه ائدن‌لر بو اثردن یارارلانیب‌لار.

بو کیتابین حاضیرلان‌ماسیَ وَ تیکرار نشری وگلجک‌ده کی چاپلاریَ اۆنون نه قده‌ر بۆیۆک اهمییته مالیک اۆلماسیَنیَ ثۆبوت ائده‌جک‌دیر.

ایکی دیل‌لی لۆغت‌لرین حاضیرلانماسیندا بیر نئچه مقصدی گۆدمک، یئرینده ساییلیر. لۆغت هم ترجۆمه ائدن‌لر اۆچۆن حاضیرلانیر، هم دیل اۆیرن‌مک ایسته‌ین‌لر اۆچۆن حاضیرلانیر، هم‌ده باشقا ساحه‌لرده ایکی دیل‌لی فعالییت‌ده اۆلان‌لار اۆچۆن

حاضیرلائیر. توجومه باخیمئین‌دان سؤزلرین نئچه معناسئ، معنالارئن پیللهٔ- پیللهٔ دییشمه‌سی وٓ چوخ معنالیق قازانماسئ بورادا گؤستریلیر. بو باخیم‌دان اوستاد بهزادی یاخشئ سئناق‌دان چئخیب وٓ چوخ دیرلی بیر ایش اورتایا قویوب‌دور. دیل اؤیرنمک باخیمئین‌دان سؤزلرین مورفولوژیک نؤوٓ، ترکیب‌لر، ثابیت وٓ ایدیوماتیک بیرلشمه‌لر، سؤزلرین فونئتیک تلفوظ‌وٓ لوغتین اهمییتی‌نی داها دا آرتیریر.

آچیغئن دئییم، منیم بیر شئی‌دن چوخ خوشوم گلدی. اوٓ دا بو ایدی کی، اوستاد اؤنجه آذربایجانجا- فارسجا لوغت‌لر اوستونده ایشله‌دی، سونرا فارسجا – آذربایجانجا لوغتی لازیم گؤردوٓ. بو دا ایجتیماعی بیر ایسته‌ییین اینعیکاسئ کیمی ایضاح اولونمالئ‌دیر. بو کیتاب اصلین‌ده بو تایدا وٓ دونیا دا سپه‌لنمیش باشقا دیلداش‌لارئمیز وٓ همووطن‌لریمیز اوچون نظرده توتولموش سایئیلیر. اونا گؤره دقیق وٓ دوزگون موعادیل‌لرین گؤسترمه‌سی یالئیز دیل‌چی‌لیک باخیم‌ئندان یوٓخ وطنداش‌لئیق باخیمئین‌دان داها چوخ قئیرت طلب ائدیر. یقین کی، ایکی دیللی ایران مدنییتی اوچون بئله سؤزلوٓکلرین یارانماسئ بیزی باشقالارئن یائیندا باشئ اوجا ساخلایئیر.

آذربایجانجا- فارسجا، ائله‌جه ده فارسجا- آذربایجانجا لوغتین بیزیم جمعییت‌ده داها واجیب اهمییتی ایملائین قایدایا سالماسئ باخیم‌دان یاراتدئغئ بیرلیک‌دیر. بو گون بیزیم جمعییت اوچون واحید بیز یازئیا ال تاپماق وٓ اونو ایش‌لتمک هر شئی‌دن چوخ دیرلی وٓ لازیم‌دیر. لوغت‌لر وٓ ائله‌جه ده سؤزوٓ گئدن لوغت‌لر بو باخیم‌دان بیر توپولوما فایدالئ وٓ یا ضررلی اولا بیلیرلر.

کیتابئین تئکنیکی ایش‌لری چوخ زحمت آپاران بیر ایش‌دیر. لوغتی ال یازما ایله تطبیق ائتمک، اونو آبئرلئ شکیل‌ده توپلوما گؤندرمک ایشین‌ده گرک بیر میللی دویغو اولسون. اسکی چاغلاردا تبریز وٓ باشقا یئرلرده نشر اولونان کیتاب‌لار ترتیب باخیمئین‌دان چوخ آشاغئ سویه‌ده ایدیلر. کاغاذلارئن بوزارمئش رنگ‌لری، چاپئین بربار کئیفییتی، یازان‌لارئن حؤوصله‌سیز نشرلری جمعییته اولان اسکیک‌لیک موناسیبت‌دن باشقا بیر شئی اولا بیلمز ایدی. دوزدوٓر کیتاب مضمونو بیرینجی یئرده‌دیر،آنجاق پیس نشر کئیفییتی اوخوجونو کیتاب‌دان قاچیردا بیلر. بلکه شاه زمان‌ئندا بو ایشی بیله – بیله ائدیردیلر. (بارماق سایئیندا کیتاب‌لار، دوغرو یازئل‌مئش سؤزلرین سایئ سهوٓ یازئلان‌لاردان آز ایدی.)

هادی: اوستاد بهزادی «فارسجا- توٓرکجه سؤزلوٓک» مونداجات باخیمئین‌دان سؤزلوٓیه نؤقصان‌سیز دئمک اولار. هرچند کی نؤقصان‌سیز سؤزلوٓک هئچ بیر دیل اوچون

یازیل‌مامیش! بیر سیرا نؤقطه‌لرده وارديئر کی، یازیچی‌دان داها چوخ فارس دیلی ماهیتی‌نه عاییددیر. سؤزلؤک‌ده وار، سؤزده یوخ! یعنی گؤنده‌لیک آغیزدا حتّا یازی‌ئ دیلینده بیله، ایش‌له‌نیلمز! (نه درده دیمه‌سینی آللاه بیلیر!). مثلن عربجه‌دن آلئین‌میش «تدهین» (یاغلاما) کیمی سؤزلری گتیرمه‌یه حاجت یوخ ایمیش. هابئله کؤکؤ ایشاره اوّلورکن فارس قاموس یازارلاری‌ئین قوّندارما نظریه‌لری، اینتیقادسیز قبول اوّلموش. مثلن «تر» تؤرکجه بیر کلمه ایکن «پهلوی؟!» یازیل‌میش. ائله‌جه ده تاراج، پلو، برنج ... کیمی سؤزلرین تؤرک کؤکلؤ اوّلماسی‌ئ گؤزدن قاچمیش وئ ...

منجه کیتاب جامیعه‌نین بو گؤنکؤ طلب‌لری ایله آیاق‌لاشا بیلیر.

مؤعادیل‌لر اویغون‌دورلار. البته داها دا دقیق وئ قیساجئیق یازماق اوّلا بیلردی. بعضن مؤعادیل‌لر ائحتیاج‌سیز چوخال‌میش. ایکی دقیق تؤرکجه مؤعادیل یئتر، آرتیرمایا گرک یوخ.

فارس- تؤرک ادبیّات علاقه‌لری اوچؤن کیتاب چوخ گرک‌لی‌دیر. بو ساحه‌ده چالیشان هر کیمسه‌نین اونا باش وورماسی‌ئ لازیم گلیر.

فارسجا- تؤرکجه یازیل‌میش اثرلر ایله مؤقایسه‌ده، پیفون بیین یئغجام اثری خاریج، باشقا سؤزلؤک‌لر قییاس‌لاشدیرما حدّینده دئمک دئییل‌لر. (البته اوز آیرانیما دا تورش دئمک ایسته‌میرم!)

چاپ تئکنیکی وئ اوسلوب گؤزل‌دیر. بهزادی بیین اوزل ایملاسینا گؤز یوما بیل‌سک! گیلئی یئری آزدیر. یالئیز بعضن کلمه‌لر آراسی‌ئ فاصیله‌لرین یئرینده اوّلماماسی‌ئ ایکی کلمه‌نین قاریشیب وئ یا بیریجیک کلمه‌نین بؤلؤنؤب سهوئ تؤرتمه‌سینه یوّل آچا بیلیر.

مؤهندیس کریمی:سؤزلؤک‌لری، دیلین تاریخ سندی کیمی دیرلندیرمک دؤزگؤن بیر ایش اوّلا بیلر. سؤزلؤیؤ اوّلمایان دیل، تئز آرادان گئدر. سؤزلؤک بیر خزینه‌دیر کی، دیلین اینجی‌لرینی اوّرادا توپلایئیب دؤزن‌له‌ییرلر. بو خزینه نه قدهر دوّلغون اوّلورسا و نه قدهر چوخ اینجی‌لر توپلاتیرسا، همان اوّ قدهر دیلین گؤجؤنؤ وئ وارلیغی‌ئ جانلان‌دیریر. آنا دیلی‌میزین سؤزلؤک‌لرینه گلدیک‌ده، تاریخ بؤیو زنگین بیر خزینه ایله اوز- اوزه گلیریک. ۱۰۰۰ ایل بوندان اوّنجه، آنا دیلیمیزی عرب‌لره اؤیرتمک هدفی ایله یازیلان «دیوان اللغات الترک»، بو گؤن ده باشیمیزین اوجالیغی‌ئ سندی‌دیر. آنجاق بونا کیفایت‌لنمک اوّلماز. بلکه بو گؤنؤن ایستک‌لرینه اویغون سؤزلؤک‌لر ده حاضیرلانمالی‌دیر. بئله سؤزلؤک‌لری توپلایئیب خالقی‌میزا چاتدیرسی‌ن‌لار. اینقیلاب‌دان سونرا بئله کیتاب‌لار چوخالماقدا اوّلموش،

اؤزل‌لیک‌له ایراندا یاشایان خالق‌لارئن یارارلانماسئ توشلایاراق، فارسجا- آذربایجانجا و آذربایجانجا- فارسجا سؤزلؤک‌لر ضرورتی هامئدان آرتیق دوئولور. نئچه- نئچه کیتاب‌لار دا بو اؤرتادا یارانديئ، آنجاق اوستاد بهزادی‌نین یازدیغئ سؤزلؤک‌لر، اوستادئن دیققت و مؤحقیقانه وسواسی ایله باغلئ اؤلاراق، داها دئرلی و داها گؤزه‌نجه‌لی‌دیر. بو اثر گؤنؤموزؤن طلب‌لرینه دؤزگؤن جاواب وئره بیلیر. عالیمین الیندن چئخان سؤزلؤک، لؤغت‌شوناس‌لیق باخئمئن‌دان بؤتؤن عئلمی- تئکنیکی کئیفییئت‌لری ایحاطه ائده‌رک، هر ایکی دیلده اؤلان معنالارئ گتیرمیش و ایکی دیلین قارشئ‌لیقلئ تأثیرینی ده گؤسترمیش‌دیر. بو اثرده معنا دؤزگؤنلؤیو داها آرتیق اؤنم‌لی‌دیر. هر بیر سؤزو جؤمله‌ده یا خود دئییم‌ده بیر معنایا یؤرماق اؤلارسا، هامئسئ بورادا گل‌میشدیر. بیلیریک هر بیر سهو، دیلیمیزین اینکیشافئینا اثر قویا بیلر و اؤنون سؤرعت‌له ایرلی‌لمه و یا گئری‌لمه‌سینه سبب اؤلا بیلر. اوستاد بهزادی‌نین سؤزلؤک‌لری، یقینن دیلیمیزی ایرلی سؤرمک‌ده بؤیؤک رؤلو اؤلاجاق‌دیر.

دیلیمیز اینقیلابدان سونرا دیرچه‌لیب، تکجه آذربایجانلئ‌لار آراسیندا یؤخ، بلکه فارس دیللی وطن‌داش‌لار ایچینده ده ماراق قازان‌میش‌دیر و بئله بیر سؤزلؤک‌له ائحتییاج دوئولوردو. آنجاق تکجه بو یؤخ، بلکه دانیشگاه‌لاردا اؤیرنجی‌لریمیزین میللی هؤویییت اله گتیرمک اؤچؤن اللرینده نه‌لر وار؟ دیلی‌میزین گؤزل‌لییی و اؤزل‌لییی ایران خالق‌لارئنئ اؤزونه چکن بیر زاماندا، اللرده دؤزگؤن و عئلمی بیر کیتابئین اؤلماسئ گرک‌دیر. اؤ بیری طرفدن، اوستان تئلؤیزیؤن‌لارئنئن آچئلماسئ، دیلیمیزین دؤزگؤن ایش‌لتمه‌سی ضرورتی‌نی یئنه ده ایرلی سؤروؤر، هله قالسئن کی، آنا یاسانئن ۱۵-جی اصلی ایجرا اؤلماسئیلا، بئله طلب‌لر داها دا آرتاجاق‌دیر. بئله بیر دوروم‌دا، جامیعه‌نین اصیل طلب‌لری، بو ایکی دیلی قارشئ‌لیقلئ اؤیرنمه ضرورتی اؤرتایا گلیر. هم تؤرک دیللی خالقئمیز، هم ده دیلی‌میزه ماراق گؤسترن فارس دیللی وطن‌داش‌لارئمیزئن ائحتییاج‌لارئنئ دوئوب، اللرینه بیر دئرلی سؤزلؤک وئرمک ضرورتی‌نی حیس ائده‌رک، بو سؤزلؤیو ایلک پلانا قویورلار. دؤغرودان دؤغروسونا بهزادی جنابلارئ هر ایکی دیلین اینجه‌لیک‌لرینی نظره آلاراق بو سؤزلؤک‌لری یازمیش‌لار و هر ایکی خالقئن ایستک‌لرینه دؤزگؤن جاواب وئرمیش‌لر.

ایکی دیللی سؤزلؤک‌لرده، عئلمی مئتؤد، هر سؤزؤن دؤزگؤن معناسئنئ تاپئب اؤز یئرینده ایش‌لتمه‌سینی ایسته‌ییر. بو ضرورتی آکادئمیک، ها بئله مطبوعه‌لرده و آیری- آیری یئرلرده چالیشان‌لارئمیز دؤزگؤن دوئورلار. هر دیلین اؤزونه مخصوص قایدا- قانون‌لارئ اؤلاراق، عئلمی قورولوشو دا واردیر. تکجه سؤزجؤک‌لر یؤخ، بلکه دیلی دؤزه‌لدن سؤزجؤک‌لرین جؤمله قورولوشو دا اؤنملی‌دیر. بیر سؤزجؤکؤن بیر جؤمله‌ده هر معناسئ

اؤلورسا، آیریٔ بیر جؤمله‌ده باشقا معنا داشییا بیلر. کلمه‌لرین دئییم‌لرده اؤلان معنالاریٔ، اؤلسون کی عئینی اؤلمایا. لؤغت‌شؤناس بیر عالیم، معنالاریٔ آراشدیرما عئلمینه مالیک اؤلاراق، کلمه‌نین دؤزگؤن معناسیٔنیٔ تاپیب، ییرلی- ییرینده گؤسترمه‌سی گرکیر. بئله بیر عالیم نه قدهر ایحاطه‌لی اؤلورسا، یازدیغیٔ کیتاب دا همان اؤ قدهر دیرلی اؤلاجاق‌دیر. بو جهتدن اوستاد بهزادی‌نین اثرینی قؤصورسوز ؤ مؤکمّل گؤرؤرؤک.

شؤبهه‌سیز ایران خالق‌لاریٔ مین ایللر بؤیو، فرق‌لی دیل‌لری اؤلاراق، اؤرتالاریٔندا باغلیٔلیق‌لاریٔ دا اؤلموش‌دور. دیل‌لر بیر- بیرینه بؤرج وئریب ؤ بؤرج آلمیش‌لار. بو سؤزلؤک‌لر ایکی خالق آراسیٔندا محبّتی آرتیرمادا اؤنملی رؤل اؤینایا بیلر. دؤزگؤن ؤ عئلمی سؤییٔه‌ده یازیٔلان اثرلر بو ایستک‌لردن قاوزانان آرزیٔلاریٔ ییرینه ییتیره بیلر. بهزادی جنابلاریٔنییٔن اثرلری بو ساحه‌ده داها دیرلی ؤ اؤنملی‌دیر.

بئله اثرلر قاباقجادا یازیٔل‌میش‌دیر. اینقیلابیٔن ایلک گؤنلریندن، آنا دیلیمیز دیرچه‌لنرک، عالیم‌لریمیز بو بؤشلوغو گؤرؤب، اللرینه قلم آلمیش‌لار ؤ بو ساحه‌ده دیرلی اثرلر بوراخمیش‌لار، آنجاق بو کیتاب‌لاریٔن ساییسیٔ بارماق ساییسیٔندان آرتیق اؤلمامیش‌دیر. بونلاریٔن دیرلرینی اونوتمادان، اوستاد بهزادی‌نین کیتابیٔنیٔ هامیٔ‌سیٔندان بیر بؤیٔ-بوخون ییوخاریٔ گؤرؤرؤک ؤ عئلمی سؤییٔه‌ده هامیٔ‌سیٔندان مؤکمّل ؤ افضل بیلیریک. آرتیرمالیٔیام قاباقی‌کی اثرلرده اؤلان قؤصورلاریٔ دا آرادان قالدیرمیش ؤ گؤرکملی اثر یارات‌میش‌دیر کی، دیلیمیزین اینکیشافیٔندا، دؤلغون بیر اثر اؤلاراق، ائتکی‌سی ده داها آرتیق ؤ فایدالیٔدیر.

کیتابیٔن چاپ ایشلری تئکنیکی باخیم‌دان چوخ گؤزل ؤ قؤصورلاریٔ اؤلدوقجا آزدیر ؤ عالیم اؤچؤن بؤیؤک بیر نایلییت ساییلیر. تأسؤف‌له تؤرکجه یازیٔلان کیتاب‌لار بیر نئچه عامیل‌لره گؤره قؤصورلارلا دؤلو اؤلور. اؤزل‌لیک‌له بونو بیلیریک بئله عئلمی کیتابیٔن چاپ یانلیش‌لاریٔ اؤخوجولاریٔ ییرینده چاشدیرییب آزدیرا بیلر. آنجاق بئله اثرلرین قؤصورسوز اؤلدوغو ضرورتی هامیٔدان آرتیق بیر اهمییته مالیک‌دیر. سؤیندیریجی حالدیر کی، اوستادیٔن کیتاب‌لاریٔ بو جهتدن دؤزگؤن، گؤزل ؤ یاخشیٔ‌دیرلار. ایندی باشیٔ اوجالیٔق‌لا بئله بیر اثره گؤزه‌نیریک ؤ بو باشیٔ اوجالیٔق‌لا سؤزلؤک‌لریمیزه یاناشماغیٔ بهزادی جنابلاریٔنییٔن هیمّت ؤ قییرتینه بؤرج‌لوییوق. اوستاد اؤچؤن اوزون عؤمؤر ؤ داها باشاریٔلار آرزیٔلاییرییٔق.

ریاضی: صؤحبتی‌میزین سؤنوندا هامیٔنییٔزدان تشکّؤر ائدیرم ساغ اؤلون. آرزو ائدیرک کی، گله‌جک‌ده ادبییاتیٔ‌میزییٔن باشقا ساحه‌لری حاقدا، مؤتخصیص‌لری‌میزین گؤرؤش‌لرینی بئله دایره‌وی ماسا آرخاسیٔندا اؤخوجولاریٔ‌میزا چاتدیرالیٔق.

شعر امروز آذربایجان

• عمران صلاحی

آنچه می‌خوانید نمونه‌هایی است از شعرای امروز آذربایجان ایران. در انتخاب شاعران، رفیق‌بازی کرده‌ام یعنی بیشتر از کسانی شعر آورده‌ام که آنها را از نزدیک می‌شناسم و در خانه‌ها، کتاب‌فروشیها و قهوه‌خانه‌ها می‌بینم. در مورد بعضی‌ها هم که باید اینجا می‌بودند، دست ما کوتاه و خرما بر نخیل بوده است! در مورد خود شعرها هم رفیق‌بازی شده! یعنی هر شعری که با فضای ذهنی مترجم رفیق‌تر بوده است، برای ترجمه انتخاب شده است. از شاعران، کوتاه‌ترین شعرشان را پیدا کردم، و اگر نتوانسته‌ام، از شعرهای دیگرشان بخش مستقلی را در آورده‌ام و اینها همه جبران خواهد شد در کتابی که امیدوارم به دو زبان درآید.

شعر امروز آذربایجان، شعر حسرت، هجران اعتراض و عشق است و نسبت به انسان و جهان دیدگاهی نو دارد و رو به آفاق تازه‌تر پیش می‌رود.

محمد حسین شهریار

کاش می‌توانستم با این باد توفنده پرواز کنم
و به سیلی که از کوه سرازیر می‌شود بپیوندم
و با ایلی که دور افتاده، بگریم
تا ببینم چه کسی جدایی افکند
و در سرزمینمان، کی مرده است و کی مانده ...

مفتون امینی

در شعر از «کاروان آشیق‌ها»

۱

کاسه- بشقابهای رنگارنگ، بر سینه
پیچکهای رنگ پریده، در حیاط
چه خالی! دل در جوش است و غم به رقص
قربان سازتان، برخیزید آشیق‌ها.

۲

درد کهنه‌ی دنیاها را می‌فهمد، کوه
و چون بپرسی، انکار می‌کند با سکوت
سهند، برونش برف است و درونش خون
و روزی از این درد جوشان خواهد سوخت

حبیب ساهر

سایه‌های شامگاهی:

سایه‌های شامگاهی
شکفته می‌شود، زنبق- زنبق
و بر آب می‌ریزد برگ- برگ
در حلقه‌ی آبها
رو به سرخی که می‌نهد شامگاهان،
دیده می‌شود چمن و باغ،
در پرده‌ی گلها
هنگامی که روشنایی‌های روز
در چشمه‌ها آب می‌شود
سایه‌ها به جانب کوه می‌خزد
پرده- پرده
و چون زاده می‌شود ماه زیبا،
از ابرهای نقره‌فام،
در آب می‌شکند
آن سراب سیمگون افسونگر.

---

*- عکس عمران صلاحی اثر آقای جدید اسلام.

م. شبسترلی

می‌شکافد چون خیش
سینه‌ام را غربت
و می‌افشاند روزی هزار و یک بذر
و تنها یک شکوفه می‌دمد که نامش وطن است

سونمز

شکوفه‌ی امید:
معنای ژرف شامگاه پاییز،
در دلهایی مست گرفته همچون ابر
فصلها در گذر است و چشمانم
خیره به آرزوهای نابرآورده
هر جا و هر سو
برگهای پریده رنگ
دل اگر شاد باشد
برگ خشک هم زیباست
ای طبیعت عظیم! ای خدای بزرگ!
بریز گلها، برگها را
برف و بوران ده
اما شکوفه‌ی امیدم را مگیر.

بختیار نصرت

پیچیده شب، در پرده‌ی سکوت
آب می‌شود نور چراغ در خانه
می‌وزد نفس لرزان روشنایی
بر پرده‌های تاریکی
هوا تاریک است، سکوت می‌آماسد
برگهای پژمرده در باغ نجوا می‌کند
می‌پژمرد ماه، چون خیال خاموش
و نمی‌آید به چشم، کوهها فیروزه‌ای ...

ساپلاق

معجونی می‌جویم که به نوشیدنش
غم بگریزد
و ریشه‌ی دشمنی بخشکد
و عشق در سینه گل دهد.

ائلدار موغانلی

چون گوشم می‌سپارم به تو
دلم را می‌نوازد صدای مهربانت
پنجره‌ی نور می‌گشایی
بر دنیای تاریکم
پرواز می‌کنم
با خاطره‌ی شیرینت با صداقتت، و با پر عشق
و می‌دانم که دستانم دستانت را خواهد فشرد
بدان هنگام که تبسم بدل به خنده شود.

اوختای

کدام خاک؟
باری سنگینم
در کوچه‌ای که راه به جایی نمی‌برد
کجا می‌رویم؟
دستی شکسته‌ام
با انگشتانی باریک
از چه به کارم گرفته‌اند
تابوت نیستم
زنده‌ست آنکه در من به چارمیخش کشیده‌اند
زنده می‌شود هر دم، هزار دل، در من
در کدامین خاک می‌توانید دفنم کنید؟

اورمو اوغلو

آنکه به راه افتاد از جنوب
در شمال آویخته شد بر چهاره قناره
کولاک، اسب تاخت از چهار دروازه
چهار دسته گل رویید
سرخها از آتش برآمدند
سیاهها در آب گم شدند
سفیدها خاک را دریافتند و
سبزها آغوش باد را
و آن روز، هنگامی که انسان می‌مرد،
عشق آویخته شد از پنجمین دروازه

حسن ایلدیریم

زیبای من غزال رعنای کوههای عطرآگین
که می‌خرامی، در سرزمین شکوفه‌بارم
شفقهای دل توست، خورشید
که بر دمیده از گونه‌هایت
وقار کوهساران با توست
تو آن چشمه‌ی جوشانی که در برکه‌ی عشق می‌ریزد
زیبای من! تاب آورده‌ام داغ فراق را چشم انتظار
و به شیوه‌ی نگار

عزیز سلامی

تو را به یاد می‌آورم
هنگامی که می‌گشاید غروب
بادبان خویش را
بر آبهای ابرآلود این خاک
تو را به یاد می‌آورم
هنگامی که می‌نوازد، روز
ساز زرینش را
بر فراز کوه برفپوش
تو را به یاد می‌آورم
در ژرف‌ترین خلوتم
در گرفته‌ترین اندوهم
در بزرگ‌ترین نفرتم
و در روشن‌ترین شادیهایم

سحر

روزنه ماه:
شب است ...
از روزنه‌ی ماه می‌نگرم
به آسمان آبی دیگری
آنجا نیز انگار
ابرهای غم‌آلودی است
از دریای خون گرفته‌ی دیار شب
کوهی مه‌آلود و سپیداری خونین
شب است ...
از روزنه‌ی ماه می‌نگرم
به آسمان آبی دیگری

ائل اوغلو

اسب پدرم:

اسب می‌گرداند پدرم در میدان
چون دلی که در سینه می‌رقصد
نگاهش می‌دارم چون مردمک چشم
چرا که باید بپیرایم از بیگانگان سرزمینم را
شتاب آهو دارد، اسب پدرم
یک سمتش توفان و یک سمتش نسیم
نطفه برگرفته از امواج دیوانه
آن روح که خشم سیل دارد.

مظفر سعید

فرو بارید
برف بر کوهساران
بی آنکه افسرده شوم
گفتم:
این زمستان را
بهاری‌ست از پی
سپیدی
نشست
بر مویم
دلم گرفت
هر بهار افزون‌تر می‌گردد
حیران مانده‌ام
که این چه برفی است؟

یانار اردبیلی

پروانه‌ام زاد مادر، بر آتش مردم
می‌سوزم و خاموش نمی‌شوم
گناهم خورشیدی است که می‌پرستمش
و روی از او برنمی‌تابم
حتی اگر خاکستر شوم
چندان گریسته ام که به دیدن شادی هم
لبم به خنده باز نمی‌شود
و در سوز و سرما، چنان دست و بالم
خشکیده است
که اشکم را نمی‌توانم بزدایم ...

رسول رضا

سۆروش

اۆد نه چکدی،
کۆلدن سۆروش!
باش نه چکدی
دیلدن سۆروش!
ایشه سوسوز بارماقلارئن
کدرینی اینسان بیلیر.
نغمه‌لرین حسرتینی
بیر قیرئلمئش تئللدن سۆروش!
عۆمرۆن چتین ئۆللارئندا
داشا لپیر سالسا آیاق،
گۆن نه چکدی،
ایلدن سۆروش!
ظۆلمت‌لیئین مۆحنتینی
کۆر سۆئله‌سین.
بم خال‌لارئن فریادئنئ
زیلدن سۆروش!
من کۆلگه‌سیز باغ گۆرمه‌دیم.
ائل دردی تک داغ گۆرمه‌دیم.
گۆزلریمی ئوموب آچدئم
نئچه دۆستو ساغ گۆرمه‌دیم.
نه‌لر چکدی چاپلاق داشئ-
سئلدن سۆروش!
ئۆللار اوزون، منزیل اوزاق،
سرت داشلار دۆزمۆر آیاق
دۆزسۆن گرک،
دۆزسۆن گرک.
کیم زیروه‌ئه قالخار، دئئین
ئۆللار بۆئو هر پیله‌نی،
بیر گۆنلری، ئۆز ایللری
قلبیمیزله،
بئئینیمیزله،
عۆمرۆمۆزله،
دۆلدورماساق.
من ئۆلچوئام.
من ئۆلداپام.
اۆد نه چکدی،
کۆلدن سۆروش!
هانسئ شئعریم،
هانسئ سۆزۆم
ئاشاپاجاق مندن سۆنرا،
من بیلمیرم،
ائلدن سۆروش!

آذری ۱۴

وطن، خالقا خیدمت
و
خئیر خاهلیق حاقیندا

* چالیشیش کی، کیرپیئین اؤلسون آلماز تک
آییق اؤل، اؤلکه‌نین کئشییی‌نی چک

* بئله مثل چکمیش، عاقیل بیر اینسان
قورد گیرمه‌ز سؤروؤیه یاتماسا چؤبان

* یوردونا دؤشمن‌ین یؤلون آچما سن

* هر اؤره‌یی سئوئیندیر، خؤررم یاشا دؤنیادا
تانریئ قوئیماز کی دیسین اؤخون داشا دؤنیادا

* خیدمت ائتمک سایئیلیر کیشی‌لیک‌دن نیشانا
خالقینا خیدمت ائتمک بیر شرف‌دیر اینسانا

نیظامی گنجوی

توپلایان:
حشمت حافظی

نیفرتیمی بوز اوْزرینه یازاردیم

در سال ۱۹۹۵، همایره‌ی اسمی موصل مرمایات می‌کند

قابریئل قارسیئا مارکئز

چئوئیرن: حسین آیدین یاشار

خرچنگ خسته‌لی‌یی‌نه توتولان قابریئل قارسیئا مارکئزین دوْست‌لارینا یازدیغی وَیدالاشما مکتوبو

اگر تانرئیم بیرجه آنلیْق منیم کؤهنه بیر قولچاق اوْلدوغومو اونودوب، منه بیر پارچا حیات باغیشلاسایدیْ ائحتیمال کی، اوْندا بوْتوْن عاغلیئما گلن‌لری سؤیله‌مزدیم. بلکه سؤیله‌دیک‌لریم حاقدا دریندن دوْشونردیم. منجه هر شئیین دیْری اوْنا وئریلن ظاهیری دیْردن یوْخ، داشیْدیغیْ معنادان آسیلیْ‌دیر. اوْندا آز یاتاردیم، گوْنوْموْن چوْخونو رؤویاْدا کئچیره‌ردیم. اوْنسوز دا گؤزلری‌میزی قاپادیغیْ‌میز هر بیر دقیقه‌ده ۶۰ ثانیئه ایشیْق ایتیره‌ریک هامیْ دایاناْرکن من یوْل گئدردیم. هامیْ یاتارکن اوْیاق قالاردیم. هامیْ دائیشارکن، من قولاق آساردیم. شوْکوْلات‌لیْ دوْندورما یئمکدن نه حظ کی آلمازدیم!

اگر تانرئیم منه بیر پارچا حیات باغیشلاسایدیْ، چوْخ ساده گئتیْنیب گوْنشی قارشیْلایاردیم. گؤزلریمی گوْنشین اوْزوْنه دیکه-دیکه جیسمیم‌له برابر روحومودا سوْیونوردیم.

آزمون ۱۴

تانریم! اؤندا، سینه‌مده اؤره‌ییم دؤیؤنرکن، نیفرتیمی بوز اؤزرینه یازار و گؤنشین دؤغماسی‌نی گؤزله‌یه‌یردیم ... اؤندا من اولدوزلارا «**ونقوق**»[1] رؤویالی، «**بثندیت**»[2] نفس‌لی شئعیرلریمی رسم ائدردیم و آیا «**سیرات**»-ین[3] شیرین سسی ایله سئوگی نغمه‌لری باغیشلایاردیم. گؤز یاش‌لاریم‌لا قیزیل گؤل‌لری سووارار‌دیم، تیکان‌لاری‌نین آجیسی، لچک‌لری‌نین شیرین-شیرین اؤپؤشو جانیما سینسین دئیه.

تانریم! اگر بیرجه پارچا عؤمروم اولسایدی، سئودی‌ییم اینسان‌لارا: سیزی سئویرم دئمه‌دن گؤن‌لریمی کئچیرمزدیم، بؤتؤن کیشی‌لر و قادین‌لاری اؤز سئوگیمه ایناندیرار‌دیم. سئوگیمه سارییلیب سئوگی قؤینوندا یاشایاردیم. اینسان‌لارا گؤسته‌ردیم کی، قؤجالیق‌دا روحدان دؤشؤب سئوه بیلمه‌یه‌جگ‌لرینه اینان‌دیق‌لاری اؤچؤن یانیلیرلار. اؤنلار بیلمیرلر کی، قؤجالیق اؤنلارین سئوه بیلمه‌دیک‌لری آنلاردا اؤنلاری حاق‌لایا بیلر. کؤرپه‌لره ایکی‌جه قاناد وئره‌ردیم و بوراخاردیم کی، اوچوشو اؤزلری اؤیرنسین‌لر. قؤجالاری ایسه باشا سالاردیم کی، اؤلؤم قؤجالیق‌لا یؤخ، اونودقان‌لیق‌لا گلر. آخ اینسان‌لار، اینسان‌لار! سیزلردن نه‌لر، نه‌لر کی، اؤیرن‌مه‌میشم. یاخشی بیلیرم کی هامی زیره‌یه دؤغرو جان آتیر، بونو بیلمه‌دن کی، اوغور اؤنلارین اللرینده کی اؤلچؤلردن آسیلی‌دیر. یاخشی بیلیرم کؤرپه، اؤ تؤمبول و یؤموشاق اؤیؤجوندا ایلک دفه آتاسی‌نین بارماغی‌نی سیخارکن، آتانی عؤمؤرلؤک توزا سالیر. اینان‌میشام کی، اینسان اؤ زامان باشقاسینا اوجادان باخماغا حاقلی‌دیر کی، اؤ آدامی اؤز آیاق‌لاری اؤسته دایانماغا، یوخاریدا دؤغرو قالخماغا ایناندیرا بیلسین.

من سیزلردن چؤخ شی‌ی اؤیرن‌میشم. نه یازیق کی، آرتیق، اؤنلاردان یارارلانا بیلمه‌یه‌جه‌یم. چؤن کی، اؤنلاری چمدانیما یئیغارکن اؤلؤم‌ده منی حاق‌لایاجاق!

۱- وزسان ونقوق، دونیا شؤهرت‌لی رسّام.

۲- مؤعاصیر اؤروقوآ شاعیری.

۳- ایسپانیایین دونیا شؤهرتلی مؤغنّی‌سی.

منیم تانیدیغیم فیدئل

قابریئل قارسیا مارکئز

چئویرن: **حسین آیدین یاشار**

قابریئل قارسیا مارکئزین فیدئل کاسترونو یازدیغی ان چتین یازی‌سی

اؤ سؤزون وئورغونودور. توتارلی شخصیئت صاحیبی‌دیر. هارادا مؤشگؤل وارسا مؤطلق آختاریئب تاپمالی‌دیر. سانکی اونا هاردانسا ایلهام اؤلور. اونون ذؤوقونون، ماراق دائیره‌سی‌نین گئنیش‌لیئی‌نی، رنگارنگ‌لیئی‌نی، اؤخودوق‌لاریندان سئزمک مؤمکون‌دور. ائعتیبادلا مؤباریزه‌ده اؤز اخلاقی قووه‌سی‌نین بؤیؤک‌لؤیونو، سیقاری‌ئ ترک ائتمه‌سی ایله ثؤبوت ائتدی. اؤ بیر ده، عئلمی اؤصول‌لار اؤزره خؤرک بیشیرمه‌نی چوخ سئوئر، اونلان بؤللو- بؤللو لذّت آلار. اؤزونو گؤنده‌لیک ایدمان‌لا مشغول ائدیر و آردیجئیل اؤزمک‌له اؤزونو ساغلام ساخلاییر. اونون ثئنیلمز دؤزومو، پؤلاد ایراده‌سی، حیاتیندا کی مؤحکم نظم- اینتیظام‌دان آسیلی‌دیر. اونو سونسوز تخیّول گؤجو، اونو هارالارا کی چکیب آپارمیر. اؤ ایشله‌مه‌یی نئجه باجاریرسا، دینجلمه‌یی ده اؤجور باجاریر. اؤ صوحبت زامانی‌ئ ثؤرولاندا، صوحبت ائده- ائده دینجه‌لیر. یاخشی‌ئ یازیر، یازماغی‌ئ سئوئیر. حیاتیندا ریسک ائتمک‌دن اصلن چکینمیر. سانکی خطابت کؤرسوسو، اونون اؤچون حیات سینیاغی‌دیر. اؤ خطابت کؤرسوسو آرخاسیندا اؤزونون نه اؤلدوغونو تام صورتده نوماییش ائتدیره بیلیر؛ ایلک دفه سؤزه باشلایاندا آدام چاشیر، اونو دینله‌مک بیر آز چتین اؤلور، آما گئتدیکجه، یاواش- یاواش بؤتون ایمکان‌لاردان، ایفاده ثؤل‌لاریندان باجاریق‌لا فایدالاناراق، بیردن- بیره ایتی و کسگین بیر تنقیدله دینله‌ییجی‌نی اله آلیر. باخ ائله ایلهام بورادا باش وئریر. بو آن، اونون

وقارئ قات- قات آرتیر، سیماسئ ایشیق‌لاتیر، جیلوه‌لنیر و حئیرت دوغوروجو بیر حالا گلیر. بونو اؤز عالمینده حیس ائتمه‌ین آدام‌لار بو آنلارا بلکه اینانا بیلمیرلر.

او اصلن قاتئ فیکیرلی آدام دئییل، چؤن کی، او، **خوزه مارتی**نین ایدییال‌لارئنئ **مارکسیسم**ین بؤیوک نهرینه جالایاراق اؤزونده اولان دوشونجه و فیکیر باجارئغئنئ ثوبوت ائت‌میشدیر. اونون ایدییال‌لارئنین مایاسئ، اوزه‌یی خالقا اینانماق، خالقئ قورواماق، دان قاینا‌قلاتیر! اونون خالق‌لا بیر باشا گؤروش‌لرینده کی آرخایین‌لیغئ و صمیمی‌لیئی‌نی باخ بو اینام و دوشونجه‌نین ایشیغیندا ایضاح ائتمک اولار. او هر کسین دیلینی یاخشئ بیلیر و هر یئرده و هر زامان کیم اولورسا اولسون اونونلا دیل تاپماغئ باجارا بیلیر. اونون اطرافلئ معلوماتئ، بیلیک سویه‌سی اونا بو ایمکانئ وئریر کی، اؤز موصاحیبی‌نین سویه‌سینده، اونونلا، دانیشا بیلسین. اودور کی هر یئرده، هر کس اونونلا اولاندا، اؤزونو راحات حیس ائدیر. سنه ائله گلیر کی، هارادا اولورسا اولسون اوغور یالئیز اونونلادیر. او، اوغورسوزلوق‌لارلا قارشئ‌لاشاندا، اؤز متانتی‌نی ایتیرمیر، اؤزونو سئیندیرمیر. آنجاق اوغورسوزلوق‌لارا قلبه چالمایاییئجا بیرجه آن بئله راحات‌لئیق حیس ائتمیر. او، هر شئی‌دن باش چئیخارتمالئ‌دیر. ایریلی- خئیرداللئ، هانسئ مسله اولورسا اولسون، او، بونلارلا مشغول اولاندا چوخ خوش قئیلئیق اولور.

آردئجئل‌لئیق اونون سجییه‌وی خوصوصییت‌لریندن‌دیر. میثال اوچون، ایکی ایل اونجه او، لاتین آمئریکالئ اؤلکه‌لری‌نین امپئریالیست اؤلکه‌لره بؤرج‌لارئنین اؤده‌نیلمه‌مه‌سی حاقدا مسله قالدئردئ. او واختدان بری او مسله اونون صوحبت‌لرینده داها گئنیش، داها اطراف‌لئ صورتده ایضاح اولونماغا باشلاندئ. او ایلک دفه بارماق حئسابی بیر موحاسیبه ایله بو فیکیری ایرلی سوردوردو کی، بو بؤرج‌لارئن اؤده‌نیلمه‌سی ایمکان‌سیزدیر و آچئیق‌لادئ کی: «خاریجی اؤلکه‌لره بؤرج‌لار میللی ایقتیصادییاتا نئجه تأثیر گؤسترە بیلیر. بو مسله ایجتیماعی سییاسی ساحه‌لرده، یا خود بئین‌الخالق علاقه‌لر ساحه‌سینده و لاتین آمئریکا اؤلکه‌لری‌نین بیرلییینه قارشئ نه فاجیعه‌لر تؤره‌ده بیلیر.» بو فیکرین بیتکین و تام معنادا نه اولدوغونو او بئین‌الخالق بیر تؤپلانتئ‌دا داها اطراف‌لئ و سندلر و فاکت‌لارا اساس‌لاناراق بیلدیردی. زامان اونون بو مولاحیظه‌لرینی تصدیق‌لدی.

اؤنون میثیل‌سیز سجیئه‌لریندن بیری ده، بیر سیئاستچی اؤلاراق، هر بیر حادیثه‌نین سؤن نؤقطه‌سینه‌جن گئدیشی‌نی، ماهیئتی‌نی و اؤنون نتیجه‌سینی سئزمک، سئچمک قابیلییتی‌دیر. اؤ تکجه ایلهام گؤجؤنه آرخالانمیر، بلکه درین دؤشؤنجه‌نین، گؤجلؤ منطیقین، آردیجئیل امه‌یین، عئلمی بیلیشین ایشیغیندا قازانا بیلمیش‌دیر. بو قابیلییتی، بو ایشده اؤنون ایتی حافیظه‌سی یاردیمجی‌سی‌دیر. ایستر عادی صؤحبت اؤلسون، یاخود کؤتله قارشی‌سیندا چیخیش، یا دا عالیم‌لرله گؤروش؛ اؤ کسگین و مؤحکم بیر منطیق و ریاضی مؤحاسیبه‌لر واسیطه‌سی‌له، حئیرت‌لندیریجی بیر شکیلده اؤنلاردان یارارلانیر.

البته بو ایشده اؤنون سندلره، معلومات‌لارا، چؤخ ائحتیاجی وار، بو شرائیطده اؤنون اؤچؤن حاضیردیر. سحر تئزدن گؤزؤنؤ آچان کیمی، دؤنیانین ۲۰۰ صحیفه‌لیک خبرلری اؤنون قلیان آلتی‌سی ایله بیرگه گلیر. سؤنرا اؤزؤنؤن دئدیئی کیمی هر گؤن آزی ۵۰ سندی اؤخویور. باشقا معلومات‌لاری گؤزدن کئچیریر. اؤنون مؤشاویرلری اؤنا مؤطلق دؤزگؤن جاواب وئرمه‌لی‌دیرلر. چؤن کی، اؤ آیداش- اویداش جاواب‌لاری در حال سئچه بیلیر. بونلارلا یاناشی اؤ چؤخ کیتاب اؤخویور. کیمسه بیلمیر اؤ بو واختی نئجه تاپا بیلیر یا خود کیتاب اؤخومادا هانسی یؤل‌لاردان، هانسی شیوه‌لردن فایدالانیر. بیر گؤن سحر بیر کیتاب باره‌ده صؤحبت آچیر، صاباحی‌سی گؤن اؤ کیتاب حاقدا مؤلاحیظه‌لرینی سؤیله‌ییر. اینگیلیزجه اؤخویا بیلیر. آنجاق اؤز آنا دیلینده «**ایسپانیؤل‌جا**» اؤخوماغی، یازماغی هر شئی‌دن اؤستؤن توتور. الینه نه دؤشؤر اؤخویور. آنجاق اؤنو داها چؤخ ماراق‌لاندیران مؤوضولار، تاریخی، ایقتیصادی مؤوضولاردیر. اؤ ادبیاتی دا چؤخ سئویر و اؤنو یاخین‌دان ایزله‌ییر.

اؤ اؤز مؤصاحیب‌لری اؤلان اینسان‌لاری آردیجئیل و دقیق سوآل‌لارا توتور و «نه اؤچؤن»، «نه‌دن»لرین ایچیندن اؤز جاوابینا چاتیر. لاتین آمئریکا اؤلکه‌لری‌نین بیرینده گلمیش بیر قوناق، اؤز اؤلکه‌سینده دؤیؤنؤن مصرفی باره‌ده سؤز سالدی و بیر رقم سؤیله‌دی. اؤ، بیرجه آن ایچینده: «چؤخ عجیب مسله‌دیر، دئمک سیزین اؤلکه‌ده، گؤنده، آدام باشی ۲ کیلؤ قرام دؤیؤ مصرف اؤلونور.»- دئیه جاواب وئردی. بئله‌لیک‌له، اؤز معلوماتی‌نی آرتیرما یا خود قارشی‌سیندا کی آدامین بیلیک سویئه‌سینی یؤخلاماق اؤچؤن، طرف مؤقابیلینی دائیشیغا توتما اؤنون اؤیرنمه یؤل‌لاری‌ئین بیریسی‌دیر.

هر حالدا اؤ معلوماتئ‌نئ آرتیرماق اؤچؤن، هئچ واخت فؤرصتی فؤوتا وئرمیر. رسمی بیر قوناق‌ائچدا **آنقولا**دا گئدن مؤحاریبه باره‌ده رسمی بیر آداما ائله معلومات وئردی کی، اؤ شخص، **فیدئل**ین مؤحاریبه‌ده ایشتیراک ائت‌دییئنه ایناندئ. هر نه چالیشدئ‌لار کی، اؤ آدامئ اینانمادئرسئن‌لار کی اؤ، مؤحاریبه‌ده ایشتیراک ائتمه‌میش‌دیر؛ آنجاق اؤ آدام اینانمئردئ. یا خود «**چئقوارا**»نئن توتولماسئ، گؤللەلنمه‌سی حاقدا دقیق دانیشماسئ، ائله‌جه ده «**موندا ساراینا**» **سالوادور آلنده**‌یه قارشئ هؤجوم و دؤکتور **آلنده**نین اؤلؤمؤنؤ اینجه‌لیک‌له آچیق‌لاماسئ، و یا «**فئلورا**» دنیزی‌نین قاسیرغاسئ‌ئین تؤرتدیئی فاجیعه‌لر حاقدا دانیشماسئ هامیئنئ حئیران ائتدی.

اؤنون لاتین آمئریکایا باخیشئ «**سیمون دو بولیوار**» یا خود «**خوزه مارتی**» کیمی‌دیر. بیرلشمیش مؤستقیل بیر جامیعه کی، دؤنیانئن مؤقدّراتی‌ئئن دیئیشیلمه‌سینده چؤخ اؤنملی رؤل اؤینایا بیله‌جک بیر بؤلگه کیمی گؤرؤر. **کوبا** قالسئن، اؤ **آمئریکانئ** چؤخ یاخشئ تانئ‌ئیر. بو اؤلکه‌نین خالق‌لارئ‌ئئن خاصیئت‌ینه چؤخ یاخشئ بلددیر. آمئریکانئن حاکیمیئتی‌نین قورولوشو، اؤنو ایداره ائدن قؤوه‌لرین ماهیئتی‌نی چؤخ دریندن تانئ‌ئیر. بو بیلیک اؤنون و اؤلکه‌سی‌نین آمئریکانئن، ایقتیصادی مؤحاصیره‌سی و باشقا تؤطئعه‌لری قارشئ‌سئندا ئئنیلمز اؤلماسئنا بؤیؤک تأثیر باغیشلایئر.

اؤنون مؤصاحیبه‌لری، ساعاتلارلا اوزائیر. و تؤخوندوغو مؤؤضولار، قالدیردیغئ مسله‌لر، یاناشدیغئ حادیثه‌لر چئشیدلی اؤلور. اؤ بو مؤصاحیبه‌لرده چکینمه‌دن، قورخ‌مادان هر شئیه تؤخونور. بونا باخمایاراق کی، اؤنون هر بیر کلمه‌سی، سؤزؤ مؤمکؤن‌دؤر باشقالارئ طرفیندن یانلیش آنلاشیلا، اؤلکه‌یه بؤیؤک ضربه‌لر، ضررلر ئئتیره، آنجاق اؤ بؤیؤک اوستائیق‌لا، بو دؤلاینئ ئؤللاردان، گؤرؤنمز تؤرلاردان جسارتله چئخا بیلیر. اؤ هئچ بیر سوآلئ قؤیمور، صبرینی، تمکینی‌نی مؤصاحیبه زامانئ ایتیرمیر. همیشه اؤزؤنؤ یاخشئ آپارئر. اؤ حقیقت‌لری دئمک‌دن قورخمور. بعضن باشقالارئ هیجان کئچیریر و اؤنون بو آچیق و آشکار جاواب‌لارئندان اؤشه‌نیرلر. بعضن ده اؤنون قاشئ قارالماسئن دئیه، بعضی شئی‌لری اؤندان گیزلتمه‌یه جان آتیرلار. مثلن بیر گؤن بیر مأمور نیئه‌سه اؤندان گیزلتمک ایسته‌ئنده، اؤ بؤیؤک تمکین‌له دئدی: «سن بو فاکت‌لارئ مندن گیزله‌دیرسن کی، من اینجیمه‌ییم، آما بیر گؤن اؤلاجاق من اؤنلارئ بیله‌جه‌یم، آما سن دئمه‌دییی‌نی من باشا

دۆشـرکن، شـۆکه اۆلـوب اۆلـه‌جـه‌یـم.» وَ بـونلارئن ایچینـده ان تهلۆکـه‌لـی‌سـی، چاتیشمازلیق‌لارئ، منفی‌لیک‌لری، اۆرت-باسدیر ائدن‌لـره چـۆخ آجـئ‌یـئیردئ. اینقیلابـئین بۆیۆک اوغورلارئ، ناتیلیئیت‌لری ایله یاناشئ، سیئاست، عئلم، ایدمان، مدنیئیت ساحه‌سـینده بوروکراتیک گـۆرۆش‌لـرین توُرتـدیئی چیـرکین‌لیـک‌لـر خـالقئین اوغـورلارئ وَ سـعادتی قارشئ‌سئندا مانیعه‌لردیر. بونلارئ آرادان قالدیرماق لازئم‌دیر.

اۆنون دۆغما خالقئ ایله گۆرۆش‌لری چۆخ ماراق‌لئ‌دیـر. بـو گـۆرۆش‌لـر چـۆخ ساده، جیددی اۆلور. خالق چکینمه‌دن جامیعـه‌ده اۆلان‌لاردان دائیـشئیر، بعـضن گۆرۆرسـن اۆنون فیکیرلری ایله ضید اۆلان‌لارئ آچئیق- آشکار ایظهار ائدیرلر. اۆنو چۆخ ساده اۆلاراق **«فیدئل»** سسله‌ییرلر. اۆ خالقئ ایله مۆباحیثه‌یه گیریر. چۆخ ساده وَ صمیمی، خـالق دا اۆنـا اۆرک سۆزۆنۆ دئییر. اۆنون بعـضی فیکیرلـری ایلـه مۆخـالیف اۆلان‌لار سـۆزلرینی اۆنـون اۆزۆنه دئییر. اۆ دا اۆنلارلا مۆباحیثه ائدیر، آچئیق‌لاییر، بعـضن گۆرۆرسـن بـو مۆباحیثـه‌لـر نتیجه‌سینده حقیقت آچئیق- آیدئین دائیـشئیق‌لارئـن ایچینـدن بـاش قالـدیرئیر. اۆ بیـر چـۆخ حقیقتی بئله کشف ائدیر. بو آندا گۆرۆرسن کی، خـارق‌العـاده بیـر اینـسان کیمـی، نـادیر شخصیئتین اۆزۆ ایشئیغا بۆرۆنۆر. **منیم تانئیدئغئم فیدئل بودور.** عادی داۆرانئیش‌لئ، ساده بیر اینسان، بۆیۆک ایدیئال‌لار، سۆنسوز آرزولار سۆراغئندا یاشایان بیر اینسان!

اۆنون درین دۆشۆنجه‌یه دالیـب، اینـسان‌لارئـن طـالئعی‌نـین آغئـر مـسولیئتی‌نـی داشئیدئغئ بیر وَاختدا، وَاختئین آمان وئرمه‌سی ایله ایش‌لرین یاخشئ یۆلا سالئنماسئ حاقـدا دۆشۆندۆیۆ بیر آندا، اۆندان سۆروشدوم: «بۆتۆن بو آغئر مسولیئت‌لـره باخمایـاراق ایـندی ایختیئارئن اۆز الینده اۆلسایدئ، باخ ائله بو آنداجا نه ائدردین؟» در حال جـاواب وئـردی: **«خیئابان‌ئن بیر قیراغئندا یئریمده‌جه دایانارکن سئیر ائدردیم دۆنیانئ!».**

ساعات ایشله‌ینده آدام اؤله‌جک

ایواز طاها

سحر آچیل‌مامیش، دایاناجاغی کسدیردی، کؤهنه دری چانتاسی قوجاغینـدا. دؤنـن فایتؤن دؤنگه‌دن گؤروّنن کیمی سیچیرادی یوخاری. تله‌سیک. ایندی آممـا تله‌سه‌نه اوخشامیر. داریخما، قوی قوجا دا گلیب چیخ‌سین. داریخ‌میردی. ایندی گئجیک‌سه ده، ال آغاجینی یئره دؤیه – دؤیه گلیب چیخاجاق‌دی قوجا. خوش گئتیم‌لی تانیش فایتؤنچو قامچی‌سینی آتین بالدیرینا ائندیره‌ر- ائندیرمز، آت یئریندن اوینایاجاق‌دی. گئتدیک. سؤنرا فایتؤنچو عؤمروّن‌ده بیرینجی کز یؤلونو دییشه‌جک‌دی. ایندی کی کیمی.

فایتؤن ایرلی‌له‌دیکجه یان یؤوّرده ده کی گؤروّنتوّلر ده‌یشیر. هردن هوّندوّر تیکنیتی‌لر، هردن ده قارباسمیش شام‌آغاج‌لاری آراسیندان کئچیر، گئدیرلر. شهردن چیخ‌میش فایتؤنچو دئیه‌سن یؤلونو آزیب. اوْ، گوّر چایین اوّزه‌رینده سالینمیش کؤرپوّردن کئچیر، آغیر قاری یارا- یارا داغلارا ساری گئدیر. دؤنن گئجه پنجردن گؤز گزدیره‌رکن گؤردوّ بو فایتؤنو. اونون اوّتاغی بئش مرتبه‌لی بینائین بئشینجی قاتیندا یئرلشیر. بوّتوّن اوّلردن آیری بیر اوْ شهر، بولوّارین اوّتایینداں باشلاییر گئدیر، اوْ ایسه بو یاندا قالیر. سیراغا گوّندن بری آچیق قالمیش پنجردن بیر اوّتاغا باخدی، بیر ده بؤیوّک بولوّارا. ائله اوّرداجا سالخیم سؤیوّد آغاج‌لاری، آددا- بوددا دیرک‌لره آسیل‌میش فانارلارین ایشیغین‌دا دوّزولوّب گلیر. دؤنـن گئجه قار یاغماسایدی داش دؤشه‌مه‌لری ده گؤره‌جک‌دی. آنجاق فایتؤنو گؤردوّ، بیر ده بو فایتؤنچونو. اوّتاغا گؤز گزدیردی. سوبا ایچینده کؤزه‌رن تزه‌یین کؤوّره‌ن ایشیغین‌دا کیتاب رف‌لرینه باخدی، یازی ماساسینا، کوّل قابی‌یا، وْ ساعاتا. ایکینجی قاتدان موسیقی سسی گلمه‌سه‌یدی هرنه سوّکوتدا اوّته‌جکدی. ایکینجی قاتدا یاشایان قوجا کیشی همیشه ایشیق‌لاناناجان اوّیاق‌دی. وْ چوخ واخت ژاکئتی‌نین یان جیبیندکی زنجیرلی ساعاتا باخماسا، گئجه‌نین آچیل‌دیغی‌نی دا هئچ دویمور.

قوجا قوّجون‌مور. دوّنوق باخیشی‌نی شاخ اوّتورموش فایتؤنچونون پاپاغینا تیکیب. فایتؤن اونلاری آتیب توتسا دا، آدام، دری چانتاسیندان بیر کاغیذ چیخاریر. ایلک

شئعریم‌دی بو. اؤخوماغا باشلایئر. تکرلرین جئرهاجئرئندان قؤجون‌مایان قؤجا، شئعری آنلاماییرمئیش کیمی آدامئ سؤزؤر، آیاق‌دان باشاجان. گؤز- گؤزه ساتاش‌دیقدا آدام دیکسینیر. کاغیذ الیندن دؤشؤر: بو باخیش‌لارئ هارداسا گؤرمؤشم، یاتیل‌مئیرام. واختی‌له داغلار آراسیندا‌کئ اوجقار پیرده گؤردؤیؤم گؤزلردی بو. گؤزلرینه باخماغا قورخ‌سام دا، دؤیونجا گؤزلرینه باخدیم.

آدام گؤن‌لرین بیر گؤنؤ گؤرمؤشدؤ، اؤنو شئعر آخشامئن‌دان آیرئل‌دیغئ گؤن. بؤیؤک زالدا شئعرینی اؤخودو. بیلمیر «دروزبا کینوتئاترئ» ایدی یؤخسا گؤلؤستان باغئ. تریبون آرخاسیئنا ائرکن چاغیرئل‌مادئ. همیشه بئله اؤلوردو. یئرینده قالخدئ، پئنجه‌یی‌نین دؤیمه‌لرینی باغلادئ. تریبون آرخاسیئنا چیخدئ. شئعرین سؤنا چاتماسیئندا شؤبهه قالماسئن دئیه، سؤن سؤزؤ تام وئورغو ایله اؤخوماق گرک، دئیه‌ردی. عادتن سؤن سؤزله باشلاییئردئ آلقیش‌لار. سؤن سؤزؤن سؤن میصراسیئنئ، هؤنکؤرتؤیه بنزه‌ر وئورغودان آنلادیئق. گیریش قاپیسئ‌ئین کاندارئندا آیاق اؤسته دورموش قؤجا دلیجه‌سینه چیپک چالدئ. آپاریجئ دؤداغئ‌نئ بؤزدؤ، جاماعات ایسه یئرینده‌ن ترپنمه‌دی. گؤزؤنه باخان اؤلمادئ، آرخادا سئرادا اؤتوران‌لار ایکی- ایکی، ایکی- اؤچ پئچئیل‌داشیئردئ‌لار، اؤن سئرادا اؤتورموش الی تسبئح‌لی‌لرین ده سایماز باخیش‌لارئ ایندی اؤنون الرینه تیکیل‌میشدی، میکروفؤن داياغئ‌نئ برک- برک قوجاق‌لامئیش تیتره‌ک الرینه. سیغار تؤستؤسؤ وئ سس‌سیزلیک ایچینده بؤغولان زالدا تکجه اؤنون اؤرک دؤیؤنتؤسؤ گؤجلؤ طبیل کیمی، تؤمبور- تؤمبور ائشیدیلیردی. سس گؤجلندیئرئجئ جهازلار سوس‌موشدو، آممـا اؤنـون اؤره‌یی‌نین دؤیؤنتؤسؤندن بؤتؤن زال تیتره‌ییردی.

نئچه دقیقه اؤتمه‌میش دؤرد گؤمبؤل گؤدؤکچؤ آدامئ یاخالادئ‌لار. بؤیؤک سیئاست- چی‌لر یئغینجاغئندا اؤلماز آخئ، تاپشیرئق بئله‌دیر.

بیر ساعات اؤتدؤ. سکی اؤستؤنده یئره قاپان‌میش آدام، ایکی اؤچ دفه قالخماق ایسته‌دی، دیزلرینه گؤج وئردی، دورا بیلمه‌دی. گؤرؤنؤر هله ده باشئ گیجه‌للنیر. اؤزؤنؤن دری‌سینی داش دؤشه‌مه‌یه سؤیکه‌میش حالدا باخیردئ. وار- گل ائدن آیاق قابئ‌لارئ، تکرلری گؤرؤردؤ، بیر ده یئری دیمدیک‌له‌ین قوش‌لارئ. آدام‌لار، ماشئن‌لار، آرابالار وئ بؤجک‌لر شهرده قاپاناشیردئ‌لار. سس‌سیزجه آغیزلار دبه‌ریر، آیاق‌لار یئری‌ییر، آتلاریئن نال‌لارئ داش دؤشه‌مه‌یه توخونوردو، آنجاق سالخیم سؤیؤدلرین آلتیندان آخان سویون شیئریلتئ‌سیئندان باشقا، بیر سس ائشیت‌میردی. اوجادان باغیردئ. نه ائدیرسن؟ قولاق‌لاریمئ یؤخلاییئرام. کیمسه قؤجون‌مادئ. یالتیز اؤز قولاغئ آز قالدئ باتسئین. هر شئ آیدئین‌دیئر، یؤخسا آستاجا آخیب گلن سویون سسی بو قده‌ر آیدئن دؤیولمازدئ.

الیمدن یاپیشدیئ، آیاغا دوردو. گئری آددئیملادیئ، اوچ آددئیم، بئش آددئیم- سونرا باشلادیئ دابان آلماغا. باشلاتیشدا ایشلر یاخشیئ گئدیردی. اونو داها دیندیرن یوخودو. قاچیب گؤزدن ایتهجکدی. ایندی قاچیردیئ، باشقا آداملار دا گؤز اوجو سئزیردیلر اونو. ائله قاچانا بئله باخارلار، دئییردی. آردینجا یوروین تکتوک آدامlار بیله، اونو قوواlایانا اوخشامیردیئلار. ایکی آدام عکس یؤندە قاچاراق اوزاقلاشدیئلار. اوچو ایسه اونونلا چیئین چیئینه قاچسالار دا، قویا قاچسینلار. بو او قدەر اؤنملی اولا بیلمزدی. آنجاق بیردن بیره هر شئی دەییشدی.

شهرین قورتاراجاغیندا کی سون مئیدانیئ آرخادا قویدوقدا، جاماعات قاریشقا کیمی قاینا شماغا باشلادیئ. گئری باخدی، بوتون شهر اونون آردینجا گلیردی، سئل کیمی. زالدا گؤزونو دؤیین قوجادان باشقا. ماشینlار چیئین چیئینه گلیردیلر. یاریش آتلاریئدیئ بونلار، یوخسا دمیر مینیک. آت آرابالاریئ، آوتوموبیللر، موتورسیکلتلر، یوکماشین-لاریئ، نهلر، نهلر، هامیسیئ گلیردی. سورعتله. هئچ بیریnین سورونجو سو یوخ.

بیرینجی دؤنگهدن چایا دوغرو قیورئلدیئ. بوردا چایlار آراز قدەر گور آخیر. آرخاسینجا بیر سس گلیردی: داریسقال کوچەدن قاچیب گئده بیلرسن، گؤزلردن داها یاخشیئ ایته بیلرسن. هله کوچەنین اورتالارینا چاتمامیش، ماشینlارین سئلی کوچەیه سوخولدو. کوچەنین ایکی یانیندا کیئ ائولری هامارلایا هامارایا ایرەلی شوتویوردولر.

بیر بیرینه آچیلان داریسقال کوچەلری آرخادا قویسا دا، هله ده گلهاگل ایدی. ایندی کؤرپونون اوستونده یدی. ماشینlار، آت آرابالاریئ، آداملار، و باشلاریئن اوزەرینده اویناییان ال آغاجاریئ. رنگی آغارمیشدیئ. بورنونون اوجو تیترەییردی.

گؤرن آرخاسینجا اژدها کیمی سورونن شهر بیر آندا کؤرپونو نئجه آدلایاجاقدی؟ چتین دئییل. سورجوسو اولمایا اولمایا آرخاسینجا ویراژ وئرن، دار کوچەلره بیله سوخولان او یئکهلیکده یوک ماشینlاریئ، کؤرپونو سو ایچیم ساعاتیئ کئچهجکlر. ایندی کؤرپونون او بیری اوجوندایدیئ، آیاغینیئ اوتایا آتار-آتماز یایلیغینیئ جیبیندن چیخارتدیئ. گورولتو قوپجاق باشلادیئ لزگی اویناماغا. نهنگ کؤرپو بیردن بیره گور سسله باشلامیشدیئ چؤکمه-یه. گولومسهدی:

- تایتانیک گمیسی ده بو قدەر طنطنه ایله باتمامیشدیئ.

بویانا توپلاشان جاماعات الlرینی اولچمکدەایکن، آدام او تایدا اوزائیب دیرسکlری اوسته. گیجگاهینdان مونجوق- مونجوق تر آخیر. بیر گؤیه باخیر، بیر جاماعاتا. گؤزلری بره‌لسه ده دوداغیئ گولور. قوجا باغیردیئ: خیال دئییل بو، کؤرپو گئرچکدن چؤکور. آیاغا قالخدیئ، گون یئنیجه باتیرکن داغین باشیئنداکیئ پیرەایدی. آرخایا توختاقلیق چؤکموشدو.

قوجا کؤتؤک اوسته اوتوروب اوجاغا ایسینیر. اینینده کؤرکؤ وار، باشیندا یون پاپاغی. قار یاغیر. اوجاق کؤزؤ، یون پاپاق، و قار دنه‌جیک‌لری‌نین سال داشا چیلنمه‌سیندن تؤره‌نن یومو‌شاق بیر حیس آدامی قیدیقلاییر. کار- کاغاذینی جیبیندن چیخاریر، دؤنن بوکده‌له‌ییب، ازدیبی کاغاذی. گؤزؤنؤ کؤزرن اوجاغا زیللەمیش قوجا اونو دینله‌ییر دئیه‌سن. شئعر سؤیله‌یرک هیجانلانمیش آدامین، ساققالی تیتره‌ییر. قوجا بیر کاسا سو اوزادیر اونا. بلکه ییرتیجی حئیوانلاردان قورخوب، بلکه آروادیلا دالاشیب، یو.خسا انگی نییه بئله تاققیلدایییر. آدام هئچ نه دئمه‌دن کاغیذی قاتلاییب جیبینه قویور. کؤینه‌یی‌نین قولویلا گؤز یاشینی سیلیر. بیر آنلیغا گؤزلرینی یوموب، دؤداق آلتی مئزیلدایییر: «نه یازیق!» گؤزلرینی آچیر. آرتیق همین قوجادان هئچ بیر ایز قالمامیشدی. بس کؤهنه دییرمانا گئدن فایتوندا اوتوروب، گؤزلرینی اونا دیکمیش وارلیق کیم دیر؟ بدنسیز بیر کؤلگه‌می؟

دؤرد نفرلیک فایتون، آتین آردینجا سورونور. آتین بورنونون دلیک‌لرینده هاوایا فیشقیران بوغ، آدام‌لاری، بؤجک‌لری و ماشین‌لاری یاریر. آدام ایسه آشاغی محلّه‌دن کؤهنه دییرمانا گندیب، قاییدیر. قوجا اونون بؤیرونده اوتوروب. باخیشینی قوجادان اوغورلاییر، قارشیدا زیللەییر گؤزونو: به‌ی! ایذن وئرسه‌نیز بیر نئچه میصراعمی سیزه ده اوخویوم. قارشی اوستولدا مورگولەین یولچو، باشینی بولاییر. بو، یوخ دئمک‌دیر، یوخسا هه. ساعاتینی قولوندا فیرلادیر، گؤزلرینی آچمادان. مورگولەین یولچونون بؤیرونده اوتوروب، هردن گؤزاوجو باخان گؤزل قادین، ایندی لاپ آداما ساری قیورییر. ایری گؤزلری گولور. مادام! سیز نئجه؟ سیزین او شهلا گؤزلرینیزدن سوزولن رومانتیکا، مین شعره دیر، آنجاق ایذن وئرسه‌یدینیز من ده شعریمی اوخویاردیم، نه اولار، بونو دا او مین شعرین، مین- بیری... سؤزو آغزیندا قالیر. قادین چئوریلیر، قوجایا گؤز وورور، یئرینده‌جه توختایییر. چانتاسی‌نین قاییشی ایله ایلنمه‌سه‌یدی باخیشی‌نی یاییندیرا بیلمزدی قادین.

داها نه‌سه دئیه بیلمه‌دی. بونلار کیمدی آخی؟ هئچ اولماسا دجل بیر اوشاق، چیرکین بیر قادین و یا سمعک‌لی بیر قوجا. کیم اولورسا اولسون، آنجاق اونونلا قارشی قارشیا اوتوروب، اونون اوخودوغو شعرلری دینله‌سین. سونرا راضی‌لیق دویغوسو گؤزلرده قاینایان کیمی کؤکس اوتوروب اوله بیلردی. آممما هاردان بیله‌یدی ایندی دوغرودان یاشاییر، اولمه‌ییب. بللی دئییل. اولمایا بؤتون بونلار، بیر نئچه ساعات بوندان قاباق قبریستانلیغا گؤمولموش آدامین یوخوسودو. اوستونه مین باتمان توپراق تؤکولموش اولونون یوخوسو. اوجادان - یوخ یوخ - دئیه، آستاجا اؤزونو اووتماغا چالیشدی: اولولر بو قدهر گولونج، آخماق آرزودا اولا بیلمزدیلر آخی. اگر هله ده نه‌سه آرزولاییرسا، اوندا

اؤلمه‌میشدی. دؤغرودور، چؤرؤیؤب تؤرپاغا قاریشمیش بیر مئییت بیله، باشینا گلن گؤلمه‌لی احوالاتی خاطیرلاییرسا، دئمک، او هله ده یاشاییر.

آمما اؤنون دیریلییینی شؤبهه آلتینا سالان شئی‌لر ده وار. مثلن گؤتؤرک ائله بو عقرب‌لری یاتمیش زنگلی ساعاتی. بونو گؤرن‌ده دیکسینیر. زامان یاتیب، یؤخسا عقرب‌لر؟ اؤلمایا سؤیؤد آغاج‌لاری‌نین آراسیندا دؤلاشان بو آدام، اؤزؤنؤ ایندی سهون دیری سانان وارلیق خاطیره‌سی‌دیر؟

آرخاسی اؤسته اوزانمیشدی. گئجه یاریدان کئچسه ده قارانلیقدا گؤزلرینی دیکمیشدی پنجره‌یه. کیم‌دیر او پنجره آغزیندا اؤتوروب سیغاری - سیغارا جالاییر؟ فایتؤنچویام. او دا قاباق‌لار شاعیرین اؤزؤ کیمی گؤزل بیر وارلیق ایدی. واختیله یؤل گئدیردی، نه ایسه یئییر، گؤلؤر، آغلاییر، سئویر، یئری گلدیک‌ده شؤبهه‌یه بیله، قاپیلییردی. ائله کی یؤلو قبریستانلیغا دؤشدؤ، بؤجک‌لر جیسمینی یئییب روحونو قایتاردی‌لار. ایندی اؤنون نه بیر ایشی وار، نه بیر یئری. یالنیز هر گئجه قاپی‌تاییندان ایچری دالیر. ساکتیجه. پنجره آغزیندا ایله‌شیب ساعات‌لارجا گؤزؤنؤ زیلله‌ییر آیا. قارا باسمادیر گؤره‌سن بو؟ بئله اؤلسا گؤزؤمؤ یومسام یؤخ اؤلاجاق، دئییر آدام. یومایا بیلمیر. کؤلگه آدامین شئعر دفترینه یاخین‌لاشیر. سن دئمه واراقلاریندا بیر بیر فندک اؤدویلا یاندیرماق ایسته‌ییرمیش. بیرینجی سؤزجؤک آلؤولاندیقدا، ایشیق کیمی بیر ایشیق فیشقیریر اؤنون اؤزؤنه. اؤد گلیب هر بیر میصراعیا چاتدیقدا، سؤزجؤک‌لر اؤنجه پاریلدایییر، سؤنرا سؤنؤکؤر، کؤل اؤلور. شئعر هیجا هیجا، سؤز سؤز یاتیر. آدام دا قالخیب، کؤلؤ سؤپؤرؤر، پنجره‌دن باغچاداکی قارچیچه‌یی‌نین اؤزه‌رینه اله‌ییر، قار یاغا یاغا.

پنجره قیراغیندا اؤتوروب. اؤنون اؤتاغی بئش مرتبه‌لی بینائین بئشینجی قاتیندا یئرله‌شیر. دؤنن‌دن بری آچیق قالمیش پنجره‌دن بیر اؤتاغا باخیر، بیر ده بؤیؤک بولوارا. فانارلاردان سؤزؤلن ساری ایشیق‌دا قار دنه‌جیک‌لری یئره اینیر. یؤلون اؤرتاسیندا کؤهنه بیر فایتؤن دایانیب، اؤستؤنده قارا اؤرتؤک‌لؤ بیر تابوت. خوش گئیمیلی فایتؤنچو بیر الی‌له قامچیسی اؤینادیر، او بیری الی‌له ده آتین یئله‌نی ایله ائله‌نیردی.

بو گؤنکؤ یوخو دئییل. نه بو تابوت یوخودو، نه او فایتؤنچو. آمما دؤنن‌کی یوخو ایدی. دؤنن یوخودا گؤردؤ اؤلؤب. اؤلؤم دئین‌ده دؤغرودان دؤغروبا اؤلؤم دئییل‌دی، اونا بنزه‌ر بیر شئی. هانسی‌سا داغین باشینا قاچیردی، و فایتؤندا اؤتوران گؤزل قادین اونون آردینجا. داغین باشینا چئخدی، زیروه‌نین او تایینداندا اینیشه یووارلاندی. قادین دؤداق‌لاری‌نی دیشله‌دی، گلدی قاپینی دؤیدؤ، سن اؤلمزسن، دئدی... نه یاخشی من اؤلمه‌میشم. بس گؤرن بو تؤک کیمی یئره اینن قار دنه‌جیک‌لری، سیغاردان قالخان تؤستؤ، و عقرب‌لری

یوموشاق قیرلانان ساعاتین یانیندا بو فایتونچو نه‌یی گؤزله‌ییر؟ سسی آغیر سؤکوتون یوموشاق دری‌سینه سؤخولدو. آمما عئینی چالارلا، سس بیر داها گئری قاییتدی:

ـ نه دانیشیرسان؟ سن چؤخدان اؤلمؤسن، بؤجک‌لر اتینی یئییب، روحونو قایتاریب‌لار. من اؤ گؤن گؤزؤمله گؤردوم، مئییدینی قبریستانلیغا آپاریردیلار. شئیپورون اوزاییب گئدن زیل سسی اوزاییب گلمه‌سه‌یدی هاردان بیله‌جه‌کدیم سن اؤلمؤسن؟، تابوتون اوجوندان بایقیرا اوزانمیش الینه باخدیم. یانیلمیرام، بیلیرمی‌سن اؤجوندا برک- برک سیخدیغین اؤ کاغیذ نه ایدی؟ جنازن باسدیریلیرین بارماق‌لاریندا قاوریب، اؤ کاغیذی چیخارتدیم. بیرینجی...

آدام تلسدی. تلسمه‌سه‌یدی دئمزدی:

ـ بس سؤن آرزوم نئجه اولدو؟

ـ نه اولاجاق، قوجائین قولاق‌لاری ائشیتمیردی‌سه، قاراداش‌لار دینله‌ییردی سنی.

یئل پنجره‌نین تاپالاریندا سیندیریب آپارماسایدی، هله یوخودان آییلماییاجاقدی.

آغیر یورغانی یانا وئوردو. یئرینده قالخدی. کؤرکؤنؤ چینینه آتدی. گؤزگؤیه باخیم، باخماییم. قیرخ ایلدی گؤزگؤیه باخماییب. گؤزگؤیه یاخین‌لاشدی. اؤزو بؤیدا بیر گؤزگؤ، قیراق‌لاریندا پاس باسمیش لکه‌لی شؤشه. اؤنجه گؤز اوجو باخاجاقدی، دیکسینه‌جک‌دی، سونرا دؤرد گؤز. باخمادی. پنجره‌دن باخدی، دؤنن گئجه، تای‌لاریندا یئل آپارمیش آچیق پنجره‌دن. هله ده قار یاغیر، هئچ نه دییشمه‌ییب. ایچری‌ده ایسه هر نه یئرینده‌دی. واخت- آشیری سؤیکن‌دیشی دیوارلاردان توتدو، عقرب‌لری ایشله‌ین ساعاتا قدر.

سیغار آلیشدیردی، گیله‌نی قوئیدو کؤل قابی‌یا. کیتاب‌لاریندا رف‌لردن یئغیشدیردی. اؤنجه ماسانین اوستونده آچیق قالمیش یوخو یؤزما کیتابینی آتدی، سونرا باشقا کیتاب- لاری، بیر- بیر. کیتاب‌لار گؤیرچین کیمی اوچا- اوچا گؤیدن یئره ائنیردی. فانارلارین ایشیغیندا سانکی بیر دسته قارغا داراشمیشدی قارا. بایاقدان بری آیاق اوستونده‌جه یوخلامیش گؤرونن فایتونچو، اولجه تابوتون آغیرینی آچدی، سونرا ال ائله‌ییب، گؤتوردو کیتابلارین بیرینی: مؤوسیم قیش ایدی، هر یان قار ایدی، آدام بیر گؤل قویاردی، الی یاندی! فایتونچو هؤله‌سک کیتابی قاپادی.

داها رف‌لرده بیرجه کیتاب بیله، قالمامیشدی. دری چانتا، ایکی قلم، بیر مؤرکب شؤشه‌سی، بیر ساخسی فینجان، قاراچی‌لاردان آلدیغی فیروزه قاشلی گؤموش اوزوک، قلمدان، «گؤنه باخان» تابلوسو، و سوبادا یاندیرماق اوچون سویودلرین قول بوداق‌لاریندی

داللادیغئ بالتا. آتیلاجاق باشقا شئ یوخدومو؟ وار. یاتاق تاختئ قالیر. تاختئ قالدیردئ. بئله آندا قونشولار قاپئنئ دا ائحتیاطلا آچیر، آیاق یولوندا کئ سیفونون سسینی ده گیزلتمه یه چالیشیردئلار. چارپائئ اوچا- اوچا یئره ائندی، داش دؤشه مه یه توخونارکن بومبا پارتلاییشئ کیمی سئیئب داغیلدئ. نه سه یاددان چیخمامیشدئمئ؟ دئیه سن «ساعات ایشله ین ده آدام اؤله جک» باشلیقلئ یازئ دا قالیب. دفترین اورتاسیندان یازئنئ قوپاردئ. جیرئیق کاغیذلارئ پنجره دن سپه له ین ده سانکئ گؤیرچین لرین آردینجا سرچه بالالارئ اوچوردو.

ایندی بوم بوش قالمیش خیردا جا اوتاقدا یئریییر. اوچ گئدیر، بئش گلیر. گچ قوخولو قارین وئرمیش دیوارداردا، داها نه ایستیکانین دیبنده قالمیش ایچگی لرین ایزی گؤرونور، نه کؤبود جیزگی لر. گئجه ئین قارانا چالان، آنجاق هئچ رنگه بنزمه ین بؤیاسئ، هر نه یی اؤرتوب: ایزلری ده، جیزگی لری ده. اوزون دیرناق لارئلا قولاغئ ئین دالینئ قاشییر، دلیجه- سینه. بارماق لارئلا تئلینی دارایر. پیللهلردن آستاجا ائنیب چیخا بیلر، ائنمیر، چیخمیر. بئله آنلاردا آشاغئ ائنیب آغاج لارین آراسیندا ایتردی. گئجه یاریدان کئچسه ده، سحر آچیلسا دا، بئینین ده کی گرگین لیئی آیاق لارئ ئین یئریشی سؤیودارد ئ. قونشولار هئچواخت اونون آیاق سسی نه اینجیمزدیلر. کیم اینجییه جک کی؟ بو بئش مرتبه بینائین اوطری بوم بوشدور. بئشینجی قاتدا اوزبه اوز اوتاقدا اوتوران قادین گئجه لر ائوده اولمور. بونون گؤندوزو آچیلان دا، اونون گئجه سی باشلائیر. هردن اثرکن قاپیدئرسا دا دابانلارئ ئین سسی سکی نین داش پیللهلرینden ائشیدیلیر. بو گئجه گلمه ییب، یوخو گؤردوزو گئجه سی اثرکن گلمیشدی. بیر باشا ائوینه دؤنمه دی، گریمینی پوزمادان قاپئ ئین کاندارئندا دوردو، یوخوسونو سؤیله- دی. بو دا هئچ سوروشا بیلمه دی: او گون نییه قوجایا گؤز وردون؟ ایکینجی قاتدا اوتوران قوجا ایسه یا سس لری ائشیتمیر، یادا واخت آشیرئ سس لندیردیئی قوپوزون تئل لری، بایرداn گلن سس لری اودور.

آدام بایرا چیخمادئ. پنجره یه سارئ آددیملادئ، اونون آغزئندا دایاندئ. بئشینجی قاتدان بیر یئره باخدئ، بیر گئریه. بایردا بوتون فانارلار سؤنموشدو. ایچری ده ایسه کول قابینئ اونوتموشدو، بیر ده ساعاتئ. عقرب لری تاققاتاقلا یئنی جه ایشله مه یه باشلامیش ساعاتئ دا دیوارداn یولاجاقدئ. قالسین، -دئدی- قالسین. قوللارئنئ قوش قانادئ کیمی آچدئ. چیخدئ پنجره یه. قارانلیقدا تکجه تابوتون آغزئ ئین قاپاندیغئ ائشیلدی.

سحر چاغئ قار یاغمیردئ. گؤره سن کول قابئ ئین ایچینده کی بیر گیله سیغار کول اولوب مو؟ قار اوستونده تکرلرین قوشا ایزی، اونلارئن آراسیندان ایسه قیپ قیرمیزئ قان جیزگی سی اوزانیب گئدیردی. شهر ایکی یاندان آخیب گلیردی.

آغ‌سس

ناصر داوران

قارانلیغا قاپان‌میش دویغولاریم‌دا
آل – الوان داد وئریر
کؤرپه‌جیک اولدوزلار
قاتئ مئشه‌نین دال- بوداغئیندان توخونان
دؤشرگه‌ده.

جیئه‌ریمه دؤلوب- بؤشالان
ئؤرغون هاوایا باخمایاراق
سؤیکه‌نیب قوش‌لارئن بؤغازئینا
هئرکولون وظیفه‌سینی داشئیماق اولور.

بیر کیشی
اؤره‌ئین توتوب اؤزجوندا
امیزدیریر.
کپه‌نک‌لری،
تومورجوق‌لارئ.

گؤزگؤلر دورور اؤز – اؤزه
کؤچه‌میزدن ائشیدیلن‌ده
آغ سه- س.

قارتالـــئین اؤلؤمؤ

محمد قاضی

سهند زیروه‌سیندن قاناد آچاراق
شیمشک شاخان سمته اوچدو
نه کؤلک‌دن قؤرخدو ، نه فـئیرتـئینادان
ان اوجا گؤیلره کـئچدی بیر قارتال

دؤلادئ سمانـئ سیرلـی – سوآللـئ
اؤ مغرور دؤلاندئ اؤ مغرور گزدی
اؤزؤندن باشقاسئین اؤ گؤرنمه‌ییب،
بیر آز کـئچمه‌میشدن اؤردان دا بئزدی

ئومدو گؤزلرینی ئومدو قانادئین
اؤزؤنؤ گؤیلردن قایایا آتدئ!
قوزغون‌لار، قارغالار گؤلدؤ بو ایشه
بیر قافلان باغـئردئ :
مورادا چاتدئ ! !

اینسانـــیٔن ابدی ایشیغیٔ

بهروز دولت آبادی (چایۆ اوغلو)

نه قدەر گئجه اوزون اولسا،
یئنه سحر آچیلاجاق.
نه قدەر اوفوق توتقون اولسا،
بیلیرم کی صاباح تئزدن،
دان یئرینی سؤکه‌جک‌دیر.
گؤزل بیر گؤن،
ائله گؤن‌کی،
مثه توتانماز اونون اؤنؤن،
ایشیغیٔ صاف،
داها شفّاف.
بیلیرم کی
اوفوق چاتیب کؤرەیین‌ده گتیریری
منه سحر.
بونا گؤره قینامیرام،
اوفوقی من سینامیرام،
من اینسانام،
ابدی بیردیله‌ییم وار،
گؤنش کیمی اوره‌ییم وار،
سحر مندن دوغاجاقدیر،
قارانلیغیٔ بوغاجاقدیر.

•

من چاتمیشام کؤره‌ییمه گؤزل سحر،
آنجاق کی دورمویاجاغام،
اوره‌یی‌مین ایشیغیٔ ایلا،
ایشیق‌لادیب دره‌لری،
قالخاجاغام اوجالاردان اوجالارا،
کاینیناتا ایشیق ساچام،
مؤرادیٔمئین چیلپاق آتین مینیب چاپام.

•

بیلیرم کی اگر دورسام، دؤناجاغام،
ترپشمه‌سم، لئش‌خؤرلارئین.
ال‌لرینده قالاجاغام.
بونا گؤره سارسیدانماز اوفوق منی،
من اینسانام:
صاباح تئزدن دان یئرینی چاپاجاغام،
من سحرم، آچاجاغام

اؤلمک آسان دئییل

یازان: جؤکؤممئرفیلد

چئوئیرن: زیدالله آغایئوْ

کؤچؤرن:علی ابرازی

اوزون شئیرئمئین آخیرئندا یانیب کؤله دؤنموْش قیرئجئ طیّارهنین موْقوْاسئ گؤروْنوْردوْ؛ بو شئیرئم همین طیّارهنین سوْن اثنیشیندن یادیگار قالمیشدی. گؤنش باتماق اوْزهیدی. هر قوم تپهجیئین هر کاکتوس، کؤلونون، هر پیرتلاشیق دوْشموْش تیکانلئ صحرا زیبیلینین یؤندمسیز کؤلگهسی اوزاناراق قارانلیغا بوْروْنن اوْفوْقه ساریئ، سوْروْنوْردوْ. ساکیت وْ ایلیق قوملوقدا، نهایتسیز بوْش سمادا، گیجهیهمی، گؤندوْزهمی عاییدلیی بیلینمهین قوروب چاغئنین ایشیغیندا ائله صاف سوْکوت حوْکم سوْروْردوْ کی، سانکی بو یئرلرده هئچ وْاخت حیات علامتی اوْلمامیشدیئ. بو سوْکوتون بو قوم سالیغین وْ ایشیغین فوْنوندا وْورولوب سالینمیش قیرئجئ طیّارهنین ایللر قاباق اوْلموْش هانسیئ نهنگ حئیوْانینسا موْقوْاسیئنا بنزهییردی.

اوْنون توْستوْسوْندن، ایستیلیکدن ضعیفلهمیش گؤموْشوْ سوْموْکلری هیمه بند ایدیلر ـ زامانین گؤزه گؤروْنمز وْ قارشیئسئ آلینماز تأثیری اوْنلاریئ تدریجن تیکه ـ تیکه ائدهجکدی. آداما ائله گلیردی کی، طیّارهنین موْقوْاسیئنیئ سالامات ساخلایان هاوْاداکیئ ازهلی سوْکوتدور ـ عادی بیر کؤلهییین سیغالیئ بئله اوْنو مین ایللرین توْزـ توْکوْنتوْسوْنه قاتاردیئ.

ایشیلتیئلیئ قوم صحراسیئ یقین کی، هئچ وْاخت بیردامجیئ یاغیش وْ یا کؤلک علامتی گؤرمهمیشدی. آیاق ایزی بورادا تام بیر اثر پوْزولمازدیئ وْ قضایا اوْغرامیش قیرئجئنین قویروغوندا قورتاران بو ایری ـ اوْیروْ شئیرئم دا، مین ایل قاباق اوْلموْش نهنگ حئیوْانین پالچیقدا حیفظ اوْلونان جمدهیی کیمی قدیمیلیک تأثیری باغیشلاییردیئ.

آنجاق بو قدیم گؤرؤنؤشلؤ مثتال «سؤموٚک‌لر» حرارتی‌نی هله‌ده ایتیرمه‌میشدی‌لر، طیّاره یـئره چـیرپیلاندا گؤیه میللن‌میش توز بولودو دا ایندی ـ ایندی سؤوؤشوردو، وٚ طیّاره‌چی ده هله اؤلمه‌میشدی. اوٚ بیرآز آرالیٚیا دؤش‌مؤشدؤ، آیاغیٚنـئین بیری سئینـئیب آلتـئیندا قالمیٚش، سئینمیٚش چنه‌سی بیر باشقا جوٚر سالللانـئیردیٚ، اؤرتوٚل‌مه‌ین ببک‌لری قانا بلن‌میشدی، دیش‌لری خـئینجـئیم ـ خـئینجـئیم اوٚلموشدو. قان صیفتی‌نی اؤرتموٚش، پالتاریٚنیٚ قارالت‌میٚشدیٚ. تکجه گؤزلری یاشایـئیر، خفیف‌جه حرکت ائدیردی، سانکی اوٚ نظرلرینی قوم یوواسینا طرف مقصدسیز آخان نازیک قاریٚشقا چاییٚنا زیللن‌میشدی.

دویوردوکی، هله‌ده ساغ‌دیٚر، آنجاق شوعورو تام قاییٚت‌مادیٚغیٚ اوٚچوٚن اوٚلوٚموٚن اوزاق‌دا اوٚلمادیٚغیٚ‌نیٚ آغلـئینا گتیره بیلمیردی. آنجاق اوٚنو بیلیردی کی، ایچری‌سینده نه ایسه باش وٚئریر.

قارنـئیندا کیٚ آغریٚ کسگین دئـییل‌دی آنجاق قریبه، دهشت‌لی وٚ قوٚرخولو ایدی، ائله‌بیل نه ایسه ترس، نه ایسه زئزین‌وٚاری وٚ یا مثتال‌وٚاری بیر شئیٚ داخیلین‌ده دؤیوٚن سالـئیر وٚ همین دؤیوٚن گـئشت ـ گـئده بؤیوٚیوٚردوٚ.

ترپنمک ایسته‌دی. آغزیٚنـئین کنارئندان آخان نازیک، قارا قان شئیٚریمیٚ سوسوز قومون اوٚستوٚنه دامجیٚلادیٚ. سئین‌میٚش آیاغـئیندان قوٚپان دؤزوٚل‌مز آغریٚ، بوٚتوٚن عضوٚله‌لرینه یاییٚیلـئیردیٚ، اوٚ هوٚشوٚنوٚ ایتیریردی.

اؤز ازگین بدنی اوٚسته دوستاق اوٚلان، شوعورسوزلوق‌دا ایتیب ـ باتان یاداشیٚ اوٚیانـئیر وٚ یاشایـئیر، ایندی خاطیره‌لره چئوٚریل‌میش کـئچمیشه چتین‌لیک باش وٚوردو. ایندی طیّاره‌چی قضایا اوٚغرادیٚغیٚ آنیٚ، یوخاریٚ قالخان اوٚفوٚقوٚ دؤنموٚش ثانیه‌لرین گؤزله‌نیل‌مز هوٚجوٚموٚنوٚ، یـئرله توٚققوشمادان قاباق عضوٚله‌لرینه حدسیز گریلدیشی دقیقه‌لری یاشایـئیردیٚ.

وٚ ایندی اوٚ دؤیوٚش‌دن سوٚنرا یـئنه‌ده اوچور، اسرارانگیز، دوٚغما بولودلار آراسیٚندادیٚر وٚ حیاتیٚ‌نـئین سوٚن ایلـینی یـئنی‌دن یاشایاسیٚدیٚر. تامامیٚ ایله تنها، سئوٚینج ایچین‌ده، گوٚنشین پارلاق ضیاسیٚ آلتـئیندا یـئر اوٚزه‌رینده کیلوٚمـترلر قطع ائدیر، اؤزوٚنوٚن اوٚکتیابردا توٚرپاق‌لا توٚققوشدوغو سوٚن حادیثه‌نی یادیٚنادا سال‌میٚر، سوٚنرا اوٚ شیٚغـیٚیـئیر، آشاغیٚ‌دا بوٚمبا پارتلایـئیر، یانان بینالارئین گؤیه دیره‌نن توٚستوٚسوٚ، همین توٚستوٚنوٚن منگنه‌سینده

اؤته‌ری نظره چارپان آغاج‌لار وٓ یاشیل‌لیغین بیرجه آندا کؤله دؤنمه‌سی. داها سؤنرا اؤ «لندن»ین یاخشیٔ بلد اؤلدوغو بالاجا طیّاره لیمانیٔنا ائنیر، اؤ لیمانا کی، اؤرادا همین قیزیٔ ایلک دفه گؤرمؤشدوٓ وٓ اؤنونلا قؤشا آددیم‌لامیشدیٔ اؤ قیز کی، بیر آیٔ، بیرجه آیٔ قاباق اؤنون آروادیٔ اؤلموشدو.

قیزلا بیرگه اؤلاندا هر شئی اؤنوت‌دو. ایندی اؤ بالاجا پیشیک کیمی خومارلانان سئوگیلی‌سی‌نین گؤلؤشونؤ خاطیرلایٔیردیٔ. قیزلا بیرلیک‌ده چمن‌لیک‌ده آددیم‌لایٔیر، صاف باهار قؤخویان کؤله‌یی جیئه‌رلرینه چکیردی، ایندی اؤ شیرین یایٔ گئجه‌سینده قیزیٔن سئویم‌لی بدنی اؤسته مین‌جؤر ارکؤیؤن‌لؤک ائدیردی، قیزلا بیرلیک‌ده یاشایاجاق‌لاریٔ ایشیق‌لیٔ گله‌جک‌لری‌نین پارئلتیٔسیٔنیٔ گؤرؤردوٓ. هر ایکی‌سی بیرلیک‌ده اؤلدق‌لاریٔ واختیٔن آزلیغیٔنیٔ آنلایٔیر وٓ بو آزلیغین کؤلگه‌سی، اؤنلاریٔ هر دقیقه‌نی داها شیرین کئچیرمه‌یه وادار ائدیردی.

آنجاق شیرین ایستی‌لیک تدریجن سؤؤوشور وٓ طیّاره‌چی‌نین بدنی‌نی سؤیوق وٓ آغریٔ بؤرؤیؤردوٓ. شوعورون قایٔیئت‌ماسیٔ نه آغیر ایمیش. اؤنون آچیق گؤزلری بؤل اولدوزلار، نهنگ گئجه سماسیٔنا دیکیل‌میشدی. سؤیوق وٓ سؤکوت اؤنو دفن ائدیردی. اؤ آرتیق اؤلؤمؤن، تنهالیغیٔنیٔ دادیٔردیٔ.

ـ من هله اؤلمه‌میشم، ـ قیشقیردیٔ، آنجاق اؤزؤده کسگین ـ کسگین چیخان اینسان‌دان چؤخ حئیوان سسینه بنزه‌ین سسینی ائشیتمه‌دی. اؤنون بدنی آمان‌سیز آغریٔ‌لاردان یئیغیلدیٔ. سئین‌میش آیاغیندان قؤپان دؤزؤل‌مز آغریٔسیٔ داخیلی عالمینی سارسیدان آنلاشیل‌ماز، داها کسگین آغریٔ ایله بیرلشدی، سالاق چنه‌سیندن، سئین‌میش دیش‌لرین، شیشیب تولوغا دؤنمؤش یئرلریندن یایٔیلان آغریٔ‌لاریٔ ایسه علاوه عذاب وئریردی.

آنجاق آغریٔ‌لار دا اؤنون دؤشؤنجه‌لرینه حاکیم کسیله‌بیلمیردی‌لر. اؤ اولدوزلو، تاپماجالیٔ سما آلتیٔندا، سؤیوق دا اؤز گرک‌سیز بدنی‌نین تنهالیغیٔنیٔ دویور وٓ بیلیردی کی، خیلاص اؤلماق وٓ یا یاشاماغا هئچ بیر اؤمید یئری یؤخدور. اؤ بیلیردی کی، یارالاریٔ مؤهلت وئرسه، سحره‌جن یاشایاجاق، صاباح ایستی اؤلاجاق، اوچونماسیٔ سؤنرا سایٔیئق‌لاماسیٔ باشلایاجاق؛ داها سؤنرا ایسه اؤلؤم کابوسو سینه‌سینه چؤکه‌جک. وٓ اؤ

چئخئیل‌ماز وضعیتی‌نی آنلاسادا قورخونو و گرک‌سیز اوزمیدی اوزوندن کنار ائله‌مه‌یه چالیشیردی.

یاخین‌لاشان اولومونه اینان‌سادا، ساکیت‌جه «من هله اولمه‌میشم» سوزلرینی قیشقیرماغا، هئچ اولماسا، پیچئیلداماغا جهد ائتدی، آنجاق سسی یارالاریندا زوققول‌دایئیب قالدی، دوداق‌لاریندا چاتمادی هارادان لاپ اوزاق‌لاردا کی ساکیت‌لیک‌ده چاققال‌لار اولاشدی، سس‌لر صاف، بوش هاوادا عذاب‌کئش گزن‌لر اینیلتی‌سینه بنزه‌دیلر. «داها اولورم» طیاره‌چی اوز ـ اوزونه دئدی: «آنجاق هله جانئیم چئخمایئیب». گوره‌سن گونش هاچان چئخاجاق؟ (اونا سویوق ایدی آنجاق ایستی‌دن یانئیردی). ساعاتی‌نین چاققیلتی‌سی قولاغینا دیدی.

دوشوندو کی، ساعاتین سینمایئیب سالامات قالماسی چوخ قریبه‌دیر. سحر چاغی قوردوغونو خاطیرلادی، (ائله‌بیل سحرچاغیندان سونرا مین ایل کئچمیشدی) یوخسا اوره‌یی؟

سماداکی اولدوزلار یاواش ـ یاواش سئیرک‌لشدی، طیاره‌چی آنلامادی کی، گئجه باشلانماق اوزره‌دیر، یا قورتارماق. او آنجاق دان یئری‌نین سوکولمه‌سینی گوزله‌یه و عذاب چکه بیلردی. بیلیردی کی، آچیلان صاباح اونون یئر اوزونده کئچیره‌جه‌یی سون گونون‌دن ساوای بیر شئی اولمایاجاق آنجاق نه قده‌ر کی یاشایئیردی، سحری ساکیت قارشی‌لایا بیلمیردی. سانکی صاباحین گلیشی اونا نه ایسه علاوه اومید گتیره‌جک‌دی. و گونشین چئخماسی بارده دوشونن‌ده خیالی ایل‌لرله قاباغا اوچدو، بویوک اومیدلی همین گونون گونشی‌نین، چئخماسی‌نی یادا سالدی، اوزون گئجه سیاحتی و یورغون‌لوغونون سونجله یوییول‌ماسینی آندی. سفرین یورغون‌لوغو و آغری ـ آجی‌سی ازگین‌لیک دارئیخدیرئیجی ساعات‌لار هر شئی، هر شئی خوشبخت‌لی‌یین، یاخین‌لاشماسی آنیندا اری‌ییب گئدیردی. آچاجاغی قاپی‌نی دوشون‌ده او قیزی گوره‌جه‌یی اوتاغا آیاق باساندا اری‌ییردی. او قیز کی، محبتی و صمیمیتی ایله اوغلانین عومورونه حیات وعد ائدیردی.

«لندن»ین صوبح چاغی کوچه‌لری، بیر آنلیغا آغری‌نی ـ آجی‌نی و تنهالیغی اونوت‌دوردو. یادیندا بالاجا هیس‌لی باغلاردا کی، آغاج‌لارین یاشیل‌لیغی، «لندن»ین توز و بئنزین قوخولو، دارئیخدیرجی هاواسی تانیش اوتولرین اوزون ـ دوز سیراسی دوشدو.

همین اۆلرین سئیرک‌لشدیئی نۆقطه‌ده بیر بینا وارديڭ، بیر اۆتاق ۆ آچیق قاپیڭ وارديڭ ـ اۆنون فیکیرلرینی اوزون زامان‌دان بری مشغول ائدن قاپیڭ. او اۆزۆنۆ قریبه طرزده سالامات حیسّ ائتدی. آجمئیشدیڭ. سما آلچاق ۆ قۆرخونج ایدی، باغلاردا‌کی آغاج‌لاردان سال‌لانان یاشئیل‌لیق اۆنو تعجّۆب‌لندیردی. بو آنیڭ عۆمۆر بۆیۆ اۆنوت‌ماياجاغام، او اۆزۆنه سۆز وئردی.

همین «مای» سحرینده کی، آغاج‌لاریڭ الوان صورتی‌نین یئرینی ایلدیریم‌لیڭ سما توتدو ۆ بیر آنلیق خۆشبخت‌لیک اۆز یئرینی یئنی‌دن اۆلۆم حاققیندا دۆشۆنجه‌لره وئردی: خیال‌لار عالمین‌ده ایکن قیرلانان کئچمیشین سۆزگجین‌دن کئچدی.

ایئیرمی آلتیڭ یاشئیندا ایدی ۆ بو ایئیرمی آلتیڭ ایل‌لیک عۆمۆرۆنۆ خسیس‌لیک‌له یاشامئیشدیڭ. ایندی اۆنون بیرجه آددیم‌لیغیندا دایانمیش اۆلۆمۆ ده هله حقیقی حئساب ائتمیردی. سئۆینجینی ۆ کدرینی بۆلۆشدۆردۆیۆ آدام‌لاردا اوزاق قصبه ۆ شهرلرده صاباحین اۆمیدی ایله یاتیردیلار دۆنیایا گۆز آچدیغیڭ اۆنده ایندی گۆز یاشلاریڭ حاضیرلانیردیڭ، گلن هفته حۆضور یئرینه گلن‌لرین ائحسان اۆد ـ اۆجاغیڭ اۆچۆن ایش‌لنه‌سی اۆدون سارای‌دا سلیقه ایله چین‌لنیب، آچاریڭ‌نین بیر دیلی جیبین‌ده اۆلان همین قاپیڭ‌نین آرخاسیندا آروادیڭ میشئیل ـ میشئیل یاتیر ۆ گۆمان کی، سحر تئزدن ارینده‌ن مکتوب آلاجاقدیڭ. هر شئیڭ اۆز اۆل کی قایداسیندادیر، «من اۆلنده دۆنیادا منیم‌له اۆلۆر» ـ بو اۆنون داخیلی اینامیڭ ایدی. ایندی او دۆنیانین گۆرۆنۆشۆنو ایزله‌ییر ۆ آنلاییردیڭ کی، دۆنیا اۆلنه اۆخشایئیر.

ساعاتیڭ چاققیلداییردیڭ. باشیڭ اۆستۆنده اولدوزلار فیرلانیر ۆ کسگین آغریلیڭ ساکیت‌لیک ده او اۆره‌یی‌نین ضعیف دۆیۆنتۆسۆنۆ ائشیدیردی. بو دۆیۆنتو اۆنون طاقت‌سیز بدنی‌نی اۆلۆمه تحویل وئرمه‌یه حاضیرلاشان صادیق مۆحرّیکه‌نین دۆیۆنتۆسۆ ایدی. خاطیره‌لر یئنی‌دن کئچمیشه باش وئوردولار: بدنی‌نین گریلمه‌سی ایله بۆشالماسیڭ بیر اۆلدو گۆلۆش آنیڭ خاطیرلانان کیمی تئزده اونودولدو. آروادیڭ‌نین گۆزلرینده‌کی تبسّۆم بیر آنداجا قوروبوب قالدیڭ. ایتیریل‌میش، هئچ زامان گئری قایئتماياجاق هئچ واخت بیلین‌مه‌یه‌جک قوروب چاغلاریڭ راحات‌لیق ۆ بۆل‌لوقدا کئچن شیرین دقیقه‌لر گئجه‌لر سس‌لنن موسیقی... ظریف سۆموک اۆرتۆلۆ داواملاسیز بئیین‌ینه تۆپلاش‌میش هر شئیڭ تئزلیک‌له

سۆیملی دۆنیادا چۆرۆیۆب محۆ اۆلاجاق‌دیر. اۆ اینیلده‌دی آغرئ بدنینه حاکیم کسیلدی، داخیل‌ینده کی سۆیوق ایلا دۆیۆنله‌نیب شیشدی. تأسۆف حیسّی دهشت‌لی قاینار سئل‌کیمی یاندیرا ـ یاندیرا اۆنون بدنی‌نی چولقلادئ، ایتیرمه‌یه حاضیرلاش‌دیغئ شیرین جانئ اۆته‌ری سعادتین اریشن کۆچۆرک آنلارئ چاتا بیله‌جه‌یی هر شئ. گله‌جه‌یی یاشایا بیلمه‌دیئی داها قیرخ ایل‌لیک عۆمرۆ درده ـ المه ـ چئۆریلیب بۆغازئنئ تیخادئ. دۆشۆنۆردۆ کی، عۆمرۆنۆن سۆن ساعات‌لارئنین اۆستۆنه دۆشن کۆلگه قۆرخودان دئییل، تأسۆف‌دن، درددن‌دیر... درددن‌دیر... دۆنیا سس‌سئزلیک‌دن دۆن گئیه‌رک یاواش ـ یاواش اۆنون سۆموک ایحاطه‌لی بئینین‌دن چیخیردئ. تانین‌دیغئ و سئودیئی آدام‌لارئن صورت‌لری بیر به بیر اوزاق‌لاشیردئلار. ائله‌بیل کۆلگه‌لیک‌ده آخیب گئدن سولار سۆلغون چیچک‌لری قۆینونا آلیب آپاریردئلار، چۆهره‌لری، تانیش سیئمالارئ قارانلیق بیر به بیر اودوردو، آنجاق هر صیفت قارانلیغا قۆۆشمامیش گریلیردی، باخیش‌لاردان تأسۆف اۆخونوردو.

عۆمرۆمۆ باشا وۆردوم، اۆ دۆشۆنۆردۆ سانکی، بۆش یئره کئچیرمه‌یه حدسیز واختیم اۆلوب ایندی آنلاییرام کی، بو بیر تیکه عۆمرۆ نئجه ده معناسیز کئچیرمیشم. کئچمیشیم‌ده، گله‌جه‌یئم کیمی تأسۆفه لایئق‌دیر. خۆشبخت‌لیک آنلارئنین ایتیریلمه‌سی دۆست‌لوغون چیچک آچماسئ اۆچۆن عادی‌جه منطیق‌ین گۆزلنمه‌مه‌سی، مۆعیّن سۆزلر، باخیش‌لار، تای توش‌لارئن لاقئیلتئ‌سئنا سبب اۆلان حادیثه‌لر: مۆعیّن یئرلر، سس‌لر، ایی‌لر... هر شئ، هر شئ هم دارئخدئریئجئ، هم ده یۆروجو اۆلموشدو.

ایندی ایتیردیک‌لری‌نین یاسئ‌نئ ساخلایاندا اۆز آروادئ اۆز اۆلری بیرلیک‌ده یاشایاجاق‌لارئ حیات‌لارئ، خۆشبخت‌لیئین تن بۆلۆنمۆش دقیقه‌لری ال ـ اله وئریب راحات‌لیغا آپاران یۆل‌لار آددیم‌لامالارئنا آغلاییردئ. سحرین آچیل‌ماسئنا آز قالیردئ. هله قارانلیق اۆلسادا شرق‌ده‌کی اولدوزلار سئیره‌لیردی (یئر کۆره‌سی‌نین آفریقانئ اۆرتن کۆلگه‌سی یئرینی گۆندۆز ایشیغئنا وئرمه‌یه حاضیرلاشیر، آتلانتیک اوقیانوسی اۆیانیردئ). اۆفۆق‌ده‌کی سۆلغون، بۆز ایشیلتی‌لئ یاشیل تیتره‌ییش‌لر گئنیش‌لنیر، یاییلیر، آچیق ساریئ رنگ گئت ـ گئده آرتاراق، تن اۆرتاسیندا هله گۆرۆنمه‌یئن گۆنش اۆچۆن یئر حاضیرلاییردئ. دری‌سی نسه تزه علامت سئزدی. بو آغرئ دئییل‌دی، اۆنون دۆنوق بدنینه قاینغئلار سیغال چکن ایستی‌لیک آخینئ ایدی. آنجاق بو آخین اۆنون عذاب‌لارئنئ لاپ

آز مؤدّت‌ده ییؤنگؤل‌لشدیریردی. صؤبح دومانئ بولود ـ فیلان ییؤخدو کی، یاندئریئجئ گؤنشین دؤزؤلمز ایستی‌لییی‌ئین قاباغئنا کؤلگه‌دن سیپر چکدیره ـ گؤنش اؤنون بدنینی هئیرسلا دؤییج‌لمه‌ییه باشلادئ. اؤ گؤزلرینی ییومدو، آنجاق ایشئیق اؤرتؤلؤ ببک‌لردن ده ایچری سؤخولدو.

هندؤرده هرلنن وحشی حئیوان‌لار ساعات‌لارلا اینسان دان حیات علامتی سئزمه‌دی‌لر: هئچ کیم دئییه بیلمزدی کی، اؤنلار طیّارچی‌نین هله اؤلمه‌دییی‌نی هاردان بیلیرلر. قوراق‌لئیق وْ بؤرکؤ بیرلشرک هاوانئ یاندئریئجئ ائت‌میشدی‌لر، اوزون قؤل‌لار زؤرلا ترپندی‌لر؛ اؤنلاردا حیات علامتی ییؤخ ایدی؛ قدّار طبیعت‌لری قئیرمئیزئ ـ قهوه‌ای گؤزلریندن بیلینن قوزقون‌لار بیر میل آرالئ دا هؤجوما مؤنتظیر دایان‌میش‌دیلار. قوزقون‌لار ـ عؤمؤرلرینده بئله ییؤندم‌سیز دؤشؤب قالمیش چیرک‌لی ـ قان‌لئ، پال ـ پالتارئ سؤکؤلؤب داغئل‌میش اینسانا راست گلمه‌میش‌دیلر.

چکدییی عذاب‌لار آزمیش کیمی، اؤسته‌لیک، حیات علامتی اؤلمایان صحرا، میلچک‌لرله دؤلدو: سانکی اؤنلار چئلپاق داش‌لاردان بارسیز کؤل ـ کؤس‌دان، اؤلؤ وْ گرک‌سیز قومون اؤزؤندن توره‌ییب آرتیردئ‌لار. اؤنلار بدخاه‌لئیق‌لا وئیزئیلدایا ـ وئیزئیلدایا ـ خئینجئیم ـ خئینجئیم اؤلموش، آغئلا سئیغماز درجه‌ده شیشمیش آیاغئ ییاواش ـ ییاواش چؤرؤیئن کؤمک‌سیز وْ هئیسیز بدنی گئت ـ گئده حال‌دان دؤشن اینسانئین بورنونا، آغزئنا گؤزلرینه اؤتورور، قالخیر، تزه‌دن اؤتورو. هر نؤقطه‌ییه ییؤز خؤرطوم سؤخوردولار.

صیفتین‌ده لاختالان‌میش قانئین رنگی ایندی تامام قارالمیشدئ. سئیئق آیاغئ کؤتؤک پارچاسینا اؤخشاییردئ. باتیق گؤزلرینده ایسه قورو وْ سارئمتیل زؤلاق‌لار عمله گل‌میشدی. بو کؤک ده اؤنو هئچ تارئ بنده‌سی تائیمازدئ. عذابئین اؤلچؤسؤ ییؤخ‌دور. چکدیک‌لری‌نین اؤستؤنه ییئنی‌لری گلدیک‌جه حیسّ عؤضولری ده کئی‌لشیردی.

میلچک‌لر، ایستی، سوسوزلوق وْ کسگین آغرئ‌لارئن اؤست ـ اؤسته عذاب‌لارئ ییاشاماق‌دان اؤلمک داها ییاخئین اؤلان اینسان اؤچؤن عادی ایشکنجه ایدی. اصلینده اؤ سانکی کؤتلش‌میشدی بئیینی گاه دایانئیر، گاه دا اؤیاناراق کئچمیشی‌نی ظؤلمته بؤکؤلؤ صحنه‌لرینی خاطیرلاییردئ. سؤنرا اؤ ائله آییلدئ؛ فیکیری ائله آیدئین‌لاشدئ کی، بئیینی‌ده بدنی‌نین چکدییی عذاب‌لارلا اؤرتاق اؤلدو.

آزمی ۱۴

نه اوچون، عبث یئره دوشونوردو، نه اوچون گرک بئله اولایدی؟ نه اوچون منیم باشیما بئله ایش گل‌ملی ایدی؟ آخی من هله نه قدر اوزون وَ خوشبخت عؤمور سوررملی ایدیم. قیرمیزی صیفت، ساققالی وَ مئدال‌لی کیشی‌نین سؤزو ایله اؤزومه صنت سئچیب طیّاره‌چی اولدوم. (تشبّوث کنارداکی حادیثه‌لرین گئدیشیندن گلدی، سئچمک ایسه اؤزوم‌دن). هر شئی باش وئره بیلردی، آنجاق بیر حادیثه دیگرینی دوغوردو.

قارشی‌یا مقصد قویولور وَ حیاتا کئچیریلیردی. بئله‌لیک‌له، من اوچوردوم مؤدافیعه ائتمک ایسته‌دی‌یيم یاشیل دیپاری‌میز اوغروناکی دؤیوشلردن ساغ ـ سالامات چیخیردیم. نهایت حادیثه‌لر بیر ـ بیرینی دقیق‌لیک‌له عوض ائتدیک‌دن» سونرا من آخیردا بو صحرایا دوشدوم. دئیه‌سن **جینجئر ماتایونو** دا همین دوشمن طیّاره‌سی وَوردو وَ منیم آدیم هلاک اولان‌لارین سیپاهی‌سیندا اونون‌کون‌دان سونرا یازیلاجاق. حاققیندا هئچ نه بیلمه‌دی‌یيم دوشمنیم ایسه منیم کیمی لیمان‌لاری دئییل، سمانی سئیر ائدیرمیش، او دورکی، منی قاباق‌جادان گؤرموشدو. بوتون بونلار سانکی اوزاق کئچمیشده اولموشدو، موحاریبه چوخدان اولموشدو، واختیندا دوشمنی گؤرمه‌میم دوزولمز سهو. گتیریب چیخارمیشدی، قان دامارلاریمدا لاختالاتیر وَ آن با آن بدنیم‌ده‌کی خبری ائحتیاط قووّسی ده توکه‌نیر، ابدی اولاراق سوسوز قوم دیپاریئا گؤموللورم.

گونش زئنیت نوقطه‌سینی اوتوب کئچدی، هر قدم لپه‌سی‌نی چیچیک کؤلگه‌سی باشقا سمته یؤنه‌له‌رک: گئت ـ گئده اوزاندی. نهایت طیّاره‌چی‌نین گئنیش آچیل‌میش الی یاواش ـ یاواش یومولدو، سونرا آچیلدی. بیر ساعاتاجان کئچدی کؤلگه‌لر آزجا بؤیودو، ال تزه‌دن یومولدو.

کوت‌لشن شوعورو ایله اولوم آراسیندا چوخ‌دان حیسّ ائتدی کی، ساعات داها ایشله‌میر. بدنین‌دن قریبه بیر تیتره‌ییش کئچدی، سانکی ایچری‌سیندن کوت بیچاق بوردولار. بدنی آزجا کؤورلدی. باشی خفیف‌جه ترپندی، آغزی‌نین کنارینا کی قارا قان شیریمی تزه‌دن آچیلدی. سونرا تامامی ایله هوشونو ایتیردی. بیر کؤلگه اونون بدنینه سیغال چکه ـ چکه کئچدی، سونرا ایکینجی‌سی، داها سونرا اوچونجوسو کئچدی، اوچ یئرتیجی قوش گونش‌له طیّاره‌چی‌نین آراسیندا دؤوره وَوردو. نه قدر واخت کئچدیئی بیلینمه‌دی، طیّاره‌چی‌نین تاختایا دونموش گؤز قاپاق‌لاری گئنیش آچیلدی وَ آنلاری کی، بیر آزدان

آخشاما دۆشه‌جک. نه ایسه یٚتنی ایدی. اۆ اۆزۆنۆ قئیٚر-ی عادی درجه‌ده یٚۆنگۆل وٚ سالامات حیسّ اندیردی، آغرئ‌لار هارادان لاپ اوزاق‌لاردان گلیردی‌لر، داخیلینده دۆزۆلمز دۆیٚۆن‌لر ایندی یٚۆرغون‌لوق‌دان دۆغان ضعیف‌لیک تأثیری باغئیش‌لاییٚردئ‌لار.

گۆزلری اۆنۆندن آخئیب کئچن رنگ‌لی ایشئیق‌لار یٚاواش ـ یٚاواش ترپه‌نن قئیغئلجئیم‌لار یٚئیغئیٚنا بنزه‌ییٚردی‌لر. داها آخئیرئیم چاتیب، اۆ دۆشۆنده‌ۆ بئینی قئیٚر-ی عادی بیر آیدئین‌لئیق‌لا ایشله‌ییٚر اۆ عذاب‌لئ ـ آغرئ‌لئ پئشمان‌چئیلئیغئ‌نئ وٚ ناحاق یٚئره گۆدازا گئتمه‌سینه اۆز ـ اۆزنۆ مۆحاکیمه ائتمه‌سینی خاطئیرلادئ. ائله بیل بۆتۆن بونلاردان سۆنرا قرینه‌لر اۆتمۆشدۆ. هامئ اۆلۆب گئت‌ملی‌دیر، اۆ دۆشۆنۆردۆ وٚ اۆنو دا آنلاییٚردئ کی، بئله دۆشۆنمک‌له هئچ ده بۆیۆک وٚ لازیم‌لی کشف ائتمیر. رنگ‌لی قئیغئلجئیم‌لار قئیٚر-ی عادی آتشفیشان‌لئیق ساچاراق گۆزه گۆزۆنمز اۆخ اطرافئیندا سمائئین ماوی‌لیئی فۆنون‌دا هرلنمه‌یه باشلادئ‌لار. هه، اۆز ـ اۆزۆنه دئییٚردی، بو حادیثه گئچ ـ تئز هامئ‌ئین باشئینا گلیر. یٚا دهشت‌له قارشئ‌لاتیٚر، یٚا تعجۆب‌له، آنجاق گلیر. بونو دۆشۆنۆردۆ، لاکین هاوایئی یٚئره اۆلۆب گئتمه‌سی اۆنو قۆرۆوردو. آخئ اۆ، اۆلۆمۆ اۆچۆن پئشمان‌چئیلئیق کئچیرمیردی، الدن بوراخ‌دئیغئ خۆشبخت‌لیئی وٚ خۆش‌گۆذرانئ دۆشۆنۆردۆ. دۆشۆندۆیٚۆم‌دن خئیلی قاباق اۆلۆرم، اۆلو- رم، هم ده تکجه من اۆلمۆرم. ایندی من تک دئییٚلم، بو دقیقه جانئ‌نئ تاپشئیران تکجه دئییٚلم، بیز اۆلۆرۆک ـ ایستی قوم اۆستۆنده، دۆنموش تۆرپاق‌دا، قازامات دیوارلارئ دیبینده‌کی قانلئ کۆل‌لار یٚانئیندا داغئیدئیل‌میش بینالارئین خاراباالارئ آلتئیندا دیری ـ دیری یٚاندئیرئیلاراق، آجئیندان بۆغولاراق، سۆیٚوق‌دا، یٚاغئیش آلتئیندا، پالچئیق‌دا، ظۆلمت ایچینده، یٚاندئیرئیجئ گۆنش آلتئیندا اۆلۆرۆک وٚ هامئ مئیزدا آجئ تأسۆف‌له پئشمان‌چئیلئیق کئچیریریک کی، بیزی اۆده گۆزله‌ین خۆشبخت وٚ راحات‌لئیغئ ابدی ایتیریریک. اۆسته‌لیک بیز خسیس‌یک، عۆمۆر بۆیۆ یٚاشاماق‌دان دۆیٚموروق حتّا ایندی، هئچ بیر اۆمید یٚئری اۆلمایٚاندا سۆن حیٚات ایشارت‌لری‌ده اریٚیٚیب گئتدن‌دن سۆنرا، قانا وٚ سۆموٚک‌لره اۆلۆم سۆکوتو چۆک ها چۆک ده آج وٚ ارکۆیٚۆن باغئرساق‌لار ائعتیراض سس‌لرینی اوجال‌دئیرلار، ان پیسی بودور کی، بیر آزدان اۆنلارئ گۆزله‌ین دهشت‌لی سۆنلوق‌دان خبرلری یٚۆخ دور.

گۆنش سمادا لاپ آشاغئ ائنمیشدی. وٚرولموش طیّاره‌نین، داش‌لارئین، کۆل‌لارئین وٚ قوم لپه‌لری‌نین بیرلشرک دۆلاشئیق دۆشمۆش کۆلگه‌لری اۆز ایشئیلداییان اصیل داها حقیقی

تأثیر باغیش‌لایێردیئلار. اؤلمک ده اؤلان آدامئین باشئ یاتئندا، اؤستؤنده پراکنده سپه‌لنمیش داشلار وٚ قورو صحرا زیر - زیبیلی یێغئین‌لارئ اؤلان قوم تپه‌جی‌یی وارديئ. بو زیر - زیبیلین عؤمؤروٚ ده منیم‌کیندن اوزون‌دور- طیّاره‌چی دوٚشوٚندوٚ. بو تپه‌جیک اؤنون مؤشاهیده ائتدیێی سوٚن نؤقطه‌ایدی، اؤنون بؤتؤن دوٚنیاسئ ایدی وٚ قوروب چاغئ‌ئین قریبه ایشیغئیندا اؤنا ایسه نهنگ، لاکین آغاج‌لارئ قوروموش پارکا بنزه‌ێیردی.

بو اؤنون مؤشاهیده ائتدیێی سوٚن منظره‌ایدی. آنجاق اؤره‌یی هله‌ده ضعیف‌جه دؤیوٚنوٚردوٚ. اؤ، درحال اؤلمه‌دی: سؤندوٚروٚل‌موٚش اؤجاغئین کوٚلوٚ آلتدا یاشایان کؤز کیمی، اؤنون دا بدنینده حیاتئین هانسئ هنیرتیسی هله‌ده یاشایێردیئ. آنجاق حشرات‌لار، چاققال‌لار وٚ یێرتیجئ قوشلار اؤنون هاچان اؤلدوٚیوٚنوٚ بیلدی‌لر. یانمیش طیّاره‌نین ایسکیلتی یاتئندا سؤموٚک‌لری سلیقه‌ایله تمیزلن‌میش طیّاره‌چی ایسکیلتی‌نین گؤروٚنمه‌سی اؤ قده‌ر ده چوٚخ چکمه‌دی...

... ائی دومانلئ گله‌جه‌یین همین کؤوٚرک سؤموٚک‌لره راست گتیره‌جه‌یی ایلک آدام اؤنون نه اوٚچوٚن هلاک اؤلدوغونو یادا سال وٚ قارشئ‌سئیندا دیز چوٚک.

نئجه یازاق؟

فارسجا «ادبیات» شکلینده یازیلان کلمه‌نین تلفوظو، «فرهنگ معین»-ده لاتئین الیفباسیله بئله وئریل‌میشدیر: «Adab-iyy-at». دئمک « یـ »نیشانه‌سی اوچ سسی بیلدیریر: بیر صائیت «i»؛ ایکی صامیت «y». قوشا صامیت اوزه‌رینه «تشدید» علامتی ده قویولا بیلر.

فارسی الیفباسیندا « یـ » حرفی صامیت «یای» و صائیت «ای» سسی‌نین گؤستریجی‌سی‌دیر. آنجاق هره‌سی اؤز یئرینده موعیّن رول اوینایئر. بیر کلمه‌ده یالئیز بیر «یـ» یازیب ایکی سسی گؤسترمک قایدایا اویغون گلمز و ایکی « یـ » یازیلمالی‌دیر. بیری صامیت دیگری صائیت سسی گؤسترییر، مثلن: تغییر.

بللی‌دیر کی، صائیت حرفی «تشدید» گؤرتوزمز.

بو و بونا اوخشار کلمه‌لرین آذربایجانجا یازیلیشی حاققیندا دئملی‌یئک کی:

الف:- عربی/ آذری الیفاسیلا « i ، y »، سس‌لری «یـ ، یـ » حرف‌لریله گؤستریلیر.

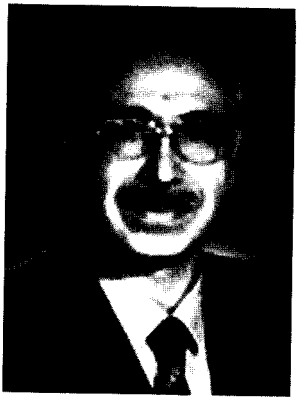
ب: آذربایجان دئییلیشین‌ده بئله کلمه‌لرده اولان «تشدید» دوشور.

بئله‌لیک‌له بو کلمه بئله یازیلمالی‌دیر: «ادبییات».

گؤروندویو کیمی آذربایجانجا یازیلیش اوخوناقلی و دئییلیشه اویغون‌دور. فارسجادان آلینمیش یوزلرجه بو جور کلمه‌لر: «بشریت، ابدیت، انسانیت...» آذربایجانجا «بشرییت، ابدییت، اینسانییت... » یازیلمالی‌دیر.

بهزادی

حسن مجید زاده (ساوالان)

وار اولسون بو محبّت!

آکادئمیک محمد جعفر

بیر نئچه گون بوندان قاباق جناب پوروفسور منه قلم ئولداش‌لاریمیزدان حسن مجیدزاده ساوالانئین بیر کیتابینی وئردی: «آپاردیغ سئللر سارانی»؛ اوشاقلیقدا قملی ماهنی ائل آغزیندان تئز- تئز ائشیدردیم:

گئدین، دئیین خان چوبانا،
گلمه‌سین بو ایل موغانا،
موغان باتیب ناحاق قانا،
آپاردیغ سئل‌لر سارانی،
بیر آلا گوزلو بالانی!

ماهنی‌نی، هر ائشیدن‌ده، او «آلا گوزلو بالانی» جوشقون سئل‌لر- سولار آراسین‌دا چیرپینان گورور، اونون اورک پارچالایان سسی‌نی، هارایی‌نی ائشیدن کیمی اولوردوم، هم‌ده دوشونوردوم: گوره سن نئجه اولوب کی، سارانی سئل آپارایب، خان چوبان کیم ایمیش، سارانین نه‌یی‌میش، موغانی کیملر قانا باتیرمیش؟! منه ائله گلیردی کی، من سارانی گورموشم، او منیم اوچون چوخ دوغما ایدی...

آه، یازیق باجیم! سنین باشیندا نه قضا وارمیش؟ سنی خیلاص ائتمک اولمازدیمی؟ چوخ سونرا بو درد حاققیندا بیر تأثورات یازان‌دا دا، سارا حاققین‌دا قملی ماهنی‌دان میثال گتیرملی اولدوم. آنجاق گئنه‌ده اوشاق ایکن منی ماراق‌لاندیران سوآل‌لارا جاواب تاپا بیلمیردیم.

ساوالانین بو مضمون‌لو اثرینی اوخویاندان سونرا منه آیدین اولدو کی، چوخدان ائل آراسیندا سارانین طالعی، اونا اوز وئرن فلاکت حقّینده چوخ معنالی بیر دوشونجه‌لر وار

ایمیش. **شاعیر ساوالان چوخ اوستادلیقلا و یارادیجیٔ بیر ایلهاملا بو دوشونجه اساسیندا شیرین آنا دیلینده گوزل بیر صنت اثری یاراتمیشدیر.**

کئچمیشلرده «یاشیٔ تاریخله برابر باشلایان»، «آلوو، اودلار اولکهسی»آذربایجانین گوزل گوشهلرینده اولان» تاخیللیٔ، مئیوهلی، گوللوو- چیچکلی» موغانین آرازا یاخین کندلرینده بیرینده جاوان اکینچی سولطانلا، گوزل گوللنار ایله اوتلنیب مئهربان بیر عاییله قورورلار. اونلارین بالا حسرتیندن باشقا بیر دردی یوخ ایدی. بو آروزلاریٔنا دا چاتیرلار. «قارا ساچ قارا گوز، قوزو جئیرانا اوخشار» بیر قیزلاریٔ اولور. ائل- اوبا عادتینه گوره یاخین – اوزاق تانیشلار یئیغیلیب گلیر، گوز آیدینلیغیٔ وئریر، مجلیس قورور، شنلیک ائدیر، اوشاقلارا شیرنی پایلانیر. آد قویدو گئجه‌سینده کؤرپه‌یه «سارا» آدیٔ وئریرلر. سارا سوزوو قدیملرده آیٔ، آیٔبنیز معناسیندا ایمیش. کؤرپه‌یه بو آدیٔ وئرمکده گنج آتا- آنانین نیتی بو ایمیش کی، اونلاریٔن قیزیٔدا «گویٔ گلینی کیمی گوزل اولسون، آیٔ تک ایشیقلار ساچسین...»

کؤرپه سارا عاییله‌یه سوئنسوز سئوینج، سعادت گتیریر. شاعیر بو حیسّی چوخ طبیعی وئریر:

سارا آغلاماسیٔ، سارا گوللمه‌سی،
ائوده کؤرپه، گوزل بیر اینسان سسی،
اولموشدور آنایا حیات نغمه‌سی،
سانکی، او، گوللنده چیچک آچیردیٔ،
ائو ایچیندن بوتون قملر قاچیردیٔ...

لاکین گنج آتا- آنائین بو سئوینجی اوزون سورمور. سارا تزه‌جه آیاق توتدوغو واخت، آنا گوللنار آغیر خسته‌لنیر. چوخ یاشایا بیلمه‌یه‌جه‌یینی آیدین حیسّ ائدن گنج ارینی، سولطانیٔ یانیٔنا چاغیریٔب، اونا: - «سون نفسیم‌ده سندن بیر خاهیشیم وار: سارایا هم آتا، هم ده آنا اول» - دئییر. اثرین بو یئرینده شاعیر گنج ار- آرواددین کؤنول دفترینی واراق‌لایانیر. قهرمانلاریٔنین معنوی اخلاقی گوزللیئی، نجیب اینسانیٔ کئیفییتلرینی اونلاریٔن منسوب اولدوقلاریٔ خالقا مخصوص میللی احوال- روحیه‌سینی آشیکارلایانیر.

گوللنار عاغیللی، حسّاس، گئنیش اورکلی، بیر گلین ایدی. او بیلیردی کی، اونون اولوموندن سونرا سولطانین تک قالماسیٔ یاخشیٔ دئییل، جاوان‌دیر، اوتلنسین کی، سارا دا اینجیمه‌سین:

ائی منیم عزیزیم حیات یؤلداشئیم،
ایستکلی سئوگیلیم اؤرک سیرداشئیم،
ائولنسن یه‌لیک‌اؤل مؤحیط، دؤؤرانا،
کؤنؤل وئر ایستکلی قانان اینسانا،
سارام اؤچؤن اؤلسون یاخشئ‌بیر آنا،

گؤلناردان سؤنرا سولطان ائولنمیر، سارایا هم آنا اؤلـور، هـم آتـا، کؤرپـه ایکـن اؤنـو جـئیران سؤدؤ ایله بسله‌ییر:

حؤکم ائـتدی طبیعت، حؤکم ائـتدی دؤؤران
سؤت آناسئ اؤلدو سارانـئین جـئیران!

سولطان هر سحر کؤرپه‌نی دالـئینا آلـئیب ایـشه گـئدر، سارانـئ چیچـک‌لـر، گـؤللر آراسئندا یاتـئیرئر، اکین ؤ بیچینله مشغول اؤلاردئ.

چتین گؤنلر اؤتؤب کـئچدی. سارا «شیرین سولو دورنا گؤزلؤ» قـئیزلار بولاغـئندان سو ایچدی. بؤیا- باشا چاتـئیب، ائلین قنیرسیز گؤزل‌لریندن بیری اؤلدو:

آغ بنیز، قارا قاش، قارا گؤز اؤلدو،
ایستک‌لی، آنلایان، شیرین سؤز اؤلدو،

شاعیر بو گؤزل‌لیئی چؤخ گؤزل بیر بدیعی مؤبالیغه ایله ترنّؤم ائدیر:

داغلار آرخاسئندان آی بؤیلانارکن
باخدئ، مفتون اؤلوب، سؤیله‌دی احسن!...
دان سؤکؤب، گؤن چیخیب سارایا باخدی،
... عئشقینه دؤزمه‌یب هر آخشام آخدئ،
بو عئشقه دؤشدؤلر گؤی‌ده اولدوزلار،
چیخدئ‌لار، باتدئ‌لار اؤ چاراسیزلارا!...
سارانـئ گؤرمه‌یه گؤللر تلسدی،
اؤ، باغـئین، چمنین صبرینی کسدی،
گؤرمه‌ین‌ده اؤنو یارپاق‌لار اسدی،
سارا، طبیعتین گؤزل جـئیرانـئ،
داغلار باخدئ اؤنون اؤلدو حئیرانی.

«مؤقدس، پاک بیر قیز»، «موغاندا پارلایان بیر اولدوز» اؤلان سارا آتاسینا قیز، همده اؤغول، قارداش اؤلدو. آتاسئ ایله بیرلیکده هر سحر تارلایا گئتدی، گؤزللیئی ایله هر کسی حئیران ائتدیئی کیمی، امک سئوزلیئی ایله ائلین، اوبانئین محبّتینی قازاندئ.

گؤزلین، گؤزللیئی‌نه – ایستر ظاهیری گؤزللیک اؤلسون، ایستر معنوی گؤزللیک، سس - سؤزاغئ تئز یاییلار، سارانئین دا سؤزؤ، صؤحبتی بؤتؤن موغاندا یاییلدئ. چؤخ ایگیدلر اؤنون حسرتینی چکدی، سارا اؤنلاردان بیرینی سئودی، کؤنؤل وئریب، کؤنؤل آلدئ:

گؤرکملی بو گنجین آدئ خان‌چؤبان،
چؤخ گؤزل، وؤقارلی، ایگید بیر اؤغلان،

آذربایجانلئلارئین قدیم‌دن گؤزل بیر عادتی واردئ: بیر قیزئ چؤخ ایگیدلر سئوئده، قیز اؤنلاردان بیرینه کؤنؤل وئردیسه، اؤ بیری‌لر نه‌اینکی کین بسله‌مز، عکسینه، خؤشبخت ایگیدی تبریک ائدردیلر:

عادتئ بئله‌دیر اؤ گؤزل یئرین،
ایگیدلر بیر قیزدان سئوگی‌لیک اومار،
قیز بیرین سئورسه هامئ گؤز یؤمار.

موغانئین ایگیدلرین، قیز- گلین‌لری، قؤجالارئ یئیغئیشیب گلیر. سارا خان چؤبانا آداخ‌لانئیر. بو مراسیم یؤیؤک ائل شن‌لیئی‌نه چئوریلیر. خان‌چؤبان یاییلاغا گئتمه‌لی اؤلدوغوندان تؤیئ نیشانلئ‌نئین یاییلاق‌دان قاییئیت‌ماسیندان سؤنرا اؤلاجاقدئ... سولطان اؤزؤنؤ دؤنیانئین ان خؤشبخت آدامئ حئساب ائدیر. صبیرسیزلیک‌له تؤیئ گؤنؤنؤن گلیب چاتماسئ‌نئ گؤزله‌ییر. آخئ، آتانئین آرزوسو سارانئین توییونو گؤرمک، گؤلنارئین روحونو شاد ائتمک ایدی.

لاکین آتانئین بو آرزوسو گؤزؤنده قالدئ. یاد ائل‌لی بیر چاپقئین‌چئ فاتئح موغانا باسقئین ائدیر. قیرغئین، تالان، سؤیغونچولوق باشلاییئر. موغان ناحاق قانا باتئیر... سارا قاتیل باسقئین‌چئ‌نئین جاییناغئینا کئچیر. فاتئحین امریله آتانئین گؤزؤ قارشئ‌سیندا سارانئین قؤل‌لارئنئ باغلاییئب آپارماق ایسترکن، سولطان سئویملی بالاسینئ یاد ائللی الینه وئرمه‌مک اؤچؤن قیزئ‌نئین دا راضئ‌لئغئ ایله سارانئ «توت آراز» دئییب آرازا آتئیر:

آتا- بالا مؤحکم قوجاق‌لاشدئ‌لار،
... بیلمم نه دانئشیب راضئ‌لاشدئ‌لار...
آتا اؤز بالاسئین قلب یانا- یانا،

آتدئ چاپا، آراز باسدئ باغرینا...

بو ظۆلمه قارشئ طبیعت ده عۆصیان ائدیر، بولودلار توققوشور، ایلدیرئم چاخیر، داغلارئن باشئ چاتلاییر، آراز جۆشوب- داشیر، اینتیقاما چاغیرئر، لاکین بو سسه سس وئرن اۆلمور...

شئعر ائل دیلینه اویغون بیر شکیلده بیتیر: ائل — اۆبا قیزلارئ آغلایا- آغلایا داغلارا طرفه اسن هر یئله اۆز توتوب قملی ماهنئلار قۆشدولار:

«سارامیزئ آییردئلار،
بیزی قمله دۆیوردولار،
آپاردئ سئل‌لر سارانئ،
اۆل قارا قاش- گۆز بالانئ.»

ساوالان بیر عاییله‌نین فاجیعه‌سینی تاریخ بۆیو بیر- بیرینی عوض ائدن قانلئ ایشغالچئلیغئن، وحشی‌لیئین، نتیجه‌سینده وطنه اۆز وئرن فلاکت کیمی معنالاندیرمیشدیر. زحمتکئش اینسانا خاص اۆلان اخلاقی گۆزل‌لیک، هئچ بیر زامان اهمیتی‌نی ایتیرمه‌یه‌جک. گۆزل عادت عنعنه‌لری، وطن‌پرورلیک، امک‌سئوَرلیک کیمی کئیفیتلر اثرده هم **عالیمانه، هم شاعیرانه** ایفاده‌سینی تاپمیشدیر.

شاعیر قهرمان‌لارئندا گۆردۆیۆ بۆتۆن گۆزل‌صیفت‌لری «اصلی- کۆکۆنه» باغلئ اۆلان، خالقا مخصوص معنوی کئیفیتلر کیمی قیمت‌لندیریر. اۆنون تصویرینده گۆلناردا، سولطان‌دا، سارادا اصلی- کۆکۆنه صادیق اینسان‌لاردئر.

کیتابئین سۆنوندا وئریلن معلومات‌دان اۆیره‌نیریک کی، «آپاردئ سئل‌لر سارانئ» شئعری ساوالانئین نئچه ایل قاباق یازدئغئ پۆئمالاردان بیری‌دیر. منفور شاه ایستیبدادی دۆورۆنده، محض دۆغما آنا دیلینده یازدئغئ اۆچۆن چاپینا ایجازه وئریلمه‌میش، ۱۲- ایل مطبعه‌ده توز- توپراق آلتیندا قالمیشدیر.

ساوالانئین تانئیش اۆلدوغوم «گلین قایاسئ» اثری‌نین‌ده خالق ریوایت‌لرینه اساس‌لانماسئ گۆستریرکی، اۆندا هم ئۆکسک بدیعی دیری، هم‌ده چۆخ مۆهۆم تاریخی، سیاسی- ایجتیماعی اهمیتی اۆلان خالق یارادیجئلیغینا بۆیۆک محبت واردئر. وار اۆلسون بو محبت!

اوچان ایشیق

چنگیز علی اوغلو

گؤزوم‌دن بیر شوعا کئچدی،
کئچیب گئتدی اوره‌ییم‌دن.
من اوتن ایشیغین آردینجا باخدیم. —
ایشیق‌دا نیشان وارمیش
آرزومدان، دیله‌ییمدن.
گؤردوم کی، او شفق یئنه یاشاییر.
نورلو آخارینda آدیم داشینیر.
چیچک‌لردن کئچیردی.
یارپاق‌لار، آغاج‌لار،
اوچان ایشیق‌لا بیرگه
روحومودا ایچیردی.
آغاج‌لارین شیره‌سینده اوزوموز آخان
گؤردوم.
چیچک‌لرین گؤزوئله
آیلارا، اولدوزلارا
بوئیلانیب باخان گؤردوم.
اوچان ایشیق‌لا کئچدیم
دونیانین داشیندان، دمیریندن.
کئچدیم اینسان‌لارین طالئعین‌دن،
عؤمروندن.
گؤردوم کی، بیر شوعا
هامیدان، هر یئردن کئچیب گئدیردی
شفقین ایولوندا
دره‌لرین، دوزلرین
ائنی بیردی، ایونو بیردی،
ایولو بیردی سئوینجین، قمین.
ایولو بیردی گئنج، تئز بوتون عالمین.
بیر تئل شفق‌له باغلیدیر
اینسان‌لار یئر اوزونده
یاخشیلیق، یامانلیق
بیرگه یاشاییریق
بیر ایشیغین دوزومونده.

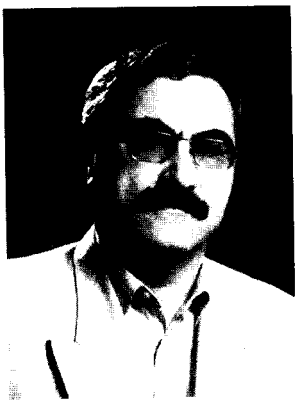
ایشیق‌لئ یارپاقلار

عیسی اسماعیل زاده

یارپاق‌لار لامپا تک آلیشیب-یاتیر
مشه‌نین آغاج-اوتاق‌لاریندا.
ایشیغا بؤرونوب شاه پالید، چینار
لامپالار آسیلیب بوداق‌لاریندان.
تالایا، جیغیرا چیله‌نیر ایشیق،
قاماشیر گؤزلری سروئلرین‌ده
گؤیدن چیلدیر-چیلدیر
اله‌نیر ایشیق
یاغیش قاریشیق،
دومان قاریشیق،
ناغیل قاریشیق ...
یوتور چیراق‌لارئ نؤیابیر آیئ
ائهمالجا- ائهمالجا یئره دؤشه‌ییر.
ائحتیاطلئ اؤلون، آیاق‌لاماییین
لامپالار قیریلار،
قارالار مشه.
اؤره‌ییم رنگ به رنگ ایشیق‌لا دولو،
قولاغیم توتولور سارئ سؤکوت‌دان
یارپاق‌لار بیر آزجا دائیش‌سین بارئ ...
آللاه ائله‌مه‌سین، یاغسایدئ دؤلو
سئندیریب تؤکه‌ردی چیلچیراق‌لارئ.

بو نهنگ قؤواغئ قؤپارا بیلسم،
گؤتؤروب بیر تهر آپارا بیلسم
آساردیم بو گئجه تاوانئمیزدان
چیلچیراق کیمی
مشه‌مین گؤزونه ایشیق گلردی.
نه بیلیم، بلکه ده ائله اؤ گؤندن
«اوتوزلوق» لامپامیز کؤسردی مندن
اونون کؤنلونو ده اؤزوم آلاردیم ...
من‌دن اولسایدئ،
یاستئ طؤوله‌میزین ال چیراغئنئ
آساردیم شاه پالید بوداق‌لاریندان
پاییزلیق لامپالار
اؤ سرو، اؤ چینار
یاناردئ ننه‌مین اوتاق‌لاریندا ...

مشهدی میرزا آغانئین
شیمال سفری

جواد دربندی

کئچن یاز مشهدی میرزا، طایفالیقجا، «سرعین» دن بئله دؤلانیب، دنیز قیراغینـدا بیـر هفته‌لیک یئر، کیرا ائله‌میش‌ایدیلر. آممـا ایکی گؤن کئچمه‌دی قایئیت‌دیلار. آخشام ائوه قایئیدانـدا مشدِ میرزاغا گؤردوم، تکینه اؤتـوروب، «دوه‌سـی اؤلمـؤش عـرب کیمـی» پکـر، دئـی- دئـی دئییـنیردی. خؤش بئش دن سؤنرا، آی بالام خئییر اولا! نه تئز قاییئیت‌دیز. سؤروشدوم.

مشد میرزاغا جاواب وئرن‌میردی.

اؤنون اؤزؤنؤن تهری دیئیشیل‌میش ایدی.

بورنو آلـت دؤداغینـا دیئیـردی. اؤزؤ قیـسا نظـره گلیـردی. دوروخـدوم! نـه اؤلـوب گؤرن؟!...

- سؤزلرین یاخشئ قانماق اؤلموردو — چتین‌لیک‌له لاف-لاف ائله‌یه-ائله‌یـه جـاواب وئردی:

- آ کیشی عؤمروم‌ده ایکی کره دریایا گئت‌میشم. بیر جاوان‌لیقدا، آداخلانان زامـان‌لار، بیریسی ده، بو ایل اؤدا کی زهریمیز اؤلدو. هر ایکـی دفـه‌ده ده، بـؤز گتیرمیـشم. ایلـک دریایـا گئدن‌ده، دریا منیم اؤزؤیؤمؤ، بارماغیمدان چیخاریب آپاردی. نئچه گؤن دیلخؤرلوق چکدیک.

ایندی ده کی خطا ائله‌دیک، سویا دؤشدؤک، اؤزن‌ده شپه گلـدی؛ اؤزؤمـه چئیرپـدی. آغزیم آچیلدی، دیشلریمی آپاردی.

ماشاا... اؤلسون دریا آدام‌لاریندان آرتـیق، قـیلپ- چـیلپ باجـاریر. نئچـه گـؤن‌دؤر، هئچ بیر شئ یئیه بیلمه‌میشم. دریا گزمه‌یی منه دؤشمه‌دی. کؤرپه‌لر تک، فقط سؤت ایچمیـشم. دانیشا دا بیلمیرم!

حققی ده وارئدی. اؤنون سؤزلری آنلاشیل‌میـردی. دئییـرم عمـی اؤغلـو نییـه سـودا آتـیلئیردین! دئییر سنین ده کئفین سازدی! آتاسینا لعنت سودا آتـیلانسین. دئییر هلـه اؤنـدان بتـر

خانیمئ‌ئین بیر ساعات‌دان آرتیق منی قاپئ دالیندا ساخلاماسئ ایدی. قاپینئ آچمیردئ ایچری گلم.

عیال دئییر: منی باغیشلا، تانیمادیم. سسین سئچیل‌میردی. بئله بیلدیم دیلنچی‌دیر.

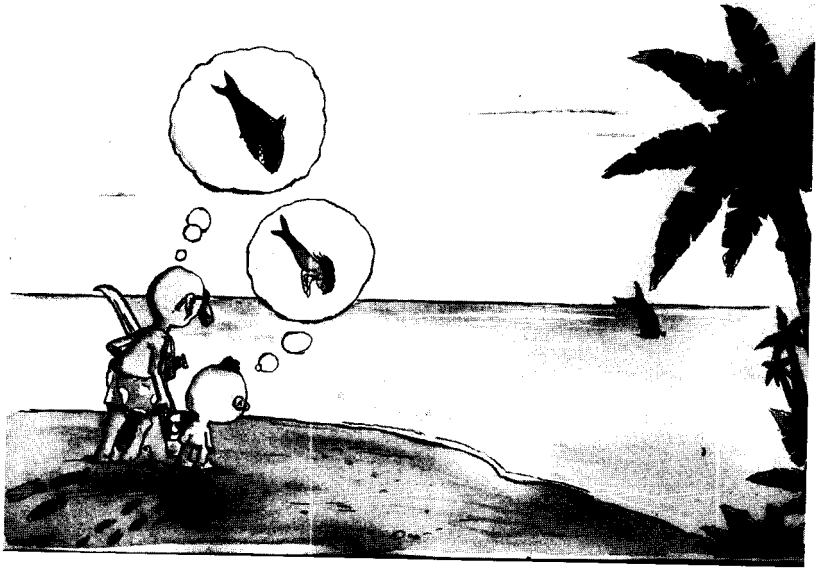
عیال گؤله- گؤله دئییر: بارماغین زنگدن گؤتؤرمؤردؤ. منده اؤزؤمجه دئییردیم: نه اؤزؤ برک دیلنچی‌دی. قؤیوب گئتمیر. آشاغا ائنمه‌سه‌یدیم، تانیمازدیم. منه اؤلؤم اؤلسون!

مشه میرزا الی قؤلتوق‌دا، اؤتوروب، لاف-لاف ائله‌یه-ائله‌یه آرتیرئیر:

- بیلمیرسیز، نه قدر زامان آپارار! تا منیم دیشلریمین تایین قؤیالار. اؤدا، آغزیما دؤز گله، گلمه‌یه. آللاها قالیبدیر!

آغزیمئ وورا- وورمایا، دؤؤه‌نک ائله‌یه، آللاه بیلیر! هئچ ئیره پؤخا قالدیق! بوندان قؤرخورام قؤنشوموز سئیید عاباسئین تایئ اؤلام، لاغا قالام.

آخئ بئچارا کیشی‌یه نئچه آیدئ دیش قؤیوبلار. ائله بیل قاپئ دابانلیغئ ایدی. آغزین چؤخ آچا بیلن‌میر قیشقیران‌میر، اوجادان گؤلن‌میر، آسقیراندا اؤسگؤرن‌ده، دیشلر ائشییه آتیلیر، اسنه‌یه بیلمیر. دیشلری پنیردن- قاتیق‌دان سؤنرا بیر شئیی کسمیر. منه دئیه‌ن یؤخدور. سن نه! دریا نه! دنیز قیراغئ نه! اؤتور خاراباندا دا!! اؤ، داها منی قاپئ‌دا بوراخیب بازارا گئدیب‌لر. هره اؤز آتین قؤوور..... دیل‌خوش‌لوغون ائلیر. منه فیکیر وئرن‌ده یؤخ‌دور.

رحیم بقال اصغری

داش آشیئ

غلامرضا خیاطی

آشیق انیش، یؤخوش‌لاردان گزه-گزه گلیب کنده چاتدیئ. آمما اؤ گؤردؤیؤنه اینانا بیلمیردی. دئیه‌سن کنده اؤلؤم توزو قؤنموشدو، هئچ بیر نفرده گؤزه دیئمیردی. آشیق اؤیانا گئدیب، بویانا گئدیب، بیر نفردن سؤراق توتانمادیئ، اؤره‌یی توتولدو. گلیب کندین مئیدانئین‌دا دایاندیئ. دؤزه بیلمه‌دن، سازیئ کؤینک‌دن چیخاردیب کؤکسؤنه باسدیئ. بارماق‌لاریئ سیم‌لرین اؤستؤنده گزیب اؤره‌یی جؤشدو:

آغ اؤرپک‌لی آنالاردان
شیرین سؤزلؤ بالالاردان
سؤز صؤحبت‌لی بابالاردان
بیرجه کلمه سؤز ایستیرم

قؤچ ایگیددن، قؤچ ارن‌دن
باغلار اکیب، بار درن‌دن
آشیغا جاوئاب وئرن‌دن
بیرجه کلمه سؤز ایستیرم

سازیئن سیزمان سسینه اوشاق‌لاریئن نئچه‌سی اؤنلرینده‌ن چیخیب، آشیغین یانینا گلیب سلام وئردیلر. آشیق اوشاق‌لاریئن حالین چوخ یؤرغون گؤروب و اؤنلاردان احوالاتیئ خبر آلدیئ.

اوشاق‌لار دئدیلر بو ایل یاخشیئ بیر ایل اؤلمادیئ، یاغیش یاغماییب، حاصیل بیتمه‌ییب. هر زادا مؤحتاج قال‌میشیق، قیئت‌لیق ایپی‌میزی قیئریب. آشیق بیر آز فیکره دالیب اوشاق‌لاریئن بیرینه اؤز دوتوب دئدی، گئت منه بیر قازان گتیر. بیرینه دئدی گئت منه بیر مالاغا گتیر. اؤزؤده بیر اؤجاق قوروب اؤدلاندیریدیئ. اوشاق‌لار قازانیئ گتیرندن سؤنرا اؤنون ایچینه بیر آز سو توکؤب و بیر پارچادا داش سالیب و اؤتون اؤستؤنه قؤیوب باشلادیئ قاریشدیرماغا.

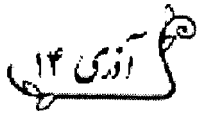
اوشاق‌لار دئدیلر: آشیق نه پیشیریرسن؟

آشیق دئدی: «داش آشیئ».

اوشاق‌لار تعجؤب‌له گؤلؤب و اؤنلرینه دؤنؤب دئدیلر: آشیق گلیب داش آشیئ پیشیریر.

آدام‌لار بیر- بیر داش آشینا باخماغا گؤره مئیدانا گلیب اؤجاغین دؤرد چئوره‌سینه توپلاندیئلار.

بیر آزدان سؤنرا بیری دئدی: بیزده بیر آز نؤخود وار گئدیب، گتیریب قازانا توکدؤ. بیری دئدی: بیزده بیر آز یارما قالیر. اؤدا گتیریب قازانا توکدؤ. باشقاسیئ دئدی: آیئ اوغلان بیزده بیر آز

یئرآلماسئ وار تؤواراق گتیریب قازانا تؤکدؤ ... هره‌نین یادئینا بیر زاد دؤشدؤکجه، گتیریب قازانا تؤکؤردؤ. یاواش-یاواش کند اهلی، ممه یئیه‌ن‌دن پیه یئیه‌نه مئیدان‌دا جؤمالاشدئلار. هره بیر زاد گتیریب قازانا تؤکدؤ. قازانئین دنی چؤخال‌دئقجا سس‌لرده اوجالئردئ. یاواش-یاواش گؤلؤب دانئشماق سسی قولاغا دئیردی. آشئق باشئ آشاغا آش قارئش‌دئرئردئ. داها قازان دؤلموشدو. آش پیشدیکجه آشئین عطری کندی چولقالاییردئ. آشئق کی، سس‌سیز دورموشدو باشئین قالدئرئب گؤله-گؤله جاماعاتا دئدی:

ایندی بیزیم «داش آشئمئز» بیشدی یئیه‌نه خئیر اؤلسون.

هامئ‌دان قاباق، اوشاق‌لارئین قابلارئین آشئلان دؤلدوروب سؤنرا هامئیا آشدان پای وئریب دئیه- گؤله یئمه‌یه باشلادئلار. چؤخدان ایدی بئله یئمه‌لی آش ایچمه‌میش‌دیلر. آش ایچن‌دن سؤنرا آشئق ساز- سؤز ایله شنلیک مجلیسی قوردو. کیشی‌لر ال- اله وئریب یاللئ گئتدیلر. آشئغئین کؤنلؤ آچئلئب سازئنئ باغرئنا باسئب بئله دئدی:

بیرلیک اؤلسا شن یاشاییار ائلیمیز
باغچالاردا چیچک‌لنر گؤلؤموز
بالدان شیرین اؤلار آنا دیلیمیز
آشئق ایستر اؤزؤ گؤلسؤن ائل‌لرین

آرزئ‌مئزدئر یاغئش یاغا، یاز گله
خرمن اؤستؤ آشئق گله، ساز گله
گؤزل‌لریم آستا گئدیب، ناز گله
آشئق ایستر اؤزؤ گؤلسؤن ائل‌لرین

آشئق اؤزؤن جاماعاتا توتوب دئدی:

گؤنلر بد گلن‌ده اؤزؤموزؤ ایتیریریک اؤلدوغوموزودا یاددان چئخاردئرئق. اگر وارلئق‌لارئمئزئ تانئیئیب و اونلاردان فایدالانساق حیاتئمئز گؤنده- گؤنه گؤزل‌لشر. آشئق سؤزلری ایله اؤمید اوجاغئین اونلارئین اؤرک‌لرینده آلیشدئرئب اونلاردان خوداحافیظ ائدیب یؤلا دؤشدؤ. او سئوگی چیچه‌ئین بؤتؤن اؤرک‌لره جالاق وئروب گدیک‌ده گؤزدن ایتدی.

حسنک کجائی و ....[1]

منبع: اینترنت

گاو ما ما می‌کرد
گوسفند بع بع می‌کرد
سگ واق واق می‌کرد
و همه با هم فریاد می‌زدند حسنک کجایی

شب شده بود اما حسنک به خانه نیامده بود. حسنک مدت‌های زیادی است که به خانه نمی‌آید. او به شهر رفته و در آنجا شلوار و تی‌شرت‌های تنگ به تن می‌کند. او هر روز صبح به جای غذا دادن به حیوانات جلوی آینه به موهای خود ژل می‌زند.

موهای حسنک دیگر مثل پشم گوسفند نیست چون او به موهای خود گلت می‌زند.

دیروز که حسنک با کبری چت می‌کرد. کبری تصمیم بزرگی گرفته است. کبری تصمیم داشت حسنک را رها کند و دیگر با او چت نکند چون او با پتروس چت می‌کرد. پتروس همیشه پای کامپیوترش نشسته بود و چت می‌کرد. پتروس دید که سد سوراخ شده اما انگشت او درد می‌کرد چون زیاد چت کرده بود. او نمی‌دانست که سد تا چند لحظه‌ی دیگر می‌شکند. پتروس در حال چت زدن غرق شد.

برای مراسم دفن او کبری تصمیم گرفت با قطار با آن سرزمین برود اما کوه روی ریل ریزش کرده بود. ریزعلی دید که کوه ریزش کرده اما حوصله نداشت. ریزعلی سردش بود و دلش نمی‌خواست لباسش را در آورد. ریزعلی چراغ قوه داشت اما حوصله دردسر نداشت. قطار به سنگ‌ها برخورد کرد و منفجر شد. کبری و مسافران قطار مردند.

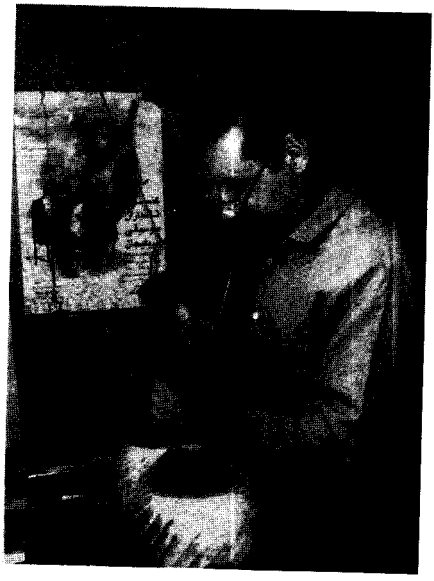
اما ریزعلی بدون توجه به خانه رفت. خانه محلی سوت و کور بود. الان چند سالی است که کوکب خانم همسر ریزعلی مهمان ناخوانده ندارد او حتی مهمان خوانده هم ندارد. او حوصله‌ی مهمان ندارد. او پول ندارد تا شکم مهمان‌ها را سیر کند.

او در خانه تخم‌مرغ و پنیر دارد و گوشت ندارد.

او کلاس بالایی دارد او فامیل‌های پولدار دارد.

او آخرین بار که گوشت قرمز خرید چوپان دروغگو به او گوشت خر فروخت. اما او از چوپان دروغگو گله ندارد چون دنیای ما خیلی چوپان دروغگو دارد به همین دلیل است که دیگر در کتاب‌های دبستانی آن داستان‌های قشنگ وجود ندارد.

۱- در درسهای دوران ابتدائی سابق (در کتاب فارسی) درسهایی با نام‌های حسنک کجایی،کوکب خانم، تصمیم کبری، پسر فداکار (پتروس)، دهقان فداکار (ریزعلی خواجوی) بود که داستانهای فوق به عواطف انسانی و فداکاری توجه داشت.

گفتگو با حیدرعلی هادی سازنده‌ی برجسته‌ی تار آذربایجانی

محمد قاضی

حیدر علی هادی، ۱۳۳۶-نجیْ ایلده بوْستان آباد (قدیم اوجان) شهریْنین اسکی کند محلله‌سینده بیر زحمتکش عاییله‌ده آنادان دوْغولموش، ایلک تحصیلینی دوْغما شهرینده بیتیریب. ۱۳۵۰-نجی ایلده تبریزه گلیب، چرنداب محلله‌سینده، «امیرخیزی» آدلیْ اوْرتا مکتبدن دیپلوْم آلمیش. سوْنرا اینستیتو تئکنولوژی‌یه داخیل اولوب «مهندسی مکانیک ماشین‌آلات»دا عالی نوْمره ایله مدرک آلمیش.

اوْ ایل‌لرده رسّام‌لیْق ائدیر، موسیقی‌نی دلیجه‌سینه سئوْیرمیش. ۱۳۵۵-نجی ایلده اوستاد «محمود صمدزاده»دن بیر تار آلیب. اوستاد علی سلیمی‌دن وْ اوستاد «شاطریان» دان درس آلیر.

۱۳۵۷-نجی ایلده تبریز رادیوْ وْ تئلئویزیوْن اوْرکئسترینین عوْضوْ سئچیلیر، آمما نئچه آیدان سوْنرا اوْرکئستر تعطیل اولور. ۱۳۵۸-نجی ایلده «آموزش و پرورش»ده کند موْعللیمی کیمی ایستیخدام اولور آت باتان، اکین آرا، ساران ... کندلرینده ۶۱-نجی ایله کیمی موْعللیم‌لیک ائدیر. ۶۲-نجی ایلده تبریزه کوْچوْب، عاییله قورور.

ایندی عاییله‌سیْله (ایکی قیزیْ لاچین، سئوْدا وْ عوْموْر یوْلداشیْ فاطیمه خانیْم) بیرلیکده یاشاییْرلار.

اوستاد ۵۰۰ دن آرتیْق تار دوْزه‌لدیب. یوْزلر شاگیرد تربیه ائدیب وْ آذربایجانیمیزین ان یاخشیْ «تارزن»ی حسْاب اولونور.

س - چگونه شد که به عالم هنر و موسیقی وارد شدید و مشوق شما در این رابطه چه کسی بود؟

ج- نمی‌توانم بگویم که به عالم هنر وارد شده‌ام ولی از دوران کودکی به کارهای هنری از قبیل موسیقی و نقاشی علاقه‌مند بوده‌ام تا جایی که امکاناتم اجازه داده در این راه فعالیت کردم. ۹ ساله بودم که یک شب پدرم با یک رادیو کوچک به خانه آمد و با چرخاندن پیچ رادیو یک ترانه به صدا در آمد که یک ترانه آذربایجانی بود و تا امروز هم به یادم مانده است. آن رادیو روزها و شبها همدم من شد. در آن زمان در شهرها اثری از موسیقی و نوازنده نبود. در یک

عروسی، آشقی را که ساز می‌زد دیدم و با خریدن چند تار سیم از آشق سعی کردم چیزی شبیه ساز درست کنم و آهنگهای ساده‌ای را پیش خودم یاد گرفتم. در سال ۱۳۵۰ برای ادامه تحصیل در مقطع دبیرستان به تبریز آمدم ولی امکان خرید ساز و تار را نداشتم. گاهی به مغازه ساز سازی اوستا «محمود صمدزاده» می‌رفتم و کارکردن او را تماشا می‌کردم. یکی دو سال بعد یک دستگاه تار از اوستا به قیمت ۵۰۰ تومان خریدم که هر ماه ۱۰۰ تومان قسط می‌دادم و بدون استاد تمرین می‌کردم. در آن سالها استاد و کلاس موسیقی بندرت پیدا می‌شد و اگر هم بود من امکان مالی و دسترسی نداشتم. حدود سال ۱۳۵۵ به اتفاق یکی از دوستانم به کلاس استاد «شاطریان» که همان سال باز کرده بود رفتم و چند ماهی نت و چندین آهنگ یاد گرفتم. در پاییز سال ۵۷ در حین خدمت سربازی یکی دو ماهی عضو ارکستر رادیو تلویزیون بودم که رهبری آن را استاد فقید «علی سلیمی» بعهده داشت. ارکستر به علت شروع انقلاب و اعتصابات تعطیل گردید.

از سال ۵۸ تا ۶۱ به عنوان آموزگار پیمانی در روستا مشغول بودم. از سال ۶۲ دوباره به تبریز آمده و کار موسیقی را ادامه دادم. تارسازی را شروع کردم و به تدریس خصوصی تار پرداختم.

از سال ۶۴ به مدت ۵ سال عضو ارکستر صدا و سیما بودم. بعد از تعطیل شدن ارکستر در ارکستر شاطریان تا به امروز فعالیت داشتم. پس از گشایش آموزشگاههای موسیقی کار تدریس را هم تا زمان حال ادامه داده‌ام. تارسازی را پیش خودم یاد گرفتم یعنی با نگاه کردن و دستکاری تار خودم و با تماشای کار استاد صمدزاده و استفاده از تجربه‌های ایشان.

س- توضیحاتی درباره تار، از پیدایش تا تکمیل‌شدن آن بدهید.

ج- درباره پیدایش تار یا هر ساز دیگری بسادگی نمی‌توان نظر داد. به نظر بنده مساله اختراع و اینکه هر سازی را شخص بخصوصی برای اولین بار به شکل کنونی ساخته است قابل قبول نیست و می‌توان گفت که سازها راه تکامل طولانی را پیموده‌اند و شباهت سازها به یکدیگر، هم ریشه‌بودن آنها را ثابت می‌کند. شکل تکمیل شده تار ایرانی شش سیم دارد که قبلا ۵ سیم بوده است و گویا «درویش خان» سیم ششم را اضافه کرده است. تار معاصر آذربایجان به شکل کنونی دارای ۱۱ سیم و ۲۲ پرده (یا بیشتر) است و روی سینه نواخته می‌شود.

س- تفاوت تار آذربایجانی با تار ایرانی در چیست و از کجا نشات می‌گیرد؟

ج- ویژگی تار آذربایجانی کوچک بودن کاسه آن نسبت به نوع ایرانی و داشتن سیم‌های اضافی و تغییرات پرده‌بندی و نواختن روی سینه آن می‌باشد. نخستین بار شخصی به نام «صادق جان» بین سالهای ۱۸۷۵-۱۸۷۰ تغییرات نامبرده بالا را روی تار پنج سیم قبلی انجام داده، یعنی پیش از همان تاریخ در آذربایجان هم همان تار پنج سیم استفاده می‌شده که روی زانو نواخته می‌شد.

س- آیا تار آذربایجان قابلیت جهانی‌شدن دارد؟

ج - هر سازی برای کار بخصوصی ساخته شده است و انتظار دیگری از آن ساز بی‌مورد است. تار آذربایجان امکانات بسیاری حتی برای اجرای قطعات آهنگسازان کلاسیک و غربی و خارجی دارد. البته به شرطی که نوازنده دارای تکنیک و سواد و مهارت لازم باشد مثل «رامیز قلی اوف». حتی در ارکستر سمفونیک هم تار می‌تواند نقش ایفا کند و آثار مختلفی را اجرا کند. با این همه نمی‌توان انتظار داشت که مانند پیانو و ویلون ساز جهانی گردد. زیرا که تار اساسا برای اجرای مغامات و ردیفهای آذربایجانی و ملودیهای ملی آذربایجان ساخته شده است.

س - مراحلی که برای ساختن یک تار طی می‌شود را از ابتدا برای ما توضیح دهید.

ج- کاسه تار از تنه درخت توت ساخته می‌شود. بعد از در آوردن شکل بیرونی آن به وسیله تیشه و قلم به کمک مغار و چکش و یا وسایل برقی مانند دریل داخل آن را خالی می‌کنند و به مدت یکسال یا بیشتر در جای تاریک و سایه نگه می‌دارند تا کاملا خشک شود. بعد شکل نهایی آن را از بیرون و درون کامل کرده و دسته و اتاق را سوار می‌کنند. دسته و اتاق از جنس درخت گردو می‌باشد. روی کاسه پوست می‌کشند و روی دسته پرده بسته و سیم می‌اندازند. جنس خرکها از استخوان شاخ گاومیش و جنس پوست از پوست دل گاو می‌باشد.

س- ساختن یک تار خوب چه مدت طول می‌کشد و برای ساختن تار خوب چه شرایطی لازم است؟

ج- برای ساختن تار خوب در وهله اول باید چوب مناسب و خوب انتخاب کرد و با دقت و حوصله کار کرد و البته سلیقه و مهارت تارساز و رعایت الگوی مناسب در کیفیت تار اثر بسیار دارد. زمان مشخص نمی‌توان گفت بستگی به کار و روش هر کس و ابزار تارسازی دارد.

س - از چه ابزاری برای ساختن تار استفاده می‌شود؟

ج- تیشه و قلم، مغار، چکش چوبی، اره، سوهان و امروزه از ابزار برقی مانند رنده برقی، ماشین سمباده و دریل نیز استفاده می‌شود و بطور کلی از ابزارهای نجاری استفاده می‌شود.

س - از گذشته تا حال در تبریز چه کسانی سازنده تار بودند؟

ج- در سالهای قبل از انقلاب تعداد اندکی بودند که از جمله برادران «صمد زاده» و مخصوصا اوستا محمود صمد زاده بود که در خیابان ارتش شمالی حوالی بانک ملی فعلی مغازه داشت. در شهر اسکو داود داوری، در خوی شخصی بنام صابر و بعد از انقلاب در تبریز به غیر از بنده، مرحوم «علی جوادپور» و آقایان «حسین عظیم‌زاده» و «فریدون دیبازر» به کار تارسازی مشغول بوده‌اند که چند سال دیرتر از بنده اینکار را شروع کرده‌اند. در اردبیل هم آقای «اکبر جدی» به این کار مشغول‌اند.

س – نقش آموزش در پیشرفت موسیقی را چگونه می‌دانید؟

ج– انتقال موسیقی از نسلی به نسل دیگر از طریق آموزش می‌باشد البته روشهای مختلفی از قبیل سینه به سینه و گوشی و آموزش از طریق نت و خودآموزی از طریق گوش دادن اجراها، وجود دارد برای انتقال موسیقی آذربایجانی تنها روش نت کارساز و کافی نیست و بیشتر باید از طریق سینه به سینه و گوشی باشد تا خلاقیت حفظ گردد. برای پیشرفت عمومی لازم است که موسیقی نیز مانند علوم و رشته‌های دیگر در کنار دروس از مقطع ابتدایی در مدارس آموزش داده شود و تنها با امکانات فعلی و آموزشگاههای آزاد، پیشرفت واقعی عملی نیست.

س – وضعیت موسیقی در تبریز را چگونه می‌بینید؟

ج– وضعیت موسیقی تبریز نسبت به گذشته و مخصوصا قبل از انقلاب، هم از لحاظ کیفی و هم کمی پیشرفت کرده است.

تبلیغ موسیقی در رسانه ملی و اجرای کنسرت‌ها، وجود ارکستر در نهادهای گوناگون ضروری است. امروزه آنچه که از صدا و سیما بعنوان موسیقی آذربایجان پخش می‌شود خیلی کم است و از پخش ردیفهای موسیقی و مغامات که اصلا خبری نیست و اغلب ملودیهای غیر آذربایجانی با شو آذربایجانی پخش می‌شود که بطور خلاصه کیفیت و کمیت قانع‌کننده نیست.

س – نظرتان را در مورد وضعیت حال موسیقی آذربایجان بیان کنید؟

ج– موسیقی آذربایجان محتوای غنی و قابل ارائه داراست و نیز دارای شاخه‌های مهم و متنوع است و ظرفیت فراوانی دارد و هم دارای ریشه‌ای کهن و قوی و فلسفی و هم شکل‌پذیری معاصر و در هر زمینه‌ای سخنی برای گفتن دارد.

موسیقی آذربایجان امروزه شامل موسیقی آشقی، موسیقی ردیفی یا مغامی، ترانه و تصنیف و اپرا و باله، سمفونی، جاز، وکال و رمانس، کنسرتو و ... که در هر شاخه مثل دریا عمیق و بی‌انتهاست.

س – نظرتان را در مورد تارزنهای معاصر آذربایجان بفرمایید.

ج– تعداد تارزنهای معاصر در سطح خوب و عالی زیاد است که از معروفترین آنها می‌توان به رامیز قلی‌اوف، حمید وکیل‌اوف، مهلت مسلم‌اوف، فیروز علی‌اوف، مالک منصوراوف، آغا سلیم عبداله‌اوف، وامق ممد علی‌اوف، الچین هاشم‌اوف، علی سعدی‌اوف و ... اشاره کرد.

س – چرا در دهه ۳۰ می‌خواستند تار را ممنوع کنند؟

ج– در این مورد دقیقا اطلاع زیادی ندارم و باید به منابع آن سالها مراجعه کرد. ولی بطور اجمال می‌توان گفت که علت مخالفت با تار به بهانه مبارزه با بقایای گذشته و کهنگی بوده است که با کوشش مردان بزرگی چون اوزئییر حاجی بی‌اوف و اثبات قدرت و توانایی تار ناکام ماند.

س - نظرتان در مورد صنعت تارسازی چیست؟

ج- تارسازی زمانی رشد و پیشرفت خواهد کرد که آموزش تار نیز گسترش پیدا کند.

س - نظرتان راجع به آموزشگاههای موسیقی و متودهای تدریس شده در آنها چیست؟

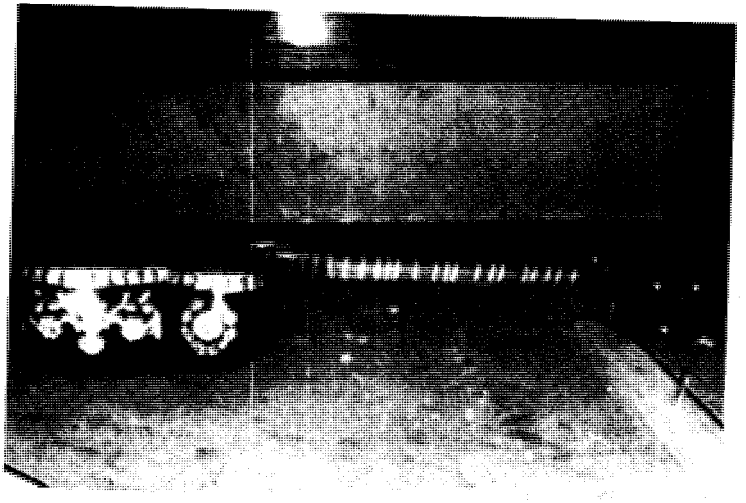
ج- در وضع فعلی آموزش تار در آموزشگاههای موسیقی نسبت به سازهای دیگر با متودهای بهتری آموزش داده می‌شود که بیشتر از کتاب «تار مکتبی، سعید رستم‌اوف» استفاده می‌گردد. البته اگر امکان گزینش هنرجویان با استعداد و شرایط فیزیکی فراهم بود و با تست‌های مخصوص انجام می‌گرفت، آموزش هم راحت‌تر و هم بهره‌دهی بیشتری داشت. معلوم است که با وضع فعلی هر کسی می‌تواند بدون تست و در هر سنی ثبت نام نماید که نتیجه آن معلوم است.

س - توصیه شما به هنرجویان تار چیست؟

ج- بهترین توصیه تمرین زیاد و تکرار زیاد است و اگر بتواند گروهی و در هیئت ارکستر و آنسامبل تمرین نمایند پیشرفت خوبی خواهند داشت.

س - وضعیت موسیقی در ارومیه، اردبیل و زنجان چگونه است؟

ج- تا جایی که من اطلاع دارم در شهرهای مورد نظر آموزشگاههایی دایر است و نسبت به گذشته افراد زیادی به موسیقی روی آورده‌اند.

سعید موغانلیئ

یازدیم گؤزلریم دؤلدو

یازدیم
اؤره‌ییم بؤشالدیئ
یازدیم
قؤنشوموز- اکیل دده! - دئدی
یازدیم
بیر شاعیر گؤزؤم‌دن اؤپدؤ
یازدیم
بیر مأمور اؤستؤمه ...
یازدیم
یازدیغیم قزئته اؤدؤل وئردیلر
یازدیم
یازدیغیما گؤره دوستاق‌خانادا یاتدیم
یازدیم
دؤستوم سئوینده‌ی
سئوگیلیم اؤپؤش توللادیئ
اؤغلوم آج
یاتدیئ
یازمادیم
اؤلدؤم

حمید آصفی

بیزیمکی دؤنیائین
کؤهنه رؤمان کیتابیئ دئییل کی،
تؤز قؤرماسیئندا هئی‌دن گئده
بیزیمکی الله‌ریمیزده
قیپ‌قیرمیزیئ تؤفنگ
گؤزؤ آج!
ایچی اؤلؤم خوراسیئ
بیزیمکی
داغ دؤشؤنده بورنو پؤهره‌لی
یارپیز.
خاطیرلادیغین هر شئیٔ
بؤیله قؤرخولو
بؤیله مئهریبان
آه! قوربانیئ اولدوغوم
گؤللـه اسیر آرامیزدان
و داغ باشیئندا تر یوخودان دوروب
یئر سیز اسنه‌ییر یارپیز.

هادی قاراچای

سو، توزپاق، اود و من

سویو بولاندیردیم
اوزوم‌دن ده چیرکین ایستک‌لریمده
و توزپاغا قبیر قازدیم
درین، قارانلیق،
قویلادیم بطالتیمده
و اود
چکدیم بوتون قان‌بیرلری‌مین اومید
کولونا
آرزو گولونه
و ئیئل کی، اوفوردوم کولونه.

ایندی منم
حیات وادی‌سی‌نین قیزیل قوموندا
تک و تنها
آرزوسوز، اومیدسیز، اودسوز و
سوسوز
عصیرلر یاشادیم اینسان آدیندان،
یاشادیم
آنجاق ائله بو ساياق.

اونودلموش محبّت افسانه‌سی

محمود کاظم‌زاده

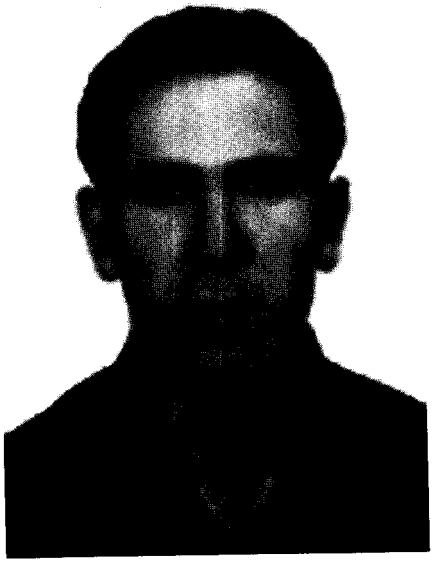
نه سئوگینی بیلدیم
نه‌ده سئویلدیئی‌مه،
اورک‌هن ایناندیم.
یوخ! سئینمادیئ من‌لییئم.
یاریلماز قورو کوتوک تک
توللاندیئ.
باشقا عشقین
بالتاسیئتین اوتونده
پارچالانانا قده‌ر...

یاشادیم عؤمور بویو،
کوزه‌رن بیر کوز کیمی
یائیب کوله دوندوم‌سه
آنجاق،
ایسیده بیلمه‌دیم هئچ
نه اونجه سئوه‌نلری،
نه اوز دوندە‌رن‌لری.

شئعر یازمایاجاغام داها

ووقار نعمت

شئعر یازمایاجاغام داها
گئجه‌یه گؤز دیکیب
گؤنشه قولاق آساجاغام
اؤله- اؤله یاشاماقدان‌سا
یاشا- یاشایا اؤله‌جه‌یم
من تانریئئین
مین ایکینجی آدیئنئ
قانا بیلمیرم
نه‌ییمه گرک
سربست یاشامادان
سربست یازماق
یالان دائیشماق کیمی‌دیر.
شئعر، ساچئیل‌مالئ‌دیر
قوسول‌مالی یؤخ
دیل دادیلمالئ‌دیر
چئینه‌ییب تؤپؤرمه‌لی یؤخ
سؤزلریمیز ده وطن‌سیزدیر
اؤزؤموزده
گئجه‌سیز آیئ کیمی
نه اؤستؤمه قابارئیان
بو الار اؤزؤموندور
نه چئینیم‌ده بیر اؤلؤ گزدیرن
بو آیاقلار
ایچریمدن دئیرماشاراق
گؤزلریمدن
بیر دوستاق اینسان بؤیلانیر
دؤنیایا
من
گؤرمه‌مه‌یه
یازماغا محکوم بیر اینسان
شئعر یازمایاجاغام داها
شئعر یازیلاجاغام

قالاجاق دۆنیا

تۆرک اوغلو

قورورلو بیر آتلئ سۆروشدو مندن
نه زامان قئیدینه دالاجاق دۆنیا
گۆزۆمۆ زیللەدیم گۆزۆنه دئدیم
سنی ده آتیندان سالاجاق دۆنیا

کروانئین قالاجاق بۆراندا چن‌ده
آخئیردا سالاجاق تۆرا کمنده
باغلاییب قۆلونو وۆراجاق بنده
قیناغئین سینه‌نه چالاجاق دۆنیا

دئمه کی تاپیلماز دیللەنن، دینەن
تۆرپاغا قاریشئیب مین مین آت مینن
بئش گۆنلۆک قۆدرتی وئریبدیر اینان
آخئیردا الیندن آلاجاق دۆنیا

گئده‌جک بو یۆلو کار کاسئیب، قنی
دارتا بیلمه‌یه‌جک تۆرک اوغلو دنی
هم سنی اوداجاق همده کی منی
یئنه ده یئرینده قالاجاق دۆنیا

من سنین عطرینی داشلاردان آلدیم

عدالت امی (دومان)

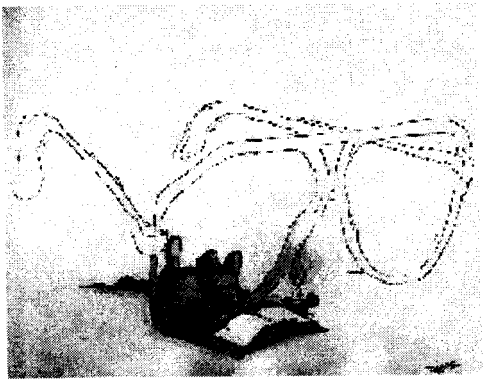
من سنین عطرینی داشلاردان آلدیم
سانمیشام تۆرپاغین پیر، آغلامیشام
اۆوارلیقدان بیر نیشانه داش قالیب
وئرمیشم لال داشا سیر آغلامیشام

بیلمه‌میشم سحر ارکن نه آخشام
الری قۆینوندا دۆنوب قالمیشام
ایسته‌میشم بیر سۆز دئییم دانیشام
آلیب گۆزلریمی تۆر، آغلامیشام

عدالت! ساچیما دۆشه‌جک دن‌ده
گئن دۆنیام دۆنه‌جک محبسه بنده
هر زامان هر یئرده سۆزۆن دۆشنده
الەنیب قلبیمه قۆر آغلامیشام

گؤلگؤ

ریوایت:رضا نوه‌سی

بودا بونون دریسی:

بیر چؤدار اوز قوْیونلارئنئ ییْیلاغا آپارار کن. آخشام اوْلدو اوْ قالدئ کئ: «اگر گئجه قوْیونو ییْیلاغا ساریْ سوْرسه بلکه گئجه قوردلار اوْنون سوْروْسوْنه سوْخولدو وْ قوْیونلارئنئ قیْردئ.» فیکیرلشدی کی ییْاخشئ بودور کی، بو ییْاخیْن کندده گئجه‌له‌سین، سحر آچیْلان کیمی ییْوْلا دوْشسوْن.سوْروْنوْ کنده ساریْ سوْردوْ. اوْنا بیر نفر راست گلدی: آدیْنئ سوْروشدو؛ حریف دئدی: آدیْم گؤزل‌آغا دیْر. من بو کندین باش بیله‌نی‌یْم! پس چوْدار قارداش بو سوْروشماقدا مقصدین نه‌دیر؟ چوْدار دئدی: گؤزل‌آغا عمی سنه قوْربان اوْلماق ایسته‌ییرم. اوْزوْده سوْروْمله بیرگه. گؤزل‌آغا اوْنو اوْیْنه آپاریْر. چوْدار گؤروْکی گؤزل‌آغا چوْخ کاسیْب‌دیْر، اوْنا ییْازیْغئ گلیر:

- گؤزل‌آغا عمی من صاباح بورادان گئدنده قوْیونلاردان بیر نئچه‌سینی سنه وئره‌جه‌یْم.
- ساغ اوْل قارداش من‌ده سنه دوْعا ائدیرم، آللاه تعالی گوْناهیْندان کئچر.
- پس آدئ گؤزل‌عمی، قوْیونلارئن ییْوْزوْ(۱۰۰) سنین اوْلسون، امانت وئریرم، اوْنلائ ساخلا بئجرت،قوزوسو، سوْدوْ، قاتیْغئ، ییْاغئ سنین اوْلسون، گلن ایل ییْولومو بورادان سالارام، اوْز قوْیونلارئیمئ آپارارام.

آدئ گؤزل عمی‌نین آشیْغئ اوْنبا دوردو. گوْنوْ دوْغور... صاباح ائرته‌دن چوْدار ییْوْز قویْون آییْریْب سوْروْدن آدئ گؤزل آغایا وئریر. وْ سوْروْنوْ ییْاْلاغا ساریْ سوْردوْ! آدئ گؤزل آغا لاپ گؤ... ایله قویْماغا دوْشن کیمی باشلاییْر بورجوتماغا، سیْندیْرماغا! بیر گوْن هه بیر گوْن ییْوْخ قوْیونلاردان بیرینی کسیر، بیرینی ساتیْر، نه باشیْیْزئ آغریْدیْم قوْیونلارئ، ییْییْر، ساتیْر،

قورتاریر. ایل باشئینا تکجه بیر قویون قالیر. گؤن اؤ گؤن اؤلور کی، ائشیدیر کی چؤدار یاپیلاغا گلیر، اؤ قاللان قؤیونو دا کسیر. اتینی قؤوورور، دریسینی‌ده بیر کؤنجه آتیر.

چؤدار گلیر، قؤیون‌لاریئ حیطدا گؤرمؤر. فیکیرلشیر کی، یقین آدیئ گؤزل آغا عمی چؤبان توتوب سؤروؤنو چؤل‌ده اؤتاریر. اؤنلار اؤتوروب کلیب کئدن‌لردن صوحبت آچیرلار، شیرین- شیرین دانیشیرلار. آدیئ گؤزل آغا آرواددینیئ چاغیریر:

- آرواد دور گئت قؤنشودان بیر کاسا قاتیق آل. دیئکی آدی‌گؤزل آغا دئییر قؤناغیم وار، اسیرگمه‌سین!

چؤدار تعجؤب‌له سؤروشدو:

- آدیئ گؤزل عمی، بس قؤیونلاریئ هاردا ساخلاییرسان؟

آدیئ گؤزل آغا تئز قالخیب آیاغا. دیوارا آسدیغیئ چؤرتگه‌نی گتیریب، قؤیور چؤدارین قاباغینا.

- ایندی چؤدار قارداش من دئییم. سن سال... سن منه یؤز قؤیون وئرمیشدین ائله‌دیر؟

- بلی، دؤزدؤر...

اؤتوزنو وئردیم قصابا، چیخ، ایییرمی‌سنی گتیرمه حسابا، چیخ اؤتوزونو قایادان اوچدو، چیخ. اؤن دؤققوزو قارنیما دؤشدؤ، چیخ. یئرده قالدیئ بیریسی- بودا اؤنون دریسی!

گؤرؤنمه‌ین ایش:

بیر کیشی پیس قؤنشوسونون الیندن لاپ جانا گلیر، گئدیر قاضیئ‌تین یاتینا، باشینا گلن‌لری بیر به بیر قاضیئیا دانیشیر و اؤندان اؤزؤنه بیر نیجات یؤلو ایسته‌ییر و دئییر:

دئییب لر کی، قؤنشون پیس دیر. کؤچ قورتار. آمما من کؤچه بیلمیرم. بو یاشیمدا آرواد اوشاغیئ نئجه بوراخیم؟! بوراخمایاییم، بونلاریئ هارایا آپاریم؟

قاضیئ بیر کیتاب آراییر و بیر آز باخاندان سؤنرا دئییرکی:

- کیتابدا صبیر گؤستریلیر. قؤنشونون دا عؤمرؤندن آز قالیب. صبر ائله.

کیشی سؤروشور کی:

- آخیئ نه قدهر صبر ائله‌ییم؟

قاضیئ دئییر کی:

- قیرخ ایل.

کیشی مأیوس حال‌دا ائوینه دؤنوب اؤلوب- کئچه‌نی آروادینا دانیشا- دانیشا باشلاییر آغلاماغا: «من بو زیللته قیرخ ایل نئجه دؤزه‌جه‌یم؟»

آروات اؤنو دیله توتوب:

- کیشی، صبر ائله، آللاه کریم‌دیر!

گلین‌ده، قیزدا، اؤغلان‌دا هامیسی ییغیشیر کیشی‌نین باشینا باشلاییرلار اونا تسللی وئرمه‌یه.

- آتا آللاه کریم‌دیر صبر ائله!

کیشی گئجه‌نی بیر تهر یاتیر. سحر خبر چیخیر کی، پیس قونشو اؤلوب.

کیشی آیاغا قالخیب قاضی‌نین یانینا گئدیر و احوالاتی اونا دئییر:

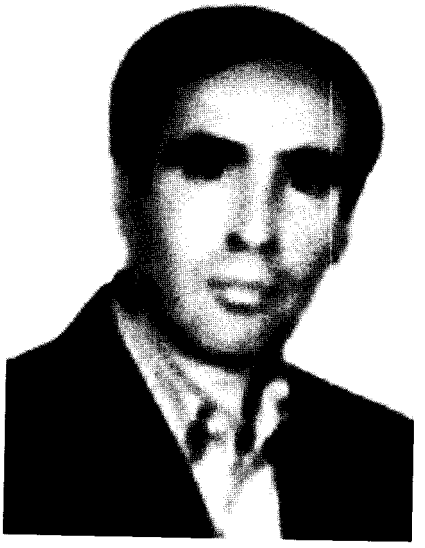
- دوزدور من‌دن خطا سوووشدور. دوشدو، قونشو اؤلدو آمما آخی سن عالیم‌سن، عالیم‌لر یالان دانیشماز، سن بویورموشدون کی قونشون هله قیرخ ایل یاشایاجاق، آمما بو سحر دوروب گؤردوم کی قونشوم اؤلوب بو نئجه ایش‌دیر؟

وآللاه دوزونو بیلمک ایسته‌سن من اؤزومده بو ایشه مات قالمیشام. پیس آدام بو تئزلیک‌له اؤلسون، بونو گؤرمه‌میشدیم!

رحیم بقال اصغری

من، بالئیق وٚ دنیز

داود اهری

آنام سو بانکاسئینئ الیمده گؤرجک ایشاره ایله سؤروشدو: اؤنو هاراپا آپارئرسان؟ دئدیم: داها ئؤرولموشام. ایستهئیرم آپارام دنیزه بوراخام!

چانتالارئ گؤتؤردوٚک ئؤلا دوٚشدوٚک. اؤز- اؤزوٚمه دئئیردیم ائلهئه بیلهجهئم بالئیغئ دیری دنیزه چاتدئرام یا ئؤخ.

تیر آیئ نئین اؤرتالارئ نئین ایستی گؤنلری ایدی. آوتوبوسدا سو بانکاسئ الیمده ایدی وٚ من قئیرمئزی بالئیغا گؤز تیکمیشدیم. سارابا قدهر اوزون ئؤل قارشئیمئزدایدئ. بالئیق ایستی نین چؤخلوغوندان باشئنئ سو اؤزوٚنه گتیرمیشدی وٚ هئچ آغزئنئ آچئیب ئومواردو. هر کس الیمده سو بانکاسئینئ وٚ بالئیغی گؤروٚردوٚ، تعجّوٚب لنیردی.

دوٚنن گئجه، اوتاغئیمدا بانکانئ قارشئیما قوٚیموشدوم وٚ قئیرمئزئ بالئیق ایله دانئشئیردئیم. دئئیردیم: بیلیرسن، ایستهئیرم سنی آپارام دنیزه. دنیزی سئوٚیرسن؟ ایستهئیرسن دنیزی گؤرهسن؟ بیلیرسن دنیز نه قدهر بؤئوٚکدوٚر؟

بالئیق سانکی سؤزلریمه قولاق آسئیردئ. بوٚتوٚن تقصیرلر منیم باجئیمئین اوشاقلارئندادئر. اینیشیل بایرامدا، ائوٚیمیزه قئیرمئزئ بالئیق گتیردیلر، هله بیر نئچه گوٚن

باتیرامدان کئچمه‌میشدی کی، بالیق اؤلدؤ وْ من کده‌رلندیم. بیلدیر ده گؤردؤم کی، بالیق الدن گئدیر، مجبور اؤلدوم «شیخ شهاب» پارکئ‌نئین گؤلؤنه یئتیرم وْ اؤرایا بوراخام. سو بانکاسیئنئ سئندیرمیشدیم وْ بو قرارا گلمیشدیم کی، اوشاق‌لارا دا دئییم داها حاق‌لارئ یؤخدور باتیرامدا قئیرمیزئ بالیق اتؤیمیزه گتیره‌لر وْ گتیرسه‌لر گرک باتیرامدان سؤنرا اؤز اتؤلرینه آپارسئنلار.

بو ایل باتیرامدا «تهران»دایدئیم. ایکی اؤچ گؤن باتیراما قالمئش شهریمیزه قایئیتدئیم. نه گؤرسم یاخشئ‌دئیر. گؤردؤم کی، اوشاق‌لار گئدیبلر وْ بیر سو بانکاسئ بیر قئیرمیزئ بالیق ایله اتؤیمیزده قالئیبدئیر. مجبور اؤلدوم سویون دیشمه‌سی‌نین وْ قؤناغا خئیردا چؤرک وئرمک وظیفه‌سینی بؤینوما آلام. بیزیم شهرین کی، سویونون تعریفی یؤخدور وْ اگر کؤلؤر وئورسالار بالیق اؤلر. مجبور اؤلدوم بیر ایکی گؤندن بیر، قایتانمئش سویو قؤیام سؤیوسون تا بانکانئین سویونو دیشم. گئت به گئت قئیرمیزئ بالیق ایله دوست اؤلدوم. سو بانکاسیئنئ پیللەکانئین دؤنؤمؤنده قؤیموشدوم. چؤنکی اؤرا بیر آز سرین ایدی. بالیق داها منی تانیمیشدئ. پیللەلردن اثنیب - قالخاندا دایانئیردئ، قویروغونو وْ قلسمه‌لرینی ترپه‌دیردی، آغزئنئ آچئیب - یوموب عجاتیب گؤزلری ایله منه باخئیردئ وْ یئمک ایسته‌ییردی. هردن بالیق ایله اؤینایئیردیم دا. بارماق‌لاریمئ شؤشه بانکانئین اؤزرینه چکیردیم، اؤ دا فیرلانئیردئ اؤ اؤز- بو اؤزه گئدیردی. هردن بارماغیمئ سویا باسیردیم وْ بالیغئین آرخاسینا سؤرترکن اؤ قویروغونو وْ قلسمه‌لرینی ترپه‌دیردی، وْ سئوینجله دؤور وئورواردو، هرگؤن قایغئ‌سئندایدیم کی، سویونو دیشمیشم، یئمه‌ییبنی وئرمیشم یا یؤخ!؟ آمما بو ایش هاچانادک داوام تاپاجاق ایدی؟ نهایت اؤله‌جک ایدی وْ من کده‌رلنه‌جه‌ییدیم وْ مجبور قالاجاق ایدیم اؤ ایلکی کیمی لئشینی زیبیل قابئینا آتام. بالیغئین یئری کی، خئیرداجا شؤشه بانکاسئ دئییل. بالیغین یئری دنیزدی، اگر قراردئیر اؤله، نه یاخشئ کی، دنیزده آزادلیقدا اؤله.

نئچه گؤن کی، سارابدایدیم یئنه اؤندان میغایات ایدیم. آنام سارابدا قالدئ. یؤلدا آوتؤبوسدا ائله نیگران ایدیم کی، اگر بانکا الیمدن دؤشه، سئینا وْ سویو جالانا، نه ائتمه‌لی‌یم. اردبیلده بیر ایداره‌ده دوستومون سؤراغئینا گئتدیم. بیر نفر بالیغئ گؤرجک گؤله - گؤله دئدی: باتیرامیز مؤبارک! دئدیم: سیزین ده باتیرامیز مؤبارک، باتیرام بالیغئ‌دئیر، ایسته‌ییرم آپارام دنیزی گؤرسؤن!

اؤز- اؤزومه دئدیم حتمن فیکیر ائله‌ییر عجب تؤرکه سایا آداملا طرفدیر! سو بانکاسیئنئ دوستومون ایش ماساسی‌نئین اؤستونه قؤیجاق، دوستوم سؤز آتدئ: بو دا خئیرداجا قئیرمیزئ بالیق‌دئیر؟ دئدیم: یؤخ بو بیریسی ارکؤیؤن وْ ائوْ اوشاغی‌دئیر، بانکادا بؤیؤیؤبدؤر!

بیر نفر دئدی: بو بالیقلار قیسیردیلار. و بیر آیریسی دئدی کی، شهرلرین بیرینده مسوللار بیر یئری نظرده توتوبلار تا جاماعات بایرام بالیقلارینی اوراییا وئرسینلر. اورادا بالیقلارین تانیئنما نیشانه‌لری وار‌دیر و صاحیب‌لری هر زامان ایسته‌سه‌لر گئدیب و اوز بالیقلارینی گؤربیلرلر.

رادیودان دا ائشیتمیشدیم کی، بو بالیقلاری گرک چای‌لارا بوراخمایاق. چون باعیث اولارلار او بیری بالیقلارین حیات‌لاری تهلوکه‌یه دوشسون. آستارا یولوندا بیر قوجا کیشی یانیمدا ایلشمیشدی. تعجوبله سوروشدو: بالیغی هاراییا آپاریرسان؟! دئدیم: بیلیرسیز بو بالیغی نه اوزاق یئردن الریمده گتیرمیشم؟ بایرامدان ایندییه‌دک میغایات اولموشام؛ داها بویوبودور و ایندی ایسته‌ییرم آپارام خزره بوراخام. دئدی: آفرین سنه، آمما اونو بویوک بالیقلار یئییه‌رلر! دئدیم: هر نه اولورسا اولسون. داها یورولموشام. «میرزا نوروزون باشماق»لاری‌نین ماجراسی‌دیر!

گولدو و باشینی ترپتدی. بیلمه‌ییرم سوزومو باشا دوشدو یا یوخ.

حئیران گدییینده ماشینین سیلکینتی‌لری منی اوساندیرمیشدی. دوداق آلتی زمزمه ائله‌ییردیم: «دنیزدن ایک، دنیزه گئدیریک»!..

آستارایا یئتیشجک بیر موسافیرخانادا اوتاق کیرایه ائله‌دیم. چانتامی اورادا قویدوم. سو بانکاسینی گؤتوردوم تا اوزومو ساحیله یئتیریم. یول آراسیندا بیر خیرداجا اوغلان سوروشدو: ایسته‌ییرسن دنیزه بوراخاسان؟ دئدیم: بلی! دئدی: دنیزین سویو شوردور، اولا! دئدیم: دنیزده اولمه‌یی یاخشی‌دیر!

ساحیله یئتیشدیم. خزر گؤزل‌لیکله جیلوه‌لنیردی. ساحیل خلوت ایدی. قرارسیز قاقایی‌لار اوچوردولار. او گون یادیما دوشدو کی، کئچن ایل «شیخ شهاب» پارکی دنیز قاقایی‌لارلا دولو ایدی، آمما اوچوش سورعت‌لری بیزیم شهرین قاقایی‌لاری‌جا دئییل‌دیر، بویالاری آچیق و بیر آزدا کوک ایدیلر. قوملارین اوستونده اوتوردوم. سو بانکاسینی کناریمدا قویدوم. من و بالیق هر ایکیمیز دنیزین دالغالارینا زیللندیک. نفسیمی تزه‌له‌دیم. نهایت بالیغی سالیم و دیری دنیزه یئتیرمیشدیم. بیر سیغار آلیشدیردیم و فیکیره دالدیم. فیکیریمدن کئچدی کی، ایندی کی بالیق دنیزی گؤروب، اوزوم ایله اثوه قایتاریم. آمما هله ایسته‌ییردیم «رشته» گئدم و بلکه اورادان دا «تهرانا» و اوزاق یول اثوه قایییتماغا وار ایدی. بیر ماشین گلدی ساحیلده دایاندی. ایکی گنج قیز دوشوب گلدیلر سو قیراغینا. بیری پالتاری‌لا گیردی سویا. ساریشین قیز ایدی، بویو نه آلچاق نه اوجا؛ گؤزل توکلری چارقادینین آلتیندان آلنینا دوشموشدو و یئل آهسته اونلارلا اویناییردی. او بیریسی الینده بیر عکاس‌لیق دوربونو وار

ایدی وٓ گؤزلرینه گؤزلوٓک تاخمیشدیٔ. قیزلار تعجوٓبله سو بانکاسیٔنئین قیرمیزیٔ بالیغینا باخیردیلار. سیٔغاریمیٔ آتدیم وٓ الینده دؤربؤنوٓ اؤلان قیزا دئدیم: اؤلا بیلر دؤستونوزا دئیه‌سینیز بو سو بانکاسیٔنیٔ آپاریب اوزاقدا دنیزین سویٔونا بؤشالتسیٔن؟ تعجوٓبله دئدی: ایسته‌ییرسینیز بالیغی دنیزده بوراخاسیٔنیٔز؟ تأسوٓفله دئدیم: بلی! دئدی: حایئیف دئییل؟ دئدیم: بیلیرسینیز نه اوزاق یوٓلدان بورایا قدهر گتیرمیشم؟ سوسدو، دؤستونو چاغیردیٔ. دؤستو گلدی. سو بانکاسیٔنیٔ وئردیم الینه وٓ دئدیم: خاهیش ائله‌ییرم بیر آز اوزاقلیٔقدا بانکانیٔ بؤشالداسیٔز! اؤ دؤستوٓنا دئدیم:

سو بانکاسیٔنیٔ بالیٔق ایله بؤشالتماق ایسته‌ین زامانیٔ اؤندان عکس سالسیٔن. بیر آز دنیزین سویٔوندا گئتدی قاباغا. سو بئلینه‌دک یئتیشمیشدی کی، دایاندئ. سو بانکاسیٔنیٔ ایکی الی ایله قوجاغینا باسمیٔشدیٔ. بیر منه باخدیٔ، ایٔیلدی وٓ آرام- آرام سو بانکاسیٔنیٔ بالیٔق‌لا دنیزین سویٔونا بؤشالتدیٔ. دؤستو اؤندان بیر- ایکی عکس گؤتوٓردوٓ. اؤ قایئیتدیٔ. بئلینه قدهر ایسلانمیٔشدیٔ. بؤش سو بانکاسیٔنیٔ وئردی الیمه. تشکوٓر ائله‌دیم. کده‌رلی ایدیم. دؤستونا اوٓز توتوب دئدیم:

نهایت بالیٔغیٔن ائوی دنیزدیر وٓ هر چند کی، بو ایشه راضی اؤلماسام‌دا آممـا مجبور ایدیم وٓ ایندی ده کده‌رلی‌یم!

وٓیدالاشیٔب اؤنلاردان آیرئلدیم. بؤش سو بانکاسیٔ الیمده ایدی. دنیزه باخدیٔم. دالغالار آرامجاسیٔنا یوٓلدان یئتیشیردیلر. قوٓرخوردوم بالیٔق دنیزین سویٔونون شؤرلوغوندان اؤله وٓ دالغالار لئشینی ساحیله گتیره‌لر وٓ یا شاید بیر آیرئ بالیٔق اؤنو اودموش اؤلا. تشویٔش ایله ساحیلدن اوزاقلاشدیٔم. شهره گلدیم. بؤش سو بانکاسیٔنیٔ زیبیل‌لرین یانیٔنا قویٔدوم وٓ مؤسافیرخانایا ساریٔ یوٓلا دوٓشدوٓم. ایشیم سوٓنا چاتمیٔشدیٔ. یوٓنگوٓل‌لوٓک حیس ائدیردیم وٓ عئینی زاماندا قملی ایدیم.

بو دا بو ایلدن. آممـا اوشاق‌لاریٔن اگر جوٓرت‌لری وار یئنه ده بایرامدا ائویمیزه قیرمیزیٔ بالیٔق ایله گلسینلر. یوٓخ، داها ائویمیزه قویٔمارام! من کی، «میرزا نوٓروز» دئییلم؟

گئجه، یالنیٔز، ساحیلده اوٓتورموشدوم. عجب تاماشالیٔدیر اوٓن دؤرد گئجه‌لیک آیئ دنیزین اوٓستوٓنده گؤرمک. آممـا حایئیف! گؤیٔ بولودلو ایدی. آیدان بیر خبر اؤلمادیٔ. قیرمیزیٔ بالیٔق هارادا ایدی؟ بیرآز اوزاقدا، ساحیلین بویٔوندا، چیراق‌لاریٔن ایشیٔغیٔندا، دنیزین اینادلیٔ دالغالاریٔ، قویٔروقلو اولدوزلار کیمی اوٓزلرینی دینج‌لیک ساحیلینه یئتیریردیلر!..

بهترین رمان سال

خانم فریبا وفی

در سال ۱۳۴۱ در تبریز به دنیا آمده و اینک در تهران زندگی می‌کند. از نوجوانی به داستان‌نویسی علاقمند بود و برخی داستانهای کوتاه او در گاهنامه‌های ادبی منتشر شدند
نخستین مجموعه‌ی داستانهای کوتاه او «در عمق صحنه» را نشر چشمه منتشر کرد و دومین مجموعه‌ی داستانش «حتی وقتی می‌خندیم» سال ۱۳۷۸ از سوی نشر مرکز منتشر شد. پرنده‌ی من، نخستین رمان این نویسنده در سال ۱۳۸۱ منتشر شد که جایزه‌ی ادبی و یلدا و جایزه‌ی ادبی بنیاد گلشیری به آن تعلق گرفت، همچنین از سوی هیئت‌های داوری تا مهرگان ادب و جایزه‌ی ادبی اصفهان نیز تقدیر شد. رمان دوم او ترلان سال ۱۳۸۲ و رمان سوم‌اش رؤیای تبت در سال ۱۳۸۴ از سوی نشر مرکز انتشارت یافت.
خانم فریبا وفی نویسنده‌ی پرکار و درد آشناست. ما این موفقیت را برای ایشان تبریک می‌گوییم. چشم انتظار انتشار آثار بعدی او از جمله مجموعه‌ی داستانهای آذربایجانی‌اش هستیم.

مراسم پایانی ششمین دوره‌ی کتاب سال بنیاد هوشنگ گلشیری امسال در خانه ی هنرمندان ایران برکزار شد.در این مراسم رمان«رؤیای تبت» نوشته‌ی خانم فریبا وفی به عنوان رمان سال ۱۳۸۴ شناخته شد. نویسنده جایزه‌ی خود را از دست خانم سیمین بهبهانی دریافت کرد.

---

* – کاریکاتور: اردشیر رستمی.

قیـزئل گؤل

ژاله

چـئویرن: م- سیدزاده

قـیزئیل گؤنشیمی تؤکؤلمؤش آغاج‌لارئن اؤسته؟
گؤنش‌له سانکی آغاج‌لار تامام اؤلوب هم‌رنگ
یا شؤولەدیر گؤرؤنن پارلایان بوداق‌لاردا
قـیزئیل شلاله کیمی سؤزرولور گؤیه یاپراق
دؤشؤر بوداق‌لاردان ...
قـیزئیل گؤل اؤلموش باغ.
ائدیب منی بئله سرمست خؤش عطیری ایله خزان
آغاج‌لارئن بو گؤزل دالغا- دالغا رنگینده
اؤزؤب- اؤزؤب گزیرم.
بو رنگ‌لرین آراسیندا من اؤلموشام حـئیران
بو رنگ‌لرین آدئ هئچ شئعره دؤشمه‌یئب‌دیر هله
گؤزل پاییئز!
ائی قلم
گؤلؤش
دیلک رنگی
گؤزل وَ قملی قارئن روحو وارمئ سنده مگر
ندیر بو خؤش رنگ‌لر
قالـیب‌دیر آرخادا قلب اؤخشایان چیچک‌لی باهار
سس‌سیز وَ بی‌قرار
منیم کیمی کـئچن عؤمؤره گؤلؤرسن ایندی
بئله
پارئلدایـیر ساریئ یاپراق‌دا کهرؤبا کیمی
شئه.
وار اؤندا سانکی
گؤلؤش
قم
وَ اینتیظار رنگی

قارداشلیـئق

(تۆرکیئه حیکایه‌سی)

بکیر ییـئلدیـئز

چئویرن: کامیل ممد

اۆ، هله هاوا قارالمامیـئش ائۆه چاتماق ایسته‌ییردی، اۆنا گۆره‌ده ایتی گئدیردی. آخیـئر کی، طاقتی تۆکندی، ییـئخیـئلدیـئ. اطرافدا قوپ- قورو تۆرپاق ساحه‌سی اوزانـئیب گـئدیردی. بو صحرادا گۆز ایشله‌دیکجه اوزانیـئب گـئدن بـو بۆشـلوق تـک تنهـا ایـدی. آجیـئخمیـئشدیـئ سوسوزلوق‌دا الدن سالمیـئشدیـئ. باشیـئنیـئ قالدیـئریـئب سماییا باخدیـئ. گـۆنش اۆفۆقـده آسیـئلیـئ قالمیـئشدیـئ. تلسمک؛ لازیـم ایـئدیـئ. آیاغـا قالخـدیـئ. ییـئولونـا داوام ائـئتدی. ییـئنه‌ده ایـرلـی‌ده سۆنسوز صحرا گۆرۆنۆردۆ. ساغ طرفده گۆنـئشین سـۆن شـوعالاریـئدا گـۆزدن ایتـدی، کنـدی گۆردۆ. تۆرپاغا چۆکدۆ. قارانلیـئغیـئن دۆشمه‌سینی گۆزله‌مک لازیـئم‌ایدی.

قاپیـئ آچیـئلدیـئ وۆ آستانادا آغانیـئن (ائۆ صاحیبی‌نین) اۆغلو گۆرۆندۆ. اۆناقدان دۆشـن لامپانیـئن توتقون ایـئشیـئغیـئندا اۆ چتین‌لیک‌له قۆناغیـئ گۆزدن کـئچیردی وۆ تعججۆب‌لندی:

- سن سن؟!

- تانیـئدیـئن! دییه اۆغلان سئۆیندی.

- گل ایچری.

سسه آغادا چیـئخدیـئ. بیر مۆددت بیر-بیرلرینه باخدیـئلار. سۆنرا آغا ائۆه ییۆنله‌نـدی وۆ الی‌نین ایشاره‌سی ایله اۆغلونا وۆ قۆناغا آردیـئنجا گلمه‌لرینه ایشاره ائله‌دی.

تاختـئین اۆسته آغا ییـئرینی راحات‌لایاندان سۆنرا قۆناغـادا یـئتر گۆسـتردی. اۆغـلان ایلشدی. آغانیـئن اۆغلو قاپیـئنیـئن آغزیـئندا آیاق اۆسته دورموشدو.

- تاپشیـئرکی، قۆناغیـئمیـئز اۆچۆن سۆفره آچسیـئن‌لار.

اۆغلو گـئـتدی. آغا ایسه اۆغلانا ساریـئ ایییلدی:

– هه نه وار کی؟

– من ایسته‌ییرم کی اؤ تایا کئچم.

– اؤغلان ائعتیراض علامتی اؤلاراق باشیئنئ ییئللەدی.

– قاچاق‌چیلیئق‌دئ؟

– ییؤخ....

– آنلادیئغیئمئ... ییقین حاکیمییئتدن ناراضئ‌لیئغیئن وار....

– ائله بیر شئی دیر....

– نه اؤلار کی– دئییه آغا الینی قؤناغیئن کؤره‌ییینه وئوردو– بیز سنین آنانا چؤخ بؤرجلویوق. منیم ائؤیم سنین ائؤیندیر. بوردا هئچ نه‌دن قؤرخوب چکینمه‌ییه بیلرسن. ییئری ال– اؤزؤنؤ ییو. ایندی چؤرک ییئیه‌جه‌ییک. آنان نئجه‌دیر؟

– کئچن ییایئ وفات ائتدی.

آغانیئن اؤغلو چیئراغیئن ایئشیئغیئنئ آزالدیئب آرخاسیئنجا قاپیئنئ اؤرتدو. ایئشیئغیئن ضعیف شوعاسئ اؤتاقدا اؤلان اشیالاریئن اؤسته دؤشؤب اؤنلاردان بؤیؤک کؤلگه سالیئردئ. نئچه گؤندن بری ایلک دفه ایدی کی، اؤغلان ائعتیبارلئ بیر ائؤده ییومشاق ییؤرغان– دؤشکده اوزانمیئشدئ. آغا اؤنو قؤرویاجاغیئنا سؤز وئرمیئشدی. «بو کیمسه‌سیز صحرا دا آغانیئن سؤزلرینه اینانماق اؤلار» – دئییه اؤغلان دؤشؤنؤردو. تامام طاقتدن دؤشمؤشدو. شیرین ییوخودا اؤ هر شئی اونوتدو.

بیر مؤددتدن سؤنرا آغانیئن اؤغلو ائحتییاطلا اؤتاغا باش چکدی. قؤناغیئن مؤحکم ییاتدیئغیئنا امین اؤلوب قاپیئنئ اؤرتؤب پئنجه‌لری اؤسته آتاسئ‌نیئن اؤتاغیئنا گیردی و اؤنون ییانیئندا دیز چؤکدؤ: ییاتیئر.

آغا الینده‌کی سیغارئتی ییومشالدیئب ییاندیئردئ و قوللاپ وئوراراق سؤروشدو:

– ایئشدیرده، بیردن صاباح ییئخیئلدیئم اؤلدؤم. سن منیم ییئریمی توتماغا حاضیئرسان می؟

– سن نه دانیئشیئرسان، آتا.

– بیلمک ایسته‌ییرم کی آدیئمئ باتیئراجاقسان، ییا اوجالداجاقسان؟

اؤغلو باشیئنئ قالدیئریئب آتاسیئنا باخدئ. اؤنلاریئن باخیئشلارئ بیر– بیرلرینه دیکیلمیشدی.

- یوخلا - دئیه نهایت اوغول دیللەندی - ایر امین دئییل‌سن‌سه یوخلا، ایندی کی بیر بئله واخت سنه کیفایت ائتمه‌ییب.

آغا یاتاقدا گرنشدی. دیرسه‌ییني باشی‌نیئن آلتیئنا دایاق وئردی.

- بو.... بیلیرسن می او تایا کئچمک ایسته‌ییر...

- قاچاقچی‌سان؟

- یوخ

- آدام اولدورورب؟

- اودا یوخ.

- بس اوندا نییه؟

- سندن آغا چیخمایاجاق - دئیه آتا جوشدو. ایندی هر جور شئی اولور.... آنجاق سن بونو باشا دوشه بیلمزسن....

- بس نه کیمی ایش اولا بیلر آتا؟

- سن بیر فیکیرلش، گور او نه ایله مشغول اولور.

- اونو بیلیرم کي او منیم سود آنامیئن اوغلودور.

- سود آنان یوخدور کئچن یای اولوب.

- آللاه اونا رحمت ائله‌سین....

- قولاق آس، بیزیم باختیئمیز اوندا گتیریب کی اوز آیاغی ایله دوروب بورا گلیب. بیر واخت اونون آناسی سنی اولومدن خیلاص ائدیب، ایندی ایسه بیز اونون کومه‌یی ایله ایشیمیزی دوزه‌لده‌ریک.

اوغول دوشه‌مه‌دن قالخیب تاخت اوسته اوتوردو. اونا ائله گلیردی کی آتاسیئنا یاخیئن اوتورسا اونون سوزلرینی داها یاخشی باشا دوشر.

- من سنه قولاق آسیئرام آتا.

آتا یاسدیئغی دوزه‌لتدی.

- سن اونو اولدوره‌جک سن؟.

- نه‌یه گوره آتا؟

آغا آیاغا قالخیب اوتاقدا وار-گل ائتمه‌یه باشلادی.

اوغول‌دا در حال آیاغا سیئچرادی - ادب - ارکان ایمکان وئرمیردی کی بوئیوک آیاق اوسته اولاندا کیچیک ائلش‌سین.

– سن بیلیرسن کی بو یاخیشندا بیز قاچاقچیلیق اوسته کله‌یه دوشموشوک ایندی بیز حوکومته صداقتیمیزی ثوبوت ائده بیلریک.

اوغول آتاسینین الیندن یاپیشیب دوداقلاریندا یاپیشدیردی و ککه‌لیه‌-ککه‌لیه دئدی:

– حیرص‌لنمه آتا....

– آخی اوزو– اوز آیاغی ایله گلیب.... بئله فورصتی الدن وئرمک اولماز... نئجه بیلیرسن اونون ایشینی هاردا بیتیرسک یاخشی‌دیر؟

– بورادا... ایندی؟....

– ائه، کوچوک! سندن هئچ زامان آغا چیخماياجاق! سنین قانیندا، داورانیشیندا سود آنان اوزونو بوروزا وئریر. گوروم اونو جهنم‌لیک اولسون! ائله بیل منیم اوغولوم دئییل‌سن.

– عصبی‌لشمه آتا یاخشی‌سی بودور باشا سال گوروم اونون ایشینی هاردا بیتیریم؟ ایکی‌سی ده سوسوب بیر موددت قورباغالاریش قورولتوسونا قولاق آسدیلار.

– قولاق آس– دئیه آغا دیللەندی– بونو بیزیم توپراقدا ائتمک اولماز.

– بیز گرک حوکومتی‌ده راضی سالاق، آرتیشق سوز–صوحبت، هر هانسی دئدی– قودو اوچوندە یئر قویماياق– دئمه‌سین‌لر کی آللاه قوناغیشی حوکومتین الینه وئردیلر.

*****

اوغلان گوزلرین آچیب یومدو گرنشدی، یورغانیشن آلتیندا یاواشجا ترپندی دوشوندو کی نه اوچون و نئجه گلیب بورا دوشوب. بو کنددن بیر نئچه ایل اول چیخیب گئتمیشدی. من او زامان فیکیرلشه بیلمیردیم کی، اوز دوغما یئرلرینه بیر قاچقیشن کیمی قاییداجاق یوخ اونو بورا قووب گتیرن طالع ایله باریشا بیلمیردی.

قاپی جیرینگلدادی. اوغلان در حال گوزلرینی آچدی.

– کیمدیر؟

– منم– دئیه آغانیشن اوغلو های وئردی و اوتاغا گیردی. او آستادان‌لا پیچیلتی ایله دانیشیردی.– هاوا ایشیقلانمیش سن آرادان چیخمالی‌سان.... سنی من اوتوره‌جه‌یم.

– ساغ اول قارداش بو ساعات گئتینیم.

آزی ۱۴

آغانیشن اوغلو چیشخدیئ. اوغلان پنجره‌یه باخدیئ. کند- کسک سئچیلمه‌یه باشلاییردیئ. او ائولری تانیئدیئ. ایندی اونو اوتایا اوتوره‌جک سوّد قارداشیئ ایله او ائولرین یانیشندا آزمیئ اوینامیشدیئلار؟!

قاپیئ یئنی‌دن جیرئلدادیئ.

- من حاضیرام- دئیه اوغلان خیالدان آییلیب دیل‌لندی.

- تئز اول گئدک نه قدهر کی، هئچ کس اویانمایاجیب.

اونلار چؤله چیخدیئلار. اطرافدا بیر ایشیئلتیئ بئله گؤرونمؤردو.

- من سنین آتانا اوز تشککورومو بیلدیرمک ایسته‌ییردیم. بلکه‌ده اونو بیر داها هئچ واخت گؤرمه‌یم....

آغانیشن اوغلو دیکسیندی. قاپیئیا طرف یؤنلمک ایسته‌دی، آنجاق اوزونو تئز اله آلدیئ:

- او یاتیجب. سنین تشککورونو اونا چاتدیئرارام.

حیطده آتلاریئ یهرله‌دیلر. سوروب کوچه‌یه چیخدیئلار. سرین مئه آتلاریشن یاللاریشنیئ اوینادیئردیئ. جنوبا ساریئ یؤل آلدیئلار. یؤل، تاخیئل زمی‌سیندن کئچیردی. آغانیشن اوغلو یهرده بیر آز ایره‌لییه دوغرو ایییلیب مؤحکم اوتورموشدو. اوغلان ایسه عادت کرده اولمادیئغیئ اوچون او قدهر آرخاییشن ایئلشمه‌میشدی.

بیر مؤددت یاناشیئ ایرلی‌لدیلر آرا بیر، بیر-بیرلرینه باخیئردیئلار. عئیئنی بیر آیدا عئیئنی بیر گؤنده دوغولدوقلاریئنا باخمایاراق آغانیشن اوغلو خئیئلی جؤئله‌لی ایدی: اونون ائنلی کوره‌ک‌لرینی اوزنگی‌ده کی، یئکه آیاقلاریئنیئ گؤردوکده اوغلان اوزونون نئجه سیئسقا اولدوغونو بیر داها حیسّ ائله‌دی. اومیدی دولو ماوی گوزلرینی اوز سوّد قارداشیئنا زیلله‌میشدی. آلچاق بیر تپه‌یه قالخاندا آغا اوغولو آتیشن باشیئنیئ چکدی:

- سحرده یاخیئنادیئر انحتییاطلیئ اولماق لازیئمدیئر.

او چوخ فیکیرلی گؤرونوردو. کند لاپ اوزاقدا قالمیشدیئ. ایندی گرک قطعی آرخاییشن اولایدیئ کی، صؤحبتی خاطیئرلاییب هر انحتیمالا قارشیئ بیر آزدا اوزاقلاشماغیئ قطعی ائتدی.

- آز قالیب قارداش- دئییب بیر بالاجا گولومسوندو بیر آزدا گئتدیلر. آغانیشن اوغلو آتیشنیئ ساخلادیئ.

- هه ائله بوردا ویدالاشیب آیریلاق.

اؤنلار آتلاریٔنیشن اؤستؤندن بیر-بیرینه طرف اوزانیشب مؤحکم‌جه قوجاقلاشدیشلار. اؤغلان آیریشلارکن دئدی:

- بیز بیر آنانیشن دؤشؤندن سؤد امیشیک. اؤدور کی قارداش حئساب اؤلونوروق. نه واختسا سن آنامیشن سؤدؤنؤن یاریشسیشنیٔ آلمیشسان. آممـا اینـدی خـشـیرخاه‌لیـشق ائـدیب بؤتؤنلؤکله اؤز بؤرجوندان چیخدیشن. ساغ اؤل قارداش...

اؤغلان آتیٔ قامچیشلادیٔ. آغا اؤغولون نظرلری چانتادان سالانان نیشانگاهلیٔ تؤفنگـه ساتاشدیٔ. بیر آزدان قارداشیٔ بیر خـشیلی اوزاقلاشاندان اؤ بو ایشی بیتیره‌جک.

اؤنون اللری یاواش-یاواش تؤفنگه ساریٔ اوزاندیٔ آغا اؤغلـو تـؤفنگین دسـته‌ییـندن یاپیشاندا سؤد قارداشیٔ گـئری‌یه چئوریلدی:

- یـئـتیشیریک‌می؟

آغا اؤغلو آیاقلاریـنیٔ قاشیـدیٔ ؤ هر ایکی الی‌ایله یؤیندن یاپیـشدیٔ.

- بلی... ایندی ------

اؤنلار دؤغروداندا شرقه طرف دؤندؤلر.

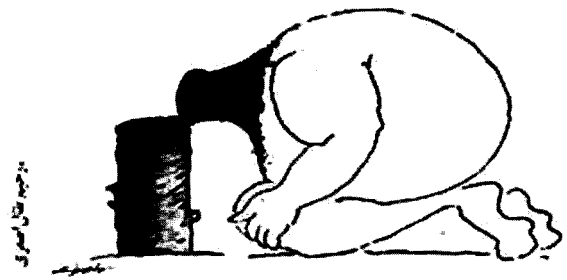
- سنده سیلاح وارمیٔ؟- دئـیه آغا اؤغلو سؤروشدو.

- یؤخدور.

- عـشـیبی یؤخدور منده وار- دئـییب آغا اؤغلو تؤفنگی چیـخارتدیٔ- بورادان چؤخ اوزاق دئـییل. من گؤز قؤیاجاغام. ایشدی‌ده بیر شئیٔ زاد اؤلا بیلر.

- کیم بیلیر. بو یـئرلری بیر داها نـئچه ایللـردن سـؤنرا گـؤره‌جـه‌یـم- دئیـه اؤغـلان کدرلی-کدرلی گؤلؤمسؤندؤ.

آغا اؤغلو تؤفنگی قالدیـردیٔ.

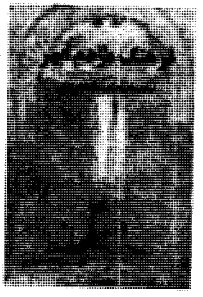
آشیق هاوالاری
نت موسیقی
سازآذربایجانی
چنگیز مهدی‌پور
ناشر هماذر
۱۳۸۵

دیوان اشعار ترکی
حکیم سید ابوالقاسم نباتی
اثر تحقیقی
دکترمحمدزاده صدیق
ناشر: نشر اختر
۱۳۸۵

شاعر اوغلوم
شعر
کریم مشروطه‌چی
۱۳۸۵

فرهنگ مردم ابهر
فرهنگ عامیانه
و ضرب‌المثل‌های ترکی
تألیف: محمد آقا محمدی
۱۳۸۵

ملا علی عندلیب
قره‌جه‌داغی
باهتمام حسین دوستی
شعر
انتشارات یاران
۱۳۸۴

باغ گلابی
موضوع: روند شکل‌گیری
آسایشگاه بیماران
جذامی ایران
نعمت‌الله پیرعلیلو سهرون
انتشارات یاران
۱۳۸۵

توجه !

ضمن بررسی پیشنهادات رسیده، چون نوشته‌های دنباله‌دار در فصلنامه که فاصله‌ی انتشار شماره‌های آن نسبتاً طولانی است، نامطلوب بنظر رسید؛ بنابراین چاپ «**بیلقامیس**»، «**تاختالیْ کؤیدن مکتوب‌لار**» ادامه نخواهند یافت.

ضمن پوزش ازعلاقمندان امیدواریم که مجموعه‌های نامبرده از طرف ناشران چاپ و در دسترس قرار بگیرد.

یئنی گیب لین سیاهیسی

ترتیب ائدن: یوسف قوسی (فرزانه)

۱- **ضرب المثل ترکی فارسی**، اصغر شبیهی، نشر اختر.

۲- **گیزلین محبتیم**، شریفه جعفری، ناشر پینار .

۳- **گنجه‌لر**، عباس بابایی (سئویل)، ناشر پینار.

۴- **بحران هویت قومی در ایران**، ناشر شایگان، علی الطائی.

۵- **آذربایجان روسیه**، ترجمه کاظم فیروزمند، (شکل‌گیری هویت ملی در یک جامعه مسلمان)، شایگان.

۶- **گوزلری گول آچیب‌دیر**، رامین جهانگیرزاده، ناشر مولف.

۷- **ملانصرالدین در تبریز**، ناشر اختر، مولف صمد سردارنیا.

۸- **آذربایجان در جنگ جهانی اول**، توحید ملک‌زاده، نشر اختر.

۹- **فرهنگ عامه ایل قره‌پاپاق**، مولف قهرمان‌پور، انتشارات یاز.

۱۰- **دیوان اشعار ترکی نباتی**، دکتر صدیق، نشر اختر.

۱۱- **تورک اوزبک دیلی‌نین اویرنمه‌یی**، بهرام شارخ، نشر اختر.

۱۲- **میصرالار**، محمد علی اوجاغی، بوستان کتاب.

۱۳- **جنبش‌های عرفانی سیاسی در دوره سلجوقیان**، تالیف دکتر یاشار اوجاق- دکتر میکائیل بایرام، ترجمه‌ی دکتر محمدتقی امامی، نشر گواه.

۱۴- **یاریمچیلیق عشق**، محمدرضا محمدی، ناشر مولف.

۱۵- **محمد امین رسول‌زاده**، شامل قوربان‌اوو، اندیشه نو.

۱۶- **قاراچوخا**، ناصر منظوری، اندیشه نو.

۱۷- **فرهنگ انگلیسی آذربایجانی لاتین**، سعید نجاری، اندیشه نو .

۱۸- **تاریخ خوزستان**، (دوره خاندان کعب و شیخ خزعل)، مصطفی انصاری، ترجمه جواهر کلام، نشر شایگان.

۱۹- **تاریخ سینمای آذربایجان**، ناظم صادق‌اوو، کؤچؤرن:علی اصغر شهیدی، نشر تلاش.

ائل دیلی و ادبیاتی

۲۱

همکاران ثابت:

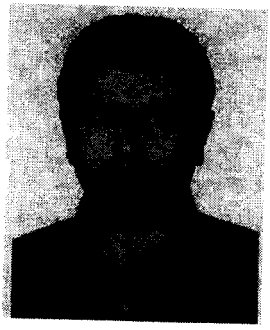
بهزاد بهزادی	سرپرست تحریریه
علیرضا صرافی	مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم
اسماعیل هادی	مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها
جواد دربندی	مسئول ادبیات آشیغی
محمدرضا کریمی	مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها
ائل اوغلو(صدیار وظیفه)	مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسؤزؤ)

سردبیر: م. رزاقی

حروف‌نگار: کاوس نصیری

بو سایئین ایچینده‌کی‌لر

		صحیفه
یئرلی سؤزلر	ماحمیئت سئینمازتاپان	۱۳۱
یئرلی سؤزلر-اهر	دوکتور علی صبور	۱۳۲
آتالار سؤزو - اردبیل	رضا کاظمی	۱۳۵
آتالار سؤزو-زنجان	ثریا بخشی	۱۳۸
بایاتیلار(۸)-زنجان		۱۴۰
لای لای لار (۷)- زنجان		۱۴۲
آتالار سؤزو	محمد قاضی	۱۴۴
آتالار سؤزو-اردبیل	میهن کریمی	۱۴۵
یئتیم سئیدی (زنگان روایتی)	آشیق مسلم عسگری- محمد رزاقی	۱۴۶
پادشاهین کیچیک اوغلو	علیرضا ذیحق	۱۵۵
سئینامالار و اوشاقلارلا ایلگیلی اینانجلار	علی برازنده تورک	۱۵۹
حاجی صیاد قیزی پری		۱۶۴
آذربایجان آشیق صنتی	امینه ائلدارووا	۱۷۰
ریشه های اوزان وآشیق های ترک	مهندس علی فتحعلی زاده	۱۸۲
آذربایجان قدیم فولکلور رقص‌لری(۸)	کمال حسن‌اوو	۱۹۱

یئرلی سؤزلر

آلی بیلی کندی
چاراوئیماق ماحالئ

ماحمیئت سئینمازتاپان

کوم اولماق: kum olmaq اینجیمک، ناراحت اولماق.

گونه‌لمک: günəlmək شیکایت ائتمک، گیلئی‌لنمک. (هر ئیره گئدیر اوندان گونه‌لیر).

میرتلاشماق: mırtlaşmaq قولاق دیبی دائیشماق، شوخلوق ائتمک.

میرددئی‌لشمک: mirddeyləşmək جر و بحث ائله‌مک.

نیخ‌لمک: nixləmək چالماق، آتماق، باسماق، زورلا باسماق. (میخئ دیوارئین ئیرتیغینا نیخلدی).

نیرتده‌مک: nirtdəmək (ئیرت)نیرت وورماق، دیزله وورماق.

نیققیرلمک: niqqirləmək علامت وورماق، نیشان قوئیماق.

هئل‌لشمک: helləşmək باش – باشا وئریب گوچ وئرمک. (اؤکوزلر هئل‌لشیرلر).

هنده‌مرلمک: həndəmərləmək تحریک ائله‌مک، تشویق ائله‌مک، قاباغا سورمک. (بیله‌سین هنده‌مرله قوئ گئتسین ایشه).

یئکیرتمک: yekirtmək تنگیرتمک، بئزیکدیرمک، تنگیک‌دیرمک.

یاپرئخماق: yaprıxmaq بیر – بیرینه یاپیشماق، برکیمک. (یوزغان یاپرئخیب).

یوزوندورماق: yozundurmaq آلداتماق، یاییئندیرماق، اونوتدورماق.

ئیرلی سؤزلر

اهر

توپلایان دوکتور علی صبور

آشار باخار aşarbaxar گؤنؤن باتار چاغی، آخشام اؤیؤنه.

آغجئل ağcıl اؤرئی تمیز پاک آدام.

آغراز وئرمک ağraz vermək آغرئماق، بدنین بیر طرفی‌نین آغرئماسی، عذاب وئرمه.

آغ زئلئق باغلاماق ağ zılıq bağlamaq گؤز قیراغیندا آغ قیغ باغلاماق.

ارەزق/ارەزاق ərəzəq/ərəzaq محروم. ارەزق اؤلماق: اونودولماق، محروم اؤلماق.

اکره əkrə اکین. (اکره یئر، مزرعه، اکین یئری).

البەهل əlbəhəl تئز، فؤرئی.

اؤتؤ ütü دانلاق، نصیحت، سرزنیش.

اؤج ائلەمک öc eləmək روشد ائلەمک، پیشرفت ائلەمک.

اؤچؤشمک öçüşmək یارئشماق، مؤباریزه ائتمک.

اؤز گؤرەنتی‌لیک üz görəntilik اؤزؤنؤ شیرین‌لشدیرمک، اؤزده یالاقلانماق.

اؤزدن سؤلا دئمک üzdən sola demək ظاهیرده دئمک.

باوَاراق ائلەمک bavaraq eləmək دؤلانماق، دؤؤر وورماق.

بدآزا bədaza بداخلاق.

براز braz ۵ هئکتار میقدارئندا یئر اؤلچؤسؤ.

بورقی burqi قارئن آغرئسئ، سانجئ، قولونج.

بی‌دیلیمه bidilimə بیر دیلیمه، بیر دفەده.

پده‌مه pədəmə مؤهاجیر.

پسینمک pəsinmək گیجیشمک، چیمچیشمک، مئندار دئیه ال وئورماقدان چکینمک.

پیژدنمک pijdənmək لیژلنمک، چیرک ائله‌مک.

تافقاه tafqah موساوی، برابر.

تاماق tamaq تاماه. (تاماغئیم دؤشؤب: خؤشوم گلیب، علاقمند اؤلموشام).

ترسیمک tərsimək ترس ایش‌لمک، قانونا باخماماق.

تمه‌یسه‌مک təməysəmək ائحساس ائله‌مک، دویماق.

توشؤرتمک tüşürtmək نیشان وئرمک، ایشاره ائتمک، توشلاماق.

توؤ tov کؤرسؤنؤن هر بیر ضیلعی.

جله cələ بیر خط ده داياندیرئیلمئیش خئیرمان دؤیمک اؤچؤن بیر- بیرینه باغلانمئیش حئیوانلار ردیفی.

چئیر çır لؤعاب، شیره.

خامچی‌ئیتماق xamçılıtmaq آلداتماق، خام سالماق، خام ائله‌مک.

خاییش xayış ظن، گومان. (خاییشئیم گئتدی اؤ یؤک یؤنگؤلدؤ).

دری dəri خیال. (اؤ دری‌ده اؤلما: اؤ فیکیرده، خیال‌دا اؤلما).

دهت ساخلاماق dəhət saxlamaq باخ: دهت قیلماق.

دهت قیلماق dəhət qılmaq گؤز قؤیماق، گؤدمک، گؤز آلتینا آلماق، دهت‌لمک.

راه‌لاماق rahlamaq حاضیرلاماق، یؤلا گتیرمک، آرام ائله‌مک.

سره‌دار sərədar ایداره، مؤدیریّت باجارئیغئ. (سره‌داریٔ اؤلماق: ایداره قؤدرتی، ایش دؤلاندیرما باجارئیغئ اؤلماق).

سوئو شیرین suyu şirin اؤرک سئوئن، اؤره‌یه یاتان.

سیگؤل sigöl رمزی، گیزلین، ساخلاماق، محرمانه ساخلاماق.

شوت ائله‌مک şot eləmək تبررؤک ائله‌مک، مؤبارک ائله‌مک.

قان آشار qanaşar قم، قؤصه.

قئیله‌لیک qeyləlik زومار، آذوقه، روزی.

قوتارانی qutaranı سؤزؤن خؤلاصه‌سی.

قؤماری‌لیق qomarılıq احاطه اؤلونموش.

قیبچینمک qibçinmək کلک وئورماق، آلداتماق.

قیسینماق qısınmaq گؤزلمک، موغاياٽ اؤلماق. (آدام آبروسونا قئیسینئیر).

کئشه‌لمک keşəlmək سویونو الدن وئریب قورومماق.

گؤتؤرگه götürgə پیاده یؤلو، ائوئن یؤلون فاصیله‌سی.

گیو آشیرماق giv aşırmaq بؤیون آلماماق، قبول ائتمه‌مک.

میچیر mıçır آغاجلارئین، اؤتلارئین باهاردا داغیلان توزو.

ندینده nədində بهانه. (ندینده‌سی وار: بیر باهانه‌سی وار).

وئزوئزان vızvızan کؤلبابا گؤلؤ (فا. قاصدک).

هسینمک həsinmək انحتیاط ائله‌مک، دالئ چکیلمک، قؤرخماق. (پسینمک).

هؤزا hoza چؤماق.

یؤخت چکمک yoxət çəkmək قاباغئنا چکمک، قم قؤصّه یئمک.

یئخینئیق yıxınıq دؤشکؤن. (یئخئیق دؤشمک: بیرینین ال آیاغئینا دؤشمک، تسلیم اؤلماق).

آتالار سؤزؤ

اردبیل وٓ هنده وٓرینده

ترتیب ائدن: **رضا کاظمی**

توپلایانلار: حسن فیضی، نوروزعلی فیضی،رضا کاظمی، محمود مهدوی، کاظم نظری بقا.

- کفن موّفته اوٓلسا اوٓلن چوٓخ اوٓلار.

-کلفچه‌نین اوجون ایتیریب.

-کلیدتی ساندیغا هاچار سالما./

کلیدلی ساندیغا آچار سالما.

-کوٓچ گئدر، یٓورد آغلار.

-کوٓچن یٓوردون دوٓشنده قدرین بیلرسن.

-کوٓر ایت ده بونان خئییر گوٓرمئییب./ کوٓر ایت ده بوندان خئییرگوٓرمه‌ییب.

-کوٓر کوٓرا دییه‌ر جیرت بری‌ده‌کی گوٓزوٓنه./ کوٓر کوٓرا دئییه‌ر جیٓرت بری‌ده‌کی گوٓزوٓنه.

-کوٓر کوٓری تاپار، سو چوققوری./ کوٓر کوٓرو تاپار، سو چوخورو.

-کوٓرنان چوٓره یی‌ء، آللاهیٔ دا اوٓرتادا گوٓر./ کوٓرلا چوٓرک یی‌ء، آللاهیٔ دا اوٓرتادا گوٓر.

-کوٓرنان کارئین تارئیسی اوٓلماز./ کوٓرلا کارئین تانرئیسیٔ اوٓلماز.

-کوٓلش توٓشدی، قئیش توٓشدی./ کوٓلش دوٓشدوٓ، قئیش دوٓشدوٓ.

-کوٓلی کوٓللوٓهدن گوٓتی، یٓئری قالسون تپه کیمی./کوٓلوٓ کوٓللوٓکدن گوٓتوٓر، یٓئری قالسئین تپه کیمی.

-کیبریت چوٓپینن شوٓربا قیٓزدیٓرما./ کیبریت چوٓپیله شوٓربا قیٓزدیٓرما.

-کیپریک اوزانار نئیٔ کیمی، هئش وآخت قاشا چاتماز./کیپریک اوزانار نئیٔ کیمی، هئچ وآخت قاشا چاتماز.

-کیرایه نئشیننییی بس دوٓییر، توٓیٓخ جوٓجه ده ساخلئیٔ./ کیرایه نیشین‌لییی بس دئییل، توٓیوق جوٓجه ده ساخلاییٓر.

-کیرپی قاشماخلا کوٓکل‌مز./ کیرپی قاچماقلا کوٓکل‌مز.

-کیم بیلئ من شاوئنئین اوغلیئام./ کیم بیلیر من شاوئنئین اوغلویام.

-کیمیسی تیکیب اون دؤرت تومان داماخلی، کیمیسی تاپیئر تایئ تومان یاماخلی./ کیمیسی تیکیب اون دؤرد تومان داماقلئ، کیمیسی تاپمئر تایئ تومان یاماقلئ.

-گ-

-گامئشا بی چیمدیه نه ائلر./ گامئشا بیر چیمدیک نه ائلر.

-گامئش شاما چکئ، اؤکؤز دئمه./ گامئش شاما چکیر، اؤکؤز دئمه.

-گئجه‌نین خئیرینن گونوزون شرری یاخچیدئ./ گئجه‌نین خئیریندن گوندوزون شرری یاخشئدیر.

-گئدا قوزئدان قوچ اولماز، قوچ اوغلی قوچ اولار./گدا قوزودان قوچ اولماز، قوچ اوغلو قوچ اولار.

-گئدر بوستان خئیراسی، قالار اوزین قره‌سی./گئدر بوستان خئیراسئ، قالار اوزون قاراسئ.

-گئدن ایت، گه منی قاپ./ گئدن ایت،گل منی قاپ.

-گئده‌نین اوغلی گئدئ
سربازچئلئغا، ددەسی دئ دؤولت بیزدن‌دی./گده‌نین اوغلو گئدیر سربازچئلئغا، ددەسی دئییر دؤولت بیزدن‌دیر.

-گرمیج (اردبیلین یئرلی یئلی) باشئین اسدیرنده، دومان دیئه‌ر من ده وارام.

-گره یومورتا دوگونلییه‌سن سؤز دوشوندورسن./ گرک یومورتا دویونله‌یه‌سن سؤز دوشوندورسن.

-گولجه آشئیننان اولدوخ، گوللی پیلوسئیننان./ گولجه آشئیندان اولدوق، گوللی پیلوووندان.

-گلین اوجاغا گلر.

-گلین، گلین اولماز؛ ائو ییئه‌سی گلین اولار.

قونشودان قورسان قحبه اولار.

-گلینین اوتدوغون دوردوغون سؤز ائله‌مه./ گلینین اوتوردوغون دوردوغون سؤز ائله‌مه.

-گلینین ایشی دؤییر، قوجا ننه‌نین ایشیدی./ گلینین ایشی دئییل، قوجا

ننه‌نین ایشی‌دیر.
-گؤروممؤش ایشدن گؤل ایسی گلر./ گؤروممؤش ایشدن گؤل ایی گلر.
-گؤزدن اؤلان، گؤزلدن ده اؤلار./ گؤزدن اؤلان، گؤزلدن ده اؤلار.
-گؤزدن توّه قاپئ./ گؤزدن توّک قاپئر.
-گؤزللیخ آدامئن ایچه‌رسینده اؤلار، دیشارسئندا ئؤخ./ گؤزللیک آدامئن ایچه‌ریسینده اؤلار، دیشاریسئندا ئؤخ.
-گؤزوّم بؤئیه‌دی سوّزه‌رم، آغزئم بؤئیه‌دی بوّزه‌رم، آمان بئرئن الیننن./گؤزوّم بؤئوّکدوّ سوّزه‌رم، آغزئم بؤئوّکدوّ بوّزه‌رم، آمان بورون الیندن.
-گؤزوّنن گؤرمه‌سؤن، الوّنن گؤرستمه./ گؤزوّنله گؤرمه‌سن، الینله گؤسترمه.
-گؤزوّئوّن ئاشئینا باخئیم، گوّلر اوّزوّیه؟/ گؤزوّنوّن ئاشئینا باخئیم، گوّلر اوّزوّنه؟
-گؤزی‌نین بیری آلچا دره‌ر، بیری سبد ئیغار./ گؤزوّنوّن بیری آلچا دره‌ر، بیری سبد ئیغار.
-گؤئجه مئنجئخ هاردادی، منیم جانئیم اوّندادی./گؤئجه مئنجئق هاردادئر، منیم جانئیم اوّندادئر.
-گه ایندی کئچینی چاتدان کئچیرت./ گل ایندی کئچینی چاتدان کئچیرت.

آتالار سؤزؤ

زنجان

توپلایان: ثریا بخشی

- ئوخو دئدی‌ئین اؤلؤم‌دؤر.
- یؤرقانئیوا باخ، آیاغئوئ اوزات.
- ئؤز ایئنه بیر چووالدوز اؤلماز.
- ئؤسقول ائوی‌نین نردیوانئ‌دئیر.
- ئؤسقولا بولاماج یاپیشئیر، دؤیه قانقال.
- ئؤسقول ایکی قئیران وئرر نفته، گئجه دؤولتدی‌نین حئسابئین گئدر.
- ئؤسقول، دن تاپاندا قاب تاپماز، قاب تاپاندا دن.
- ئؤسقوللوق قاپئدان گلنده، ایمان باجادان چئیخار.
- ئوسقولون اؤلؤسؤ بیلینمز، دؤولتدی‌نین قحبه‌سی.
- ئؤسقولون باختئ یاتان کیمین.
- ئؤسقولون نه‌ئی وار؟ قئیرغئینا دا گئده.
- ئؤکؤن آغئیرئ، ائششه‌ئین چیی‌نین‌ده اؤلار.
- ئؤکؤن گؤرنده داش باغلا، ارین گؤرنده باش باغلا.
- ئؤکؤن نه‌دیر بیر تزک، قازان اؤلسون ایکی تزک.
- ئؤکؤن نه‌دیر؟ مایانا، سن اؤیانا، من بویانا.
- ئؤلا نردیوان قؤیموشام.
- ئؤلداش واردئیر، قارداش دئسن یاخشئ‌دئیر.
- ئؤلداشئ تاپماق هاساتدئیر، ساخلاماغئ چتین.
- ئؤلدان چئیخما، ئول یاخچئ‌دئیر؛ ائللدن

چئخما، ائل یاخچی‌دئیر.
- یۆلسوزو یولونا تاپشئیر.
- یۆل قاباق، اۆندان قاباق یۆلداش.
- یۆل گئتمه‌نی اۆکۆزدن، اۆتورماغئ دۆه‌دن، وفانئ ایتدن، اۆرگه‌نه‌سن.
- یۆل، گئدنه بللی‌دیر، داش دئنه.
- یۆلوم قارشئمدا، آغلئیم باشئمدا.
- یۆلونو یاخئین ائله.
- یومورتادان یون قئیرخئیر.
- یومورتاسئین آیرئ یئرده دۆغور، قاققئلداماسئین گتیریب بیزه.
- یومورتلادئغئین ایچیر.
- یومورتلامئیر، فالاسئین دا ایچیر.
- یۆواسئز قوش آغاج باشئندا قالار.

- یون ساتان آغ ایتدن قۆرخار.
- یئیخئیق ائۆین دیره‌یی‌دیر.
- یئیخئیلاتئین کۆره‌یی یئری چۆخ ایستر.
- یئیرتئیق آختارئیر، بارماق کئچیرده.
- یئیرتئیق- یاماق کئچینیر.
- یئیغئیشئین گلین قۆنشولار، تندیره دنک قۆیموشوق.
- یئیغئیلئ یۆکه گئدیب، قورولو ائۆه.
- یئیه‌سی اۆلن، دۆشر قارداش الینه.

سۆن

بایاتـــیلار(۸)

زنجان

توپلایان : ثریا بخشی

چئیخار داما ال ائیله‌ر
آغلارام یاشئیم گئدیر
ال ائیله‌ر، گل گل ائیله‌ر
الدن یؤلداشئیم گئدیر
ایکی کؤنؤل بیر اولسا
من یاریم‌دان کئچمه‌رم
داغئ دلر یؤل ائیله‌ر
بیلسم ده باشئیم گئدیر

عزیزیم اؤ گؤن ائیله‌ر
یاریم من‌دن قاچیب‌دیر
اؤلدوزو اؤ گؤن ائیله‌ر
باخچادا گؤل آچیب‌دیر
یار یاریئئ گؤرنده
اویوب دوشمان سؤزؤنه
بایرامئین اؤگؤن ائیله‌ر
اؤستؤمه دیل آچیب‌دیر

عزیزینم باش ایر
سینه‌مده یارام وار‌دیر
بارلئ بوداق باش ایر
باشئیم‌دا بالام وار‌دیر
دؤنیا نامرد دؤنیادیر
سیز آللاه اینجیتمه‌یین
مرد نامرده باش ایر
قوربت‌ده بالام وار‌دیر

اؤ تایئ بو تایا باخیر
قؤلباغئین تایئ وار‌دیر
آراسیئندان چایئ آخیر
قاپیئ‌نئین یایئ وار‌دیر
کؤر اولسون منیم گؤزؤم
یار یار ایله باب اولسا
سن‌سیز دؤنیایا باخیر
آللاه‌دان پایئ وار‌دیر

دۆچرخه‌سی گۆموش‌دۆر
میندی دالیمجا دۆشدۆ
اوغلان گلمه دالیمجا
آنام گۆره‌ر پیس ایش‌دیر

داغلار باشی تۆتۆندۆر
کیمین قلبی بۆتۆندۆر
ائیل اوزۆندن اوپۆم
دۆنیا اوللۆم ایتیم‌دیر

آی گۆی‌ده چیلچیراق‌دیر
گۆل‌لر یئرده قۆناق‌دیر
سۆراق آئین بۆلبۆل‌دن
یار گلن واخت هاچان‌دیر

گۆزل‌لیک سۆیلن‌دیر
شاهماردا سۆی، ایلان‌دیر
نسیمی تک بو عاشیق
یۆلون‌دا سۆیولان‌دیر

قلبیم سنین ائوین‌دیر
گل قلبیمی سۆین‌دیر
سن‌دن چۆخلو یارام وار
هر بیری بیر تئلین‌دیر

سو گلیر بنده دیر
ککۆل کمنده دیر
بیر دنه یار سۆمیشم
عۆمۆمی کنده دیر

چوخا دۆن‌دان یاخشی‌دیر
اۆن بیر اۆن‌دان یاخشی‌دیر
دوشمانا بۆیۆن ائمه
اۆلمک اۆندان یاخشی‌دیر

اوغلان قارا یاخشی‌دیر
آرپا دره یاخشی‌دیر
ساری یاغ آدام سارالدار
بالی‌نان ، کره یاخشی‌دیر

بیزیم باغ آلمالی‌دیر
یئتیشیب چالمالی‌دیر
بو باغداکی اوغلانئین
قاداسین آلمالی‌دیر

ایستیکانئیم قانلی‌دیر
ایچمه‌رم درمانلی‌دیر
من یاریمی تانئیرام
یاریم خۆراسان‌لی‌دیر

لایْ لایْ لار (۷)

زنجان

ثریا بخشی

لایْ لایْ مارالیم لایْ لایْ
گلمیر قرالیم لایْ لایْ
بؤیؤ بیر قوْچ ایگید اوْل
سنه یار آلیم لایْ لایْ

لایْ لایْ ساچین دارادیْ
آنان ساچین دارادیْ
بوْیْ بوخوندا، حیادا
اصلی قیزدیْ(ر)، سارادیْ(ر)

لایْ لایْ امه‌یم لایْ لایْ
دوزوم چؤره‌یم لایْ لایْ
گؤزوم سنی بؤیؤیؤب
توتاسان الیم لایْ لایْ

لایْ لایْ خوْروز بانلادیْ
گؤنش ساچین سالادیْ
سحر تئزدن دورماغیْ
نازلیْ بالام آنلادیْ

لایْ لایْ یئنه لایْ لایْ
جان دئییم سنه لایْ لایْ
سنه گلن درد- بلا
قوْیْ گلسین منه لایْ لایْ

لایْ لایْ بالام آیْ باتدیْ
گؤنش چیخدیْ آیْ باتدیْ
گؤزلرین یوم یاتگینان
گئجه‌دیر ظوْلوْماتدیْ(ر)

لایْ لایْ بالا بال دادیْ
بالا آدام آلدادیْ(ر)
یاخشیْسیْنا جان قوربان
پیسی وئره‌ر بال دادیْ

لایْ لایْ لالا چیخدیْ
قوْشا گوْل لالا چیخدیْ
شوْکوْر بالام بؤیؤدوْ
یئری‌یئیب یوْلا چیخدیْ

لایْ لایْ بالا بال دادیْ
بالا ننه آلدادیْ(ر)
آجیْسیْ شیرین اوْلار
شیرینی ده بال دادیْ

لایْ لایْ هاوا کوْلک‌دیر
اوْره‌یم سنه بتدیر
قیشداکیْ اوْسیزلره
آللاه اوْزوْ کؤمک‌دیر

لای لای یاغیش اله‌دی
داغدا قوْیون مله‌دی
آنالار کوْرپه‌سینه
یاخشیْ دیلک دیله‌دی

لای لای پامبیْق قوْزاسیْ
باغین گوْل دروْازاسیْ
بادام شوْکوْفه‌سی، سن
یاز گوْلوْنوْن تازاسیْ

لای لای داغدا چیشمه‌دی(ر)
سویوندان کیم ایچمه‌دی ؟
قوْچ یئیه‌سین تاپماغا
بوردا بیر آت کیشنه‌دی

لای لای «بذ»ین قالاسیْ
کلئیبرین قالاسیْ
هانسیْ قاندان بوْیانیب ؟
ساوْالانیْن لالاسیْ

لای لایئین بیر قوش ایدی
دیوْارا قوْنموش ایدی
ال اوزاتدیم توتماغا
ملک‌لر دوتموش ایدی

لای لای آهو بالاسیْ
ائلین اومود قالاسیْ
آغلاسان یاشدان دوْلار
جوْت گوْزوْن پیْالاسیْ

لای لای گوْزوْن ایری‌دی(ر)
بوْیْ بوخونون پری‌دی(ر)
دئییین بالام ماشالله
آیاق توتوب یئریدی

لای لای ارکین قالاسیْ
یات قهرامان بالاسیْ
یئنه شئه‌دن دوْلوبدور
گوْزلرین پیْالاسیْ

لای لای کرمین سازیْ
کوْر اوْغلونون ائیوْازیْ
هانسیْ درددن آغلایئیر؟
ائلیمیزین آرازیْ

لای لای نارئین داناسیْ
قیزیْل اوْزوْم داناسیْ
شیرین دیللی اوشاغا
قوربانیدئیر اوْز آناسیْ

آتالار سؤزؤ

محمد قاضی

ک

-کاسیئبیئن ساجئ قیئزاندا کؤندەسی قورتارار.

-کؤرسؤ باشیئنیئن قارپیئزئ یئکه اؤلار.

-کؤهنه سؤپؤرگەنی داما آتارلار.

-کیشی‌نین قیئمتی انگی‌نین آلتیئندادیئر.

-کیشی سئل‌دیر، آروادگؤلدؤر.

گ

-گامیئش ایله گزن دانانئ قورد یئمز.

-گلن قؤوولماز، اؤلان بؤغولماز.

-گؤل سؤلاندا اؤز دیبینه تؤکؤلر.

-گؤزللرین بخت آیناسئ کاس اؤلار.

-گئچی سؤروؤنؤن قاباغیئندا گلر دئیرلر قؤیئون گلیر.

-گئجه‌نین ایشی سحره تاپیلمیئش اؤلار.

م

-مال مال یانیئندا بیلینر.

-ماما دالیئسیئیجا گئده‌نین اوشاغئ‌نیئن قیئرخئ چیئخار.

-ماما گتیره‌نی باشگیر آپارار.

-میئرتلئ‌نیئن(شوخلوقچونون) باشئ یاریئم‌دیئر.

ن

- نذیر آشیئن ایچرلر، نذیر یؤنجانئ بیچرلر.

- نیسیئه یئیئه‌ن ایکی دفه ترلر.

- نه عاصی اؤل آسیئل، نه پخمه اؤل باسیئل.

- نه سیللەیه گلیر نه گؤللـەیه.

و

- واریئ‌نیئن خؤروزودا یئومورتار.

- واردیئر پولون هامئ قولون، یؤخدور پولون آچیئق‌دیئر یؤلون.

- وارلئ آراباسئ داغدان آشار، یؤخسول آراباسئ یؤلدا آشار.

- وعده‌سیز یارپاق یئره دؤشمز.

آتالار سؤزۆ

(اردبیل وْ هنده‌وْرینده)

تۆپلایان: میهن کریمی

- قورآن دۆشۆب کافر الینه.
- قۆرخاق کۆلگه‌سینی اۆغرو بیلر.
- قورد اۆغورلادیغیْنین دری‌سینی وْترر.
- قورو پالچیق، دیۆارا یاپیشماز.
- قۆناغیْ چۆخ اۆلانین اوشاغیْ آج اۆلار.
- قۆنشومون اۆلسون، خئیریندن سۆنرا ضرری اۆلماز.
- قیزیم سنی خانا وْتریم، اۆستۆنده بیر دانا وْتریم.

گ

- گۆرمه‌میش گۆرنده، گۆنۆز ده چیراق یاندیرار.
- گۆلمه گۆلۆنج اۆلانا، پیلوئو لینج اۆلانا،گۆلسن ائله‌سین گۆل، قۆلاغیْ دینج اۆلانا.

م

- مش خانیم آغا، دوعا نئیله‌سین یاغا، تۆک قاتیغیْ جهد ائیله چالخالاماغا.
- منی وْوران کۆسۆۆ گۆیرمز.
- میس یا سیْنمیش، یا جینگیلده‌میش.
- مئیندار اسکی اۆد توتماز.

ن

- ناموسو ایته آتیب‌لار، ایت ده یئمه‌یب.
- نۆیۆتدن حالوا اۆلار، دادیْ اۆلماز.
- نیسیه یئییه‌ن ایکی یۆل کئف‌لنر: بیر آلاندا، بیر وْترنده.

ی

- یاریمادیم اۆدوندان، کۆر اۆلدوم تۆتۆنۆندن.
- یئتیش‌میشین قۆیۆب کالیْن آختاریر.
- یئتیمه گل-گل دئییه‌ن چۆخ اۆلار، یییه دوران آز.
- یئتیمین تیکه‌سی بۆیۆک اۆلار.
- یئللنن گلن، سئللن چیخار.
- یۆز ماما یئیغیلا، یئنه گۆج دۆغانا دۆشر.
- یۆلچو (دیلنچی) سنه خانیم دئدی، سنین عاغلیْنا نه گلدی.

یئتیم سئیدی

ناغیللین آدی: یئتیم سئیدی (زنگان روایتی)

ناغیل اوخویان:آشیق مسلم عسگری

ناغیل یازان: محمد رزّاقی (زنگان)

یازما تاریخی: ۱۳۸۳/۱۱/۱۴

توپال پاشا بیرقاری‌نین وسیله‌سی‌نن پری خانیمین قلعه‌سینه نوفوذ ائلیر. قاری سئیدی‌نین پری‌نی بیهوش ائله‌ییر. قوشون توکولور سئیدی‌نی سالیرلار بیر قویویا پرینی ده آپاریرلار توپال پاشانین یانینا.

پری خانیمی آپاردیلار «توپال پاشا»نین یانینا. قوربانلیق کسیلدی، پئی‌انداز دوشه‌ندی، دستور وئردی چالغی‌چی‌لار گلیب توی باشلانا. پری خانیم دئدی:

– منیم اوره‌یمین دیره‌ین الیمدن آلمیشسیز. گرک منه قیرخ گون موهلت وئره‌سن، من اونا عزا ساخلایام. اوندان سونرا سن منیم‌سن، من ده سنین.

توپال پاشا راضی اولدو.

بویان طرفدن سئیدی قویونون دیبین‌ده فلکدن ناراحات، اوره‌ینه نئچه بند سوز گلیب گوزک نه جور دئییر:

دونیا سنین عئیبین دئییم اوزوه — هئچ کسیلن باشا وارمادین دونیا
ازل گلن‌لره محبت ائتدین — آخیر گلن‌لری تئز آتدین دونیا

نئینه‌دین سولطانی، نئینه‌دین خانی — دئولره حوکم ائدن قهرمان هانی
کئیکاوس پادشاه، روستم زالی — اونلاری دولاندین، تئز اوتدون دونیا

بیزیم یئرده توپ تونگ‌لر آتیلا — مرد اولدورن نامرد قولو چاتیلا
«بابایی امر» قاچدی سندن قورتولا — اونلاری دولاندین سن اوتدون دونیا

دۆنیا بیزیملن آغ اۆلمـــــــادیۀ اۆره‌یین حق یاتیندا قبول اۆلماز دیله‌یین
«حسنلن‌حۆسئین»دی یئرین گۆیۆن دیره‌یی اۆنلاریۀ دا شهید اتدین سن دۆنیا

دۆنیا گۆجۆن سن ده منه بیلدیردین دۆستومو آغلادیب، دۆشمن گۆلدۆردۆن
سئوگیلیمی عۆثمانلیۀیا وئردیردین الیمی قۆیئنومـا قۆیدون هـــا دۆنیا
سئیدی اۆیان-بۆیانا باخیب قۆهوم-قارداش گۆرمه‌دی یئنه ایستیر دۆنیایا سۆز اۆخوسون.
چۆخ دا منم دئییب لاف اتمه دۆنیا سن‌ده حۆکومت اتدن خانلار قۆجالیر
آبی آتـــش خاک باددان یارانـــیب واللاه بیللاه شیرین جانلار قۆجالیر

سئیدی اۆره‌ییندە مۆلایه یالواریر:

الیـــۆه آلیبســـان گۆلـــی گۆل بادا اۆره‌ک سۆزۆن دئمه هر دۆشن یادا
بیر ایگید کی، یۆخسول اۆلسون دۆنیادا گلیب گئدن اۆنو دانلار قۆجالیر

یئتیم سئیدی دئیه‌ر هئچ اۆزۆم گۆلمز آریئنیب اۆره‌ییم پاسیۀ سیلینمز
آدام واردیۀ یاخـــــشیۀ یامانیۀ بیلمز آدام وار هر سۆزۆ آنلار قۆجالیر

قویونون دیبین‌ده یالقیز، هئچ یئره ده اۆنۆ چاتمیر، باشین دۆلانـدیریب وۆردو قویونـون دیوارینا، باشیۀ یاریلیب قان تۆکۆلدۆ. سئیدی هوشدان گئتدی. کیملر گلدی باشیۀ اۆسته: بۆرج‌لونو بۆرج‌دان قورتاران، گۆنۆ مغریبدن قایتاران، شـاهی مـردان علـی. سـئیدینی قویـودان چیخاردیب، آغزیۀتین لۆغابئندان چکدی سئیدی‌نین باشینا. یارالانان یئر تۆختـادیۀ. سـئیدی اۆیانیب حـضرتی علی‌نی زیارت ائله‌دی. سئیدی ایستیر حضرتی علی‌یه سۆز اۆخوسون:

ظالیم-ی خونخاریۀ گۆردۆم ایتی خنجر الینده ایدی
منـــی اۆلدۆرمـــه‌یه ذۆوقۆ اۆ ظالیمین سرینده ایدی

اۆنون رحمی منه گلمز اۆره‌یی حالـــیما یانماز
قیامتـــی یادا سالـماز گۆزۆ دۆنیا مالین‌دا ایدی

بی کس سئیدی‌نین طالئعی چیخارتماز یاددان آللاهیۆ
علی(ع)دی خئیبر فتّاحیۆ اۆن بیر اۆغلو دالیندا ایدی

بو زاماندان سئیدینی حضرت-ی علی بئلی باغلیئ ائلەدی. هر قوْلونا یئددی نرین گوْجوْنوْ وئردی. حضرت-ی علی قئیب اوْلدو.

سئیدی یاواش-یاواش یوْلا دوْشدوْ گلیب چاتدیئ شهره. گئدیب بازارا بیر دست دوْکتوْرلوْک پالتاریئ آلیب گئیدی ایئینه. گزدی دوْلاندیئ آخشام اوْلدو. قیئافەسین دییشیب بیر کیمسه تانیمیر. بیر قاریئ آروْادا توش گلدی. اوْز-اوْزوْنه دئدی، قاریئ آروْاد منی بو وضعه سالیب، قاریئ آروْاد دا منی بو وضعدن قورتارار. دئدی:

- قاریئ ننه!
- بلی اوْغول.
- بوردا بیر نفر منی قوْناق ساخلار؟
- بوردا قوْناق یئری وار. هر کس قریب اوْلسا گئدەر اوْردا قالار.
- آناجان پولوم یوْخ آنجاق الیمدن دوْکتوْرلوْک گلر. شاید مریض‌دن زاددان گلدی اوْنو توْختادیب اوْز خرجیمی چیخاردارام. اوْ ییئەسینه ده اوْتاق پولو وئرەرم.

قاریئ اوْز-اوْزوْنه دئدی «آپارارام بونو اوْده ساخلارام بلکه منه ده بیر پول چیخدیئ». دئدی:

- اوْغول سن منه قوْناقسان.

سئیدی قاریئیا قوْناق اوْلور. قاریئ سئیدی‌یه الیندن گلن خیدمت ائلیر. سئیدی دئدی:

- ننه سنه بیر سوْزوْم وار.
- دیء گوْروْم نه سوْزوْن وار؟

سئیدی آلیر بئله دئسین:

باشیئنا دوْندوْیوْم گوْل اوْزلوْ آنا — حسرت قالدیئم الیم یاره یئتمه‌دی
دوْلانانام باشیوْا میئللی پروانا — بوْلبوْل اوچدو، گوْل عوْذاره یئتمه‌دی

دئدی: اوْغول سنین سوْزوْنده سوْز وار. اوْرک سوْزوْن نه‌دی؟

فلئیین چرخینه دوْشدوْم دوْنیادا — آتدیئ منی بیر وئیرانه بربادا
اوْزوْم گوْلمز، اوْرک یئتمز مورادا — قلبیم اوْلدو پاره- پاره یئتمه‌دی

قاریئ بونون حالیئنا اوْره‌یی یاندیئ. اوْز-اوْزوْنه دئدی «اوْلمایا بو ائله سئیدی اوْلا؟»

انشیتمیشدی توْپال پاشا قاریئنین الیله اوْغلانیئ قویوْیا سالیب، پری خانیمی دا قصرینه گتیریب. دئدی:

- اوْغول آدین نه‌دیر.؟

سئیدی ختمی سؤزؤن بئله دئییر:

آدیم سئیدی توپال پاشا دؤشمنیم فله‌ئین اؤخونا وئردوم سینه‌می

یئتیر مـــورادیما ســـــن آنا منـی نامه یازدیم اؤ دیئاره یئتمـــه‌دی

قارئ قضیئه‌نی بیلیب، سئیدی سؤروشدو:

- «قارئ آنا! توپال پاشائین عیمارتینده نه خبر وار».

- اؤغول! توپال پاشا ۴۰ گؤن پری خائیما مؤهلت وئریب.

سئیدی دئدی:

- آناجان اگر سن منه کؤمک ائله‌سن دونیا مالیندان سنی دؤیورارام.

- اؤغول! قورخما الیمدن گلن کؤمک ائله‌رم.

دؤکتورلؤک سسی دؤشدؤ جماعاتین قولاغینا. نئچه نفر مریض سئیدی‌نین یانینا گلیب آللاه طرفی یاخشئ اؤلدولار. بو سؤز توپال پاشائین قولاغینا یئتیشدی. اؤ زاماندان کی «سمند آت»ئ توتوب گتیرمیشدی‌لر. هئچ بیر کیمسه‌یه مینیک وئرمیردی بیر توپله‌یه سالمیشدیلار اؤتونو سویونو باجادان تؤکردی‌لر. توپال پاشا و یانیناکی‌لار فیکر ائله‌دیلر بو آت دلی- دیوانه اؤلوب. پاشایا دئدی‌لر:

- بیر دؤکتؤر گلیب دلی- دیوانا آداملاری تؤختادیر.

آدام یؤللادی‌لار قارئ‌نین اوینه. خبر آلدی‌لار«آی دؤکتؤر بوردا بیر آت وار الیندن گلر اونا بیر باخاسان». سئیدی دئدی:

-بلی الیمدن گلر.

سئیدی قارئ‌یانان قولاق دیبی دانیشدی دئدی: «من گئدیرم آممـا منـزیلیم گئنـه سـنین اؤین‌دیر. منی اونوتما اؤرک سؤزؤمو خالقا دئمه».

سئیدی دوروب بونلارئنان گلدی‌لر. توپله‌نی گؤرسه‌دیب اؤزلری دالدا دوردولار. سئیدی یاخینلاشیب قاپینئ آچیب سمند آت بیلـدی بیـر بـشر توپلـه‌یـه واریـد اولـدو. قـولاقلارین یاتیردیب، قاباق پنجه‌لرین یوخاری قوزایـیب آدامین اوسـتونه گلمـک‌دن، سـئیدی ایکـی بارماغینیلا آتین آندینداn وئروب آت یئخیلدی. گلیب آتین باشئنئ اوسته. آتین باشینئ آلدی دیزی اوسته. آت گؤزلرینی آچیب سئیدینی تانیدی. آتین گؤزلریندن یاش توکولـدو. سـئیدی آتا ایستیر سؤز اوخوسون:

هئچ بیلمیرم آللاه، نه‌دن نه‌دندی من آغلارام، سمند آغلار، یار آغلار

اوره‌یمین باشئ زدن زدن‌دی من آغلارام، سمند آغلار، یار آغلار

قیزیل گول‌لریم قالـــدئ چمنده نیسگیل‌لی سوزلریم قالدئ سینه‌مده
شاه-ی مردان منی قویما بو قمده من آغلارام، سمند آغلار، یار آغلار

قاپئ‌تین باجاسیندان باخیب گوردولر آتین باشینئ دوکتور آلیب دیزی اوسته آغلاییر و اوخویور.

منیم بو سوزومه کیم آغلار منیم گتیـــردی باشیـما ناحاق‌لار منیـــم
دییبدی گوزومه بو اوخ‌لار منیم من آغلارام، سمند آغلار، یار آغلار

قضایانئ وزیره نقل ائله‌دیلر. دئدیلر «بیر دوکتور گلیب سمند آتئ توختادیب». موسلمان وزیر بارماغینئ دیشله‌دی. اوره‌یینده دئدی «بو سئیدی اولمالئ‌دیر». وزیر گلدی توپله‌یه.

- سلام علئیک.
- علئیکم السلام.
- دوکتور! بو آتئ سن یاخشئ ائله‌دین؟
- بلی وزیر!
- اینانمیرام.
- آت دلی اولموشدو. من داوا درمان ائله‌دیم.
- بوردا هئچ کس یوخدور. اوزومزوک. اولمایا سن همن قویونا سالینان سئیدی‌سن؟

قورخوسوندان بویون چکمه‌دی دئدی «یوخ من سئیدی دئییلم». وزیر دئدی:

- یادئندا اولسا من قویمادیم سنی اولدوره‌لر. گل دوزون منه دی. سنین بیر میندار توکون من بونلارین مینی ایله دییشمه‌رم.

سئیدی بیلدی بو درده دیه‌ن آدام‌دیر. دئدی «هن من سئیدی‌یم. آمما بیـر خاهیـشیم وار اگر پری خانیما سنین الین یتتیشسه بیر نامه یازیم اونودا آپار».

سئیدی دئییر پری خانیم آللاهئ اونوتمایاسان
انشیت گیلن یارین گلیب اوزگه‌سینه گئتمه‌یه‌سن

قوربانام گوزده یاشینا نه‌لر گلدی گوز باشیما
باشیم آستاناز داشینا آیاقلاییب کئچمه‌یه‌سن

بو گلن سئیدی اؤنؤدؤ　　بو گؤنده هؤممت گؤنؤدؤ
دینین محمد (ص) دینی‌دی　　اؤزگه دینه گئتمه‌یه‌سن

وزیر گلدی پری خانیمین یانینا ایجازه آلیب کئچدی ایچری. سلام علئیک‌دن سونرا پری دئدی:

– هن! نه وار جناب–ی وزیر اؤزؤن گؤلؤر.

– سئیدینی آللاه قوییودان قورتاریب. ایندی ده دؤکتؤر آدیئیلا گلیب پاشانین عیمارتینه.

پری خانیم اینانمیر. وزیر آلیر ساز–سؤزله پری خانیما اؤز سؤزؤن دئسین:

سنه دئییم پری خانیم　　دور سئیدینی گتیرمیشم
سنه قوربان شیرین جانیم　　دور سئیدینی گتیرمیشم

من دئییرم یانا– یانا　　یاندیئ باغریم دؤندؤ قانا
آند اولا صاحیب زامانا　　دور سئیدینی گتیرمیشم

سئیدی مینر آتین چاپار　　آختاریب اؤز یارین تاپار
سن پری‌مه خبر آپار　　دور سئیدینی گتیرمیشم

پری خانیم یقین ائله‌دی سئیدی گلیب. دئدی «وزیرا من ده بیر نامه یازیم آپار سئیدی‌یه».

نامه یازیم عرض حالیم بیل‌گیلن　　چئیخ آشکارا سیرری بیر کس بیلمه‌سین
مؤختئین گؤروم اؤزؤ گؤلمه‌سین　　چئیخ آشکارا سیرری بیر کس بیلمه‌سین

نه‌لر چکیب منیم بلالئ باشئیم　　عؤممانا دؤنؤبدؤر آخار گؤز یاشئیم
من پری سونایام سن یاشئیل باشئیم　　گؤل‌لریمیز اؤله‌نجن سؤلماسئین

آدیئم پری یانا–یانا قالمئیشام　　شیرین جانئ عئشق اؤدونا سالمئیشام
من پاشادان قیرخ گؤن مؤهلت آلمئیشام　　آرزیم بودور دؤشمن منی گؤرمه‌سین

نامه‌نی وئردی وزیره. وزیر گلدی سئیدی‌نین یانینا. نامه‌نی وئردی سئیدی‌یه. سئیدی نامه‌نی سؤینجک اؤپؤب قؤیدو آلیشین اؤستونه. سؤنرا نامه‌نی آچیب اؤخودو. ایستیر پری خانیمین وفالیؤ اؤلماغینا نئچه بند سؤز اؤخوسون:

قوربانام سن کیمی یارا — اؤز پریم نامه‌ن یئتیشدی
شؤکر انتدیم پروردیگارا — اؤز پریم نامه‌ن یئتیشدی

آلدیؤ اؤرک‌دن ایلهامیم — باشا چکدیم عئشقین جامین
پریم بیتدیین من آلیم — اؤز پریم نامـــه‌ن یئتیشدی

سئیدی دئیه‌ر یارا قوربان — وئریب سنی شاه‌ـی مردان
اؤ نازیک الله قوربان — اؤز پریم نامه‌ن یئتیشدی

وزیر دئدی «بیلیرسن نه وار؟ بونلار سنی تانیسالار اؤلدؤره‌رلر». سئیدی دئدی «نئینه‌مه‌لییک؟» وزیر دئدی «بیر نقشه تؤککک». سئیدی دئدی «سن گئدیب پاشایا دئیرسن بو آت دلی‌دیر هئچ کسه مینیک وئرمز گرک بو آتی تؤختادان آتی مینیب گزدیرسین. یؤرولاندان سونرا پاشا مینه بیلر». وزیر گلیب پاشایا بو سؤزو یئتیردی پاشا قبول ائله‌دی دستور وئردی جماعت چیخیب شهردن ائشیئه بیر مئیدان قوردولار. پری خانیم دا ایجازه آلیب کنیزلر ایله مئیدانا گلدیلر. سئیدی آتین نؤختاسیندان یاپیشیب گلیر. سئیدی آتا مینمه‌میش دئدی «منه بیر شمشیر گتیرین». هر نه شمشیر گتیردی‌لر سئیدی‌نین الینده دؤزمه‌دی. آخیردا سئیدی‌نین اؤز قیلینج و پالتارلارینی گتیردی‌لر. سئیدی گئیینندی قیلینجی بئلینه باغلاییب سمند آتا مینندی پری خانیم دا باخیر. سئیدی آت اؤستونده جماعته سؤز اؤخویور:

ازل آللاهین آدیـــیلا — دیلیم مؤلا- مؤلا دئیه‌ر
«بسم الله»ین بونیادیلا — دیلیم مؤلا- مؤلا دئیه‌ر

اؤ کیـــم‌دیر باتدیؤ درینه — اؤ کیم‌دیر چیخدیؤ سرینه
گؤن ده گؤن اؤرتا یئرینه — چیخار مؤلا- مؤلا دئیه‌ر

اؤ کیم‌دیر ایسلام دینینده — اؤ کیم‌دیر آسلان دونوندا

ذوالفقار دورماز قئینئیندا چئخار مولا- مولا دئیه‌ر

او کیم‌دیر گئتدی هوایه سلام وئردی «مصطفی(ص)»یه
عرب دونوندا دعوایه یئتیریر مولا- مولا دئیه‌ر

اوخورام «سوره-ی یاسین» چاغیررام قنبر آغاسیئن
«یئتیم سئیدی» اوز آغاسیئن گوروب مولا- مولا دئیه‌ر

پری خانیم دستور وئردی گیزلینجه اونو ایسته‌ین‌لردن بیر آت چکدی‌لر قاباغا. پری خانیم آتی مینیب گلدی سئیدی‌له آت گزدیردی‌لر. آتلار دوئوشمه حالینا گلدی‌لر. قیلینج‌لاری چئخاردیب عوثمانلی قوشونونا یئریش(حمله) آپاردیلار. پاشایا خبر وئردیلر انوین یئخیلسئین. یوردون یالان اولسون. گل گوز سئیدی‌له پری نه ائیله‌یرلر. سئیدی‌له پری خانیم قوشونلا وورو‌شورلار. جنگین آراسیندا پری خانیم سئیدی‌یه بئله اوخور:

سن اوییاندان من بویاندان قوینما سئیدی، قوینما سئیدی
بیر آیریلیق، بیر ده اولوم هر ایکیسی اولماسئیدی

بولبول‌لر اوچدو چمن‌دن قاشلاریئن یاقوت یمن‌دن
چوخ سوسوزسان ام ممه‌م‌دن قوینما سئیدی، قوینما سئیدی

اوغلان سنین بویون بسته یول گلیب اولموشسان خسته
قاریئنئ وزیردن ایسته قوینما سئیدی، قوینما سئیدی

قوشون داغیلیب هره بیر یئرده اوزونو گیزله‌دیر بونلاریئن الیندن قورتارسئین. سئیدی شهره ساری گلدی قاریئنئ آختاریر. کوچه‌لرین بیریندن کئچنده گوردو بیر نین‌دن ایکی آیاق ائشیک‌ده‌دیر. شمشیری اوزادیب دایادی اونا. ترپه‌ندده قان چئخدی. آتئین‌دان انیب آیاق‌لاری ائشیئه چئخاردیاندا گوردو همن قاریئدیر. دئدی «خطاکار بوردا نئیلیرسن؟» قاری دئدی «سئیدی جان باشئین بلاسی منه گلسین بوردان یومورتا چئخاردیرام وئرم سن ایچه‌سن. سن جنگ ائله‌میشسن دوشون توتولوب». قاریئنئ وئردی بیر نئچه نفره ساخلایالار. دوشوب عوثمانلی پاشائین

دالیئجا. عوثمانلیٔ پاشانیٔ توتوب اؤلدوٚردوٚ. قوٚشون تسلیم اؤلدو. قارئنیٔ گتیردیلر موٚجازاتا یئتیره‌لر. سئیدی آلیب گوٚرک نه دئییر:

بوخارئنیٔ آلیشدیرئن ماققاجئیلا قارئشدیرئن
کوٚسوٚلوٚنوٚ بارئشدیرئن قارئیا حوٚرمت ائیله‌ییٔن

آغاج‌دا وٚوردوم لاچینی پریم هوٚروٚبدوٚر ساچئنیٔ
کسین قارئئین قیچئنیٔ قارئیا حوٚرمت ائیله‌ییٔن

قارئئین قیچ‌لارئنیٔ دیزدن آشاغیٔ کسیب سالدیلار یئره. دستور وٚئردی بوخارئنیٔ ساققیز اؤدونویلا قارئشدیردیلار. سئیدی آلیر سوٚزوٚنوٚ بئله قورتارسیٔن:

قوربانام یارئن آدیئنا مـــنی سالیبدیر یادیئنا
قالاییٔن ساققیز اؤدونا قارئیا حوٚرمت ائیله‌ییٔن

هر نه وٚئرسه اؤنو آتسیٔن سوٚیونون قارئلا یاتسیٔن
چکیب دیلینی قوٚپاردیٔن قارئیا حوٚرمت ائیله‌ییٔن

قارئئین دیلینی بوٚیونون دالیئندان چکیب چیئخارتدیلار. سوٚنرا یانار اؤتون ایچینه آتدیلار. قارئ یائیب کوٚل اؤلدو. پری‌له سئیدی بیر- بیرینه یئتیشدیلر. اؤردا نئچه گوٚن نئچه گئجه توٚیٔ توتدولار اؤنلار اؤز ایستک‌لرینه چاتدیٔلار سیز ده ایستک‌لریزه چاتاسیٔز.

پادشاهئن کیچیک اوغلو

ائشیدیب یازان: **علیرضا ذیحق**

بیر گون وار ایدی، بیر گون یوخ ایدی، آللاه‌دان ساواى هئچ کس یوخ ایدی. گونلرین بیر گونونده بیر پادشاه وار ایدی کی اونون اوچ اوغلو وار ایدی. پادشاه بیرگون ایسته‌ییر اونلارئن اوچونو ده ائولندیرسین. کیملری اونلارا آلماق اوچون فیکره دوشور. بونا گوره ده وزیر- وکیلی خبر ائله‌ییب اونلارئ یئیغئر باشئنا. هامئلیقلا بو نتیجه‌یه یئتیریرلر کی، شهرین قیزلارئنئ بیر یئره یئیغیب اوغلانلارئن اللرینه بیر تیرکامان وئرسینلر. هر اوغلان بیر اوخ آتسئن اوخ هر هانسئ قیزئن آیاغئ اونونده دایاندئ او قیز اونون اولسون. اول‌ده بؤیوک اوغلان بیر اوخ آتدئ وزیرین قیزئئین قاباغئندا یئره سانجیلدئ. وزیرین قیزئ اونون اولدو. وسط اوغلان دا وکیلین قیزئن بللهییب اوخونو آتیر. قالیر کیچیک اوغلان.

کیچیک اوغلان کی، اوخونو آتیر دیر بیر قارا داشا. هامئ ناراحات اولور. نئچه گون کئچیر و اوغلان فیکیرلشیب اوز- اوزونه دئییر حتمن منیم ایسته‌دییم ائله بو قارا داشدادیر. قارا داشا یاخینلاشیر. قارا داشئ یئرینده دبردیر، گوروز اونون آلتیندا بیر قویو وار. قویونون ترکینه(تکینه دیبینه) یئینر. آیاغئنئ یئره قویار- قویماز، قویونون دیبین‌ده بیر قاپئ گورور. قاپئنئ آچاندا اوزونه بیر باغ آچیلیر. باغا گیره‌رکن اوره‌یه یاتان سئویملئ بیر سس، اونو اوزونه ساریئ چکیر. سسه کی، یاخئن‌لاشیر بیر قیز گورور. بیر قیزلا کی، گوزل‌لیک‌ده، اونون تایئ ـ برابری یوخ ایدی. نئچه گون بیر یئرده اولورلار. او قده‌ر خوش کئچیر کی، گونلرین سایئ ـ حئسابئ اللریندن چیخیر. آنجاق بیر گون قیز اوغلانا دئییر کی، «قصره قایئدیب بو واقیعه‌نی آتانا دانیشارسان، سونرا، اونو و بوتون قوشونونو بو باغا قوناق گتیره‌رسن.»

اوغلان قیزلا ویدالاشیب قصره قایئدیر. جریانئ کی، شاها آچیب دئییر، شاه ائله فیکیر ائله‌ییر کی، اوغلونون باشئنا هاوا گلیب. وزیردن تدبیر ایسته‌ییر. وزیر جاواب‌دا دئییر: «شاهیم ساغ اولسون، منجه گرک اونون اوره‌ییسی سئیندیرماياق. او دئیه‌ن کیمی گرک ائله قوشوندان بیر حیصه‌سینی گوتوروب صاباح ناهار اوستو قارا داشئن یانئنا گئده‌ک». اگر اوغلانئن سوزو دوز چیخدئ کی، هئچ؛ اگر سوزو دوز اولماسا، اوندا دا بیر زاد الدن وئرمه‌میشیک. آخشام کی، اولدو قصره دونه‌ریک».

پادشاه وزیرین سؤزؤنؤ قبول ائله‌ییر و صاباحکئ گؤن هامئ بیرلیک‌ده قارا داشا ساریئ یؤلا دؤشؤرلر. اوغلان نئجه کی، دئمیشدی، او جؤر ده اولور و هر زاد دؤز چیخییر. پادشاه گئدیب باغداکئ کؤله‌فیرنگی‌ده اوتورور و قیزیئ گؤرؤر کی، جنّته اوخشار باغدا قیزیل قاب‌لاریئ دؤیؤ ایله دؤلدوروب لشگری دؤیونجا یئدیردیر. نهایت‌ده ده قیزیل بؤشقاب‌لاریئ اونلارا باغیشلاییر. پادشاه بو عالمه حئیران ایدی کی، گؤیدن آسلانمیش بیر آلما گؤرؤر. ال آتیب آلمانئ توتماق ایسته‌رکن، آلما گؤیه گئدیر. قیز شاها دئییر: «سیز زحمت چکمه‌یین. الی‌نیزی یوموب آچساز، اؤزجوزدا گؤره‌رسیز». پادشاه بو ایش‌دن چوخ حظ ائله‌ییب و آخشاما یاخین، وزیری ده گؤتؤروب، لشگرله بیرلیک‌ده قصره قاییدیرلار. آمما اوغلان قالیر قیزیئن یانیندا.

بیرگؤن کی، اوغلان باشیئنئ قیزیئن دیزی اوسته قویوب یاتمیشدیئ، بیر واخت آییلیر گؤرؤر بیر چؤلده یالقیز- یالقیز اوزانیب‌دیر. نه قیزدان خبر وار، نه باغدان. آنجاق بیر مکتوب باشئ اوسته گؤرؤنؤر. مکتوبا باخیر قیزیئن خطّینی تانیئییر. گؤرؤر قیز یازیب کی: «اگر منی سئویب آلماق ایسته‌سن، گرک کی، دمیردن بیر جؤت چاریق گئییب و دمیر چلیک‌له منیم دالیمجا گزه‌سن. ها زامان اونلار داغیلسالار، اوندا من سنینم سن ده منیم».

اوغلان کؤر -پئشمان یؤلا دؤشؤب سفیل- سرگردان دؤلانارکن یولدا اوچ دئو گؤرؤر. دئولر بیر- بیرلری ایله دئییشیردیلر. اوغلان ایشین نه اولدوسوندان باش‌آچماق اوچؤن یاخیئنا گئتدی. بیری دئدی: «دده‌میزدن بیزه اوچ شئ قالیب‌دیر. خالچا، قمچی و بیر دانا بؤرک. اونلاریئ بؤلؤشدوؤرمک اوچؤن سؤزؤموز چیخیب. اگر بؤرکؤ باشیئنا قویوب و خالچایا اوتوروب قمچی‌نی وؤراسان حضرت-ی سؤلئیمان عشقی ایله او سنی هارا دئسه‌ن آپارار». پادشاهین اوغلو واختئ قنیمت بیلیب و اونلارا دئییر: «بو کی، بیر زاد دئییل. من اوچ دانا داش آتاجاغام کیمسه او داشلاریئ تاپیپ گتیره بیلسه، بؤنلارین هامیسیئ اونون اولاجاق». دئولر اونون سؤزؤنه باخیب و داشلاریئ آتارکن، دابانا قؤوت گؤتؤرلؤرلر. اونلار قاچیب داشلاریئ تاپاناجان، پادشاهین اوغلو بؤرکؤ باشیئنا قویوب و قمچی الده خالچادا اوتوروب دئییر: «حضرت-ی سولئیمان عشقی ایله سئوگیلیم یانیئنا گئتمک ایسته‌ییرم.» پادشاهین اوغلو گؤزؤنؤ یوموب آچانا قدر اؤزؤنؤ باغدا گؤرؤر و قیز اونو باغدا گؤرن‌ده تعجّب‌دن بارماغیئنئ دیشله‌ییر. آنجاق بیر سؤز دئیین‌میر و اوغلان ایله قشنگ ایلنجه‌ده اولور.

تا کی، بیر گؤن، قیزیئن ندیمه‌لریندن بیری، شیتان‌لیق ائدیب. قیزیئن شاه باباسیئنا اونون بیر اوغلانلا گؤن کئچیرمه‌سینی سؤیله‌ییر. شاه ائشیده‌رکن دستور وئریر اوغلانئ توتوب اونون یانیئنا گتیرسین‌لر. شاه دئییر: «سنین بوردا نه ایشین وار؟» اوغلان دئییر: «آللاهین امری ایله و پئیغمبرین شرعی ایله سنین قیزیئن‌لا ائولنمک ایسته‌ییرم». شاه دئییر: «سؤزوم یوخ. آمما منیم ده بیر شرطیم وار. او دا بو کی، فیلان یئرده بیر قصّاب کیشی وار کی، اونون

سیرینی ایندی‌یه‌جن کیمسه بیلمه‌ییب. اگر قیزیمئ ایسته‌سن گرک اؤ کیشی‌نی تاپیپ ؤ سیرینی بیلیب منه دئیه‌سن». اؤغلان قبول ائله‌ییب ؤ ییؤلا دؤشؤر.

گیزلتدیئی بؤرکؤ، خالچانئ ؤ قمچی‌نی تاپیپ ؤ «حضرت-ی سؤلئیمان عئشقی ایله منئ قصّاب کیشی‌نین یانئینا قوی» دئییب اؤزؤنؤ قصّاب کیشی‌نین توکانئیندا گؤرؤر. بؤرک باشئیندا اؤلدوغو اؤچؤن ده، کیمسه اؤنو گؤرمؤر. قمچی ایله خالچانئ گیزلدن‌دن سؤنرا بؤرکؤنؤ جیبینه قؤیوب قصّاب‌لا راست‌لاشیر. قصاب دئییر نه ایسته‌ییرسن. پادشاهئین اؤغلو دئییر: «من ات آلماغا گلمه‌میشم. قریبم. بو گئجه‌نی سنه قونماق اؤلماق ایسته‌ییرم». قصّاب کیشی اؤنون سؤزؤنؤ ییره سالمادئ ؤ اؤنو قونماق آپاریب چؤخ حؤرمت ائله‌دی. پادشاهئین اؤغلو آمما دؤزمه‌ییب ؤ حقیقتی بؤسبؤتؤن آچیب دئدی. قصّاب کیشی اؤزؤنؤ اؤنا توتوب دئدی: «منیم سیرریمی بیلمه‌سن ییاخشئ‌دییر. منیم سیرریمی آنلاماقلا اؤلمه‌ییین بیردیر. ایگیت‌لیئینه ییازئغئن گلسین. سحر کی، اؤلدو دورگئت بیر ده بویانا دؤلانما.» پادشاهئین اؤغلو باشلادئ آندا ـ قسمه کی، حتمن گرک من سنین سیرینی بیلهم. اؤ قدهر ییالوار ییاخار ائله‌دی کی، آخیردا قصّاب آیاغا قالخیب ؤ ایشقاب‌دان قیرخ کیلید چئیخارتدئ ؤ پادشاهئین اؤغلونو بیر سالونا آپاردئ کی، اؤردا قیرخ قاپئ وار ایدی. قاپئ‌لارئ کی، بیر بیر آچیردئ هره‌سینده بیر آدامئین سؤمؤکلرئ گؤرؤنؤردؤ. قصّاب دئدی: «بؤنلار دا سنین کیمی منیم سیرریمی بیلمک ایسته‌ییردیلر. آمما هامئسینئ اؤلدؤرمؤشم. سیرریمی سنه دانئشاجاغام آممما آنلاییاندان سؤنرا، سنی ده بؤنلار کیمی اؤلدؤره‌جه‌ییم.

منیم سیرریم بئله‌دیر، قؤلاق آس! من عم قیزیمواللا ائوله‌نیب، اؤزؤمؤ چؤخ خؤشبخت بیلیردیم. آمما بیر گئجه کی، ییوخودان آییلدیم، گؤردؤم اؤ ییانئمدا دئییل. بیر آز کی، کئچدی گؤردؤم گلدئ. هاردا اؤلدوغونو کی سؤروشدوم، دئدی سو باشئینا گئتمیشدیم. بونون اؤستؤندن بیر مؤددت کئچدی. ییئنه بیر گئجه آییلیب عم قیزیمئ گؤرمه‌دیم. آممما هاننان- گئجدن اؤنو گؤردؤم گلدی سؤروشدوم هاردایدئین. جاوابدا ییئنه هامان سؤزؤ ائشیتدیم. صاباحکئ گؤن الیمی کسدیم اؤنو دوزلادیم تا ییوخوم گلمه‌سین. گئجه ییاریسئ ایدی گؤردؤم قئیناناما اؤتاغا گیردی. منی ییوخودا گؤردؤک‌دن سؤنرا عم قیزیمئ آییلدیب دئدی «دور گئدک». قئیناناملا خائیمیم ییؤلا دؤشدؤلر. من ده تئز دوردوم اؤنلارئن دالیسئجا گئتمه‌ییه باشلادیم. گؤردؤم حیطده ایکی آت وار. بیرینه عم قیزیم، بیرینه ده قئیناناما مینیب ییؤلا دؤشدؤلر. من ده ماجال وئرمه‌دیم. آتیئمئ مینیب اؤنلارئن دالینجا چاپدیم. بیر آز گئدن‌دن سؤنرا گؤردؤم اؤنلار بیر قالایا گیردیلر. من ده آتدان ییئنیب گیزلین گیزلین ـ گیزلین ؤ سس‌سیز ـ سمیرسیز قالایا گیردیم. قالا دؤلو ایدی حرامی‌لر ایله. قئیناناما ییئتیرجک سؤیونوب باشلادئ حرامی‌لر ایله اؤیناماغا. عم قیزیمئ دا آپاردیلار بیر اؤتاغا کی، حرامی‌لرین باشچئسئ اؤردا ایدی. حرامی‌لرین رییسی عم قیزیمئ گؤرجک اؤنون ییوبانماسئندان هیرس‌لنیب باشلادئ ییامانلاماغا. سؤنرا ساچلارئندان ییاپیشیب ؤ اؤنو قوییونا آلماق ایسته‌دی. قان گؤزؤمؤن

قاباغئینئ توتدو. قیلئینجئ چکیب ییومولدوم حرامی‌لر اؤستؤنه ؤ باشچی‌لارئینئ قانئینا قلتان ائله‌دیم تئزلیک‌جه قارانلیقدا گؤزدن ایتدیم. آتئ مینیب ائوه ساریئ ییؤللاندیم. گیردیم ییئریمه، اؤزؤمؤ ییوخویا وؤردوم. بیر آزدان سؤنرا عم قیزیم دا ییئتیردی. هئچ دینمه‌دیم.

ناهار چاغئ ایدی کی، عم قیزیملا قئینانامـا دئـدیم گئجـه بیـر ییـوخو گؤرمؤشـم. ییوخومو سیزه دئییه‌جه‌یم آمما قلبیزه آلمایئین. بئله‌لیکله باشلادیم گئجـه‌نـی هـر نـه اؤلـوب- کئچمیشدی اؤنلارا تعریف‌لدیم. آمما سؤزؤم هله قورتولمامیشدئ کی، قئینانام، ایشینی آنلادئ ؤ برک‌دن منیم اؤزؤمه تؤپؤردؤ. اؤنون تؤپؤرمه‌سی ایله منیم سئحیر جادو اؤلماغیم بیـر اولـدو. من اؤلدوم بیر ایت ؤ ائـودن قؤوولـدوم. هاپیئلیـدایـا - هاپیئلیـدایـا قارداشـیم گیلـه گئتـدیم. قارداشیم آروادئ منی گؤرجک :«ایت گئت» دئدی ؤ منی قؤوودو. آمما من گئتمه‌دیم.گؤزلریمئ قارداشیم قیزیئنا دیکیب دیلسیز ـ دیلسیز اؤرک سؤزلریمی آنلاتماق ایسته‌دیم. قارداشـیم قیـزیئ باشلادئ آتاسیئنئ چاغیرماغا کی، بو ایتین گؤزلری قصّاب عمی‌نین گؤزلرینه بنزه‌ییر. قارداشـیم دا هیرس‌لنیب اوشاغا آجیق‌لاندئ. آمما قـیز ال چکمه‌دی. دئـدی: «اینانمیرسـان بیـر بـاخ! لاپ قصّاب عمی‌نین گؤزلری‌دی». قارداشیم یاخیئنا گلیب گؤزلریمه باخیب بیلدی کی، من تیلیـسیم اؤلموشام. تئز بیر کیتاب گتیردی ؤ اؤنون قاتـیئنئ آچیب بیر نئچه سئحیرلی دوعا اؤخودو. دوعا بیته‌رکن من تیلیسیم‌دن چیخدیم، دؤشدؤم اؤز جیلدیمه. باشیمدان کئچه‌نی قارداشیما دانیشدیم. قارداشیم منه بیر نئچه سئحیر جادو اؤیره‌تدی. من ده قئینانامـلا عم قـیزیمئ تیلیـسمه سـالدیم. قئـینانامئ ائششک شکلینه سالدیم ؤ عم قیزیمئ گؤیرچین شکلینه. ائششه‌یی پیشه‌یـه بـاغلادیم. هر گؤن سحر ایشیم اؤنو دؤیمک‌دی اؤ قده‌ر کی، دری‌سیندن قـان آخـار. عـم قیـزیم دا کـی، گؤیرچین اؤلوب، قؤنار پنجره‌نین هره‌سینه ؤ هئچ یانا گئتمز. خـوره‌یمـی یـئییب آرتـیغیـشئ ایتین قاباغیئنا توکه‌رم سؤنرا، هرنه قالسا اؤ گؤیرچینین پایئ اؤلار. اؤل‌ده هئچ نـه یئمـه‌ز. اؤنـدا من اؤلدؤردؤیؤم حرامی‌نین باشیئنئ گتیریب باشلایارام قامچئ‌لاماغا. اؤنـدا قانـادلاریئنئ باشـیئنا چکر باشلایار ایتین آرتیغیئنئ یـئمه‌یه.»

قصاب کیشی بؤنلارئ دئییب قورتاراندان سؤنرا خنجرینی چکیب ایسته‌دی پادشاهیئن اؤغلونو اؤلدوره کی، اؤغلان سئحیرلی بؤرکؤ باشیئنا قؤیـوب گؤروؤنمز اؤلدو. خالچانئ قمچـی‌لـه‌یـیب حضرت-ی سـؤلئیمان عئـشقی ایلـه سـئوگیلی‌سـی‌نـه چاتمـاق ایـسته‌دی. پادشـاهیئن اؤغلـو سئوگیلسی ایله گؤروشرکن یـئنه هر زادئ اونودوب گؤنلرین سایـئ الیندن چیخدئ. تـا کـی، بیر گؤن یـئنه اؤنو شئیتانلادیلار ؤ شاه امر ائتدی اؤنـو توتـدولار . آممـا اؤنـدا کـی، قـصّاب کیشی‌نین سیررینی پادشاها آچیقلادئ، شاه قیزیئنئ اؤنا وئریب یـئددی گئجه یـئددی گؤنـدوز هریاندا توی چالیندئ.

سئینامالار وٚ اوشاقلارلا ایلگیلی اینانجلار

توٚپلایان: **علی برازنده توٚرک**

بوٚتوٚن خالق‌لار کیمی توٚرک وٚ آذربایجان فرهنگینده ده بیر سئیرا اینانجلار وٚ ائعتیقادلار وارڈیر کی، اوٚنلارا سئیناما یا باطیل اینانجلار دئییلیر. بو اینانجلار اوزون ایللر بوٚیو بوٚتوٚن مدنییّت‌لرین اوٚزل بیر پارچاسئ سایئیلاراق اوٚزلرینه اوٚنملی ئٹر آیئیرماقدادئیرلار. بو آرادا اوشاقلارا گوٚره اوٚزللیکله قادئینلار آراسئیندا یایغئین بیر شکیلده گوٚروٚنن اینانجلار وارڈیر کی، اوشاق دوٚغولمادان باشلایاراق اوٚنون بوٚیا –باشا چاتدئیغئ زامانئینا قدهر سوٚرمکده‌دیر. بو اینانجلارئ ایکی بوٚلوٚمه بوٚلمک اوٚلار: بیرینجی قیسمی اوشاغئین آنا قارنئیندا اوٚلان زامانلار وٚ ایکینجی بوٚلوٚم اوشاغئین آنادان اوٚلاندان سوٚنراکئ دوٚنم‌لری وٚ بوٚیا–باشا چاتدئیغئ گوٚنلری احاطه ائدیر. خاطئیرلاتماق گرکیر کی، بو سئینامالار آذربایجانئین بیر چوٚخ ئٹرینده بوگوٚن بئله اوٚز اوٚنمینی وٚ دئیرنی ساخلایئیر وٚ چوخ ئٹرده اوٚنلارا باغلیلیق وارڈیر.

اوشاق آنا قارنئیندا اوٚلان زامان اوشاغئین نه اوٚلدوغونا وٚ اوٚلدوقدان سوٚنرا نه ایشلر گوٚردوٚیونه دایئیر وٚ آنانئین اوشاغئینا گوٚره نه آرزولار بسله‌دیئینه گوٚره اینانجلار بونلاردئیر:

– بوٚیلو (حامیله) اوٚلدوغونو بیلن زامان آنا گوٚنشه باخسا اوشاغئ اوٚغلان؛ آیا باخسا قئیز اوٚلار.

– بوٚیلو قادئینئین باشئینا اوزوٚ بیلمه‌دن زامان دوز توٚکرلر، الینی باشئینا چکسه اوشاغئ اوٚغلان، بورنونا چکسه قئیز اوٚلار.

– بوٚیلو قادئین قبیر اوٚسته گتمز،گئتسه اوشاغئ آغئرلئیق باسار.

– بوٚیلو قادئین ایکی ناماز آراسئیندا بیر آغ پارچا آچئیب نار دنه‌لئیب ئٹسه اوشاغئ گوٚزل اوٚلار.

- بۆیلو آروواد یئشریکله‌ین زامان هر نه حئیوان اتی یئسه اوشاغئ اؤ حئیوانئین خاصییّتین‌ده اؤلار.
- بۆیلو آروواد اؤز (جئیران) اتی یئسه اوشاغئ قۆرخاق اؤلار.
- بۆیلو آروواد قورد اؤره‌یی یئسه اوشاغئ قۆرخماز اؤلار.
- بۆیلو آروواد بیر یئشمکدن اوموب یئمه‌سه اوشاغئ گۆزلری چئری (شاشئ) اؤلار.
- بۆیلو قادئین حامیله‌لیک واختئ آلما قۆخولاسا اوشاغئ گۆزل اؤلار.
- بۆیلو قادئین حامیله‌لیک چاغئندا سمنی ایله یۆغورت یئسه اوشاغئ آلا-بولا اؤلار.
- یئشریکله‌ین قادئین کلله- پاچا چۆخ یئسه اوشاغئ فئیرتئقلئ اؤلار.
- بۆیلو قادئین هر آدامئین خۆره‌یینی یئشمه‌مه‌لی و یئدیک‌لری خۆرکلره دیققت ائتمه‌لیدیر. چۆن اوشاغئین تیکه‌سی پیس آدامدان دۆشرسه و حارام خۆرک‌دن اؤلارسا ناخلف اؤؤلاد اؤلار.

اوشاق دۆغولان‌دان سۆنراکئ اینانجلار:

- اوشاق آناسئینئ تانئیان زامان آناسئ‌نئین تۆکۆلری تۆکۆلر.
- اوشاق اوجا یئرده و دام قئیراغئندا دورسا شئیتان ایته‌لر.
- اوشاق اؤدلا اؤیناسا گئجه یئرینه ایشه‌ر.
- اوشاق اۆست انگین‌دن دیش چئیخارتسا روزی‌سی آز، آلت انگیندن چئیخارتسا روزی‌سی بۆل اؤلار.
- اوشاق اۆست طرفدن دیش چئیخارتسا گرک بیر قوربانلئیق کسیله یۆخسا اؤدن بیر اؤلۆ چئیخار.
- اوشاق اۆستدن دیش چئیخارتسا اوشاغئ اوجا بیر یئره چئیخاردیب آشاغئدا آچئلان بیر چادئر ایچینه آتلارلا.
- اوشاق اؤلدوقدان سۆنرا اؤن گۆنه کیمی اوشاق اؤلان اؤتاغا ات گتیرمزلر؛ اگر بیلمه‌یه- بیلمه‌یه اوشاق اؤلان اؤتاغا ات گتیرسه‌لر گرک ات اۆستۆنه سو تۆکۆب سۆنرا بو سو ایله اوشاغئ یۆیالار.
- اوشاق ایمک‌له‌ییب قاپئ آستاناسئندان کئچدیک‌ده دئیه‌رلر اوشاغئن باشئ برکییب و قۆلاغئ داها آغرئماز.

- اوشاغئین داماغئ تۆربت تۆرپاغئ ایله گۆتۆرۆلسه اوشاق دۆغرو دانئیشان و آغزئ تمیز بیر آدام اۆلار.
- اوشاق دیش چئخاردان زامان گۆزل اۆزلۆ آداموللا اۆز به اۆز اۆلورسا (ایلک دیشینی گۆرن آدام) راحاتلئقلا دیش چئخاردار، چیرکین اۆزلۆ آدام گۆرسه چتینلیکله دیش چئخاردا.
- اوشاق قۆرخموش اۆلسا اۆنو «بندچی»یه آپاریب بندچی قۆرخولوغونو گۆتۆرۆب «پیتیک» یازار.
- اوشاق قۆرخسا «داماغئنئ گۆتۆررلر». بئله کی، بیر آروواد الی‌نین ایچینی مۆحکم یئره چالیب اۆرتا بارماغئ ایله اوشاغئن آغئزئنا سالیب داماغئنئ باسار.

- اوشاغئن ننی‌سینی بۆش سالسان اوشاق اۆلر.
- اوشاق یۆخودا آغلاسا شئیتان یۆخوسوندا اۆنا دئییر کی، آنان اۆلۆب.
- اوشاق یۆخودا گۆلرسه دئیه‌رلر ملک‌لر اۆنا سۆد وئریر.
- اوشاغا آناسئ ایکی دۆشۆندن ده گرک سۆد وئره چۆن بیر دۆش چۆرک، بیر دۆش ده سو کیمی‌دیر.
- اوشاغا بال وئرسن اوشاق داها دیل آچماز.
- اوشاغا پنیر وئرسن کۆرا فهیم اۆلار.
- اوشاغا خاشخاش گۆلۆ آپارماق پیس اۆلار.
- اوشاغا قئیرخ گۆن قئیرخ ساخلارلار. یعنی قئیرخئندان سۆنرا بللی اۆلار کی، اوشاق گئجه آغلاردئ یا گۆندۆز.
- اوشاغا گرک دیشلیک بیشیریلسین. بئله دئییرلر کی، اوشاق دیش چئخاردان زامان چۆخ سانجئ چکر بونا گۆره دئییرلر کی، اوشاغئن دیلی اۆلسا دئیه‌ر: «آتام — آنام کاش منیم بئشی‌ییمی ساتئیب منه دیشلیک بیشیره‌لر».
- اوشاغا گۆل وئرمزلر اوشاق گۆل کیمی سۆلار.
- اوشاقلار خبرچین (بیر جۆر گۆل تۆخومودور کی، گۆیده اوچاراق ساچئلار) توتوب یاواشجا بیر سۆز دئیه‌رلر و سۆنرا اۆنو اۆفله‌ییب گۆیه اوچوردارلار و دئیه‌رلر کی، گئت بو خبری فیلان کسه یئتیر.
- اوشاغئ آغاج دیبینه ایشتمزلر، جین‌لر قارقئیش ائدرلر.
- اوشاغئ اۆخلوقلا دۆیمزلر؛ اوشاغئن عۆمرۆ آزالار.

- اوشاغئ اؤلن آروٰاد بالاسئ قبرینه گتمه‌مه‌لی؛ بئله اینانارلار کی، ملک‌لر اوشاغئ سؤروٚیه‌رک آناسئ آیاقلارئ آلتئینا گتیررلر.
- اوشاغئ تاخچایا وٚ رفه قوٚیمازلار دئیه‌رلر اجینه‌لر اوشاغئ دییشر.
- اوشاغئ چوٚخ گؤلدوٚرمزلر اتی تؤکوٚلر.
- اوشاغئ قبیر اوٚسته آپارمازلار بئله اینانج وار کی، اوشاقلار قبیرلرین ایچینی گؤره بیلرلر وٚ اوٚنا گؤره قوٚرخالار.
- اوشاغئ قئیرخ گوٚن اوٚل ائوٚدن ائشی‌یه چئیخارتمازلار.
- اوشاغئ گوٚزگوٚیه گؤرستمزلر اوشاق اؤزوٚنوٚ گؤروٚب قوٚرخار.
- اوشاغئ یورغان- دؤشک اوٚستوٚنه وٚ یوٚک یئرینه قوٚیمازلار، بئله اینانارلار کی، اوشاغئ اجینه‌لر دییشه‌ر.
- اوشاغئن اوٚستوٚندن آتلامازلار، آتلاسان اوشاغئن عؤمروٚ قئیسالار.
- اوشاغئن باشئندان وٚورمازلار وٚورسان یئتیم قالار.
- اوشاغئن بوٚینوندان اؤپمزلر یوٚخسا اوشاق کوٚسه‌ین اوٚلار.
- اوشاغئن گؤبه‌ئینی کسدیکدن سوٚنرا اوٚنو هارا قوٚیلاسان اوشاق بؤیوٚکلوٚیونده اوٚرایا چوٚخ گئدر، اوٚغلان اوشاق مؤمین اوٚلماغئنا گؤره چوٚخ مسجیدلره قوٚیلایارلار، اثو اوشاغئ اوٚلماق اوٚچوٚن ده ائوٚده قوٚیلایالار؛ ساوٚادلئ وٚ درس اوٚخویان اوٚلماق اوٚچوٚن ده مکتب‌ده یا مدرسه‌ده قوٚیلایارمیش‌لار؛ اکینچی اوٚلماق اوٚچوٚن ده گؤبه‌ئی باغلاردا یا زمی‌لرده قوٚیلایالار. قئیز اوشاغئ‌ئین گؤبه‌ئی‌نی تندیر کوٚوٚله‌سینه سالارلار؛ بئله‌لیکله قئیز اوشاغئ اثوٚ قئیزئ وٚ باجاریقلئ اثوٚ خانئیمئ اوٚلار.
- اوشاغئن اوٚوٚجونو یومازلار، بئله اینانج ائدرمیش‌لر کی، اوشاغئن اوٚوٚجونون چیرکی اوٚنون یوٚخوسودور؛ یوسان یوٚخوسو قاچار.
- اوشاغئن بوٚغازئنا یئمک وٚ ایچمک زامانئ بیر شئئ قاچسا وٚ اوٚسکوٚرک توتوب کئچینسه دئیه‌رلر: هامئیسئ سنین اوٚلسون.
- اوشاغئن بیر یاشئنا کیمی باشئنا قایچئ وٚورمازلار. اوغلان قئیز فرق ائتمز.
- اوشاغئن قاباق دیش‌لری آرالئ اوٚلموش اوٚلسا روزی‌لی اوٚلار.
- اوشاغئن قئیرخئ چئیخدئیقدان سوٚنرا حاماما آپاریب قئیرخ‌لئیق قوسلو(غسل) توٚکرمیش‌لر.
- اوٚغلان اوشاغئ تئز اومار.
- اوٚغلان اوشاغئ قازان دیبی یالاسا توٚیوٚندا قار یاغار.

- بئواخت یئریئن اوشاغئ آپاریب ائوین آستاناسینا قویوب و اوچ گون ائوی سوپوردوکدن سونرا ائوین زیر- زیبیللرینی اوشاغین باشئ اوستوندن ائشییه توکرمیش‌لر.
- دونیایا گلن‌دن سونرا ماما اوشاغین داماغینئ گوتوررر.
- قورخان اوشاغئ تئز ایشه‌دیب دوز یالادارلار.
- قیرخلئ اوشاغا ات گتیرسه‌لر اوشاغین بویونو قیجایار (دالیینا دونر).
- قیرخلئ اوشاغئ آیاقلارئ اوسته ساخلامازلار و قویمازلار آیاقلارینئ یئره باسا، بئله اینانارلار کی، اوشاغین گوزلری چئری اولار.
- قیز اوشاغئ دئییه‌ر: آنام آتامواللار ساواشسین منیم بله‌ییمی برک باغلاسین.
- قیز اوشاغئ دئییه‌ر کی آتام – آنام منی قیرخ گون ائشییه آتماسالار من اوزومو اونلارا ایستدرم.
- قیرخلئ اوشاق بویوک‌لر یئمک یئین زامان چوخ آغلاسا دئییه‌رلر کی، ائله بیل آتاسینین چوره‌ییني یئییرلر.
- کورپه اوشاغئ دیش چیخاردینجا ائششه‌یه میندیرمک اولماز، چونکی دیش‌لری ائششک دیشی کیمی بویوک چیخار. کورپه اوشاغین دیش‌لری‌نین کیچیک اولماسئ اوچون بالاجا قوزویا میندیره‌رلر. بئله‌لیک‌له دیش‌لری قوزو دیشی کیمی اینجه و گوزل اولار.
- گئج دیل آچان اوشاغا قوش یومورتاسئ وئررلر اوندا تئز دیل آچار.
- اوشاغئ بله‌دیک‌دن سونرا اوشاغین آناسئ اللرینی اوچ یول یئره چالیب، اوشاغین بئلینه وورار و دئییه‌ر: «هامئ‌نئین یوخوسو سنین اولسون». بئله اینانج وار کی، اوشاغین یوخوسو آغیر اولوب یاخشئ یوخولایار. آنانئین اللرین یئره وورماق شکلی ده بئله اولار کی، اللرین ایکی دفه چارپاز (×) و بیر دفه ده دوز بله‌ییر اوستونه قویار.
- بیر اوشاغین بویغازئ آغرییاندا اونون بویونو الی ایله بویغازینئ سیغال‌لاییب بو ویردی اوخویار:

گئجه گلمیسن، گئجه گئت
گونوز گلمیسن، گونوز گئت
هاواخت گلمیسن، او واخت قاییئت

- بئله اینانارلار کی، خسته‌لیک، ناخوشلوق گونون هانسئ ساعاتیندا گلمیشدیسه ائله او ساعاتدا ناخوشون جانیندان چیخیب،گئدجک.

حاجیٔ صیّاد قیزیٔ پری

سؤیله‌ین: فاطمه‌نساء ابوالحسنی رضا قیزیٔ

دوغوم ایلی: ۱۳۰۸

دوغوم یئری: شبستر- مشین کندی

سؤیله‌دیئی ایل: ۱۳۴۲

اونا سؤیله‌میش آدام: آناسیٔ فاطمه صغرا موسوی

سؤیله‌دیئی ایل: ۱۳۱۶

ناغیلین یازیلدیغیٔ ایل: ۱۳۷۱

بیرگؤن وار ایدی، بیرگؤن یوخ ایدی. تانریٔدان باشقا کیمسه یوخ ایدی. بیر کنده صیّاد آدلیٔ بیر کیشی وار ایدی. صیّاد کیشی‌نین ده پری آدلیٔ بیر قیزیٔ. آناسیٔ پرینی درس اوخوماق اوچون اوز دوستلاریٔندان اولان بیر مؤللانین یانیٔنا آپاردیٔ. مؤللا قیزا درس وئرمه‌یی قبول ائتدی، قیزیٔن مکتبه گئدیب- گلمه‌سی باشلاندیٔ.

بیرگؤن صیّاد کیشی آروادیٔ و اوغلو ایله حج سفرینه حاضیرلاندیغیٔ اوچون، دؤزگؤن بیر آدام آختاریٔردیٔ کی، قیزیٔنیٔ اونا تاپشیریٔب، آرخایین مکّه‌یه گئده‌لر. صیّاد بو سؤزؤ پری‌نین اؤیره‌دیجی‌سیله آرایا قؤیدو. بونو ائشیدن مؤللا دئدی:

- صیّاد قارداش، ایختیاّر اؤزؤنکؤدؤر؛ آمما من پری‌نی گؤزوم کیمی قوروییوب ساخلایا بیله‌رم.

صیّاد سئوینیب، قیزیٔنیٔ اونا تاپشیراراق، مکّه‌یه یؤللاندیٔ، نئچه گؤندن سونرا بو اوتانماز باشقا گؤزؤله پری‌یه باخدیٔقدا، پری دئدی:

- آیٔ کیشی، آتام منی سنه امانت تاپشیریٔب‌دیٔر. نئجه امانته خیانت ائتمک ایسته‌یئرسن؟

مؤعللیم دئدی:

من بو سؤزلری بیلمیرم، نئجه اولمالیٔ اولسا دا، سن منیم آروادیم اولمالیسان.

پری مؤعللیمی بئله گؤردوکده، بیر تهر اونون ائوینندن قوییوب قاچدیٔ. آبریسیٔنیٔ- ناموسونو قوروماق ایسته‌ین پری چؤللری، کؤوشن‌لری دولانا- دولانا بیر بولاغین باشیٔنا

چاتدئ. اؤرادا اؤلان اوجا بؤیلو آغاجا چیخئیب، آغاجئن بوداقلارئ‌نئن آراسئندا اؤتوراراق، گله‌جه‌یی باره‌ده فیکره دالدئ.

بیر آز سونرا پادشاه گلیب اؤرادان کئچرکن، آتئنئ بولاقدا سووارماق ایسته‌دی. آممـا آت بولاغئن سویونا باخئیب، بیـر زاد دان اؤرکـه‌رک، دالـئ سـئچرادئ پادشـاه اؤزو سـویا باخدئقدا، بیر گؤزل قـیزئن شکلی‌نی سودا گؤردو و باشئنئ یوخـارئ قؤوزایـئیب آغاجـا باخدئقدا عؤمؤرونده او گؤزللیکده گؤرمه‌دیئی بیر قـیزئ گؤروب، اونا عاشیق اؤلدو.

حیالئ پری شاهئن اونا باخدئغئ‌نئ گؤروب دئدی:

- آی کیشی یوخسا سن محرم- نامحرم قانمازسان؟ نییه منه باخئرسان؟

پادشاه دئدی:

- آی قـیز دیء گؤروم سن کیمسن؟ بیر ده کی من سنی بـورادا تـک قویـا بیلمـرم، آشاغئ گل، من ایله بیرلیک‌ده سارایـئیما گئدک من بو اؤلکه‌نین پادشاهئیام.

پری دئدی:

- باشئیمئن آچـیق اؤلدوغو اوچون من بیر یـئره گئده بیلمرم.

پادشاه اؤز پالتارلارئندان چیخاریب اونا وئـردی. پـری اونـلارا بؤرونـوب، شـاهئن آتئ‌نـئن آردیجا سارایا گلدیلر. پری سارایدا باشئنا گلنی پادشاها دئدیکده، پادشـاه اونـونلا اوئلنمه‌یه حاضیر اؤلدوغونو سؤیله‌دی. پری ده راضی اؤلدو. پئـیغمبرین شریعتی ایله کبین کسیلیب پری پادشاهئن آروادئ اؤلدو.

دؤققوز آیدان سونرا پری بیر جوت گؤزل اؤغلان دوغدو. آیلار اؤتدو، ایللر کئچدی و پری‌نین اؤغلان‌لارئ دؤرد- بئش یاشلارئنا چاتدئلار. بـونلار بـورادا قالـسئنلار گـؤرک حاجئ صیادلا موللا نه ائدیرلر.

پری قاچدئقدان نئچه گون سونرا موللانـئن اؤمیدی اونون قایـئیتماغئندان اؤزولـوب، گؤتوروب بیر نامه یازیر و مکه‌ده حاجئ صیادا گؤندریر. نامه‌ده بئلـه یازمیـشدئ: حـاجئ! سنین بو قـیزئن عارئ یـئـیب ناموسـو دا بئلینـه باغلامیـشدیر، داهـا مـن بونـو سـاخلایا بیلمیرم، باشئنئ مکّه‌ده ایسلادیب بورادا قـیرخدیر. تئز گل بونا یـیـیه‌لیک ائلـه کـی، ایـش ایشدن کئچمک‌ده‌دیر.

حاجئ مکتوبو اؤخویوب، بو یالانلارا اینانـیب، اؤغلونا دئدی:

– اوْغول! بیر عؤمؤر آیئرلا یاشامئیشئیق. بئله بیر ایش بیزدن اوزاق اوْلمالئیدیر، سن کنده قاییئدیئب، باجئینئ اوْلدوْرمه‌یینجه قانلئ کؤینه‌یی‌نی ده منه گؤندرمه‌یینجه من کنده گلن دئییلم.

اوْغلان کنده قاییئدیئب پری‌نی گؤرمه‌دیکده، موللا دئدی:

– حاجئ اوْغلو! ائله کی، پری ائشیتدی سن گلیرسن، هارایا ایسه قاچدئ. منیم ده خبریم یؤخدور.

آمما اوْغلان قاپئ –قؤنشولاردان پری‌نی سوْرشدوقدا، هامئ‌سئ اوْنون گؤناه‌سئز اوْلدوغونو سؤیله‌دیلر. بونا گؤره ده اوْغلان بیر قوش اوْولاییئب، قانئینئ پری‌نین اوْده‌کی کؤینه‌یینه یاخیئب، مکّه‌ده حاجئ صیّادا گؤندردی. حاجئ دا کنده گلدی، آممـا بیـر یؤللـوق پری آدلئ قیزیئنئ اوْنوتموشدو.

سنه دئییم پری‌دن. اوْ شاه اوْینده بیرگؤن اوشاقلارئ ایله اوْینایاندا، آتا– آناسیئنئ یادیئنا سالیئب، آغلاماغا باشلادئ. پادشاه پری‌نین نه اوْچـوْن آغلاماسـیئنئ بیلیـب، پـری وْ ایکـی بالاسیئنا بیر کجاوه حاضیرلادئ، وْزیری‌نی ده اوْنلارا قوْشـوب گؤروْشـه گئتمـه‌یـه حـاجئ صیّادیئن کندینه یؤلا سالدئ. نئچه گؤن یوْل گئتدیکدن سوْنرا، بیرگؤن دینجلمـک اوْچـوْن بیر یئرده دوْشوب. چادیر قوروب، گئجه‌نی اوْرادا قالماق ایسته‌دیلر.

بورادا موْعللیم‌دن خاییین اوْلان وْزیر پری‌یه دئدی:

– بوگؤن بورادا سن منیم آروْادیم اوْلمالیسان.

وْزیر پری‌دن راضئلیق گؤرمه‌دیکده، اوْنا قارا قوْرخو گلیب دئییر:

– راضئ اوْلماسان بیر اوْغلونو اوْلدوْره‌جه‌یم.

یئنه ده پری بو ایشه راضئ اوْلمادیقدا، وْزیر اوْغلانلارئین بیـری‌نـین باشـیئنئ کـسیر. پری یئنه‌ده یوْخ دئییر. وْزیر ایکینجی اوْغلونون دا باشیئنئ کسیر. ایش بورایـا چاتدیقـدا، پری ناچارلیقدان ال سویا یئتیرمک ماهاناسئ ایله چادیردان چیخیئب، بیـر آز کنـاردا یئره اوْتـوردو، چادیراسـیئنئ بیـر سـیئغیر قویروغـو کوْلـو اوْسـتوْنه اوْرتـوْب، یاواشـجا اوْرادان اوزاقلاشدئ. وْزیر پری‌نین چادیراسیئنئ کوْلـون اوْسـتوْنده گـوْروْب، اوْنـو پـری حئـساب ائتدییی اوْچوْن، بیر آز اوْتوروب اوْنو گؤزله‌دی. آمما اوْنون یوباندیغینا گـوْره کـوْلا سـاریئ

گئدیب، پری‌نین میسا- میسا قاچدیغی‌نی آنلادی. بئله گؤرن وزیر چادیری یئیغیب شهره قاییتدی. شهره چاتان وزیر شاهین یانینا گلیب، یالتاقلیقلا اونا دئدی:

- شاه ساغ اولسون، پری‌نی حاجی صیّادین کندینه کیمی آپاردیم، آمما کنده چاتاندا پری دئدی کی، من اوشاقلاریم‌لا گئدریک، سن قاییت گئت. ائله من ده اونون سؤزونه باخاراق، قاییدیب گلدیم.

گلین گؤرک پری نئجه اولدو. اوغلانلاری‌نی الدن وئرمیش پری چؤللری گزه- گزه بیر سوروّ داوارین یانیندا بیر چوبانا یئتیشیب، قیزیل بوینوباغی‌سینی اونا وئریب دئدی:

- چوبان قارداش! بو قوینولاردان بیری‌نین باشینی کسیب قارنینی منه وئر. چوبان بیر قوینون کسیب، قارنینی بوشالدیب اونا وئردی. پری قارینی ترسه چئویریب، باشینا کئچیره- رک، اوزونو بیر کئچل اوغلان جیلدینه سالدی. سونرا یولا دوشوب، دوغما کندلرینه گلدی و اوزادا اوز کوچه‌لرینه چاتاندا، کوچه‌ده اوباش بو باشا گئدیب «آی نوکر ایسته‌ین، آی قول ایسته‌ین»! — دئییه سس‌لندی و او کنده نوکر اولماغا حاضیر اولدوغونو بیلدیردی.

حاجی صیّاد بو سسه قاپی‌نی آچیب، بیر کئچل اوغلانی کوچه‌ده گوردو. آمما اونون گوزلری‌نین پری‌نین گوزلرینه اوخشادیغی اوچون؛ اونا قانی قاینایئیب اوینه آپاردی. ایچری گیرنده حاجی‌نین اوغلو و آروادی دا اونون گوزلری ایله پری‌نین گوزلری‌نین بنزر اولدوغونو سؤیله‌دیلر. آمما پری سؤزون اوستونو هئچ کسه آچمادان، چوللده- کؤوشنده آتاسینا، اوده ایسه آناسینا کؤمک ائدیردی. بونا گوره ده اوزونه گونو-گوندن آرتیق حؤرمت قازانیردی.

پری‌نین اری اولان پادشاها گلدیکده ایسه، پری‌نین سارایا قاییتماماسیندان دارییخیب، وزیره دئدی:

- وزیر، پری ایله اوشاقلار یوباندیلار، گئت اونلاری گتیر!

اوشاقلاری اولدورموش و آروادی قاچیرتمیش وزیر دئدی:

- قوربان ائله، بیر او قالیب کی، دوشک کندلره و دئییک شاهین آروادی شاهی بیه‌نمه‌ییب، گئدیب قالیب کندلی آتاسی‌نین اوینده. بو ایشی گؤرمک سنه پیس‌دیر. گلر گلر، گلمزسه، نه چوخدور آرواد، قیز.

شاه بو سؤزلرین جاوابیندا دئدی:

– یۆخ هر آرواد پری اۆلماز، ها بئله اوشاقلاردا وار، حاضیر اۆل بیرلیکده یۆلچو پالتاریڭ گئییب، اۆنلاریڭ آختارماق اۆچون حاجیڭ صیّاد کندینه گئدک! وزیر شاهین سۆزۆنۆن قاباغیندا بیر سۆز دئمه‌ییب، شاهلا بیرلیکده، دیلنچی پالتارلاریڭ دا ایئین‌لرینده، یۆلا دۆشدۆلر. نئچه گۆندن سۆنرا اۆنلار هامان کنده چاتییب، کۆچه‌لرده دۆلانیردیلار کی، پری اۆنلاریڭ گۆرۆب تانیدیڭسا دا، بیر سۆز دئمه‌ییب، حاجیڭ صیّادیئن یانیئنا گله‌رک دئدی:

– حاجیڭ، ایکی نفر یۆلچو کۆچه‌لرده دۆلانیرلار، ایجازه وئر گئدیب اۆنلاریڭ اثوه قۆناق گتیریم.

حاجیڭ صیّاد دئدی:

– قۆناغیئن روزی‌سی اۆزۆندن قاباق گلر، قۆناق تانریڭنیئن دۆستودور، بئله بیر ایش گۆرسن چۆخ دا یاخشیڭ اۆلار.

نۆکر دۆنونا دۆشمۆش پری دیلنچی دۆنونا دۆشن پادشاهلا وزیری قۆناق گتیردی، بئله کی، اۆنلار دا پری‌نی تانیمادیلار.

بیر آز ییئییب ایچدیکدن سۆنرا، پری حاجیڭ صیّادا دئدی:

– حاجیڭ، نه یاخشیڭ اۆلاردیڭ کی، سنین دۆستون اۆلان مۆللا دا بئله بیر مجلیس‌ده اۆلاییدیڭ.

بو فیکره راضیڭ اۆلان حاجیڭ دئدی:

– ائله ایندیجه گئدیب، اۆنو دا بورایا گتیر.

بو سۆز حاجیڭنیئن آغیزیندان چیخان کیمی، پری آیاغا دوروب، مۆللانیئن اثوینه گئدیب، اۆنو دا اۆزۆ ایله حاجیڭ صیّادیئن اثوینه گتیردی.

حاجیڭ صیّاد اثوینده قۆناقلار بیر آز اۆیان– بۆیاندان دانیشدیلار، سۆنرا پری اۆز توتوب درویش‌لره دئدی:

– آیئ درویش‌لر! سیز چۆخ دۆلانیب چۆخ گزیب‌سیز، آتالار دئمیشکن، چۆخ یاشایان چۆخ بیلمز، چۆخ دۆلانان چۆخ بیلر. سیز دانیشیئن، سیزین سۆزلریز چۆخ شیرین اۆلار.

درویش دۆنونا گیرمیش پادشاه نۆکر دۆنونا دۆشمۆش پری‌یه دئدی:

- کئچل ده چوخ بیلمیش اولار، اولجه سن دانیشیش، باشاردیغین اوخوماقلاردان بیر آز بیزه اوخو، اوندان سونرا بیز ده دانیشاریق.

بو سؤزو گؤزله‌ین پری آیاغا دوروب، الینی قولاغینا قویاراق باشلادی:

دئییم آی قانیما قان آلان درویش،
آتادان، آنادان مئهربیان درویش،
آدیم پری، حاجی صیّاد قیزیئیام،
گؤیده پاریلداییان دان اولدوزویام،
منی ویردین بو ویزیره امانت
او ایسته‌دی منه ائده خیانت،
گلیب- گلیب بیر دره‌ده ائندیردی،
بیر جوّت بالامی دا اوردا اولدوردو.

بو سؤزلر نؤکرین آغیزیندان چیخان کیمی، هم ویزیرین هم ده مولّانین رنگلری قاچیب، تیریم- تیریم تیتره‌مه‌یه باشلادیلار. بیر یاندان حاجی صیّاد و آروواد اوشاغی، بیر یاندان دا پادشاه نؤکردن ایسته‌دی کی، دئدیک‌لرینی بیر ده دئسین. پری دئدیک‌لرینی تکرار دئییب، قویون قارنینی باشیندان چیخاردیب، قارا ساچلاری گؤزوندو و ایشین اوستو آچیلدی. او ساعت پادشاه ویزیرله مولّانین بویونونو ووردوروب. حاجی صیّاد اثوینده یئنی‌دن یئددی گنجه- یئددی گؤنوز تویی توتوب، پری ایله پادشاه شیرین بیر یاشایئیشا باشلادیلار.

آذربایجان آشیق صنتی

امینه ائللداروغلو- قوبوستان

آذربایجان خالقئین فولکلور ایرثی‌نین کؤکلری تاریخین اوزاق دؤورلرینه گئدیب چیخیر. آذربایجان‌لئلار عصرلر بویو اؤز شیفاهی صنتینی زنگین‌لشدیریب اینکیشاف ائتدیرمیش، نسیل‌دن نسله وئرمیش و زامانه‌میزه قدهر گتیریب چاتدیرمیشدیر. بو صنت ایندی دورمادان اینکیشاف ائدیب زنگین‌لشمک‌ده‌دیر.

درین اینسانی ماهیتی، قالیب رنگارنگ‌لی‌یی، ثوکسک بدیعی کامیل‌لی‌یی ایله سئچیلن فولکلور اثرلری آذربایجان مدنیتی‌نین چوخ قیمتلی قول‌لارئندان اولوموشدور.

شیفاهی یارادئجئلیغئ خالقین معنوی عالمی‌نین فوسونکار بیر حیصّه‌سی کیمی اونون تاریخی، حیاتئ، آزادلیق و سعادت اوغروندا موباریزه‌سی، خیال و آرزولارئ ایله قیرئلماز صورت‌له دوغرولاشمیش‌دیر. آذربایجان شیفاهی خالق یارادئجئلیغئ ثین اساس قالیب‌لری قدیم دؤورلرده مئیدانا چیخمیش‌دیر. اونلاردان ان قدیملری مراسیم شئعری و قهرمانلیق قالیب‌لری‌دیر.

شیفاهی ادبیّات قالیب‌لری آراسیندا موحکم بیر سددین اولماماسئ اثرکن فولکلور نوّمونه‌لری‌نین قالیب ائعتیبارئ ایله بوتؤولوقلوغو، عئینی زاماندا باش وئرمه‌سی ایله ایضاح اولونا بیلر. بو عئینی زاماندا باش وئرمه‌نین (سینخرونیزمین) ان پارلاق نوّمونه‌سی آشیق صنتی‌دیر. روس بایانئ، اوکراین کوبزارئ، قازاخ آکینی، اؤزبک باخشئ‌سئ کیمی، آشیق دا عصرلردن بری اؤز صنتی ایله خالقا خیدمت ائدن، دوغما فولکلورو اینکیشاف ائتدیرن و زنگین‌لشدیرن یارادئجئ صنتکاردیر. آشیق‌لارئن سؤزو و سازئ بوتوولوقله گئنیش زحمتکئش کوتله‌نین حیاتئ ایله سئخ باغلئ‌دیر.

آذربایجان ادبیاتئ و موسیقی صنتی‌نین اساس قوللارئندان بیری اولان آشیق یارادئجئلیغئ خالقیمیزین چوخ عصرلیک تاریخی‌نین پارلاق اینعیکاسئ‌نئ وئرن بدیعی اثرلرله زنگین‌دیر. آشیق ماهنئ‌لارئ قدیم و ایستئعدادلئ بیر خالق اولان آذربایجان خالقئ‌نین داخیلی و

خاریجی دۆشمن‌لرله مۆباریزه‌سینی، یۆکسک معنوی کئیفیت‌لرینی، امک شرائیطی‌نی، عادت-عنعنه‌لری، مراسیم‌لرینی رنگارنگ بدیعی بۆیالارلا عکس ائتدیرمک‌دیر. آشیق شئعری‌نین قۆوتلی ترکیب حیصّه‌سی اؤلان محبّت شئعری آشیق موسیقی‌سینه و عۆمومییّت‌له آشیق صنتینه خۆصوصی گؤزل‌لیک، معنا گتیریر.

بۆتۆن آذربایجان فۆلکلۆرو کیمی، آشیق شئعری و موسیقی‌سی ده شیفاهی شکیل‌ده اینکیشاف ائدیب عصرلر بۆیو نسیل‌دن نسله کئچه‌رک، دایم دییشیلمه‌لره و پارداخلانمایا اوغرایاراق بیزیم گۆن‌لره دک گلیب چاتمیش‌دیر. آشیق هاوا‌جاتی‌نین بئله بیر یۆکسک جیلالانماسی، تکمیل‌لشمه‌سی اؤز دؤغما خالقی‌نین یارادیجیلیغی ایرثینه قایغی و محبّتی‌نین پارلاق تظاهۆرۆدۆر.

کیلاسیک آشیق ادبییّاتی‌نین تۆپلانماسی و نشری سۆنراکی ایل‌لرده ده آشیق صنتی‌نین یئنی جۆشغون اینکیشافی اؤچۆن گئنیش یۆکلار آچمیش‌دیر.

آشیق صنتی ۱۹-جو عصرین اؤرتالارئندان عئلمی تدقیقات مۆضوسو اؤلور. زاقافقازیانا خالق‌لاری‌نین قاباقجیل مدنییّت خادیم‌لری روس ادبییّاتی و عئلمی نۆماینده‌لری ایله بیرلیکده آذربایجان فۆلکلۆرونون تۆپلانماسی، نشری و اؤیره‌نیلمه‌سی‌نین اساسی‌نی قۆیورلار. تیفلیس‌ین «کاوکاز» قزئتینده‌کی، «قافقاز ویلایت‌لری و تایفالاری‌نین تصویری اؤزره ماتئریال‌لار» مجموعه‌سینده‌کی، مقاله‌لردن سۆنرا (ی.پ.پولونسکی، ای.یئولاخۆۆون مقاله‌لری، «آشیق قریب» داستانی‌نین نشری و س.) ۲۰- جی عصرین اول‌لرینده آشیق یارادیجیلیغی دا داخیل اؤلماقلا، فۆلکلۆرون آیری-آیری قالیب‌لرینه حصر ائدیلمیش یئنی عئلمی و ایجتیماعی اثرلر مئیدانا چیخماغا باشلاییر. اونلارین آراسیندا مشهور آذربایجان عالیمی ف.کۆچرلی‌نین اثرلری، گؤرکملی عالیم و ایجتیماعی خادیم حـ . زردابی‌نین، گۆرجۆستان س.س.ر.ائا-نین آکادئمیکی ای.قریشاشویلی، پروفئسور م.ف.کۆپرولزاده کیمی عالیم‌لرین و باشقالارین تدقیقاتلاری وار.

قئید ائتمک لازیم‌دیر کی، عصریمیزین اؤتوزونجو ایل‌لرینه دک آشیق‌لار حاققی‌ندا نشرلر اساسن ادبی-تاریخی سجییه داشیدیغیندان، طبیعی‌دیر کی، بو ادبییّاتدا موسیقی

یارادیجیلیغی مسله‌لری یا اؤز حللینی تاپمیردی، یا دا یالنیز اؤتری احاطه ائدیلیردی. چؤنکی اونلارین مؤاللیف‌لری‌نین چؤخو ادبیّاتچی‌لار ایدی.

آشیق صنتی مسله‌لری‌نین علمی تدقیقاتی و ایشیقلاندیریلماسیندا بؤیؤک آذربایجان بسته‌کاری و عالیمی اؤزئییر حاجی‌بی‌وؤون اثرلری چؤخ اهمیّت‌لی‌دیر (بو مؤقددیمه‌نین مؤاللیفی ده آشیق صنتی‌نین اؤیره‌نیلمه‌سینه اونون مصلحتی و رهبرلیئی ایله باشلامیش‌دیر).

هله «آذربایجان موسیقی حیاتینا بیر نظر» مقاله‌سینده او. حاجی‌بی‌وؤ آشیق‌لارین و خانندەلرین مؤقایسه‌لی قیسا اؤزللی‌یینی، اونلارین ایفاچیلیق خوصوصیّت‌لرینی، و س. تصویر و تحلیلینی وئرمیش‌دیر. میللی موسیقی‌نین سجیّه‌سی و طبیعتی‌نین علمی صورت‌ده مؤعیّن اولونماسیندا اونون «آذربایجان خالق موسیقی‌سی‌نین اساس‌لاری» اثری بؤیؤک اهمیّته مالیک‌دیر. آشیق هاواجاتی‌نین مؤکمّل تحلیلی حاجی‌بی‌وؤون بو اثرده آذربایجان خالق موسیقی‌سی‌نین اساسی اولان «لاد» سیستئمی‌نین قانونااویغونلوق‌لاری حاققیندا ایرلی سوردوغو نظری نتیجه‌لرین دوزگونلوغونو تصدیق ائدیر.

۱۹۳۲–جی ایلده گؤرکملی مؤغننی بولبولون رهبرلیئی ایله تشکیل ائدیلمیش جومهوری علمی–تدقیقات موسیقی کابینه‌سی میللی موسیقی‌نین، او جومله‌دن آشیق صنتی‌نین تدقیقی اوچون ضروری علمی– سندلی زمین یارادیلماسیندا بؤیؤک ایش‌لر گؤرمؤشدور. مشهور عالیم، پروفئسور و.م.بئلیایئو‌ین «شوروی خالق‌لاری‌نین موسیقی تاریخی اوزره اوچئرک‌لری»، «قدیم یازیلار و موسیقی فولکلورو حاققیندا» اثرلری آشیق صنتی‌نین تدقیقی اوفوق‌لرینی داها دا گئنیش‌لندیرمیش‌دیر.

بوتون بونلارلا برابر آشیق صنتی‌نین موسیقی‌شوناسلیق جهتینده اطرافلی تدقیقه هله ده بؤیؤک ائحتیاج دویولوردو.

دیلچی‌لر شیفاهی خالق ادبیّاتی‌نین لوغوی ماده‌لر اساسیندا «آشیق» تئرمینی بیر صنتکار آدی کیمی ۱۹–جو اثرلردن اورتایا چیخدیغینی قئید ائدیرلر. بیزه معلوم اولدوغونا گؤره، آدی‌نین قاباغینا «آشیق» لقبلی گلن ایلک خالق صنتکاری آشیق عاباس

توفارقانلیدیر کی، اؤ دا ۱۷–جی عصرین اؤللرینده یاشاییب یاراتمیشدیر. ۱۶–جیئ عصر آشیغئ قوربانی ایسه لقبسیز مشهوردور.

آشیق کیمی خالق نغمهکارلاریئ قدیم دؤورده ؤ اؤرتا عصرلرده «آشیق» سؤزونه یاخین اؤلان آدلار دا داشیمیشلار. بونلار «وارساق»، «ددە»، «اوزان» ؤ «یانشاق»دیر.

اوزانلاریئ ؤ اونلارین خالق حیاتیندا کیئ یئرینی خاطیرلادان ان قدیم یازیلیئ منبع مشهور خالق داستانیئ «کیتاب–ی ددە قورقود»دور. آکادئمیک م. عاریف بو داستان حاققیندا یازیر: «بیزیم حماسهده مرکزی یئری اؤزونو داخیلی ؤ خاریجی دؤشمنلره قارشیئ قهرامانجاسینا مؤقاویمتده، باهادیر رشادتینده گؤسترن وطنپروئرلیک دؤشونجهسی توتور. وطنپروئرلیک حیسی، دئمک اؤلار بؤتون داستانلاردا ترننوم اندیلن قهرمانلیقلا عؤضوی باغلیدیر».

بو حماسی آبیدهنین مضمونونا گؤره مؤدریک قوجا ددە قورقود اؤز دؤورونون ان ایستئعدادلیئ اوستاد اوزانیئ اؤلوب، ایگید باهادیرلاریئ ؤ جسور دؤیوشچو قهرامانلاریئ ترننوم ائدیر. اونا خالق آراسیندا بؤیوک حؤرمت، ائحتیرام بسلهنیلیر. «قوللچا قوپوز گؤتوروب ائلدن ائله، بیدن– بئه اوزان گزهر. ار جومردین، ار ناکسین اوزان بیلر».

ددە قورقود خالقین قهرمانلیغینا، رشادتینه ماهنیئ ؤ داستانلار قوشان نغمهکاردیر. او، اوشاقلارا آد وئریر، چتین ایشلرده اونو مصلحته چاغیریرلار، خان اونون گؤستریشی ایله تاختا چیخاریلیر. دؤیوش ؤ یاریش‌لاردا ایگیدلیک ؤ قهرامانلیق گؤسترن گنج‌لره فخری آدلار وئریرلر؛ بو آدیئ، عادتن ددە قورقود قالیبین شرفینه اونا شنلیکده وئریر.

مؤعاصیر آذربایجان آشیقلاریئ اؤزلریننین بیر چوخ خوصوصییّت‌لری ایله قدیم اوزان‌لارلا بیرلشیرلر. قدیمدن بری آذربایجانین مدنییّت مرکزلریندن بیری اؤلان گنجه شهرینده ایندییه دک «اوزان محلله‌سی» آدیئ ایله بیر محلله‌نین اؤلماسیئ تاریخین مؤعیّن دؤورلرینده همین اراضی‌ده خالق صنتکاری صیفتی ایله اوزانلارین یاشاییب یاراتدیقلاریئ گؤمان ائتمهیه حاق وئریر. اگر یوخاریدا گؤستریلمیش کیمی، آشیق صنتی‌نین بؤتون زاقافقازییا خالق‌لاریئ آراسیندا یاییلدیغینیئ نظره آلساق، او زامان «اوزان»، «قوسان»

ایصطیلاح‌لاریٔ آراسیٔنداکیٔ سس وٓ قورولوش باخیمیٔندان بنزه‌ییش، یاخیٔنلیٔق دا تامامیله طبیعی گؤروٓنر.

«کیتاب-ی دده قورقود»دان سوٓنرا آذربایجان خالق موسیقی‌سی، اوٓ جوٓمله‌دن آشیٔقلارئین عنعنه‌وی موسیقی آلتی اوٓلان ساز حاققیٔندا معلوماتیٔ نیظامی گنجه‌وی‌نین شئعرلرینده تاپیٔرئیٔق. ایندی اوٓلدوغو کیمی، نیظامی دؤورونده ده ساز پلئکتوٓرلو آلت اوٓلموشدور.

اوٓز موٓدریک وٓ ملموس حئکایه‌لرینه گؤره آشیٔغئین خالق آراسیٔندا بؤیوٓک ائعتیمادیٔ واردیٔ. اینقیلابدان قاباقکیٔ موٓأللیف‌لردن بیری اوٓلان پ. وٓوستریکوٓوون قئید ائتدیئی کیمی، «کندلی‌لر آشیٔغئین سؤزلرینه تام ائعتیقاد وٓ دیققتله یاناشیٔرلار». کند اهلی ایچریسینده آشیٔغا ساواٗدلیٔ آدام‌دان آرتیٔق اینام واٗر: کندلی، عالیم آدام‌دان چوٓخ آشیٔغا، خالق نغمه‌کارئینا اینانیٔر. دئمک لازیٔمدیٔر کی، کئچمیش‌ده آشیٔغئین دینله‌ییجی‌لری، اساسن کندلی‌لر اوٓلاردیٔ، تک-تک حاللاردا آشیٔغئین شهره یوٓلو دوٓشردی. اوزون زامان آشیٔق اساسن شخصی شنلیک‌لرده، توٓی‌لاردا سازلا چیٔخیٔش ائتمیش‌دیر. یاستیٔ بالابانلا ساز سوٓنرالار بیرگه موٓشاییعت‌چی اوٓلموشلار.

چوٓخ واٗخت ایکی آشیٔق دئییشمه قورور: اوٓنلار بیر-بیریله «قیفیل‌بند»، یاخود «موٓعمّا» شکلینده یاریٔشیٔرلار. جاواٗبئین موٓطلق عئینی شئعر شکلینده وٓ عئینی هاوا اوٓستوٓنده اوٓخونماسیٔ واٗجیب شرط‌دیر. آشیٔق اوٓلجه اوٓخویور، سوٓنرا شئعری هاواٗشیز دئکلمه شکلینده دئییر. یاریٔشان ایکینجی آشیٔق دا بو شکلینی گؤزله‌مه‌لی‌دیر. اوٓ، جاواٗب وٓئریر، اوٓز نؤوٓبه‌سینده یئنی بیر سوٓرغو سؤیله‌ییر. شرطی پوٓزان آشیٔق مغلوب اوٓلور. کئچمیش‌ده، عادتن مغلوب اوٓلموش آشیٔق سازیٔنیٔ موٓطلق قالیبه وٓئرمه‌لی ایدی.

باشقا دئییشمه‌لر ده واٗر. بئله دئییشمه‌لرده آشیٔق‌لار نؤوٓبه ایله بیر بند گؤزلـله‌مه، قوٓشما، موٓخمّس وٓ س. اوٓخویورلار.

آشیٔق یاراداٗیجیلیٔغیٔنیٔن آیریٔلماز ترکیب حیصّه‌سی اوٓلان شئعر وٓ داستانلار مضمونو وٓ بدیعی شکلینه گؤره چوٓخ زنگین وٓ رنگارنگ‌دیر. متن‌له موسیقی‌نین آیریٔلماز

علاقه‌سینده بیر سئیرا مخصوص شکیل‌لر وَ قالیبلر یارانمیش‌دیر. فیکیر-مضمونوندان وَ موَضوسوندان آسیلی اولاراق بورادا ایری (داستان) وَ کیچیک شکیل‌لره (گرایلی، قوشما، تجنیس، دیوانی، موَخمّس وَ س.) راست گلیریک. خالق دانیشیغی دیلی‌نین زنگین‌لیئی ایله چوَخ موَحکم باغلی‌لیق، ساده‌لیک، آیدینلیق آشیق شئعری‌نین سجیّه‌وی اوَسلوب خوَصوصییّت‌لری‌دیر.

قوَشما، تجنیس، موَخمّس کیمی شکیل‌لر آذربایجان شیفاهی وَ کیلاسیک شئعرینده، دئمک اولار عئینی درجه‌ده ایشله‌دیلیر. لاکین آشیق شئعری‌نین «اوز» مخصوص فوَلکلوَر نوَوَلری ده وارديَر: جیغالی تجنیس، اوستادنامه، وَوَجودنامه، دووَاق‌قاپما، حربه-زوَربا، قیفیل‌بند، گوَزلـله‌مه وَ باشقالاری.

آشیق صنتی‌نین بوَیوَک بدیعی کامیل‌لیئی‌نی گوَسترن مزییّت‌لردن بیری داستان یارادیجیلیغی‌دیر. عوَمومییّت‌له آذربایجان فوَلکلوَروندا داستان قالیبی موَهوَم یئر توتور. گئنیش حماسی شکیل اولان داستانین ایمکان‌لاری اونون خالق حیاتینی هرطرفلی وَ دریندن عکس ائتدیرمه‌سی اوَچوَن چوَخ موَناسیب‌دیر. بیر طرفدن عاشیقانه شئعرین (اوَ جوَمله‌دن آشیق شئعری‌نین)، اوَ بیری طرفدن آشیق موسیقی‌سی‌نین عمله گلیب اینکیشاف ائتمه‌سی ده داستان زمینین‌ده باش وئرمیش‌دیر.

آشیق یارادیجیلیغی‌نین زنگین فیکیر موَوَضو وَ مضمون خوَصوصییّت‌لری خوَصوصی آشیق ایصطیلاح‌لاری تؤره‌دیر: اوستادنامه، وَوَجودنامه، دووَاق‌قاپما - توَیدا سوَنلوق، گوَزلـله‌مه - مدحیّه، جنگی - دؤیوَشکن، حربه-زوَربا - هده‌لمه، قیفیل‌بند - تاپماجا، قارا وَللی. بونلارین هئچ ده هامیسی هاوَاجات ایله ایفا اولونمور، هر بیری‌نین اؤز خوَصوصییّت‌لری وار وَ داستانین موَعیّن صحنه‌سینه باغلی‌دیر.

آشیق هاوَاجاتی‌نین لاد-اینتوَناسیئا، مئلوَدیئا، فوَرمایارانما قانونا اویغونلوقلاری یارادیجی مرحله‌نین آیریلماز حیصه‌سی اولان سازین قورولوشو ایله سیخ علاقه‌ده‌دیر. سازدا هاوَالارین بوَتوَن تاریخی اینکیشاف مرحله‌لری، اونلارین مئلوَدیک، اینتوَناسیئا وَ لاد موَرکّب‌لشمه‌سی ایله عکس اولونموش‌دور.

کیلاسیک آذربایجان شئعری کیمی، آشیق صنتینده ان کؤتله‌وی شکیل قؤشمادیر. اؤ چؤخ واخت اؤچ-بئش بنددن عیبارت اؤلوب، بئله قافیه‌لنیر : آ ب ؤ /آ/ ب، ق ق ق ب، د د د ب ؤ س.

آشیق یارادیجیلیغیندا بیر نئچه شکیل ؤ نؤوؤن بیرلشمه‌سیندن یارانمیش مؤرکّب شکیل‌لره ده راست گلمک اؤلور: مثلن، دؤداق‌دیمز تجنیس، جیغالیْ تجنیس، زنجیرلنمه دوداق‌دیمز، زنجیرلنمه دیوانی، دؤداق‌دیمز ؤ س.

بؤتؤن بو شئعر شکیل‌لری آشاغیداکیْ قایدادا تصنیف اؤلونا بیلر:

۱. اساس شئعر شکیل‌لری: بایاتیْ، گرایلیْ، قؤشما، دیوانی، مؤخمّس؛

۲.باشقا شئعر شکیل‌لری:

آ)مؤوضوجا: الیف-لام، اوستادنامه، وؤجودنامه (اؤل-آخیر)، قیفیل‌بند، دوواق‌قاپما

ب)لؤغوی: تجنیس

پ) ظاهیری: دؤداق‌دیمز، دیل‌دؤنمز، نؤقطه‌سیز، ایکی‌باشلیْ تجنیس (حرفله تجنیس)

ت)تؤره‌مه: آیاقلیْ قؤشما، آیاقلیْ تجنیس، جیغالیْ تجنیس، جیغالیْ مؤخمّس

ث) ایکی-اؤچ شکلین بیرلشمه‌سیندن یارانان مؤرکّب شکیل‌لر

دؤداق‌دیمز تجنیس، زنجیرلمه دؤداق‌دیمز، زنجیرلنمه دیوانی دؤداق‌دیمز ؤ س.

۳. کیلاسیک شئعردن گلمه شکیل‌لر: مؤخمّس، مؤعمّا، تخمیس، قزل ؤ س.

آشیق صنتی‌نین اینکیشافیندا سازین بیر چؤخ جهتدن حل‌ائدیجی رؤلو اؤلموشدور. ساز - پرده‌لی آلت اؤلدوغونا گؤره، آشیق موسیقی مدنیّتی ناییلییّت‌لری‌نین قؤرونوب ساخلانیلماسینا ؤ نسیلدن نسیله کئچمه‌سینه بؤیؤک کؤمک ائتمیش‌دیر.

سازین معلوم کوارتا-کوینتا (kvarta-kvinta) کؤکؤندن علاوه (۱ - «قاراچیْ کؤکؤ») بیزیم مؤعیّن‌لشدیردییمیز دیگر کؤکلری ده واردیر. همین کؤک‌لردن اساس‌لاریْ بونلاردیر: ۲- «دیلقمی کؤکؤ» (seksta-septima)، ۳- «عؤرفانیْ کؤکؤ» (kvint-seksta)، ۴- «آیاق دیوانیْ کؤکؤ» (ters-kvart) ؤ ب.

بو کۆکلر هاوالارئن هارمۆنیک مضمونونو زنگین‌لشدیره‌رک آشئیق موسیقی‌سینده چۆخ‌سسلیک عۆنصۆرلری‌نین یارانماسئنا سبب اولور.

بسته‌کارلار آشئیق مۆوضوسو ایله باغلئ موسیقی یارادئجیلئغئندا چۆخ واخت قاراچئ کۆکۆندن ایستیفاده ائدیرلر. مثلن: اۆ.حاجئبی‌ۆۆون «کۆرۆغلو» اۆپئراسئنداکئ قئیرات حاققئندا گۆزل‌لمه‌نین گیریشی.

آشئیق موسیقی‌سینده مۆعیّن عنعنه‌وی کیلاسیک هاوالار واردئر. اونلارئن دائیره‌سینه دائیم یئنی نۆمونه‌لر داخیل اولور وۆ هابئله بو هاوالجات یئنی مئلۆدیک اینتۆناسیالار وۆ ریتمیک ایفاده‌لرله زنگین‌لشیر. عصرلر بۆیو آشئیق هاوالجاتئندا چۆخلو سجیّه‌وی اۆخومالار، مئلۆدیک ایفاده‌لر، ریتمیک فۆرمول‌لار عمله گلمیشدیر کی، اونلاردان هر آشئیق اؤز یارادجئلئق مهارتینه مۆوافیق صورتده ایستیفاده ائدیر.

آشئیق لۆغتی‌نین اساسئنئ سازئن پرده‌لری‌نین، کۆکلرین وۆ همچینین اۆچ یۆزدن آرتئق عنعنه‌وی هاوالارئن، ادبی شکیل‌لرین وۆ س. آدلارئ تشکیل ائدیر. بو ایصطیلاح‌لار چۆخ سئجیّه‌وی‌دیر: اونلار سازئن پرده‌لری‌نین سس یۆکسک‌لیئینی، سس سئراسئندا یئرینی، وظیفه‌سینی، بیر سئرا فاصیله‌لری، هاوالارئن دایاقلارئنئ وۆ س. مۆعیّن ائدیر کی، بو دا آشئیق موسیقی‌سینده زامانئن سئناقلارئندان چئخمئش وۆ بیزیم گۆنلریمیزه گلیب چاتمئش سس یۆکسک‌لیئی‌نین شیفاهی قئیده آئینماسئ وۆ مۆعیّن نظری اساسلارئ اولدوغونو سؤیله‌مه‌یه ایمکان وئریر.

سازئن پرده‌لری‌نین سجیّه‌وی آدلارئ واردئر:

۱. بۆیۆک سیم.
۲. باش پرده (باش مۆخمّس پرده‌سی).
۳. اورتا پرده (یارئم پرده، تجنیس پرده، کرمی پرده، عۆرفانئ پرده).
۴. یارئم پرده (گۆل پرده، لال پرده، کۆر پرده، میصری پرده،)
۵. شاه پرده
۶. یارئم پرده (لال پرده، کۆر پرده، صغیر پرده،).

۷. دیوانی پرده‌سی (آیاق دیوانی پرده‌سی).

۸. بایاتیٔ پرده‌سی (یاریم پرده، کۆروغلو پرده).

۹. یاریم پرده (گۆل پرده، کۆر پرده، بهمانیٔ پرده).

۱۰. کۆک پرده (زیل پرده، شاه پرده،).

۱۱. بئچه پرده.

۱۲. باش پردنین زیلی.

۱۳. اۆرتا پرده‌نین زیلی.

۱۴. شاه پرده‌نین زیلی.

۱۵. قورتاراجاق پرده.

بو آدلار سس سئراسئندا پیلله لرین قورولوشجا اهمیئتینی، اۆنلارئن درجه‌لر(شکالار)داکیٔ یئرینی، مۆئقئعینی موّعیّن ائدیر. خرۆماتیک یاریم‌تۆنلار لۆغتده اۆز آدلاریٔ ایله خۆصوصی فرق‌لنیر ؤ هاوالارئن مئلۆدیک تشکیلینده اۆنلارئن ایکینجی درجه‌لی رۆل اۆینادیغئنیٔ آیدئن نظره چارپدیرئر («لال پرده»، «کۆر پرده»، «یئتیم پرده»، «صغیر پرده»). بونون عکسینه اۆلاراق «شاه پرده» آدلانان پرده هاوالارئن یارانماسئندا ؤ موّشاییعت ائدن آلت‌لرین (ساز، بالابان) کۆک‌لنمه‌سینده حل‌ائدیجی ایش گۆرۆر.

بعضی هاوالارئن آدئندا شئعرین، هاوانئن ؤ اۆنون سس(تۆن) یۆکسک‌لییی‌نین آدلاریٔ حک اۆلموشدور. مثلن، «باش موّخمّس»، «اۆرتا موّخمّس»، «آیاق دیوانی» ؤ س. بوندان باشقا آدلاریٔ موّأللیف‌لرین آدیٔ ایله («آشیق حۆسئینی»، «جلیلی» ؤ س.) داستان قهرمانلاریٔ‌نئن آدیٔ ایله («کۆروغلو»، «کرمی»)، تایفالارئن آدیٔ ایله («اشرافیٔ»، «کۆردۆ»، «شاهسئونی» ؤ ب.، یاخود یئر آدلاریٔ ایله («گۆیچه گۆلۆ»، «ناخچیوانیٔ»، «قاراباغ قاپتارماسیٔ» ؤ ...) باغلیٔ اۆلان هاوالار دا واردئر.

ساده آداملارئن، زحمت‌کئش‌لرین درین کدری، اۆنلارئن زۆراکیلیئغا ؤ ایستیبدادا قارشیٔ ائعتیراضیٔ، ایشیقلیٔ گله‌جک حاققیٔندا آرزولاریٔ، موّباریز ؤ متین روحو آشیق صنتی‌نین بۆتۆن گۆرکملی نۆماینده‌لری اۆچۆن سئجییه‌وی‌دیر.

آشیق موسیقی‌سی اؤزؤنه مخصوصلوغو وٓ زنگین‌لیئی ایله سئچیلیر. اؤنون اساس خوّصوصییّت‌لری آشاغیداکی‌لاردیر:

۱. تکرارلانما (دفه‌لرله): عئینی سسین بیر یؤکسک‌لیکده، مؤتیوٓ اؤزک‌لری‌نین، ایفاده‌لرین، جؤمله‌لرین، بندلرین تکرارلانماسی؛

۲. پیلله‌واری ائنن حرکتلی اوّستونلوٓیو، نادیر سئچراییّش‌لار ان چوٓخ قهرمانلیق سجییّه‌لی هاوالاردا وٓ گیریش‌لرده وٓ سونلوق‌لاردا اؤلور؛

۳. مؤتیوٓ اؤزک‌لری‌نین (ریتمیک وٓ ملوٓدیک)، ایفاده‌لرین، جؤمله‌لرین، بندلرین واریانتلیغی، تکرارلانما قایداسی وٓ واریاسییّالانما بیر-بیری ایله سئخ باغلی‌دیر. بو، موسیقی‌نین تارازلیغینی پوزمور، عکسینه آشیق هاوا‌جاتی‌نین ملوٓدیک اینکیشافیندا شکیل تؤره‌دن اوّصول‌لاردان بیری‌دیر؛

۴. لادین اساس تونلاریندا، خوّصوصیله شاه پرده ده، گزیشمه؛

۵. قیسا اوّخومالار؛

۶. دئمک اولار کی، بوّتوّن هاوالاردا ائنن سئکوئنسییّالاین اوّستونلوٓیو؛

۷. یوخاریدا دوٓغرو کوارتایا، کوینتایا، اوکتاوایا کؤچوّرمه (دیوانی، میصری، کوّردو، قاراباغ قایتارماسی وٓ س.) وٓ سونرا آشاغی ایستیقامتلی سئکوئنسییّا واسیطه‌سیله باشلانغیج تونا قاییّتما. بو، موغام عنعنه‌سینده شکیل تؤره‌دن اوّصوللاردان بیرینی خاطیرلادیر؛

۸. دییّاتونیک‌لیک، آرتیریلمیش سئکوندائین اولماسی؛

۹.گؤیچه گؤزل‌لمه‌سی، پاشا کؤچلو، شاهسئونی، افشاری وٓ بیر نئچه باشقا هاوادا آشیق موسیقی‌سی‌نین قدیم‌لییّینه دلالت ائدن پئنتاتونیکائین اولماسی؛

۱۰.هاوالارین یؤکسک تئسسیتوراسی؛

۱۱.چوٓخ عصیرلیک عنعنه‌لرله باغلی ایمپروٓویزاسییّالیق؛

۱۲.کوارتا، کوینتا، سئکستا دیاپازونلو ملودییا تیپ‌لری، تئرسییّا، سئپتیما، اوکتاوا دییّاپازونلو ملوٓدییّا تیپلرینه نیسبتن داها سجییّه‌وی‌دیر. آشیق ملوٓدیکاسی اؤز طبیعتینه

گؤره بیرسسلی‌دیر و بو سببدن اساسن، اینتوناسیئاجا اینکیشاف ائدیر و جیلالائیر. هاوالارئین دیئاپازونون گئنیش‌لنمه‌سینه، اینتوناسیئاجا مؤرکّب‌لشمه‌سینه اونلارئین اوبرازلئ- ائموسیونال اینکیشافئ سبب اولور.

۱۳.عنعنه اوزره آشئیق هاوالارئ شور لادئندا اینسترومئنتال کاندانسلا بیتیر (اونلارئین قورولوشو هانسئ لاددا اولورسا اولسون). بو هاوالاردا شور لادئنئین اوستونلوئو، سازئین قورولوشو و قدیم کؤکو ایله باغلئدئیر. داها دوغروسو، هاوالارئین منبعی داهی اوز حاجئبئوون فیکرینجه، شرقین ان قدیم لادلارئندان بیری اولان و قدیم پئنتاتونیکادان تؤره‌میش بو لادلا باغلئدئیر. بو فیکیر بیر ده اونا گؤره حقیقته اویغون‌دور کی، آشئیق هاوالارئندا پئنتونیکا عونصورلری آز دئییلدیر.

۱۴.آشئیق هاوالارئنئین اولچوسو و ریتمی شئعرین قورولوشوندان آسیلئدئیر. چوخ ایشلنن اولچو ۶/۸، آز ایشلنن ۳/۴و ۲/۴دور. تجنیس، آشئیق حوسئینی، کئشیش اوغلودا اولچو دییشکن‌دیر.

عادتن آشئیقلارئین موسیقی صنتی بدیهه‌لی صنت حئساب ائدیلیر. اصلینده ایسه ظاهیرن بدیهه‌لی گؤرونن بو ایفا اوصولو چوخ عصرلی تجروبه ایله جیددی نیظاما سالئنمیش‌دیر. آشئیقلار سجیئه‌وی مئلودیک و ریتمیک ایفاده‌لری، اینتوناسیئالارئ، اوخومالارئ، کئچیدلری، لاد داباقلارئنئ و سونلوقلارئ یارادیجئ شکیلده ایشله‌دیر، اوزلری‌نین ایستئعدادئندان، اوستالئغئندان، بدیعی ذوقوندن و یارادیجئلئق ایمکانلارئندان آسیلئ اولاراق اونلارئ حیاتا کئچیریرلر. بو زامان اونلار هر هاوایا خاص اولان قورولوش طرح و سئجیئه‌نی جیددی گؤزله‌ییرلر.

آشئیق هاوالارئنی اوچ دسته‌یه بؤلمک اولار:

بیرینجی‌سی - جانلئ دانیشئیق آهنگینه یاخئین، دقیق اولچولره یاتمایان، مؤوضوسوآهنگلی دئکلمه طرزلی هاوالار: میثال اوچون «کور اوغلو جنگی‌سی». هاوا یوکسک رئگیسترده اوخونور، عئینی سسین بیر یوکسک‌لیکده خئیلی تکرارلانماسئ ایله فرق‌لنیر.

آشیقلارئن یارادیجیلیغیندا چوخلوق تشکیل ائدن ایکینجی دسته هاوالار آهنگلی دئکلمه طرزلی هاوالارلا ماهنئ‌وارئ هاوالار آراسیندا اورتا یئر توتور. چونکی بورادا نقل ائتمه‌نین تحکیه اوصولو بیرینجی دسته‌دن قالمیش‌دیر، ریتمیک جهتدن دقیق اولچولو مئلودیتاسئ ایسه اوچونجو دسته‌دن گلیر.

آشیق هاوالارئ‌نین اینکیشافئ آهنگلی دئکلمه ماهنئ طرزینه دوغرودور. آهنگلی دئکلمه ایفا طرزی چکیلیب اوز یئرینی ماهنئ ایفا طرزینه وئریر. موعاصیر آشیق‌لار ماهنئ طرزلی هاوالارا چوخ مئیل ائدیرلر. اونلارئن یاراتدیغی‌لارئ یئنی هاوالار ایچری‌سینده بیر آهنگلی دئکلمه یئله یوخ‌دور: بونو اونلارئن موضولارئ ایله ده ایضاح ائتمک اولار. آهنگلی دئکلمه طرزلی هاوالار اساسن اوستادلارئن یارادیجیلیغیندا قالمیش‌دیر و داستانلاردا ایفا ائدیلیر.

آشیق موسیقی‌سی آذربایجان خالق موسیقی‌سی‌نین باشقا قالیب‌لرینه - موغاما، ماهنیا، رقصه تأثیر گؤسترییر و اوز نؤوبه‌سینده همین قالیب‌لرین خوصوصییّت‌لریندن تأثیرلنیر. آذربایجان بسته‌کارلارئ دا اوز نؤوبه‌سینده آشیق صنتیندن موختلیف موسیقی قالیب‌لرینده - اوپئرا، بالیء، سمفونی و کامئرا موسیقی‌سینده یارادیجئ صورتده ایستیفاده ائدیرلر.

موعاصیر حیرفه‌ای موسیقی مدنییّتی‌نین ایفاده واسیطه‌لری اساسیندا آشیق موسیقی‌سی‌نین سئجییّه‌وی خوصوصییّت‌لری ایلک دفه آذربایجان موسیقی‌سی‌نین کیلاسیکی اؤ. حاجیبی‌یوون «کؤروغلو» اوپئراسیندا تطبیق اولونموشدور. قارا قاراتئوین موعاصیر موسیقی تفکّورو واسیطه‌لریندن اوستالیقلا ایستیفاده یولو ایله یاراتدیغئ اوچونجو سمفونی‌نین ایکینجی حیصه‌سی‌نین اساسئ دا آشیق موسیقی‌سی ایله باغلئ‌دیر. فیکرت امیروون. عاریف ملیکوون، واصیف آدئگؤزلزاده‌نین و باشقا صنتکارلارئن اثرلرینده ده آشیق هاوالارئ‌نین لاد-اینتوناسیییا خوصوصییّت‌لری مهارتله ایستیفاده اولونور.

ریشه های اوزان و آشیق های ترک

نویسنده : مهندس علی فتحعلی زاده

درسالهای ۹-۱۳۵۷- سالهای آغاز علاقه من به نوشته‌های باستان‌شناسی بود که در صفحه ۱۶۱ کتابی به نام الواح بابل ترجمه علی‌اصغر حکمت شکل شماره ۱ که منقوش برگل و متعلق به هزاره دوم قبل از میلاد و در منطقه بین‌النهرین، سرزمین سومریان پیدا شده و در آن سازنوازی نشان داده شده است که بدست گرفتن ساز توسط او، عیناً مثل نوازندگان تار و آشیق‌های (Aşıq) آذربایجان بود و فکر چگونگی انتقال آن توجه مرا جلب کرد.

(شکل شماره ۱) سومر

تا اینکه، کتابی به نام خورشید هیت هیت Hitit Güneşi نوشته پرفسور سداد آلپ Sedat Alp یکی از هیت هیت شناسان صاحب نام جهان، را خواندم. دراین کتاب استاد دانشمند، به مطالب جالب درمورد شکلی از هیت هیت ها که در نقوش تخت جمشید و تخت رستم بر بالای سرشاهان منقور است که آنرا در نوشته جات ایرانی ، شکل اهورمزدا انگاشته و معطوف به زرتشت پیغمبرکرده و می‌کنند تحقیقات جالبی ارائه نموده و به ریشه اوزان‌های (Ozan) ترکان پرداخته است که خواندن آن، مقاله زیر را حاصل نمود که تقدیم می‌گردد:

سومرشناس بزرگ و نویسنده کتب متعدد خانم معزّز ایلمیه چیغ Muazzez İlmiye Çığ (افتخار آشنائی با ایشان را دارم) که بیش از ۵۵ سال از عمر۸۲ ساله خود را در امر تدوین و خواندن نزدیک به دو هزار و پانصد عدد الواح گلی حاوی افسانه‌ها، داستان‌ها، مناجات، مرثیه‌ها، اشعار عاشقانه، ضرب المثل‌ها و حکایت‌های دوران سومر، موجود در موزه آرکئولوژی (باستان شناسی) استانبول گذرانیده و همکار پروفسور ساموئل نواه کرامر Samuel Noah Kramer سومر شناس معروف امریکائی (وفات ۱۹۹۳) (که یکی از کتاب‌های وی بنام الواح سومر در ایران به فارسی ترجمه شده،) بوده، می‌نویسد:

نوشته‌های غنی با خط میخی سومری بر الواح گلی در وصف ایننا İnanna که منبع عظیم شاعران واوزان‌های(Ozan) سومر گشته تا به امروز برای ما باقی مانده است.

سروده‌های شاعران و اوزان‌های سومر که منبع بی پایان الهام آنها ایننا بوده، بر روی گل نوشته‌ها از قرن ۲۰۰۰ ق.م. بدست ما رسیده است.

برمبنای این گل نوشته‌ها، ایننا İnanna الهه عشق، زینت اجتماع و شادی و شادابی سومر می‌باشد. این الهه در نزد آکادها ایشتار، یهودها آستارته Astarte، یونانیان آفردیت و روم‌ها با نام ونوس، در میان افسانه‌های اجتماعات مختلف صدها سال زندگی کرده است. او سمبل: زیبایی، جنسیت، جذابیّت، شفقت، حرص، رهبریّت، موزی‌گری و از همه مهمتر برکت و تولید مثل است.

از سومریان در ستایش خدایان و حتی در تجلیل و تقدیس سلاطین که دعوی الوهیت کرده‌اند، مقدار زیادی مناجات و مزامیر بدست ما رسیده است. بعضی از آنها را در معبدها می‌سروده‌اند، و بعضی دیگر ادعیه و آداب نماز است که برای کاهنان یا جماعت عابدان تکلیف دینی معین می‌کند. بعضی از این مزامیر به آلات و به الحان موسیقی که باید در موقع تغنی بکار برده شود اشاره کرده، بعضی دیگر داستان‌های خدایان بزرگ یا کارنامه‌های پهلوانان و ابطال نیم‌خدای اعصار باستان را بیان نموده است. حکایات خلقت جهان و پیدایش کیهان و اساطیر که بعضی مبانی بسیار عالی و فلسفی دارد در آن نوشته‌جات فراوان است.

فضلاء قوم سومرکه در ۲۰۰۰ ق.م. مغلوب هامورابی سامی گردید، سعی بلیغ کرده‌اند که ذخایر ادبی فوق را در کتیبه‌های گلی بنگارند تا برای آیندگان محفوظ و باقی بماند.

در همین زمینه اوزان‌ها، آشیق‌ها و رامشگران سیّار نشان داده شده در اشکال این مقاله، بنوبت خود غالب مزامیر و افسانه‌های قومی را زنده نگاه می‌داشته‌اند. اخبار و روایات باستانی همچنان ادامه یافته و پیوسته حیاتی از نو گرفته و سینه به سینه منتقل و در اقوام مختلف بویژه اخلاف آنها ترکان، تا به امروز در اشکال مختلف همانگونه که در عکس‌های ضمیمه دیده می‌شود در سازنوازان آذربایجان ترک امروزی، تجلی کرده است. آشیق‌های دوره گرد در کشور سومر وجود داشته و از خانه به خانه شتافته، نغمات خود را سروده و خلایق را خوشوقت می‌داشته و در مقابل، از ایشان پاداش‌ها وآفرین‌ها می‌گرفته‌اند، برمامعلوم نیست. فقط همین قدر معلوم است که اسامی بعضی از آنها در کتیبه‌ها نقش بسته و خوشبختانه بدست ما رسیده است.

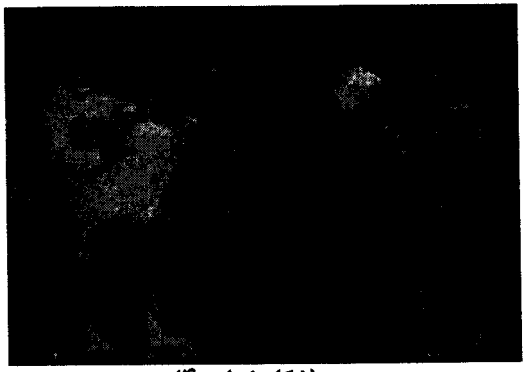
زیرا در ذیل بعضی از الواح گلی که نغمات آنانرا متضمن است، کاتب لوح این جمله را ثبت کرده است: (از دهن فلان، پسر فلان). این موارد قطعاً و مطمئناً با توجه به نقوش سومری (شکل ۱) از آنان به اقوام مختلف ازجمله هیت‌هیت ها که زبان و خدایان آنها با سومر هم ریشه نمی‌باشد و در آناطولی کشور تشکیل دادند و ساکنان ۱۵۰۰ ق.م. منطقه شوش و... (اشکال ۲،۳،۴،۵) منتقل و با گذار از دوران به امروز رسیده است.

شکل شماره ۲ (شوش)

(شکل شماره ۳)
شوش موزه لوور- فرانسه

(شکل شماره ۴)
هیت هیت گلدان موزه چوروم- ترکیه

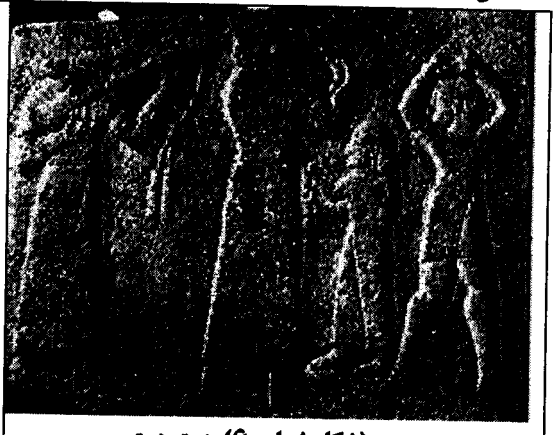
(شکل شماره ۵)
هیت هیت کاراکامئش- ترکیه

بنا به نوشته محققی بنام دورینگ، می‌توان نوعی قلب واژهٔ سومری پان- تور(pan-tur) به معنای قوس کوچک را در واژه تنبور سراغ گرفت که در یونانی به صورت **پاندورا** درآمده است. در ردیف اوّل اشکال روی دو گلدان باستانی که شرح آن خواهد آمد، دو موزیسین وجود دارد. در اینجا، مرد دف نوازی دیده می‌شود که در میان دو زن ایستاده و ساز می‌زند.(شکل ۲) شکل ساز و طرز گرفتن آن توسط نوازنده، تشابه فوق العاده و انکار ناپذیری با آشیق یا اوزان‌های آناتولی ترکیه و آشیق‌های آذربایجان و دیگران دارد. این شباهت به آشیق‌های آذربایجان، یک پله بالاتر از

دیگران است. زیرا که آشیق‌های ترکیه (شکل ۷) ساز را نشسته ولی آشیق‌های آذربایجانی (شکل۶) آنگونه که در عکس مشاهده می‌گردد ایستاده می‌نوازند.

(شکل شماره ۷)
آشیق فیصل- ترکیه

(شکل شماره ۶) هیت هیت
کاراکامئش ترکیه

با این شباهت فوق العاده درگرفتن ساز و خیلی مهمتر، مضامین و محتوای تغنیات که عبارت از کارنامه‌های پهلوانان و ابطال، آیا جز این است که آشیق‌ها و ساز آن‌ها، مانده از زمان سومریان است و ترکان وارث آنان می‌باشند؟

سازی که نوازنده سومری در حال ایستاده و بر سینه فشرده، می نوازد و در عکس شماره ۱ دیده می‌شود، حداقل ۴۵۰۰ سال قدمت دارد و طی سالیان دراز، بین اقوامی که از مصر تا چین زندگی می‌کردند اشاعه یافته و آنان برحسب نیاز و ساختار موسیقی خود در آن تغییراتی داده و یا کامل‌تر کرده‌اند و امروزه نه تنها در محدوده یاد شده بلکه درکلیه مناطق جهان با اشکال و نام های مختلف نظیر، تار(سه تار، دوتار....) بربط، عود، رود، مزهر، موثر، ساز، تنبوز(باپسوندهای مختلف از قبیل ترکی، میزانی، خراسانی، شیروانی...)، سوندار، کارادوزن یونکار(karadüzen yunkar)، یلتمه (yelteme)، چشده (çeşde)، سوندار(Sundar)، تنپولا(Tan-pou-la) وپی پا(چین)، توثبورو Tumburu(هند)، تام، تامپوراس، باربیتوسن و پوراس (یونان) تامورا و تامپورا (آلبانی) دومرا Domra(روسیه)، دمبره Dombreh(سیبری و مغولستان)، دمپوره، پاندورا، تمپور، بالالایکا، ماندلین، پاندورا، چنگوری، چنگر و تمثره، تمیره،تموره یا تمور(دربین منطقه‌های گوران کرمانشاه)، دیوان سازی، چوگور(Çogur)، بوزوک (Bozuk)،اون ایکی تللی (دوازده تار)، آشیق سازی، دیوان سازی، جورا و سرود بکار برده شده که در سطور آتی به آنهایی که امروز نزد ترکان بکار گرفته می‌شود، مختصری اشاره خواهد شد.

قبل از ادامه مطلب به ریشه واژه آشیق پرداخته می‌شود. بسیاری آشیق را شکل تلفظ ترکی واژه عربی عاشق می‌دانند. محققی از آذربایجان عقیده دارد ریشه آشیق، واژه آش می‌باشد و آن را در مصدر آشیلاماق به معنی مایه کوبی (واکسن)، پیوند زدن (درخت وگیاه) که در لهجه‌های ترکی بویژه ترکیه رایج است، می‌توان دید. وی واژه آشیق را با کلمه آشوله Aşule که در فرهنگ ازبکی ترانه، آهنگ و آشوله‌چی، آواز خوان معنی شده، هم ریشه می‌داند. بعضی از محققین فولکور ملل ترک به این نتیجه رسیده‌اند که نام آشیق مشتق از واژه ایشیق işıq به معنی نور است.

آشیق‌ها در طول تاریخ به اسامی مختلفی چون «وارساق» ، «ایشیق»، «شاق» و «اوزان» نامیده می‌شده‌اند. در ترکمن صحرا و جمهوری ترکمنستان «باغشی» در ازبکستان «باخشی»، «بخشی» و «جیرچی»، و در ترکیه و آذربایجان و عراق، آشیق نامیده می‌شوند.

اکنون باید دید لازمه هر آشیق یعنی ساز او که بدون آن، هر شاعرِ مردمی و خلقی گرچه در گفتار موزون خود، حافظ هنر و ادب پیشینیان خود بوده و طبیعت، زندگی، سنن وآداب ومبارزات مردمی که به آن تعلق دارد را بیان می‌کند، آشیق نیست، چیست و آنتروپولوژی انسان‌شناسی(ساختار نژادی) آن چگونه است؟

جهت این کار اوّل جدّ این سازها یعنی قوپوز(Qopuz) یا کوپوز(kopuz) را باید شناخت. واژه قوپوز، از زمان‌های دیرین در آسیای میانه به معنی چالقی (Çalgı) یعنی آهنگ و ابزار موسیقی، بکار برده می‌شد و امروز نیز در زبان‌های مختلف ترکی با نام‌های کومیس (komıs) ، کوبوز(kobuz) کوبیز(kobız) کوبوز(Kubuz) و هومیس (Homis) جزو ساز و یا اسباب موسیقی شبیه یا غیر شبیه به هم بکار برده می‌شود. قوپوز هنوز در بین ترک زبانان ساکن آسیای غربی وشمالی در اشکال مختلف‌اش به حیات خود ادامه می‌دهد. گرچه از نظر بعضی‌ها، نحوه آمدن آن به غرب یا به عبارت دیگر میان اقوام مختلف ساکن غرب از جمله آذربایجان و آناطولی ترکیه، نامعلوم می‌باشد به نظر نگارنده این چالقی، به همراه مهاجران و جنگجویان ترک که مطابق اسطوره و حماسه‌های ترکان، خود اوزان و آشیق بودند، به این مکان‌ها آورده شده است.

زمانی که بازماندگان از دوران‌های باستان، آنگونه که در پی خواهد آمد مشاهده و تدقیق می‌شوند و همچون سازی را در دست چالقچی (نوازنده) سومری که مربوط حدود ۲۵۰۰ قبل از میلاد مسیح دیده می‌شود بدون در نظر گرفتن جزئیاتی نظیر تعداد پرده، بلندی و کوتاهی دسته و... مفارقت سازهای هم خانواده با قوپوز را فراهم می‌آورد. این گفته باید بدون شک درست باشد که موطن اولیه آن سومریان، قومی با زبان هم ریشه یا هم خانواده با زبان ترکی، باید باشد. بعضی محققین می‌گویند این چالقی نظیر سومریان، در بین اقوام (بوی) مختلف ترک، مقدس بوده و در مراسم و آئین‌های دینی نواخته

می‌شده است و نوازندگان این ساز، مقدسین دینی که به آنان شمن گفته می‌شود، بوده و خود اوزان و چالقیچی (نوازنده) و همچون آشیق‌های امروزی شاعران چیره دست بودند.

بعد از قرن یازده میلادی در آسیای میانه و غربی نوازندگانی که این ساز را می‌نواختند با واژه «قوپوزچی» نامیده می‌شدند. در قرون وسطی که در ایران و اطراف آن «رباب» یا (رئوب) Rub نامیده می‌شد با نام «قوپوز» درحدود قرن پانزده میلادی وارد موسیقی دوران عثمانی ترکیه گردیده است. فقط گفته می‌شود شواهد نشان می‌دهد که توسط مهاجران و جنگجویان پیشگام (Akıncılar) این ساز رزم و بزم، خیلی قبل از این تاریخ به آناطولی آورده شده بوده است. قوپوز این ساز بدون پرده، نظیر تنبور با مضراب نواخته می‌شده است با وجود این، با استفاده از انگشت و کمان (آرشه) نیز نواخته می‌شده است. قوپوز سازی است زهی که با دو وسیله نواخته می‌شود، نوعی را که با کمان (آرشه) می‌نوازند ایکلیق (ikliq) و دیگری را که با مضراب یا انگشت به صدا درآورده می‌شود، قوپوز یا کوپوز نامیده‌اند. قوپوز جد سازهای مضرابی امروزه، جای خود را درمیان ترکان ایران، آناطولی ترکیه، عراق، سوریه به عبارت کلی‌تر، ترکان غرب و میانهٔ (ترکمنستان) به باغلاما و ساز آشیق داده است. فقط با وجود این، قوپوز، در میان ترکان آسیای مرکزی و سیبری هنوز وجود داشته و نواخته می‌شود.

بیشترین آلات موسیقی مربوط به قوم هیت‌هیت، برروی دو گلدان یکی کوچک دیگری بزرگ، که از حفاری‌های باستانی شناسی محل‌هایی به نامهای اینانـدیک تپه İnandık و تپه حسین ده‌ده Hüseyindede واقع در قصبه یۆرۆکلۆ yörüklü در جنوب شهر چانکری Çankırı واقع در ۱۱۰ کیلومتری شمال آنکارا بطرف دریای سیاه بدست آمده که هم اکنون در موزه زیبای شهر چورون Çorun ترکیه نگهداری می‌گردد، بصورت برجسته و رنگی در چهار ردیف روی هم مشاهده می‌گردد. در نوشته‌های هیت‌هیت صحبتی از ازدواج مقدس نشده است فقط از آنجائیکه در اینجا موارد منعکس کننده عادت قدیمی سومریان شبیه موارد روی گلدان اور Ur سومر است، تصاویر روی این گلدان ، مراسم عید Ezen haşşumas (Üreme bayramı) عید تناسل یا ازدواج مقدس را نشان می‌دهد. در این اشکال در میان دو زن دف‌زن، مردی که ساز را آنگونه که سومریان و خلف‌های آنان آشیق‌ها، هم اکنون نیز می‌گیرند، در بغل گرفته و می‌نوازد (شکل ۳و۲) شکل ساز، طرز گرفتن آن، شباهت کامل به آشیق‌ها دارد و این در شکل ۱ خیلی بیشتر جلب توجه می‌کند. بدون هیچگونه شک و شبه‌ای این گونه ساز زنی از سومریان که نه هندواروپائی و نه سامی هستند و زبان آنها جزو گروه زبانهای اورال آلتائی که زبان ترکی از آن ریشه است به هیت‌هیت‌ها و ملل دیگر و نهایت به امروز رسیده است.

در زیر مختصری به ویژگی‌های سازهائی که هم اکنون بین ترکان رایج است اشاره می‌شود.

۱- تار آذربایجانی :

بیشتر در آذربایجان ایران، جمهوری آذربایجان، قفقاز و بعضی از استان‌های شمالی ایران بویژه در قوچان و باجگیران معمول است. از نظر شکل ظاهر و چگونگی ساختمان تفاوتهایی با تار معمول در موسیقی فارسی بشرح زیر دارد.

آ- دسته تار آذربایجانی قطورتر و پهن است.

ب- نه عدد کوشک (گوشی) در پنجه یا کله دارد.

ج- پشت ساز آذربایجانی بگونه‌ای ساخته شده که نواختن آنرا درحالت ایستاده و برروی سینه و عینا مثل سومریان آسان‌تر می‌کند.

د- مضراب آن از شاخ گاومیش است.

۲- میدان سازی:

بعلت نواختن این ساز در میدان‌های جنگ با این نام نامیده شده است. ۱۲ تئل (رشته) دارد بنابراین در بعضی مناطق به آن اون ایکی تئللی (۱۲تار) می‌گویند. این ساز بزرگترین ساز از سازهای خانواده باغلاما می‌باشد. نازکترین تار آن نمره ۰/۴۰ –۰/۳۵ می‌باشد.

۳- دیوان سازی:

از میدان سازی کمی کوچک‌تر بوده و دارای ۹ یا ۷ تئل است.

۴- چؤگؤر(Çögür):

اندازه آن نزدیک دیوان سازی بوده و منابع مختلف تعداد تئل آنرا ۵ تا ۹ ذکرکرده‌اند و دارای ۱۵ پرده می‌باشد. با این ساز بیشتر، نفس، آئین و سمائی هاوالاریٔ (مقامهای سمایی) نواخته می‌شود.

۵- بوزوک Bozuk

دارای ۱۸–۱۵ پرده است. ۹ گروه سه تائی تئل دارد. ابعادی نظیر باغلاما دارد. این ساز عموما در مناطق اژه و جنوب ترکیه با این نام شناخته شده و نواخته می‌شود و از طرف شخصی از طایفه گرمیان اوغلول‌لاری ایجاد شده است.

۶- آشیق سازی:

باغلامایی که توسط آشیق‌ها نواخته می‌شود، با این نام نامیده می‌شود. نسبت به باغلامای معمولی دارای دسته کوتاهتر است و ۱۵–۱۳ پرده دارد. پائین‌ترین پرده آن نت «دو» است و بصورت‌های ۶–۹ تئللی وجود دارد.

۷-تانبورا (تنبور):

از باغلاما بزرگتر است و یک اکتاو صدای تیزتر از دیوان سازی داشته و به «جورای دیوان سازی» معروف است. فیلوتو Villoteau آلمانی در قرن نوزدهم پنج نوع تنبور را که کاسه‌ای گلابی شکل و اغلب سه رشته تار بعضا مزدوج داشته‌اند به ترتیب از دراز به کوتاه چنین یاد کرده است: تونبور کبیر ترکی، تونبور شرقی، تونبور بوزورک، تونبور بلغاری، تونبور بغلمه {باغلاما}.

۸- جورا

کوچکترین ساز خانواده باغلاما می‌باشد ۱۶-۷ پرده و ۶-۳ تئل دارد. تعداد تئل(تار)ها عموما شش می‌باشد سه عدد تئل تکی و یا در پائین و وسط در هریک، یک تئل دو تایی و در بالا یک تئل تکی بعضی مواقع یک تئل دوتایی یا مشتمل بر دو تئل یا تار می‌باشد.

۹- باغلاما جوراسی

۱۰- تابورا جوراسی

منابع :

۱-**الواح بابل** – ترجمه علی اصغر حکمت – انتشارات فرانکلن **۱۳۴۱**

۲- **Hit Hit Güneşi** Prot. Dr. Sedat Alp. Tübitak Ankara 2002

(خورشید هیت هیت)

۳- **İnannanin Aşkı.** Muazzez İlmiye çığ. Kaynak yayınlar 1.baskı 1998

[عشق ایناننا (اعتقاد و ازدواج مقدس درسومر)]

۴-www.angelfire.com

۵- www.arkeolog.org

۶-**الواح سومر**- ساموئل نواه کرامر(کریمر) ترجمه داود رسائی انتشارات فرانکلین ۱۳۴۰

۷- **واژه نامه موسیقی ایران زمین** ـ مهدی ستایشگر_انتشارات اطلاعات۱۳۷۵

۸- **فرهنگ سازها** – حسینعلی ملاح کتاب سرا ۱۳۷۶

۹-**روزنامه سلام** مورخ ۷۷/۱۰/۲۱ مقاله دکتر محمد زاده صدیق (غربت موسیقی قشقائی)

۱۰- **Arkeo Atlas** dergisi ,sayi:3-2004,sayı:2 –2003 (مجله آرکئو اطلس شماره ۳و ۱)

۱۱-**دانشنامه جهان اسلام** واژه تنبور جلد ۸- تهران ۱۳۸۲

12- **İslam Ansiklopedisi** 11.Cılt.1997
(دایره المعارف اسلامی به ترکی براساس چاپ لیدن)

13- **Ana Britannica** Cilt 3 Ana yayıncılık-İstanbul-1987

14- **Özbek Türkcesi – Türkıye Türkeesi Karşılıklar klavuzu** Ertuğrul yaman – Nizamiddin Mahmud. Türk Dil Kurun – 1999 Türkiye

۱۵- مجله : **اردم** نشریه دانشجویان ترک دانشگاه تهران. سال چهارم بشماره هفتم ۱۳۸۳.

۱۶ – **ایران تورکلرینین دیلی و ادبیاتی** – محمد تقی زهتابی – نشر اختر ۱۳۸۰

آذربایجان قدیم فولکلور رقص‌لری(۸)

کمال حسن‌اوغو
کوچورن: پیام سرابلی

۸- شالاخو

بو رقصی جسارتله آذربایجان‌دا ان سئویملی کیشی رقصی آدلاندیرماق اولار. اونو همیشه خوصوصی هوس‌له احوال- روحیه ایله اوینایئرلار. بو رقص‌ده ایفاچی‌لار اوزلری‌نین بوتون مهارتلرینی گوستریرلر. بو رقص ایندی‌کی تصویرده موسیقی و ائحساس ایله ایستر رقص ائدن‌لره ایسترسه ده تاماشاچیلارا بدیعی تأثیر گوسترمک‌ده چوخ بویوک قووه‌یه مالیک‌دیر. «شالاخو» چوخ قدیم آذربایجان رقص‌لریندن بیری‌دیر. اونون ماراقلی یارانما تاریخی واردیر. تا قدیم زامانلاردان قاراچی‌لار آذربایجانین شهر و کندلرینی گزیر آیی و یا خود میثمون اویناديرلر. شهر و کند میدانلاریندا تاماشاچیلار قارشی‌سیندا اونلاری اویون چیخارماغا مجبور ائدیردیلر. آیی یا خود میثمونون ییه‌سی قاوالدا چالاراق یئک‌نسق آهنگ ایله ماهنی اوخویور، بو حیوان‌لار دا سرخوش پریستاوی (پولیسی) تقلید ائدیر اویناییر و باشی اوسته یومبالاییردیلار. آیی گزدیرن آیی‌نین بئلینه اودون قویاراق شله‌نی تصویر ائدیر و آیی دا گزه‌رک مایالداق آشاردی. «آی شله کوم، آی شله کوم» ایفاده‌سی ده محض بوندان یارانمیشدیر. «شله» سوزوندن رقصین «شالاخو» آدی عمله گلمیشدیر. خالق آراسیندا ایندی ده شالاخونو «شله خو» آدلاندیرانلار واردیر. قاراچیلارین فعالیتی او قده‌ر ده گنیش یاییلمامیشدیر. لاکین ماهیلاری‌نین آهنگی، آشاغیدا گوستریلن متن خالق موسیقی‌چیلری طرفیندن ایش‌لنه‌رک گزدیکلری شهرلرین حودودلاری خاریجینه چیخمیشدیر. موختلیف یئرلرده «شالاخو»نو موختلیف جور اوینایئرلار.

لاکین رقصین زنگین چالارلارئ ایفا وئاسیطه‌لرینین تئکنیکی رنگارنگ‌لیئی، حرکت‌لرین گئنیش‌لیئی بؤتؤن روئایت‌لرده مؤشاهیده اؤلونور.

بو اساسن جلد اؤیناپانلارئن، ماهیرلرین وَ دؤزؤملؤلرین یاراشئ‌دئر. «شالاخو»نو آذربایجانئن بؤتؤن شهرلرینده بؤیؤک هؤس‌له اؤیناییرلار. بو آهنگی بیر قده‌ر دییشمیش شکیل‌ده گؤرجؤستاندا وَ ائرمنیستاندا دا ائشیتمک اؤلار. موسیقی‌چیلر بو آهنگه یئنی رنگ‌لر یئنی چالارلار

آردئ وئار

به مناسبت سال جهانی مولوی
سال (۲۰۰۷)